

המועצה הדתית ירוחם
לשכת הרבנות

ת.ד. 43 ירוחם מיקוד 8055001
טל. 08-6580039, 08-6580281 פקס. 08-6583191

זאת

הזיקה הפסה

הלכות חג הפסה

לספרדים ולאשכנזים

התשע"ח

הרב יצחק שלו

רב העיר ירוחם

חוברת זו יוצאת לאור בסיוע המועצה הדתית בירוחם, ומחולקת בחינם לזיכוי הרבים, ומופצת בכל בתי הכנסת בעיר. הלימוד בחוברת מוקדש לזכות התורמים ולהצלחת כל תושבי ירוחם המיוחדים. לרפואת כל חולי עם ישראל בכלל וירוחם בפרט. לעילוי נשמת כל הנפטרים והנפטרות מירוחם, יחד עם נשמת כל מתי עמו ישראל ברחמים, ובתפילה עמוקה להחיש גאולתנו, ולראות בביאת הגואל ובבנין אריאל במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

הלכות חג הפסה

זאת חוקת הפסח

הלכות חג הפסח

לספרדים ולאשכנזים

ניסן התשע"ח

כתיבה ועריכה: הרב יצחק שלו

הגהה לשונית: אורי פרידמן

עיצוב הכריכה: שולה כלפא

הדפסה: דפוס לוק בירוחם

ניתן להוריד את החוברת בפורמט PDF באתר האינטרנט של

ישיבת ההסדר בירוחם:

www.yhy.co.il (החוברת נמצאת בספריית השיעורים-<חגים->פסח).

ניתן למכור חמץ דרך רבנות ירוחם גם באינטרנט בכתובת הבאה:

www.kehila-yerucham.org.il

כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לספר

בלא טעויות. לכן אשמח אם המוצא טעות

יודיעני, וידון אותי לכף זכות

לשאלות ובירורים: 052-8863721

דבר רב העיר, הרה"ג יצחק שלו שליט"א

תושבי ירוחם היקרים והאהובים, ה' עליכם תחיו!
'יציאת ישראל ממצרים תישאר לעד האביב של העולם כולו'. כך אמר הרב הראשי הראשון לארץ ישראל הגרא"ה קוק זצ"ל. כוונתו שיציאת מצרים אינה רק אירוע הנוגע לעם ישראל, אלא היא החידוש וההתעוררות של כל העולם. הקריאה שלח את עמי, שהיתה סיסמה מכוננת (להבדיל) בכל מלחמות החופש של כל העמים במהלך ההיסטוריה, נובעת היא מיציאת מצרים. יציאת מצרים הניעה את כל העולם כולו בחיפוש אחר הצדק והטוב. היא מטילה עלינו חובה מוסרית גדולה – להיות אור לגויים באמת. כיצד עושים זאת? מתקנים את

עצמנו. מוסיפים עוד אור וטוב בעמנו. מצווה אותנו ההגדה: 'כל דיכפין יתי ויכול כל דצריך יתי ויפסח'. נזכור את מי שצריך ונטה אליו חסד ורחמים, וביחד נבנה חברה טובה מוסרית ומתוקנת יותר, שבוודאי תאיר על כל עמי העולם. זה יעזובנו. עם שקרוב לה'. עם שדואג ואוהב את כל אחד מבני עמו. עם שמוסריותו היא מופת לכל העמים. עלינו לקדש את חיינו. להפוך אותם מחיי עבדות להבלי הזמן לחיים מלאים בתוכן. בנתינה לאחר בחסד. בצדקה. בברכה רבה. בקדושה ובהרה.

במעמד זה אני רוצה להוקיר תודה לכל השותפים במצווה והמוסיפים קדושה וטהרה לעירנו – עובדי המועצה הדתית, משגיחי הכשרות, הבלניות וצוות החברא קדישא, ובראשם ידידי הרב יהושע עמר הי"ו ראש המועצה הדתית, שיחד איתי מנווט את חיי הקדוש בעיר לטובת הציבור, ומשקיע לילות כימים לרווחת התושבים להרמת קרן התורה והדת בעירנו. שנזכה להמשך שיתוף פעולה לעוד שנים רבות ולתוספת ברכה בעירנו, ולהתקרב ולקרר יחד את כולנו לאבינו שבשמים.

בפרוס חג הפסח ברצוני לאחל לכם ולכל בית ישראל הצלחה רבה בכל מעשי ידיכם, אורך ימים ושנות חיים טובים וארוכים, מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא, נחת רוח והצלחה מרובה. שנזכה במהרה בימינו לבניין בית קודשנו ותפארתנו, אכ"י"ר.
הרב יצחק שלו, הרב הראשי לירוחם

דבר יושב ראש המועצה הדתית הרב יהושע עמר הי"ו

אחי ורעי תושבי ירוחם!

חג הפסח הוא החג עם הכנות רבות ברוחניות ובגשמיות. כולנו מרגישים את אוירת הניקיון מכל עבר. ניקיון זה הוא רק המצע ליצירה חדשה – לחג חדש מלא ברכה שאנו נכנסים אליו. אווירת החג מורגשת בכל מקום. ההימנעות מחמץ מלמדת אותנו על הדברים הפחות טובים שיש בנו ושאלו יכולים לשלוט עליהם. אולם אין אנו מסתפקים בזה. אנו עולים לקומה גדולה של שבח והודאה לריבונו של עולם. יוצרים קרבה מיוחדת בינו לבין עמו המיוחד.

גם אנו במועצה הדתית פועלים על מנת לדבוק בטוב תוך שדרוג ומינוף שירותי הדת השונים בעירנו לרווחת התושבים, בכשרות, בנישואין, ובכל הקשור לבתי העלמין, בפיתוח הגשמי ובמתן שירותים מיטבי לכל פונה. כמו כן ראוי לציין כי מעבר לשיפוצים הנרחבים שנעשו במקווה הנוכחי, אנו לקראת יציאה למכרז לבניית מקווה חדש לרווחת הציבור בסיוע הרשות המקומית. יחד עם ידידי ורעי רב העיר הרה"ג יצחק שלו שליט"א, צוות המשרד וכל העובדים המסורים, אנו ממשיכים ביחד בתנופה גדולה לקדם ביתר שאת את הפעילות התורנית כתוספת שיעורי תורה והרצאות תורניות, ערבי פיוט ושירה, והכל מתוך כוונה לקדש שם שמים. לכם תושבים יקרים אאחל חג פסח כשר ושמח, חירות אמתית מכל שיעבוד. חג שבו נצא במהרה מאפילה לאורה, הרב יהושע עמר, ראש המועצה הדתית

תוכן העניינים

7	זאת חוקת הפסח – מבוא
11	מספר הלכות כלליות לחודש ניסן
	• לימוד הלכות החג • חומרת איסורי חמץ • הגדרת איסורי חמץ • משקאות חמץ • איסורי חמץ • 'גלוטן' • דיני חודש ניסן • פרשת הנשיאים • ברכת האילנות • מנהגי אבלות בחודש ניסן • קמחא דפסחא • איסור חדש • שבת הגדול •
24	ניקיון הבית
	• כללי ניקיון הבית •
25	הכשרת כלים
	• העיקרון ההלכתי להכשרת כלים • כלי ברזל • כלי זכוכית • כלי טפלון • כלי חרס • כלי פלסטיק • טבילת כלים •
31	הדרכה מעשית לניקוי והכשרת המטבח המצוי
	• מקרר • תנור • טוסטר אובן • טוסטר • כיריים חשמליות, אינדוקציה וכיריים קרמיות • כיריים של גז • מיקרוגל • שיש • כיור • קולט אדים • מדיח כלים • שולחן אוכל • קומקום חשמלי • מיחם חשמלי לשבת • פלטה חשמלית • בקבוקי תינוקות ומוצצים • דברים כלליים • ניקיון כלים שלא משתמשים בהם בפסח •
39	קניית מצרכים לפסח
	• מוצרי ניקוי • גבינה • ביצים • בשר • תחליפי חלב לתינוקות ומזון רפואי • ייחוד בשר לפסח •
45	מכירת חמץ
	• זמן המכירה • צורת המכירה • מכירה באינטרנט • מה מוכרים • סימון המוצרים שנמכרו • מאכלי חמץ גמור • דין הקמח בימינו • הפסד גדול מביעור החמץ •
52	כשרות הקטניות, מאכלים שונים ותרופות לפסח
	• מנהג איסור קטניות • פיצוחים • פירות יבשים • דיני תרופות •
60	בדיקת חמץ
	• המקומות החייבים בבדיקה • נר הבדיקה • מספר הברכות • דרך הבדיקה • בית חולים מלוונות וצימרים • אירוח בבית שלא נבדק • העוזב את ביתו לפני חג הפסח וחוזר באחד מימי החג • העוזב את ביתו לפני חג הפסח וחוזר לאחר הפסח •
67	תענית בכורות
	• אכילה מסעודת המצווה • תפילת שחרית בערב החג •
69	סוף זמן אכילת חמץ
70	ביעור חמץ
	• נוסח ביעור חמץ והסברו • דין פחי אשפה • דרך שריפת החמץ •
73	חצות היום
73	אכילה בערב פסח
75	ההכנות לסדר
	• תפילת ערבית • קידוש •
76	כניסת החג, תפילות הלילה והקידוש
78	עריכת הסדר
	• כרפס • ביצה • מרור וחרוסת • זרוע, מצה • משך זמן אכילת המצה • כזית מצה • אפיקומן • ארבע כוסות • נשכים • חולים •
91	מגיד
	• דרך קריאת ההגדה • קריאת ההגדה בקיצור • סימני הסדר ומשמעותם •
95	דגשים לחג הפסח
96	הלכות חול המועד
	• מלאכה • כתיבה • צורך מצווה ורפואה • טיול • מציאת חמץ במהלך הפסח • מנהגים שונים בפסח •
99	שביעי של פסח
103	שבת שאחרי שביעי של פסח
	המאכלים האסורים והמותרים בשבת זו: חמץ, קטניות ושרייה
106	חגיגות המימונה במוצאי השבת
107	סיכום ההלכות המיוחדות לשנה זו בשל הסמיכות בין חג שביעי של פסח לשבת
109	הלכות ספירת העומר
	• ספירת העומר • מנהגי אבלות •
112	דוגמא לרעיון על ההגדה
116	תפילות שונות
	• תפילת השל"ה • תפילה לבדיקת חמץ • תפילה לביעור חמץ •
124	תקציר ההלכות המעשיות – תמצית הלכות חג הפסח וההכנות שלפניו.

ניצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון האלוקים

הסכמה לחוברת משנת התשס"ח (שהיתה גם שנת שמיטה) מאת מורנו ורבינו ועטרת ראשנו, שר התורה ועמוד
היראה, שנקלח מעימנו בכה' לחודש שבו ניתנה חמדה מפוארה (סיוון התש"ע), הראשון לציון הרב הגאון

מרדכי צמח בן חכם סלמאן ומזל אליהו

זצוקלה"ה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמתו הטהורה, ובתפילה לביאת הגואל ולבניין אריאל בעגלא ובזמן קריב, אכ"ר.

כ"ה

MORDECHAI ELIAHU
FORMER CHIEF RABBI OF ISRAEL & RICHON LEZION

מרדכי אליהו
הראשון לציון והרב הראשי לישראל לשעבר

בס"ד, יום ראשון כ"ג אדר ב' תשס"ח
לסדר: "כולו הפך לבן טהור הוא"
18-10267.08

דברי ברכה

ראה ראיתי את החוברת בשם "זאת חוקת הפסח" אשר חברו וערכו והוסיף איהו
מדיליה כיד ה' הטובה הרב הגדול מעוז ומגדול איש רב פעלים לתורה ולתעודה
הבקיא בחזרי תורה הלכה למעשה אתא ומתניתא בידיה הוא הלכות פסח השוה לכל
נפש הן לת"ח והן לבעלי בתים לדעת מה לעשות. וכידוע צריך שלושים יום כל שנה
ושנה לשנן הלכות פסח כי יש בה הלכות רבות החל משלושים יום לפני פסח עיין
רש"י פסחים ו' ע"א ד"ה "קודם שלושים יום". וז"ל "קודם הפסח שלושים יום ומאז
עליו להיזהר בצרכי הפסח" הוא הרה"ג ח"ר יצחק שלו שליט"א הכתוב בשפה
ברורה ובנעימה השוה לכל נפש וכאמור הלכות פסח מתחילים שלושים יום לפני פסח
ובפרט שהשנה שנת שמיטה ויש בה גם וידוי וביעור מעשרות כאשר כתב בחוברת
בחסידי ה' עליו, ואפשר לאמר על החוברת "כזה ראה וקדש".

ויהי רצון שיפוצו מעינותיו חוצה ויזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה באושר
ובבריאות מעליא ובבני חיי ומזוני ריחי וכל אשר יפה ישכיל ויצליח ויהי ה' עמו
ויתברך בכל מידי דמיטב אכ"ר.

החותם לכב' תורה ולומדיה

א"כ
מרדכי אליהו

הראשון לציון הרב הראשי לישראל לשעבר

יצחק שלו, הרב הראשי לירוחם

הלכות חג הפסח-התשע"ח

הסכמה לחוברת משנת התשע"א מאת הראשון לציון הרב הראשי לירושלים הרב הגאון

שלמה משה עמאר שליט"א

Shlomo Moshe Amar
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, כ"ד אדר א', תשע"א
א"ע 18-1-510/5

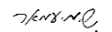
א ג ר ת ב ר כ ה

ראה ראיתי את החוברת בשם "וזאת חוקת הפסח" אשר חיבר וערך הרה"ג רבי יצחק שלו שליט"א להסביר ולהורות על הלכות הפסח.

וכבר הסכימו עמו רבנים גדולים וגם ידי תיכון עמו, וראיתי שכתב הכל בשפה ברורה ונעימה למען ירוץ בהם הקורא, וכתב הכל בטוב טעם ודעת.

ואברכהו שחפץ ה' בידו יצלח ויפוצו מעינותיו חוצה ויתקבלו דבריו בחן וחסד.

המצפה לישועת ה' ברחמים.

שלמה משה עמאר

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

יצחק שלו, הרב הראשי לירושם

הלכות חג הפסח-התשע"ח

לומדי הלכות הפסח היקרים והחביבים החפצים לדעת את דבר ה', נועם ה' אליכם, ברכת שמים על ראשכם ותבורכו בכל מילי דמיטב. מי ייתן ונזכה כי כבר השנה נעסוק בענייני הקורבנות ונזכה להקריב את קורבן הפסח, לאכול מן הזבחים ומן הפסחים, להקריב את קורבנות התמיד ועניינו תראינה כהנים בעבודתם, לוויים בדוכנם וישראל במעמדם ונערוך ליל סדר כהלכתו ובעניינו, ממש כמו בצאת ישראל ממצרים, ונזכה להתגשמות נבואת הנביא מיכה¹ 'כִּי־מִי צֵאתָ מִצֵּרְךָ מִצֵּרִים אֲרָאֵנוּ נִפְלְאוֹת', במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

בהגדה אנו אומרים: 'בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חִיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלוֹ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנֵאמֹר: (וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלָבָד גָּאֵל הִקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲלֵא אֲף אוֹתָנוּ גָּאֵל עָמָה, שְׁנֵאמֹר: וְאוֹתָנוּ הוֹצֵא מִשָּׁם, לְמַעַן הִבִּיא אֹתָנוּ, לָתֵת לָנוּ אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם'.

ברור לכולנו שעם ישראל התעצב בזכות השהות במצרים והיציאה משם. עד אז לא היינו עם, אלא אוסף של בני משפחה שנלוו עליהם עוד אנשים שהכירו והוקירו את דרך ה'², אמנם אירוע זה היה אירוע כללי. היכולת של הפרט הבודד להיות חלק מהתהליך המופלא של יצירת העם, היא האמונה. האמונה בכוחו שיכול הוא לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. במילים אחרות, סיפור יציאת מצרים נכון ועומד בפני עצמו גם אם לא נעסוק בו

¹ פרק ז' פסוק טו'.

² רמב"ם, הלכות עבוה זרה, פרק א' הלכה ג': כיון שנגמל איתן זה (=אברהם אבינו ע"ה) התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו, כי אי אפשר שיסבב את עצמו, ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עובד עמהם ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה, וידע שיש שם א-לוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא א-לוה חוץ ממנו, וידע שכל העולם טועים...ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו, כיון שהכיר וידע...והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם, וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו, ויעקב אבינו למד בניו כולם...והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנולדים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהם ולעבוד כוכבים כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות, ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים, וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותו, ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו...ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודת כוכבים וכל הטועים אחריה.

בעצמנו בכל שנה ושנה, אולם דווקא היכולת שלנו לקשר את עצמנו לאירוע הגדול הזה, היא הנותנת לנו כוחות חיים מופלאים באמת להרגיש את יציאת מצרים בפועל ממש. דומה הדבר לסיפור על ההיסטוריה של עמנו, אולם כאשר חיים את העניין, מציגים אותו, ממחיזים אותו, לומדים אותו, מעלים אותו, דנים בו, אז הוא הופך מהיסטוריה יבשה לחיים ממש. כאשר לומד האדם על תקופת הזוהר של עמנו בארצו, שונה הדבר מסיור ארכיאולוגי חי באתרים המראים את העוצמה ואת הזוהר. זה הופך את ההיסטוריה מעוד פיסת מידע למשהו חי. הדבר הדהים שביציאת מצרים הוא, שרק אם נסכים באמת לראות את עצמנו כאילו יצאנו ממצרים, רק אז באמת נצא משם – ואתנו, אנחנו אלו שחיים היום – ואתנו הוציא משם.

החובה שמטילה עלינו ההגדה, היא לא לומר זה היה פעם, משהו בעבר שכך נוצר עמנו, אלא להבין שכך אנחנו נוצרים עכשיו. מדוע עניין זה כל כך חשוב, שחייב האדם לראות את כל מהלך ההגדה כאילו הוא קורה לו אישית ממש בימינו אלו? מדוע לא ניתן להסתפק בציון מה שהיה בעבר?

בשנת 2448 לבריאת העולם, לפני 3330 שנה בדיוק נגאלנו ממצרים. עד נקודת הזמן הזו לא היה אפילו עבד אחד שהצליח לצאת ממצרים. מצרים היתה מרכז הסחר והקדמה העולמיים. שלטון ללא חת וללא מעצורים. ימים ספורים לפני יציאת מצרים, פרעה, השליט המצרי הכל יכול, שליט העולם שבתפיסת המצריים אין משהו או משהו מעליו, שהצהיר מפורשות שלא רק שלא ישלח את עם ישראל מארצו אלא יהרוג אף יהרוג את מנהיגם, את משה, ובכך בעצם ימנע את מחשבות העם על הגאולה: וַיִּחַזֵּק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחָם: וַיֹּאמֶר לוֹ פְּרָעָה לֵךְ מֵעַלִּי הַשֹּׁמֵר לֵךְ אֶל תֹּסַף רְאוּת פָּנֶי כִּי בְיוֹם רֵאִתָּךְ פָּנֶי תָמוּת: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֵּן דִּבַּרְתָּ לֹא אֶסֶף עוֹד רְאוּת פָּנֶיךָ³. בנקודת הזמן הזו נדרשה הרבה אמונה. כמעט כל מה שאמר השליט המצרי השולט ללא חת, אכן מתגשם. לכאורה הכל בידיו. הנה אבד הסיכוי לגאולה. דווקא ברגעים אלו מגיע משה רבינו לעם ישראל ואומר להם להתכונן ליציאה מהעבדות: דִּבַּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיִּשְׁאָלוּ אִישׁ מֵאֵת רַעְהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רַעֲוֶתָהּ כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב⁴: וממשיך משה ועונה לפרעה תדע לך שהכל יתהפך ממש עוד מעט: וַיִּרְדּוּ כָל עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה וְהִשְׁתַּחֲוּ לִי לֵאמֹר צֵא אֶתָּה וְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרִגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי כֵן אֲצֵא וְיֵצֵא מֵעַם פְּרָעָה בְּחָרִי אֲנִי⁵, אמירה

³ שמות, פרק י', פסוקים כז-כט'.

⁴ שמות פרק יא', פסוק ב'.

⁵ שמות, פרק יא', פסוק ח'.

שספק אם היתה נשמעת הגיונית למי מהשומעים, ובוודאי למי מעם ישראל. למרות זאת ממשיך משה ומצווה את עם ישראל על הפרטים הקטנים והרבים של ערכת הסדר, ומדגיש באוזניהם אנחנו עוד רגע יוצאים למסע לארץ ישראל, זיכרו את היום הזה. כמה אמונה צריך על מנת לחיות כך ולהאמין שזה באמת מה שיהיה.

אכן באמצע הלילה מכה ה' כל בכור, ופרעה וכל מצרים חוששים לחייהם ודורשים מהעם שיצא ממצרים ללא כל שהות: וַיָּקָם פְּרָעָה לַיְלָה הוּא וְכָל עֶבְדָּיו וְכָל מִצְרַיִם וַתְּהִי צָעָקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי אֵין בֵּית אִשָּׁר אֵין שָׁם מֵת: וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמְרוּ קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת ה' כְּדִבְרֵכֶם: גַּם צִאֲנֶכֶם גַּם בְּקִרְכֶּם קְחוּ כְּאִשֹּׁר דִּבְרֵתֶם וּלְכוּ וּבְרַכְתֶּם גַּם אֶתִּי: וַתִּחַזַּק מִצְרַיִם עַל הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כָּלָנוּ מֵתִים⁶: אֵךְ דְּקוֹת בּוֹדְדוֹת קוֹדֵם חֲשָׁבוּ הַפּוֹךְ, וְהִנֵּה כַּעַת רוֹצִים הֵם שֶׁהֵעֵם יֵצֵא כְּמֵה שְׁיוֹתֵר מֵהָר. אוֹלֵם מֹשֶׁה לֹא מִמָּהָר: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצֵאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם⁷. הוּא עוֹמֵד עַל דְּרִישָׁתוֹ לְצֵאת לְאוֹר הַיּוֹם וְלֹא כִּגְנָבִים הַבוֹרְחִים בְּלִילָה, עַל מִנֵּת שְׂכוֹלֵם יִרְאוּ שֶׁהִקְבִּי"ה מְקִיִּים הַבְּטַחְתּוֹ: לְמָה בַּעֲצֵם הַיּוֹם, לִפִּי שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִיִּם אוֹמְרִים אִם אֲנוּ מְרִגִּשִׁים בָּהֶם אֵין אֲנוּ מְנִיחִים אוֹתָם לְצֵאתָ, אִמֵּר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הִרִי אֲנִי מוֹצִיאֵם בַּחֲצִי הַיּוֹם וְכָל מִי שִׁישׁ בּוֹ כַּח לְמַחוֹת יָבֵא וַיִּמָּחֶה⁸. עִם שֶׁלֵּם יוֹצֵא לְאוֹר הַיּוֹם, כְּדִרִישָׁתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, לְמִרְוֹת שַׁעַד לְרַגַע זֶה אֵף לֹא אֶחָד הַצִּלִּיחַ לְבוֹרוֹ מִמִּצְרַיִם. אֵיךְ כָּל הַפֶּלֶא הַזֶּה קוֹרֵה? הַכֹּל בְּזִכּוֹת הָאֲמוֹנָה.

הַמַּצָּה נִקְרָאת מִיכְלָא דְמַהִימְנוּתָא – מֵאֲכָל הָאֲמוֹנָה. לְמֵאֲכָל מִיּוֹחַד וּפְלֵאֵי סְגוּלוֹת רַבּוֹת, אוֹלֵם עֵיקָר הָעִיקָרִים שֶׁלֹּא הוּא הָאֲמוֹנָה הַצְּרוּפָה שֶׁקִּיֵּימֵת בּוֹ. וְכֵן אֲנוּ אוֹמְרִים בַּהֲגָדָה: מַצָּה זֹאת עַל שׁוֹם מָה? עַל שׁוֹם שֶׁלֹּא הַסְפִּיק בְּצֶקֶם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ, שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאפּוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עוֹגוֹת מִצּוֹת כִּי לֹא חֲמֵץ, כִּי גוֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ לְהַתְמַהֵּמָה וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם.

עַל קִטְעַת זֶה בַּהֲגָדָה הַסְּבִיר הָאֲדָמוּי"ר מִפִּיאֲסַצְנָה הִי"ד בִּסְפָרוֹ דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ: וְהִנֵּה עַל מָה שֶׁנֶּאֱמַר וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם, פִּירֵשׁ רַש"י: **מְגִיד שֶׁבַחֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא אִמְרוּ הֵיאֵךְ נִצָּא לְמַדְבָּר בְּלֹא צָדָה אֲלֵא הָאֲמִינוּ וְהִלְכוּ.** אִם כֵּן, מָה שֶׁלֹּא הַסְפִּיק הַבֶּצֶק לְהַחֲמִיץ הִיָּה בְּגִלָּל הָאֲמוֹנָה, שֶׁהִרִי אִם הָיוּ מְכִינִים צָדָה זֶמֶן רַב קוֹדֵם יְצִיאָתָם הִיָּה הַבֶּצֶק מִחֲמִיץ. וְנִמְצָא שֶׁמֵּאֲמוֹנָתָא יִשְׂרָאֵל

⁶ שמות, פרק יב' פסוקים ל'-לג'.

⁷ שמות, פרק יב', פסוק מא'.

⁸ תורה תמימה שם.

נעשתה מצווה ונקבעה בתורה וברצון ה', שלא כמו רוב המצוות שהן באות אלינו מלמעלה למטה. לכן אנו אומרים בהגדה גם את סיום הפסוק וגם צדה לא עשו להם – כי מכאן נלמד מה גדול כוחם של ישראל שאמונתם עולה ונקבעת בתורה וברצון ה' למצווה.

היינו האמונה שהיתה לעם ישראל לא היתה סתם אמונה רגילה. היא היתה אמונה אמיתית. 'על עיוור'. בכח אמונה גדולה כזו ניתן אפילו ליצור ולחדש מצוות. הכח שלנו הוא באמונה. אנו מאמינים בני מאמינים. חג זה מדגיש את האמונה הטוטאלית הנדרשת ממנו. אמונה שבכוחה יכולים אנו לשנות את המציאות, וליצור יצירות נשגבות וגבוהות. בכוחנו הדבר. בכל חג פסח חוזרים אנו לשם. בליל הסדר נבחנת רמת האמונה שלנו. האם גם אנו מוכנים פשוט ללכת אחרי הקב"ה בעיניים עצומות? האם באמת אנחנו מאמינים בו עד כדי כך?

הכח של חג זה הוא שמתגלית האמונה בעולם, וכשאדם מתחיל להאמין, ומראה בעצמו שהוא רוצה באמת להיות שותף לכל התהליכים המדהימים האלו, הוא מוצא בכוחו את כוח האמונה החזקה והיוקדת הזו.

לא בכדי מזכיר לנו הקב"ה שכל הגאולה השלימה, שאנו נמצאים במהלכה ממש, היא בכח האמונה הגדולה שהלכנו אחריו אז במדבר: הַלֵּךְ וְקִרְאתָ בְּאָזְנִי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבְתָּ כְּלוּלְתִּיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בְּמִדְבָר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה: קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לֵה' רִאשִׁית תְּבוּאָתָה כֹּל אֲכָלִיו יֵאָשְׁמוּ רְעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נָא⁹: בכוחנו וביכולתנו להגביר אמונה זו בחיינו היום מש, ובוודאי כך נראה נפלאות ויתקיים בנו וישראל עושה חיל!

בחג זה אנו מגיעים עם עברנו המופלא ומוכיחים כי כל הדברים האלו אינם רק סיפורים שאירעו בעבר, אלא הם מציאות עכשווית. אם נשכיל לנצל את הרגע, אם נשכיל להתעלות בליל הסדר אל תוך עברנו שהוא בעצם גם חיי הווה שלנו, אם נעשה את כל זה בוודאי נצא מעבדות לחירות. נזכה לחזור לאמונה אמיתית פשוטה ותמימה, המחזירה אותנו להיות עצמנו באמת בלי מניעות, והקושרת אותנו למנהיג העולם:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חִיבִים לְהוֹדוֹת. לְהִלֵּל. לְשַׁבַּח. לְפָאֵר. לְרוֹמֵם. לְהַדָּר. וּלְקַלֵּס לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאַבּוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֵת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלֶּה: הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת. וּמִשְׁעָבוֹד לְגָאֻלָּה. וּמִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה. וּמֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב. וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל. וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה: הַלְלוּיָהּ!

⁹ ירמיהו, פרק ב', פסוקים ב'-ג'.

קיצור הלכות פסח

1. מספר הלכות כלליות לחודש ניסן

אולי בתור הקדמה נאמר, כי אף על פי שאנשים רבים חושבים כי הלכות פסח מחמירות מידי לטעמם, וטוענים שאין מקום לכל החומרות האלו, יש לזכור שדווקא הדקדוק הגדול במצוות, ובמיוחד בחג זה – חג שבו נגאלו אבותינו ושבועזת ה' נזכה גם אנו במהרה להיגאל בו – הוא חשוב ביותר. כתבו הפוסקים שיש ללמוד ולשנן היטב הלכות אלו, מכיוון שאיסור חמץ חמור הוא במיוחד והאוכל כזית חמץ חייב עונש כרת, ממש כמו איסור אכילה ביום הכיפורים: 'פִּי כָּל אֶכֶל חֶמֶץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל'. כיוון שכך, קבעו חז"ל הלכות מחמירות מאוד בפסח, שנועדו לצמצם את אפשרות העבירה¹⁰ על מצוות החג הרבות, ולכן נדרש מאיתנו דקדוק רב ביותר בכל הפרטים הקטנים. חז"ל מורים לנו לעיתים שצריך ללכת אחרי המקלים, וכן שדרך ההיתר עדיפה על דרך האיסור, ואף על פי כן, בפסח חז"ל החמירו והלכו בדרך כלל לצד המחמיר¹¹, ולכן על כל בעל נפש להיזהר באיסורים חמורים אלו, וכבר נאמר בפיוטי השבת: 'וְלִמְזַהֵר וְלִנְהַרֵּךְ – שְׁלוּמִים תֵּן כְּמִי נֶהְרָ'. עוד יש לנו לדעת כי אין לנו לשנות מהמנהגים השונים בפסח ללא סיבה טובה, ובוודאי שלא לזלזל בהם, גם אם אנו לא מבינים אותם, וקבלה בידינו שהאר"י הקדוש לא היה מלעיג על שום מנהג שנהגו ישראל בפסח, וכן סובר מרן השו"ע¹². בזוהר הקדוש הפליג על מעלת הנשמר מחמת בפסח: 'מֵאֵן דְּנִטֵּיר חֶמֶץ וְשֹׂאֵר, אִיהוּ נִטֵּיר מִצֵּיר הָרַע לְתַתָּא, וְנִשְׁמַתָּא (נְטִיר) לְעֵילָא, וְמוּבָא בְּשֵׁם הָאֲרִיזָל שְׂמִי שְׁנִשְׁמֵר מִחֲמַת מוּבַטַּח לוֹ שְׁלֵא יַחְטֵא כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ'¹³.

¹⁰ אפילו בשוגג, שכן גם עבירה בשוגג היא עבירה.

¹¹ ויסוד הדברים הוא לפי הכלל של חז"ל שחמץ בפסח אסור בכל שהוא, כלומר שאפילו משהו (מעט) של חמץ אוסר תערובת שלמה וגדולה, הוא אינו בטל. לכן הלכו הפוסקים והחמירו מאוד בדיני חמץ בפסח, ונטו מכללי ההלכה הרגילים, ופוסקים אפילו כדעת יחיד (למרות שבדרך כלל הולכים לפי דעת הרבים), וכן החמירו גם במקרים שבדרך כלל לפי כללי ההלכה הרגילים אין צורך להחמיר. כמו כן, למרות שבדרך כלל פסיקת הש"ע מקילה יותר, לעניין פסח כתבו הפוסקים שברוב המחלוקות גם הספרדים פוסקים כרמ"א 'דלעניין פסח אנחנו אשכנזים' – זכור לאברהם, תחילת הלכות פסח. כף החיים, סימן תמ"ז, ס"ק עו', עח', קיט'.

¹² שו"ע, סימן תמ"ב סעיף ו' ונושאי הכלים שם.

¹³ זוהר הקדוש, ג' רפב; באר היטב, אורח חיים, סימן תמז', ס"ק א'. חמדת ימים, מועדות דף ט.

• **לימוד הלכות החג:** שואלים ודורשים בהלכות הפסח שלושים יום קודם לחג, עיקר התקנה אמנם היתה בגלל קורבנות החג ולימוד דיני השחיטה, אך תקנה זו נשארה גם כיום כשבעוונות הרבים בית המקדש עדיין לא בנוי, כיוון שהלכות חג הפסח הן רבות. ברור שכדי לא להיכשל באיסורי חמץ, חובה על כל אדם לעסוק ללמוד ולשנן את הלכות החג המרובות, שיידע מה אסור ומה מותר, כיוון שחמץ בפסח אינו בטל אפילו במשהו, כלומר אפילו אם נשאר רק מעט חמץ, אבל הוא חשוב בעיני האדם, עבר האדם על איסורי חמץ¹⁴, ואם לא יידע שהדבר אסור לא יוכל לתקנו מלפני החג ועלול להיכשל באיסור חמץ. כמו כן אם חלילה מצא חמץ במהלך החג, או שהתערב חמץ במאכליו, אף על פי שכעת מוטלת עליו החובה לבער את החמץ, הרי שלעיתים כבר עבר על איסור בל יראה ובל ימצא ואולי אף על איסור אכילת חמץ, ועל דברים כגון אלו אמר החכם מכל אדם: 'מִצְוֹת לֹא יוּכַל לְתַקֵּן וְחֻסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהַמְנוֹת'¹⁵, שכן העבירה כבר נעשתה, והרי עבירה גם בשוגג הינה עבירה, וזאת בניגוד לאדם שלא בנה סוכה או לא טלטל ארבעת המינים, שאף על פי שיש להיזהר גם בהם ויש לעשותם היטב ולדקדק בהם, בסופו של דבר אם לא עשה זאת, לא עבר עבירה אלא ביטל מצוות עשה. לכן חייבים אנחנו לבדוק היטב את ביתנו, ולהתכוון כראוי לחג. חשוב לזכור שאין להתבייש לשאול, שכן אין הביישן למד.

• **חומרת איסורי חמץ:** איסור חמץ בפסח הוא 'במשהו', כלומר שאפילו אם יש רק מעט (משהו) של חמץ בתערובת, הכל נאסר, ועלולים לעבור על איסורי תורה חמורים שעונש אכילתם הוא כרת. ההקפדה הרבה אפילו על מעט חמץ, מלמדת שעלינו להקפיד ולדקדק מאוד בכל המצוות – בין מצוות שבין אדם למקום ובין מצוות שבין אדם לחבירו. חג הפסח מלמד אותנו שחשוב לדקדק בפרטים הקטנים, שכן דווקא דקדוק נכון בפרטים הקטנים, ולמעשה רק הוא, יכול לגרום לאדם לעבוד על עצמו באמת, ולגרום לו להיות יהודי שלם וכשר. משל למה הדבר דומה? לאוסף של חלקי פאזל קטנים ומדוקדקים, וכגון פאזל בן כמה אלפי חלקים, שרק הרכבתם באופן נכון תוך שימת לב לכל הפרטים הקטנים יכולה

¹⁴ מדאורייתא (מהתורה), רק כשנמצא שיעור חמץ החשוב בעיני האדם הוא עובר על איסור בל יראה ובל ימצא, והשיעור שיש בו חשיבות הוא כזית ומעלה, היינו 27 גרם ומעלה. לכן אסור להשאיר בבית שום חתיכות חמץ בשיעור 27 גרם ומעלה, אלא אם כן מכר אותן, ובלבד שאין חשש שיבוא לאכול אותם בטעות בחג הפסח, ועיין עוד בהמשך.

¹⁵ קהלת, פרק א' פסוק טו'.

ליצור תמונה יפה ושלמה, ואם לא יניחו אפילו חלק אחד או שיניחו אותו שלא במקומו כל התמונה היפה תיהרס.

- **הגדרת איסורי חמץ: חמץ הוא אחד מחמשת מיני דגן, שהם חיטה, שעורה, שיבולת שועל, שיפון וכוסמין¹⁶, שהיו במגע עם מים מעל 18 דקות¹⁷ ללא תזוזה¹⁸, ואפילו אם לא אפו, בישלו או טיגנו את הבצק. לכן כל בצק שלא נילוש במשך 18 דקות והיה באוויר החדר הרגיל הפך לחמץ¹⁹, ויש לבערו לפני החג²⁰. יש לציין שאיסור זה קיים גם אם לא**

¹⁶ יש להבדיל בין 'כוסמין' שהיא אחת ממיני הדגן וחייבים על חימוצה בפסח, וניתן להכין ממנה מצת מצווה (אם הקמח נשמר כראוי: חיי אדם, כלל כו', אות ד'), ומברכים עליה המוציא כל השנה, לבין 'כוסמת' שהיא מין של קטניות, שלמנהג עדות אשכנז אין לאוכלה אך אינה חמץ, ולעדות הספרדים ניתן לאוכלה. למעשה, במציאות חיינו כיום, כמעט שאנו לא פוגשים את מין הדגן הנקרא 'כוסמין' בצורתו המקורית, אולם ניתן למצוא קמח כוסמין בחנויות טבע שונות, וניתן למצוא שם אף לחם מכוסמין או עוגיות כוסמין וכד'. בשולי הדברים יש להעיר שיש להקפיד כל השנה לקנות קמח זה רק ממקום ששמר את הקמח בקירור לאחר הטחינה, מאחר שלא ניתן לנפות את הקמח הזה בצורה טובה, ושמירת הקמח בקירור מונעת ממנו להתליע, כך שאין יותר צורך לנפות את הקמח לפני השימוש בו. כיום ישנן שיטות נוספות לשמור על קמח מנופה ללא תולעים, וכגון ואקום וכד', ולכן הקונה צריך לברר היטב שהקמח אכן נשמר בשיטה טובה המבטיחה שלא יתלע עם השנחה מוסמכת, ולאחר פתיחת השקית ישמור את הקמח בקירור, ואם משתמש בו לזמן רב יותר ישמור אותו בהקפאה. דבר זה נכון גם לכל שאר הקמחים המלאים, שכן לא ניתן לנפות אותם היטב מפאת גסותם, שאם יישמרו בקירור מיד לאחר הטחינה אינם צריכים נפיו שנית, וכגון קמח חיטה מלא, קמח שיפון וכד'.

¹⁷ שזוהו זמן הילוך מיל, ולמרות שיש הסוברים שהילוך מיל הוא 22.5 דקות (הגר"א, והרב טיקוצינסקי), ויש הסוברים שהילוך מיל הוא 24 דקות (רמב"ם, ושולחן ערוך הרב) לעניין חמץ הסכמת הפוסקים לנקוט את הזמן המוקדם יותר (כלומר שזמן הילוך מיל 18 דקות, כדעת השו"ע והחזו"א) משום חומרת איסור חמץ.

¹⁸ ועל כן כל עוד ממשיכים ללוש את העיסה אין היא מחמיצה, וכן העלתה הגמרא (פסחים מח:): 'כל זמן שעוסקות בבצק אינו בא לידי חימוץ', וכ"פ שו"ע, א"ח, סימן תנט', סעיף ב': 'לא יניחו העיסה בלא עסק עסק ואפילו רגע אחד. וכל זמן שמתעסקים בו, אפילו כל היום אינו מחמיץ; ואם הניחו בלא עסק שיעור מיל, הוי חמץ'. אמנם יש לציין כי כדי שהעיסה לא תחמיץ צריכים ללוש את כולה, אבל אם רק לשים אותה במקום אחד, הרי שרק מקום זה לא מחמיץ והשאר חמץ, ולכן נוהגים להכין עיסות קטנות שיוכלו ללוש את כולם בבת אחת. עיין: משנה ברורה סימן תנט ס"ק יב. למרות ההיתר ללוש את המצה בשיעור זמן גבוה, יש הסוברים (ב"ח, שם אות ג'. ריטב"א שם, ד"ה מתינתין) שהבצק לא מחמיץ רק אם לשים בקצב הרגיל, שהוא שיעור הליכת מיל, ואם לש במשך זמן רב יותר הבצק מחמיץ, למרות שהוא עדיין בתנועה, ולמעשה לכתחילה מחמירים לסיים את תהליך הלישה תוך 18 דקות (ולא יותר), וכן פסק ערוך השולחן (אות ז'): 'ויש להחמיר ולמהר בעניין עשיית המצות... ואם כי אין הלכה כן מכל מקום במצה ראוי להחמיר', ועיין עוד לקמן בעניין מצות חי' רגעים.

¹⁹ אמנם בחדר חם יותר ההחמצה מהירה יותר. כאשר נראו סדקים בבצק סימן שהוא החמיץ וחייבים לבערו אותו, גם אם לא עברו על הבצק 18 דקות ללא לישה, ואפילו אם הסדקים מעטים ונראו רק בחלק מהבצק. כמו כן, אם הבצק תפח זה סימן שהחמיץ וחייבים לבער אותו, ואפילו אם לא הפסיקו ללוש את הבצק ועדיין לא עברו 18 דקות.

²⁰ לכן, קמח רגיל הנמכר בחנויות הינו ספק חמץ, שכן מנהג טחנות הקמח כיום הוא ללתות (=להשרות) את החיטים במים לפני טחינתם למשך זמן מה, ועל כן ייתכן כי החמיצו כבר. אמנם מאחר שמדובר רק בספק חמץ ולא בחמץ וודאי ניתן למכור את הקמח במכירת החמץ, ועיין עוד לקמן. אם רוצה להכין מצות בעצמו, יש לקנות דווקא קמח כשר לפסח, שנשמר מעת הקצירה או לפחות משעת הטחינה ולא להשתמש בקמח רגיל. קמח מצה אינו קמח רגיל אלא מצות טחונות, ולכן מותר לאוכלו, וברכתם של מיני מאפים מקמח מצות היא 'בורא מיני מזונות', ולכן אין להכין מקמח זה מצה, ואם יעשה כן לא יצא בה ידי חובה.

הוסיפו לבצק חומרי תפיחה, כגון: שמרים או אבקת אפייה וכד', מאחר שהבצק יכול לתפוח מעצמו, וחומרים אלו רק גורמים לתפיחה להיות אחידה ומהירה יותר. לחם, פיתה, בייסקוויט, ופל, מקרוני, פתיתים, קוסקוס, בורגול, סולת, חלק מאבקות המרק, וכן כל מוצר המכיל 'גלוטן' (שאינו כשר לפסח) הינם חמץ גמור!

• **משקאות חמץ:** חשוב לציין שאיסור חמץ קיים גם במשקאות שונים, ויש לבערם לפני הפסח או למוכרם לגוי, כגון בירה, ויסקי וסוגים שונים של משקאות אנרגיה וכד', הינם חמץ גמור, וכן כל משקה המופק מחמשת מיני דגן הינו חמץ גמור!

• **איסורי חמץ:** ביחס לחמץ, התורה ציוותה ארבעה ציוויים, שלושה מהם הם לאו, היינו דברים שאסור לעשות, ואחד הוא מצוות עשה.

1. **אכילת חמץ:** אסור לאכול חמץ, שנאמר: 'וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ'²¹, ולמדו חז"ל שיש גם איסור ליהנות מהחמץ. עוד הוסיפה התורה לאסור גם אכילת דבר שהחמץ מחמת דבר אחר ולא רק מחמת עצמו, היינו שהעיסה החמיצה בשל תוספת שמרים וכד', ולא רק כתוצאה מהתפיחה הטבעית שלה, שנאמר: 'כֹּל מִחֻמְצָת לֹא תֹאכְלוּ'²². העונש על אכילת חמץ בפסח הוא כרת וזאת בניגוד לרוב איסורי אכילה שהעובר עליהם חייב מלקות, שנאמר: 'כִּי כֹל אֲכָל חֶמֶץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי'²³.

2. **בל יימצא:** אסור שיימצא חמץ ברשותנו בפסח, שנאמר: 'שְׁבַעֲתָ יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמָּצָא בְּבֵיתְכֶם'²⁴, והכוונה היא שאסור לנו שיימצא בביתנו שאור, שהוא חומר שמחמץ את העיסה שהשתמשו בו בעבר, והוא בעל פעולה דומה לשמרים שמצויים בימינו. מפסוק זה נלמד גם שאסור להשאיר בביתנו חמץ, היינו עיסה מחמשת מיני דגן שתפחה והחמיצה.

3. **בל יראה:** צריך שלא יראה חמץ או שאור ברשותנו במהלך חג הפסח, שנאמר: 'וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חֶמֶץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שָׂאֵר בְּכָל גְּבֻלְךָ'²⁵.

²¹ שמות פרק יג, פסוק ג'.

²² שמות, פרק יב, פסוק כ'.

²³ שמות, פרק יב, פסוק טו'.

²⁴ שמות, פרק יב, פסוק יט'.

²⁵ שמות, פרק יג, פסוק ז'.

4. **מצוות השבתת החמץ:** יש מצוות עשה להשבית את החמץ ואת החומר שמחמיץ (=שאר, שמרים) לפני חג הפסח, שנאמר: **אַף בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שָׂאֵר מִבֹּתֵיכֶם**²⁶.

יש לציין שעוברים על איסור בל ימצא ובל יראה רק אם נשאר ברשותנו חמץ בשיעור כזית ומעלה, ואם נשאר פחות משיעור זה לא עוברים על איסור תורה. למרות זאת, איסור אכילה הוא אפילו בפחות משיעור כזית, וזאת משום שכאשר האדם אוכל משהו, ואפילו אם הוא מועט ביותר, הוא מחשיב אותו (שהרי אדם לא מכניס לפה כל דבר), ולכן אסור לאכול אפילו מעט חמץ, וכן צריך זהירות גדולה מזה אפילו בשוגג. לכן ניקיון המטבח הוא החלק החשוב ביותר בבית, וכן כל מקום שבטעות יכול האדם לאכול בו פירורי חמץ, ועיין עוד לקמן.

• **'גלוטן'** הוא אחד ממרכיבי החיטה, והוא החומר שמחמיץ את החיטים, ולכן כל מוצר שנמצא בו 'גלוטן' (שאינו עשוי מקמח כשר לפסח) אסור בכל איסורי הפסח²⁷, וחיבים לבערו לפני החג²⁸, אלא אם כן עשה מכירת חמץ. יש להעיר שבתעשיית המזון כיום מערבים 'גלוטן' בהרבה מאכלים, וכן בתעשיית התרופות, שחומר זה גורם להסמכת המאכלים ולהעמדתם, ולכן אנחנו צריכים להיזהר בדבר זה במיוחד. אמנם ניתן לבדוק דבר זה, מאחר שהחוק מחייב לכתוב על האריזה האם יש בה 'גלוטן', ולכן יבדוק לפני הפסח האם המאכלים מכילים 'גלוטן' ויבער אותם או שימכור אותם²⁹, אלא אם כן המוצר כשר לפסח התשע"ח בהשגחת רבנות מוכרת, שהרי גם המצה מכילה גלוטן, ועיין עוד בהמשך.

• **דיני חודש ניסן:** ערב ראש חודש ניסן, יום שישי, (כט' באדר התשע"ח, 16.3.2018 למניינם), לא אומרים תחנון במנחה, כבכל ערב ראש חודש. יש אומרים בכל ערב חודש תפילה מיוחדת להורים על ילדיהם שחיבר השל"ה הקדוש, ותבוא עליהם ברכה.

²⁶ שמות, פרק יב', פסוק טו'.

²⁷ איסור אכילה, בל יראה ובל ימצא.

²⁸ לקיים בו מצוות עשה של השבתת חמץ.

²⁹ יש להעיר שכתוביות המופנות לחולי צליאק (אנשים שיש להם אי-סבילות לגלוטן) אינן מלמדות על איסור חמץ. לכן כשכתוב על מוצר רגיל (לא בכשרות לפסח) שהוא עשוי להכיל עקבות מזעריים של גלוטן, או מכיל גלוטן פחות מ-20PPM, לא צריך לבערו, אבל המוצר לא כשר לפסח ואסור לאוכלו כל החג, ולכתחילה ימכור אותו במכירת חמץ.

תפילה זו נמצאת בסוף החוברת³⁰. בשבת, מוציאים שלושה ספרי תורה: בראשון קוראים את פרשת השבוע (ויקרא), בספר השני את הקריאה של ראש חודש, ובספר השלישי את פרשת החודש. מפטירים בהפטר פרשת החודש, והספרדים נוהגים להוסיף בסוף ההפטרה את הפסוק הראשון והאחרון מהפטר 'השמים כסאי'. מראש חודש ניסן עד סוף החודש לא אומרים תחנון, לא נופלים אפיים, והספרדים גם לא אומרים 'למנצח', כיוון שרוב החודש עובר בקדושה ובשמחה. חודש ניסן הוא העבר שלנו, ההווה שלנו וגם העתיד שלנו: מאחר שחנוכת בית המקדש השלישי עתידה להיות בסוף חודש ניסן, יוצא שתחילת החודש היא מעין זיכרון לחנוכת המשכן, לאחר מכן חג הפסח עצמו שנחגג השנה, ולבסוף צריכה להיות חנוכת הבית השלמה – חנוכת בית המקדש השלישי, שייבנה במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

• **פרשת הנשיאים:** נוהגים לומר בכל יום את פרשת הנשיאים של אותו היום, שכן מראש חודש ניסן שבו הוקם המשכן כל נשיא הקריב את קורבן שבטו דבר יום ביומו. הנשיא הראשון הוא נחשון בן עמינדב לשבט יהודה. ביום י"ג ניסן (יום חמישי), לאחר שכילו הנשיאים להקריב את קורבנם, נוהגים לקרוא את פרשת המנורה. הספרדים מוסיפים בכל יום לאחר קריאת הפרשה, גם מספר פסוקים מהנביאים, כתובים, מהזהר הקדוש, ולבסוף אומרים תפילה לעילוי נשמות כל עם ישראל כמובא בסידורים. יש הנוהגים לקרוא את פרשת הנשיאים מתוך ספר תורה, אבל הטוב ביותר הוא לקרוא מהסידור או מהחומש, גם אם קוראים פרשיות אלו במניין³¹.

• **ברכת האילנות:** מראש חודש ניסן, בזמן שהעצים (אילנות) מלבלבים, יש לומר ברכה זו³², וכיוון שזריזין מקדימים למצוות, יש נוהגים לברכה כבר בראש חודש עצמו, אולם כמובן שניתן לברכה במשך כל החודש. נחלקו הפוסקים האם ניתן לומר ברכה זו בשבת: לדעת בעל 'בן איש חי' אין לומר ברכה זו בשבת, וכך פסקו הפוסקים ההולכים אחרי הקבלה והרב מרדכי אליהו זצוק"ל, אך הרב עובדיה יוסף זצ"ל הקל ואמר שאם אין לו זמן אחר

³⁰ ואע"פ שעיקר תיקון תפילה זו הוא לערב ראש חודש סיוון, החודש שבו ניתנה לנו תורת חיים, טוב לאומרה בכל ערב חודש, ומי שאומר אותה בכל יום הרי זה משובח, שהרי צריך האדם להתפלל ולפנות אל ה' על כל מה שיקר וחשוב בעיניו.

³¹ וזאת כדי לחוש לדעת הירושלמי שאין לקרוא בספר תורה ללא ברכה, והרי ברור שאין לברך על קריאת פרשות הנשיאים, ונמצא שהוצאת ספר התורה היא לבטלה.

³² עיין לקמן לגבי ברכה בחו"ל על אילנות שאינם מלבלבים בחודש ניסן.

והושש שמא יעבור הזמן או האילן יפסיק להיות מבלבל וכיוצ"ב יכול לאומרה בשבת³³. למעשה, טוב להימנע ממחלוקת ולא לברך ברכה זו בשבת, ולכן השנה טוב לדחות את ברכת האילנות ליום ראשון. מי שרואה³⁴ שני אילנות מאכל³⁵ מבלבלים (פורחים)³⁶ מברך: 'ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם שלא חסר בעולמו כלום, וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם'. הספרדים נוהגים לומר לפני הברכה בקשה מספר 'לשון חכמים' של מרן בעל 'בן איש חי', ולאחר הברכה, אומרים 'יהי רצון' וישיר המעלות' הכל כמובא בסידורים. לכתחילה יש לברך על שני אילנות, שלפחות אחד מהם אינו מורכב³⁷, והמהדר לברך על שני אילנות מסוגי פירות שונים תבוא עליו הברכה³⁸. בניגוד לאיסור לברך על עצים מורכבים, ניתן לברך על עצי עורלה, היינו שנטעו אותם לפני פחות מארבע שנים למרות שאסור ליהנות מהם³⁹. ניתן לומר ברכת האילנות בלילה, ובלבד שיבחין בעצים הפורחים, וכגון שרואה את הפרחים היטב לאור החשמל⁴⁰. ניתן לכתחילה גם לברך על עצים הצומחים בתוך הערים ובחצרות הבתים, אמנם מי שיכול לצאת בקלות אל מחוץ לעיר ולברך שם על

³³ יש לציין שלדעת הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל ניתן אפילו לכתחילה לברך את הברכה ביום שבת כאשר ראש חודש חל בשבת, בכדי להיות בגדר זריזים המקדימים (חזון עובדיה, פסח, ברכת האילנות, ה"ה), אולם לדעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל גם במקרה זה לא יברך בשבת, שהרי הכלל זריזים מקדימים קיים רק כשאין מחלוקת בדבר, אולם אם יש בעיה לברך בראש חודש, הרי שהזריז מקדימין נעשה דווקא ביום ראשון בשבוע, שאז זה היום הראשון שניתן לברך ברכה זו בשופי. אכן ראוי לברך ברכה זו ביום א' ולא לדחותה, ובפרט כאשר יש חשש שהפריחה לא תימשך לזמן רב. (הגדת אורח חיים, עמוד עז', ס"ז. כף החיים, סימן רכ"ו, ס"ק ד').

³⁴ עיזור לא יברך ברכה זו, אלא ישמענה מאחר שיתכוון להוציאו והוא יתכוון לצאת בברכתו.

³⁵ לא מברכים על אילנות סרק. הלכות קטנות, ח"ב, סימן כח'. מועד לכל חי, סימן א', אות ט'. משנה ברורה, סימן רכ"ו ס"ק ב'. כף החיים, ס"ק ב'.

³⁶ **משנה ברורה** (סימן רכ"ו ס"ק ד') מבין שניתן לברך גם על עצים שנגמר בלבובם והתחילו לצאת להם הפירות, כל עוד הפירות אינם ראויים לאכילה ולא נגמרו כל צורכם, ועל כן אשכנזים בשעת הדחק נוהגים להקל לברך גם אם כבר עלו פירות בעץ, אבל ספרדים במקרה זה, יברכו בלא שם ומלכות.

³⁷ אע"פ שלהלכה כאשר אוכלים מפירות של עצים מורכבים, כגון פומלית (המורכבת מאשכולית ופומלה) וכד', מברכים עליהם 'שהחיינו', וזאת כיוון שבברכה זו אנו מברכים על הנאת עצמנו, שהביא אותנו לשנה חדשה, שלא כמו ברכת האילנות שאנו מברכים על יצירותיו של הקב"ה, והרי הוא לא יצר אילן מורכב.

³⁸ אע"פ שלכתחילה ראוי להדר לברך על שני סוגים של אילנות מאכל, ניתן לברך על שני אילנות מסוג אחד (הגדת אורח חיים, עמוד עז', ס"ט. כף החיים, סימן רכ"ו, ס"ק ב'), ואם לא מוצא שני אילנות, רשאי בשעת הדחק לברך גם על עץ אחד. (בדי השולחן, סימן ס"ו, אות יח'). אפילו פרח אחד בעץ נקרא פריחה.

³⁹ סיבת ההבדל היא שאילן כלאיים ניטע כנגד רצון הבורא וממילא יש בעיה להלל את ה' על בריאתו, אולם עץ עורלה הוא עץ רגיל שניטע ברצון ה', וזו דרך גידולו הרגילה. רב פעלים, א"ח, ח"ג, סימן ט'. ישכיל עבדי, ח"ז, א"ח, סימן יב'.

⁴⁰ ציץ אליעזר, ח"ב, סימן כ', אות ו'.

העצים המלבלבים – תבוא עליו ברכה⁴¹, ויש הידור מצווה כשמברך על מיני עצים רבים⁴². ברכה זו מברכים רק פעם בשנה, ועל כן יש להתאמץ לברכה כתיקנה. בין הפוסקים הספרדים מצאנו מחלוקת בעניין חיוב ברכת נשים בברכת האילנות, שיש אומרים שיכולות לברך בעצמן, ויש אומרים שלא, ולנוהגים כך, רצוי שתשמע את הברכה מבעלה והוא יכוון להוציאה⁴³, ובשל ספק ברכות עדיף לנשים מעדות המזרח לנהוג כדעה זו⁴⁴. הפוסקים האשכנזים סוברים שיכולות הן לברך⁴⁵, וכך נוהגות נשים מעדות אשכנז למעשה, ויש שכתבו שאינן חייבות להדר בכך, ולמעשה יש להורות להן לברך⁴⁶.

⁴¹ פסקי ר"ד (ברכות מג): סובר שצריך דווקא לצאת אל מחוץ לעיר, אבל העיקר להלכה (רמב"ם, פ"י ה"ג. רב פעלים, א"ח, ח"ג, סימן ט'). הגדת אורח חיים, עמוד עז', ס"ח. כף החיים, סימן רכ"ו ס"ק ג') שניתן לברך גם בתוך העיר, ובוודאי כשיש בדבר צורך כגון שיש טורח לצאת אל מחוץ לעיר, או שהדבר כרוך בביטול תורה וכד'.
⁴² וככל שירבה שם הצומח הדבר טוב, מאחר שבברכה זו האדם מעלה את ניצוצות הקדושה הפזורים בצומח. אולם מאחר שזה רק הידור, אם מוצא מקום כזה בנקל יברך בו, אבל לא יעכב את הברכה לשם כך: כף החיים, סימן רכ"ו, ס"ק ב'.

⁴³ ואם לא תשמע מבעלה תברך ללא שם ומלכות ותהרהר שם ומלכות בליבה, ועצה זו נכונה לכל מקרים שבהם קיים ספק בברכה, בין אם האדם לא יודע את הדין ואינו יכול לברך כעת, ובין אם לא זוכר האם בירך או לא, שעליו לברך באופן זה, ודבר זה נחשבת כברכה לכל דבר ועניין.

⁴⁴ הפוסקים נחלקו האם ברכה זו היא ככל מצוות עשה שהזמן גרמן, כלומר מצוות עשה התלויה בזמן, שנשים פטורות מקיומן כנטילת לולב וכד', ובזה יש מחלוקת האם תברכנה או לא, או שברכת האילנות אינה מצוות עשה התלויה בזמן אלא מצווה התלויה בתקופת האביב כגון פסח וכד', ואז לכל הדעות עליהן לברך. הרב **עובדיה יוסף זצ"ל** סובר שעל הנשים לברך בשם ומלכות ברכת האילנות, אבל הרב **מרדכי אליהו זצוק"ל** סובר שלא תברכנה משום ספק ברכות להקל, וכן ראוי לנהוג, ולכן תברכנה ללא שם ומלכות אלא תאמר את כל הברכה ותהרהר בליבה בלבד את שם ה', או שתשמע מבעלה והוא יתכונן להוציאה ידי חובה.

ברכה בחודש אייר: יש הסוברים (יחווה דעת, ח"א סימן א') שרק לכתחילה צריך לברך בימי ניסן, אבל אם לא בירך בחודש ניסן יכול לברך גם בחודש אייר, אולם העיקר להלכה שלא יברך לאחר חודש ניסן, משום שעל דרך האמת הברכה נתקנה דווקא לחודש ניסן, ועל כן יברך בחודש אייר בלא שם ומלכות: שדי חמד, מערכות ברכות, סימן ב', אות א'. כף החיים, סימן רכ"ו, ס"ק א'. אור לציון, ח"ג, פ"ו, אות ב'.

ברכה על אילנות בחו"ל שתקופת לבלובם אינה בניסן: האשכנזים יברכו בשם ומלכות על אילנות מלבלבים לפי זמני הבלוב של העצים במקומם, בעוד הספרדים יברכו ללא שם ומלכות: משנה ברורה, סימן רכ"ו ס"ק א'. בחו"ל יאמרו לפי זמני הבלוב של העצים במקומם: הר צבי, ח"א סימן קיח'. מנחת יצחק, ח"י סימן טז'. ציץ אליעזר, ח"ב סימן כ'. כף החיים, ס"ק א'.

ברכה בפעם הראשונה שרואה את לבלוב העצים: אם ראה את העצים מלבלבים ולא ברך בפעם הראשונה, יש הסוברים (משנה ברורה, סימן רכ"ו ס"ק ה'. מנחת שלמה, ח"א, סימן עג', אות ח') שיברך בפעם השנייה כרגיל, וכן המנהג הרווח, אמנם יש הסוברים שיברך בלא שם ומלכות או שיתקן מאדם אחר שיוציא אותו משום חשש ברכה לבטלה, וראוי לחוש דעה זו לכתחילה, ולכן ראוי להקדים את הברכה לתחילת חודש ניסן ככל הניתן (חיי אדם, כלל ס"ג, אות א'). מחצית השקל, סימן רכ"ו. קצות השולחן, סימן סו', אות ט'), אמנם למעשה כשלא בירך בפעם הראשונה יברך כשיראה את האילנות המלבלבים בשנית (כף החיים, סימן רכ"ו ס"ק י'). יש המתחסדים להימנע מראיית עצים מלבלבים בחודש ניסן כל עוד לא ברכו את ברכת האילנות, ותבוא עליהם ברכת טוב.

⁴⁵ הר צבי, חלק א', סימן קיח'.

⁴⁶ תשובות והנהגות, ח"א, סימן קצ', והסביר שמאחר וכל כבודה בת מלך פנימה לא שייך לה להדר אחר מצווה זו שעיקרה נאמרה רק לרואה, אמנם במחל"מ מאחר שיש עניין גדול בברכה זו נראה שראוי גם לנשים להדר במצווה זו, ומאחר ולשיטתו זו אינה מצוות שהזמן גרמא, ראוי להורות לנשים להדר לפחות כמו בשמיעת שופר

• **מנהגי אבלות בחודש ניסן:** במשך כל החודש לא אומרים 'צידוק הדין' לאבלים

בשבעת ימי אבלותם, ואפילו אם הנפטר תלמיד חכם גדול⁴⁷, אולם הספרדים עושים השכבות כהרגלם. לא הולכים לבית העלמין בחודש ניסן, ועל כן גם מי שיש לו בהמשך החודש אזכרה של שנה (יאר-צייט) או אחת עשרה חודש יעלה בערב ראש חודש, יעלה לבית העלמין בערב ראש חודש, היינו ביום שישי כט' באדר. ביום זה ניתן ללכת לבית העלמין עד חצות היום (11:49)⁴⁸, ובמועד האזכרה יעשו את התפילה (לא בבית העלמין), הלימוד והברכות כמקובל, ורק ימנעו מדברי הספד. למרות זאת, ניתן ללכת לבית העלמין לאזכרה של סוף השבעה או של סוף השלושים⁴⁹, ולדעת הרב **מרדכי אליהו** צווק"ל ניתן לעלות לקבר בימי ניסן גם כשהוא יום השנה הראשון, אולם לא בהמשך האזכרות⁵⁰. נהגו ללכת לקברות בערב ראש חודש ניסן, ולהרבות בתפילה ומעשים טובים עבור הנפטרים, מאחר שבימים אלו יש תועלת גדולה לנשמות הנפטרים מכל המעשים הטובים שעושים לעילוי נשמתם, ובפרט לנשמות הוריו. יש לדעת שלעולם אין להתפלל אל הנפטרים אלא בעדם, ויבקש מהם שהם ימליצו טוב לפני ה' עליו, על משפחתו ועל כל עמו, וכן יעשו גם כשהולכים להשתטח על קברי צדיקים.

פירוט דיני אבלות החלים בסמיכות למועד:

▪ **אבלות לפני החג:** רגל מבטל שבעה, ובלבד שהספיקו לנהוג נהגי אבלות לפני החג אפילו שעה אחת, היינו זמן מה, ואפילו אם האבל לא הספיק להגיע לביתו ולשבת שם, אלא רק חלץ נעלו בבית העלמין לפני החג, נחשב כאילו ישב באבלות שבעה ימים, ולאחר החג

וכד', והנשים תעשינה זאת בצניעות אמיתית, כך שאין חשש לפגיעה בדיני צניעות, ועוד שלהלכה אנו נוקטים שניתן לברך על עצים שבתוך העיר ואין בדבר חשש לפגיעה בצניעותה של האישה שהרי גם הן נמצאות ברשות הרבים, ויכולות הן להיקהל בפני עצמן ללא ערבוב עם גברים, ולכן למנהג האשכנזים יש לעודדן לברך.

⁴⁷ אמנם הנוהגים לומר צידוק הדין רשאים להמשיך במנהגם, ועיין בכל זה: שו"ע, אר"ח, סימן ת"כ ס"ב. כף החיים, ס"ק ב'. שו"ע, יר"ד סימן תא', שולחן גבוה, ס"ק טז'. ארץ חיים, אות ו'. נתיבי עם, סימן תא'.

⁴⁸ אמנם בערב שבת וחג ניתן ללכת לאזכרה לבית העלמין רק עד חצות היום.

⁴⁹ מלמד להועיל, ח"ב, יר"ד, סימן קמה'. גשר החיים, ח"א, פ"כט, ס"ד. נתיבי עם, סימן רכז, ס"ג. ולמנהג האשכנזים כשהולכים לבית העלמין בימים שלא אומרים בהם תחנון גם לא אומרים הזכרת נשמות, ולכן אשכנזים העולים בימים אלו לבית העלמין לא יאמרו את תפילת 'אל מלא רחמים' (משנה ברורה, סימן תכ"ט, ס"ק ח'. פני ברוך, עמוד תיב'). אמנם הספרדים עושים השכבות לנפטרים גם בימים אלו, ולכן כשהולכים לבית העלמין בימים אלו יאמרו גם השכבה לעילוי נשמת הנפטר, בנוסף לכל שאר פרקי התהילים והמשניות (כף החיים, סימן תכ"ט, ס"ק כד').

⁵⁰ צרור החיים, פרק טו', סעיף רנד'.

משלים לשלושים יום⁵¹. גם אם לא הספיק לעשות מעשה ממש לפני החג, וכגון שלא הספיק לחלוץ את נעלו משום שהקבורה התאחרה, יש מקילים שהרגל מוציאו וכן נוהגים, שהלכה כדברי המקל באבל, ובלבד שבכה והתאונן מבעוד יום⁵². למנהג האשכנזים כאשר הרגל מוציאו מאבלותו רשאי להתקלח כרגיל מחצות היום של ערב הרגל, ולא רק פניו ידיו ורגליו, בעוד למנהג הספרדים יתקלח היטב לאחר צאת הכוכבים ויזהר בדיני סחיטה, ואם מתקלח כדרכו מבעוד יום אין למחות בידו⁵³, וכן ראוי להורות גם לספרדי שקיים חשש שלא ידע להתקלח באופנים המותרים ביו"ט.

■ **אנינות ואבלות בתוך החג:** אונן, היינו מי שמת לו מת ועוד לא קברו אותו, חייב בכל המצוות הנוהגות בליל הסדר, הואיל וברור שלא יקבור את מתו עד צאת החג, אלא יקברנו בחול המועד, ועדיף שאת קריאת ההגדה רק ישמע מאחרים, משום שיש בה פסוקים ומדרשים רבים, ואם אינו יכול לשמוע מאחרים יקדש ויאמר את ההגדה בעצמו. בכל מקרה האונן לא יסב, וראוי שלא יאכל בשר או ישתה יין מעבר לקידוש ולארבע הכוסות⁵⁴. אדם שנפטר ל"ע בתוך חג הפסח (בין ביום טוב הראשון עצמו ובין בחול המועד) נקבר בחול המועד. כל דיני אנינות נוהגים גם בחול המועד. לאחר הקבורה נוהגים אבלות בצנעא, ומונים שבעה אחרי החג, וסופרים שלושים יום מיום הקבורה⁵⁵. מנהג האשכנזים שקורעים בחול המועד רק על אב ואם, ועל שאר קרובים מברכים רק 'דיין האמת', וקורעים לאחר הרגל ללא ברכה, וכן מנהג ירושלים גם אצל הספרדים, וכן ראוי להנהיג בכל המקומות לכל העדות. אמנם, כשאין מנהג ברור, הספרדים ינהגו לפי מרן השו"ע שקורעים עם ברכה גם על שאר קרובים⁵⁶. עושים סעודת הבראה בחול המועד עם קפה ועוגות ולא עם עדשים וביצים בשל כבוד החג, ואין הבדל בין סעודת הבראה (הסעודה הראשונה אחרי הקבורה) הנעשית על אב ואם או על קרובים אחרים שצריך להתאבל עליהם. בשבעה רגילה האבל אסור במלאכה, וכן אחרים לא יכולים לעשות עבורו את מלאכתו. אמנם מאחר שבטל ממלאכה בחול המועד, שהרי בימים אלו רק מלאכת דבר האבד מותרת, הקלו חכמים שכשיושב שבעה אחרי הרגל

⁵¹ שו"ע, יו"ד, סימן שצ"ט ס"א. שו"ך ס"ק א'. ט"ז ס"ק א'.

⁵² שדי חמד, מערכת אבלות, אות יח'. פני ברוך, עמוד תעח'. יביע אומר, ח"ח, יו"ד, סימן לד'.

⁵³ שו"ע, יו"ד, סימן שצ"ט, ס"ג. שו"ך ס"ק יא'. ברכי יוסף, אות ה'. צרור החיים, פרק יד', ס"רל.

⁵⁴ פני ברוך, אנינות, סעיפים מ'-מא'.

⁵⁵ שו"ע, יו"ד, סימן שצ"ט ס"ב. או"ח, סימן תקמ"ח ס"א.

⁵⁶ שו"ע יו"ד, סימן שמ', ס"לא. נתיבי עמ', שם, וכן בדיני אנינות ואבלות וטומאת כהנים, אות פב', וכן באו"ח סימן תקמ"ז ס"ו.

האבל עצמו אסור לעשות מלאכה, אבל אחרים יכולים לעשות את מלאכתו, ובלבד שיחלפו שבעה ימים מאז הפטירה. בחול המועד האבל אסור בדברים שבצנעא כתשמיש המיטה, אולם מותר בדברי תורה. מנחמים את האבל בחול המועד למרות שעדיין אינו יושב שבעה, וכן מנחמים אותו לאחר הרגל כשיושב שבעה. לא אומרים צידוק הדין בחול המועד⁵⁷.

■ **אזכרה שמועדה בתוך ימי החג:** לא עולים לבית העלמין בתוך חול המועד, ולכן אם זו אזכרה של שלושים יום יעלו לפני החג, ואם זו אזכרה של שנה יעלו לפני ראש חודש. בחול המועד עצמו יעשו את סדר הלימוד והתפילות כרגיל, אולם ייזהרו שלא להספיד ולהגיע לידי בכי, וטוב לעשות זאת בבית הכנסת⁵⁸, וה"ה לאזכרה שחלה בשביעי של פסח. אזכרה שחלה ביו"ט הראשון תוקדם לפני החג.

• **קמחא דפסחא:** ההגדה נפתחת באמירת 'הָא לְחֶמֶא עֲנִיא'. קטע זה אינו קשור כלל לתוכן ההגדה, ולכן הוא נאמר בארמית, בעוד כל ההגדה כתובה בעברית, וזאת משום שחז"ל רצו שכל העם יבין ויידע שעוד לפני שהוא עורך את הסדר ומיסב לשולחן הוא חייב לדאוג לעניינים, וכדי שהדבר יהיה ברור, חיברו זאת בתחילת ההגדה, בשפה שכל העם הבין אותה, שכן פעם כולם דיברו כך. יש להדגיש שיותר ממה שקטע זה מופנה כלפי העניים הוא מופנה כלפי המסובים ואומר להם: אל תשכחו את מי שאין לו. עניינו של חג הפסח הוא היווצרות עם ישראל. עד לנקודה זו בהיסטוריה בני ישראל היו אוסף אנשים ולא עם, וכך אנו אומרים בהגדה 'בשבעים נפש ירדו אבותינו מצרימה', והשיעבוד במצרים והיציאה ממנה יצרו כאן עם מאוחד, וכמו שאמר פרעה 'הנה עם בני ישראל', והתברר שבחג הפסח עם ישראל הפך מקומץ של יחידים לעם אחד שלם, גדול ומפואר. עם אחד הוא עם שמתנהל כגוף אחד, כמשפחה אחת גדולה, ולכן דואג **לכל אחד** מעמו. לאור זאת, חז"ל תיקנו שלפני הפסח חובה על כל אדם לתת כסף לקמחא דפסחא, כלומר כסף שיעזור למשפחות נזקקות לקנות מוצרי מזון לחג. ניתן לתרום לדבר זה כל מיני מצרכי מזון, אבל הטוב ביותר הוא לתרום כסף לאגודות הסיוע, והם ייקנו את דברי המאכל או יחלקו תלושי מזון לפי צרכי האנשים, מאחר שאנשים שונים מקפידים על דברים שונים בחג, כגון קטניות וכד', וכך נוכל לעזור להם בצורה הטובה ביותר. חשוב לזכור שכל העוזר לעניים ומשמחם תמיד ובמיוחד בחגים, זוכה

⁵⁷ ככל הימים שלא אומרים בהם תחנון שבהם לא אומרים צידוק הדין, כמבואר לעיל.

⁵⁸ עיין: יביע אומר, ח"ז, יר"ד, סימן מב'.

לגאולה שנאמר 'צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה וְשִׁבְיָהּ בַּצִּדְקָה'⁵⁹, וכן זוכה לרחמי שמיים מרובים בזכות רחמנותו על אחרים, שנאמר 'וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרַחֲמֶךָ וְהִרְבֶּךָ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם', וכן נאמר בזוהר הקדוש, שאם אדם שמח בחג אבל לא משמח עניים עליו נאמר: 'זִרְתִּי פָּרֵשׁ עַל פְּנִיִּיכֶם פָּרֵשׁ חֲגִיכֶם'⁶⁰, וכן 'חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שְׂנָאָה נִפְשִׁי הָיוּ עָלַי לְטָרָח'⁶¹, אבל המשמח עניים ואומללים דומה לקב"ה שמחיה נפש אומללים⁶². כיום ניתן לתת קמחא דפסחא מכספי מעשר כספים, מאחר שאין סכום מסויים שאותו אנו חייבים לתת, וראוי להרבות בזה כל אדם לפי יכולתו, והרב **יעקב אריאל** שליט"א סובר שראוי לתת סכום כסף לצורכי החג המינימאליים של משפחה ענייה אחת, וכמותו מסתבר, וכן יש לנהוג למעשה.

- **איסור חדש:** חמשת מיני דגן מהתבואה החדשה אסורים באכילה לפני זמן הקרבת קורבן העומר, היינו שאסור לאכול תבואה מהגידול החדש לפני שהסתיים יום טו' בניסן, אבל ניתן לאכול תבואה ישנה בזמן הזה, היינו תבואה שנקלטה בקרקע עוד לפני הפסח הקודם. טעם הדין הוא מפני עיקר מאכל בני האדם הוא התבואה, ולפני שאנו נהנים ממנה ראוי שנקריבה לקב"ה שנתנה לנו, וע"י הקורבן אנו מכשירים עצמנו להיות ראויים לקבל מטובו⁶³. זמן הקרבת העומר מתיר לאכול כל תבואה שנקלטה בקרקע עד לטו' בניסן, ולכן אם זרע תבואה באדמה לאחר זמן הקרבת העומר לא יכול לאוכלה, וצריך להמתין עד לטו' בניסן בשנה הבאה⁶⁴. יש להקפיד כל השנה על איסור זה, ולכן כאשר קונים מאכל העשוי מחמשת מיני דגן, צריך לוודא שלא נקצר בזמן האסור, ולכן הרבנות מציינת על המאכלים

⁵⁹ ישעיהו, פרק א' פסוק כז'.

⁶⁰ מלאכי, פרק ב' פסוק ג'.

⁶¹ ישעיהו, פרק א' פסוק יד'.

⁶² רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה, פ"ב ה"ז, וזו לשונו המתוקה מזהב: 'ש'אין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים'.

⁶³ ספר החינוך, מצווה שג'.

⁶⁴ איסור אכילת תבואה חדשה הוא גם מתבואת חו"ל, וכן מתבואה שצמחה מיבול של גויים. אכן בחו"ל ישנה בעיה גדולה של איסור חדש, הואיל ובחלק מהמדינות בזמן זה עדיין חורף, ולכן עונת זריעת התבואה מתאחרת עד לימי הקיץ, ובפועל נעשית הרבה אחרי טו' בניסן, כך שזמן הקרבת העומר לא יכול להתירה כמובן, ולכן עליהם להמתין לקורבן העומר של השנה הבאה. דבר זה אגב מהווה הוכחה מדהימה לכך שלא ניתן לקיים את תורתנו כהלכתה אלא בארץ קודשנו, ארץ ישראל, שכן כאן עונת הזריעה היא לפני חג הפסח, ולא צריך לדחותה לאחר החג. כיום שיש יצוא ויבוא מכל מדינות העולם לכל מקום, ועל כל שק תבואה מסומן זמן אריזתו (שהוא בעצם זמן קצירתו), לא ניתן להקל באיסור חדש גם בחו"ל (אם אכן נקצרה באיסור), שהרי אין ספק לגבי זמן קצירת התבואה, ועיין עוד בשו"ע יו"ד סימן רצג', ב"ח על הטור, ובנו"כ.

הכשרים 'ללא חשש חדש'⁶⁵. בימים אלו צומחות בצידי הדרכים שיבולים וחיטי בר, ואסור לאוכלם עד לסוף יום ט' בניסן משום איסור חדש, והשנה ניתן לקטוף חיטים חדשות רק מהלילה שבין ראשון לשני (לאחר צאת הכוכבים של יום ראשון, ט' ניסן, 1.4.2018 למניינם). בחו"ל ניתן לאכול את התבואה החדשה רק מהלילה שבין שני לשלישי (לאחר צאת הכוכבים של יום שני, יז' בניסן, 13.4.2017 למניינם), מאחר שיום ט' בניסן הוא יו"ט שני של גלויות, ודינו ככל יום טוב שאסור לקטוף בו תבואה וצמחים משום איסור קוצר. בן חו"ל שנמצא בארץ שלא על מנת להשתקע בה בדרך כלל הולך אחרי ארצו, אולם כאן יש המקלים שינהג כבני ארץ ישראל, ויאכל מהתבואה החדשה במוצאי ט' בניסן⁶⁶.

• **שבת הגדול:** שבת שלפני פסח נקראת שבת הגדול, ונהגו שהרב או הגדול שבקהילה שבקיא בהלכות החג הרבות ידרוש וילמד את העם ויורהו את חוקי האלוקים ואת תורותיו⁶⁷. דווקא עתה לפני הפסח יש הזדמנות לעורר את העם למצוות והלכות הפסח, וכל המזכה את הרבים – זכות הרבים תלויה בו. כמו כן יש לזכור את דברי המשנה באבות (פרק ב', משנה ה'): 'ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש', אך רק אדם שבטוח בעצמו שיודע את הלכות החג על בורין ויוכל לענות לאנשים על השאלות, ידרוש בהלכות החג, כדי שלא יטעה ח"ו את האנשים. בכל מקרה, חובה קדושה על כל אדם באשר הוא לעורר את לב האנשים לשאול בהלכות הפסח, וגם אם אינו יודע את התשובות לשאלות שעלו, יעודד את האנשים לפנות לרב שיסביר להם את ההלכות הרבות. השנה שבת הגדול היא בפרשת צו (ח' בניסן, 24.3.2018 למניינם). מנהג טוב לדרוש בשבת זו ובכל התקופה הסמוכה לחג הפסח בהלכות החג, וכל המרבה בלימוד הלכות הפסח גם לפני שבת הגדול ולאחריה – הרי זה משובח. בשחרית, קוראים את הפטרת שבת הגדול – 'וְעֶרְבָהּ לָהּ' מִנְחַת יְהוָה וִירוּשָׁלַם כִּימִי

⁶⁵ ראוי לציין שבשנים האחרונות התגלו כמה מוצרים שהיתה בהם בעיית חדש, ולכן היה אסור לאוכלם, אבל אם מכר מוצרים אלו במכירת החמץ יכול לאוכלם לאחר הפסח, כדין חמץ שנמכר שמור לאחר הפסח, ואין לחשוש עוד לאיסור חדש, שהאיסור הוא לאכול תבואה חדשה לפני ט' בניסן, אולם לאחר תאריך זה מותר לאכול את התבואה גם אם נקטפה ועובדה בזמן שהיתה אסורה. במילים אחרות, איסור חדש הוא רק לאכול את התבואה ולא לשמור אותה או לעבד אותה.

⁶⁶ באר משה, ח"ז, עמוד רמה'.

⁶⁷ ועל כן ראוי לדרוש דווקא בהלכות החג, ולא טוב עושים אותם הדרשנים המאריכים בדרשתם ולא מסבירים את פרטי ההלכות בשבת זו, ובפרט שלא כולם יכולים לשנן את הלכות הפסח 30 יום לפני החג. (משנה ברורה, סימן תכ"ט, ס"ק ב').

עולם וְשָׁנִים קְדָמָיוֹת⁶⁸. לאחר תפילת מנחה יש מהאשכנזים שקוראים חלק מההגדה, בעוד שהספרדים לא נוהגים בזה, וכן מנהג הגר"א⁶⁹, וכן נוהגים למעשה ברוב הקהילות. האשכנזים לא אומרים 'ויהי נועם' במוצאי שבת, אך הספרדים נוהגים לאומרו כבכל שבת⁷⁰.

2. ניקיון הבית

עוד לפני הפסח נוהגים לנקות את הבית היטב ולהכשיר את כל הכלים הטעונים הכשר מיוחד לפסח. יש לנקות היטב בכל מקום שרגילים בדרך כלל להכניס חמץ במקומות אלו, ומפאת כבוד יום טוב צריך לנקות ולכבד (לטאטא) את הבית לפני החג גם כן, ועל כן, יש המנצלים את הניקיונות לפסח לניקיון כללי ויסודי ועושים סדר כללי בתכולת הבית. דבר זה נאה, אך יש לזכור כי לא זו עיקר מטרתנו⁷¹. **אבק הנמצא על הארון, סתם אינו יפה, אך אינו חמץ!** יהיה נחמד לראות בית מבריק ומסודר לאחר הניקיון, אך אם בגלל זה לא השקענו כראוי בניקיון המטבח או בכל מיני מקומות שבהם עלול להימצא חמץ, ואותם לא ניקינו ביסודיות, אנו יכולים לעבור על איסורי חמץ חמורים מאוד⁷²! על כן ראוי לכל בעל נפש, ולכל עקרת בית, לחלק את הזמן, כך שכל שאר הניקיונות וסידור ה'בלאגן' בבית, יהיו בבחינת תוספת

⁶⁸ אמנם יש החולקים, אבל כן מקובל להלכה. כאשר חל ערב פסח בשבת לרוב הדעות יש לומר 'וערבה', אמנם לדעת הגאון מוילנא (מעשה רב, אות קע"ו) לא מפטירים 'וערבה' אלא לפי סדר פרשת השבוע – כף החיים, סימן ת"ל, ס"ק ג'.

⁶⁹ כף החיים, סימן ת"ל, ס"ק ח'. ביאור הלכה, ד"ה במנחה, וטעמו שנאמר במפורש שאינו צריך לקורא לפני החג (יכול מבעוד יום וכו'). והאשכנזים הנוהגים לקרוא חלק מההגדה, יאמרו מ'עבדים היינו' עד 'לכפר על כל עוונותינו'.

⁷⁰ לדעת האשכנזים אין לומר 'ויהי נועם' בכל מוצאי שבת שיחול בהמשך השבוע יו"ט (שלושת הרגלים, ר"ה ויוה"כ), אך לדעת הספרדים בכל מקרה אומרים את פסוקי 'שובה' 'ויהי נועם' 'ואתה קדוש', אמנם מנהג עדות מרוקו שכשחל יום טוב באמצע השבוע מתחילים רק מ'ואתה קדוש', ולא אומרים 'שובה' 'ויהי נועם'. מנהג רוב הספרדים המיוסד על פי הקבלה לומר בכל מוצאי שבת את כל התפילות כרגיל כסגולה לשמירה לכל השבוע.

⁷¹ מעיד אני על עצמי שלפני כמה שנים הייתי בודק מספר בתים של אנשים שונים, וחלק נוקו ע"י עוזרות בית, ואכן הבית היה נקי ומבריק, החלונות נקיים וכו', אולם בבדיקת החמץ מצאתי חמץ ממש! לכן יש להיזהר שהניקיון לא יבוא על חשבון הזהירות מהחמץ.

⁷² לכן יש להיזהר במיוחד בניקוי ארונות ומגירות המטבח לפסח. כמובן שאין צורך להגעילם, אבל יש לנקותם היטב עם חומרי ניקוי חריפים, ולנגבם עם סמרטוט לח, ובפרט צריך להקפיד בניקוי הארונות או קולטי האדים או המדפים שמעל הגז והתנור, מחשש שאם יהיו עליהם פירורי חמץ, הם עלולים ליפול לתוך התבשילים, ונמצא שאוכל חמץ בפסח, שהרי גם פירור חמץ קטן שנפל לתוך תבשיל בחג הפסח אוסר את כל התבשיל, והתבשיל חמץ וצריך לבערו.

ולא יהיו הם העיקר. בכל אופן, יש לדקדק בניקיון זה, ולזכור שניקיון הבית והכנתו לפסח הם מצווה גדולה, והם חלק מתהליך ביעור החמץ⁷³.

כללי ניקיון הבית: כזית חמץ (כ-27 גרם) הוא שיעור חשוב, ואם נשאר בבית כזית חמץ ומעלה האדם עובר על בל יראה ובל יימצא. אמנם אדם שאכל חמץ עובר על איסור אכילת חמץ, ואפילו אם אכל רק פירור חמץ זעום, משום שהעובדה שאכל פירור זה מוכיחה שהוא חשוב בעיניו. צורת ניקיון הבית צריכה להיות לפי כלל זה, ולכן יש לבדוק ולבער אחר כל דברי החמץ בשיעור כזית ומעלה, וכן צריך לבער את כל פירורי החמץ שיש חשש שיבוא לאוכלם, ואפילו כשהם פחותים מכזית. לכן יש לנקות היטב את כל חדרי הבית כך שלא יישארו בהם פירורי חמץ בגודל כזית ומעלה, וכן יש לנקות היטב אפילו פירורים הקטנים מכזית בכל המקומות שבהם יש חשש ששאריות החמץ ייפלו למזוננו, וכגון המטבח ופינת האוכל. אופן ניקיון זה נכון גם לכל המקומות שיש חשש שילדים קטנים יאכלו פירורי חמץ. מובן אם כן כי אבק אינו חמץ, ועל כן אין צורך לנקות אחריו ביסודיות, והוא הדין לכל מיני שאריות שומן וכיוצא בדבוקים ברצפה שאינו צריך להקפיד על ביעורם, אלא אם כן יש חשש שיבוא לאוכלם או שייפלו לתוך תבשיליו.

3. הכשרת כלים

העיקרון ההלכתי להכשרת כלים: מאחר שהכלים שאנו משתמשים בהם במהלך כל השנה כולה בלעו מהחמץ שבושל בהם, אם אנו רוצים להשתמש בהם בחג הפסח עלינו להכשירם, והכלל שקבענו חז"ל הוא 'מבולעו כך פולטו', היינו שיש להכשיר את הכלי לפי הדרך שבה הוא בלע את החמץ, ובמילים אחרות, בדרך שבה נכנס טעם החמץ לכלי הוא גם יכול לצאת. ראוי להעיר שדרך בליעת החמץ בכלי מלמדת על הדרך בה צריך להכשיר את הכלי, ואינה מלמדת על רמת החום הנדרשת בזמן הכשרת הכלים⁷⁴. ישנן שתי דרכי הכשרה מרכזיות לכלי שבלע חמץ רותח, היינו שבלע אותו על ידי חום :

⁷³ עיין: שו"ע, סימן תל"ג ס"א. מג"א, ס"ק כ'. כף החיים, ס"ק פד'. משנה ברורה, ס"ק מו'.

⁷⁴ עלינו לברר כיצד הכלי בלע מהחמץ, ולאור בליעתו נכשיר את הכלי בדרך בה בלע הגעלה/ליבון, ואז עלינו להקפיד על כללי ההכשרה בדרך בה עלינו לבצע זאת, ולכן חובה להקפיד שכלי שהכשרו בהגעלה יוכשר רק כשהמים בכלי הגדול מבעבעים גם אם הכלי בלע את החמץ בטמפרטורה נמוכה יותר, וכן חובה ללבן ליבון חמור כלי שבלע חמץ ללא רוטב, גם אם בלע בטמפרטורת חום נמוכה יותר, ואפילו אם הכלי עצמו לא יכול להגיע למעלות כאלו.

1. הגעלה: הכשר כלי שבלע חמץ דרך נוזל הוא בהגעלה, כלומר הגעלה נדרשת במקרה שבישלו בכלי חמץ, כגון: אטריות (מקרוני), בורגול, קוסקוס וכד' שבושלו בסיר⁷⁵. מאחר שהחמץ נבלע בכלי דרך בישול, יש לבשל⁷⁶ את הסיר עצמו במים רותחים ביותר⁷⁷, וכדי לשמור על רמת טמפרטורה זו, מעמידים דוד גדול על עצים בוערים או להביור (כלב גז, ברנר) שבוער כל הזמן, ואם המים פסקו מלרתוח, כלומר שאינם עוד מעלים בועות, יש להכניס אבן מלובנת או ברזל מלובן (היינו אבן או ברזל שחיממו אותם היטב בחום האש והם רותחים מאוד) לתוך המים, או לכסות את הדוד ולתת למים שבו לרתוח מחדש. בדרך זו מכשירים סירים שבישלו איתם מאכלי חמץ, סכו"ם שאכלו איתו מאכלי חמץ וכד'. גם כלי שבלע חמץ באיזוי וכגון סיר קוסקוס יוכשר בדרך זו, שהרי בליעת החמץ בכלי היתה ע"י נוזל. לאחר ההגעלה, נהוג להניח את הכלים במים קרים כדי שלא יבלעו מהחמץ שעליהם, ואם חושש שהכלי יישבר או יתפוצץ, אינו חייב להניחו במים קרים, והכלי הוכשר⁷⁸.

כלל חשוב: אין להשתמש בכלים שרוצים להכשירים בהגעלה 24 שעות לפני מועד הגעלתם⁷⁹!

2. ליבון: הכשר כלי שבלע חמץ כאשר עמד על אש גלויה ונגע באש, הוא באש עצמה, כלומר יש להעביר את הכלי באש וזה הנקרא ליבון. ישנם שני סוגי ליבון:

○ **ליבון חמור** – הכשר זה נצרך כאשר כלי נגע במאכל חמץ באש גלויה ללא רוטב, כגון: שיפוד שהונח עליו בשר עם פירורי לחם או מנגל שהניחו על הרשת שלו פיתה וכד', כך שהכלי נגע בחמץ ישירות ללא רוטב והתחמם מחום האש. שיעור הליבון הוא עד

⁷⁵ החמץ פלט טעם למים, והסיר בלע את טעם החמץ מהמים, ולכן גם הכשר הכלי הוא בבישול, דהיינו הגעלה. לכתחילה ישאיר את הכלי מעט במים כדי שיפלוט מה שבלע, אולם אם הכניס והוציאו מיד עלתה לו הגעלה: פרי חדש, או"ח, סימן תנב', אות ו'.

⁷⁷ שיעור של 'מעלה רתיחות', כלומר המים צריכים לפעפע. שיעור זה הוא כ-100 מעלות, אבל אין צורך (וגם לא מועיל) למדוד זאת. לכן אם מדדו את טמפרטורת המים והייתה מאה מעלות אבל המים לא בעבעו לא עלתה ההכשרה! דבר זה מצוי כשמגעיל בנוזלים אחרים כשמן וכד', שהרי הבעבעו שלהם שונה מנקודת רתיחת המים. אולם למעשה מגעילים רק במים, מפני ששאר המשקאות נבלעים בכלי ולא מפליטים את הבלוע בו, והרוצה להכשיר בנוזל אחר יעשה שאלת רב. עיין: שו"ע, או"ח, סימן תנ"ב, סעיף ה'. משנה ברורה, ס"ק כו'. אגרות משה, יו"ד, חלק א' סימן ס', וכן יו"ד, חלק ב', סימן מא'.

⁷⁸ פרי חדש, או"ח, סימן תנב', אות ז'. ערוך השולחן, ס"ק כ', וציין שאע"פ שהמנהג כן ואין לשנות הדבר לא גורע בדיעבד, והוסיף שנהגים כן רק בפסח ולא בשאר ההכשרות.

⁷⁹ בליבון, ואף בליבון קל אין להקפיד על זה, כיוון שהאש שורפת את כל שאריות האוכל.

שהכלי יעלה ניצוצות והברזל יהיה אדום לגמרי. למעשה, אנו לא משתמשים באפשרות זו כלל כיום, כיוון שהיא תהרוס את הכלים המצויים ברשותנו⁸⁰.

○ **ליבון קל** – אנו משתמשים באפשרות זו כאשר אנו רוצים לחסוך הכשרה על ידי הגעלה, כגון שהכלי גדול מדי ולא יוכל להיכנס לתוך הדוד הרותח, או שלא ניתן להמתין 24 מהשימוש האחרון בכלי וכיוצ"ב. שיעור ליבון זה, הוא כאשר מניחים קש או נייר טואלט על הצד שלא נוגע באש, והוא מתחיל להישרף⁸¹. בדרך זו משתמשים בעיקר להכשיר סירים גדולים, מחבתות מסוימות וכד'⁸².

הגעלה או ליבון לסירוגין מועילה, ואין צורך להקפיד שכל הכלי יהיה בבת אחת בתוך המים הרותחים או האש, אולם במקרה ומכשיר לסירוגין, חייב לוודא שכל הכלי מכל צדדיו עבר את ההכשרה הנדרשת. לכן ניתן להגעיל חצי כלי ואז לסובב אותו ולהגעיל את חציו השני. כמו כן, מאחר והכשר על ידי ליבון חמור יותר מהכשר על ידי הגעלה, הוא יכול להועיל בכל מקרה שאין חשש שהכלי ייהרס. לכן ניתן להכשיר חלק מהכלי בליבון ואת חלקו האחר בהגעלה, וכן יש לנהוג כאשר לא מצליחים לנקות היטב את הכלי, שיש ללבן את המקומות הבעייתיים, כגון ידידות הסירים, ולאחר מכן להגעיל את הכלי. כמובן שדרך זו לא אפשרית כלכלי שעלול להיהרס מחמת הליבון.

▪ **כלי ברזל:** כלי ברזל שמבשלים בהם עם נוזלים, טעונים הגעלה ברותחים בכלי ראשון (כלי העומד על האש), ויש לנקותם היטב מכל שאריות חמץ, לכן יש לנקות היטב גם את כל הכתמים שעל הכלים, וניתן גם ללבן מקומות אלו אם לא מצליח לנקותם היטב. אמנם לא צריך לנקות כתמים שאין בהם ממשות (כלומר שהם רק צבע שחור וכד'). כלי ברזל שצולים בהם על האש ללא רוטב, כגון שיפודים, יש ללבנם ליבון חמור, ולכן למעשה ינקה אותם מממשות החמץ שלהם, ולא ישתמש בהם בחג הפסח.

⁸⁰ לכן כיום למעשה לא ניתן להכשיר כלי שזו דרך הכשרתו, ואין לומר שמאחר שהאדם מסכים לוותר על הכלי הוא מוכן להכשירו, ואם הכלי ייהרס אזי הוא נהרס ואם לא הוא הרוויח את הכלי, שהרי חז"ל אסרו להכשיר כלי בצורה שיכולה להרוס אותו מחשש שמא יחוס על הכלי ולא יכשיר אותו כראוי, ואם האדם יודע שיש סיכוי אפילו קל שהוא יוכל להשתמש בכלי, ממילא קיים החשש שיחוס עליו ולא יכשיר אותו כראוי.

⁸¹ הכוונה שמתחיל להשחים.

⁸² שהרי קשה לנקות את המחבת בצורה טובה כך שניתן יהיה להגעילה. אמנם גם המלבן את המחבת צריך לנקותה היטב גם בצידה החיצוני. למעשה, מאחר שקשה מאוד לנקות את המחבת היטב, ראוי לכל מי שידו משגת לקנות מחבת חדשה לפסח. (עיין: שו"ע, סימן תנ"א ס"א. משנה ברורה, ס"ק סז').

■ **כלי זכויות:** אין הכשר לכלי זכויות שבשלו בהם, ואם בדיעבד כבר בישלו בהם מאכלים לפסח יעשה שאלת חכם⁸³. לכן לכתחילה אין להכשיר לפסח תבניות או סירים מפייקס וכל כיוצ"ב. כלי זכויות לשתייה חמה כמו תה, קפה וכד' מעיקר הדין מותרים בעירוי מים רותחים מכלי ראשון העומד על האש, אולם המנהג הרווח הוא לייחד אחרים לפסח ולא להכשירים. כלי זכויות שהשתמשו בהם בכדי להניח דברי מאכל קרים בתוכם, כגון: כלים לאחסון אוכל, וכן כוסות המיועדות לשתייה קרה בלבד וכל כיוצ"ב, יוכשרו בהדחה ושטיפה במים קרים בלבד, כלומר שיש להקפיד תחילה לשפשף את הכלי במים בכדי להסיר את החמץ ולמרוק את הכלי, ולאחר מכן יש לשטוף אותו במים ללא שפשוף⁸⁴. אמנם אם הניחו בכלי הזכויות דברים חריפים כגון כוסות לשתיית בירה, ויסקי וכד' צריכים הכשר במים קרים שלושה ימים, כאשר מחליפים את המים בסוף כל יום, ולכן יניח כוסות אלו במים ביום יא' בניסן לכל המאוחר, כדי שיהיו לו שלושה ימים מלאים לפני חג הפסח⁸⁵. שלושת הימים האלו לא חייבים להיות רצופים, אולם כל עוד לא רוקנו את המים נחשב הדבר ליום אחד, גם אם עברו הרבה יותר מעשרים וארבע שעות שהכלי במים, אולם אין להניחם לפחות מעשרים וארבע שעות⁸⁶. יש להעיר שלא ניתן להחליף את המים בשבת, שהרי זו הכנה מקודש לחול, ולכן למעשה כדי שלא להפסיד זמן, יחליף את המים לפני השבת

⁸³ שו"ע, סימן תנ"א ס"כג, ס"כו. כף החיים, ס"ק שא' שב'. משנה ברורה, ס"ק קנד' קנו'. ישיביל עבדי, ח"ה, יו"ד, סימן יג'. ציצ אליעזר, ח"ט, סימן כו'. נראה שהזכויות של ימינו אינה הזכויות של חז"ל, שהרי אמרו: 'שלושה דברים בכלי זכויות: אינו בולע ואינו פולט, ומראה כל מה שבתוכו, במקום חם במקום צונן' (אבות דר' נתן, פ"א ה"ו), היינו שכאשר נוגעים בכלי הזכויות כנגד המקום החם מרגישים חום, וכנגד המקום שאין בו משקה (או מאכל) חם מרגישים שהכלי קר, ורק חומר זכויות כזה אינו בולע ואינו פולט, וכיום עינינו הרואות שכלי זכויות חם לכל אורכו אם יש בו מאכל או משקה חמים, וחוזר דינו להיות ככלי חרס, שהרי גם הוא עשוי מהאדמה והחול (משנה ברורה, סימן קנד'), ולא ניתן להוציא את בליעתו ממנו כלל במאכל או משקה חמים, וכן עיקר להלכה ולמעשה, וכן סובר הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל. למרות דברינו דעת הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל (חזון עובדיה, הגעלת כלים, עמוד קנב', ס"י) להקל ולהכשיר לספרדים אפילו כלי זכויות שמבשלים בהם כפייקס ודורלקס בשטיפה והדחה, אולם ראוי להחמיר בדבר וכלל לא להכשירם, מאחר שרבו הפוסקים הסוברים שגם הספרדים נהגו כאשכנזים בעניין זה בימי פסח (כנסת הגדולה, יו"ד, סימן קכא', הגהות הטור, אות כה'), ובשעת הדחק ישאל רב האם יכול להכשיר אותם בהגעלה שלוש פעמים.

⁸⁴ כף החיים, סימן תנ"א, ס"ק רצג'.

⁸⁵ יש לסיים את הכשרת הכלים בהגעלה או עירוי וכד' לפני חצות היום של ערב פסח, ולכן למעשה אם רוצה להכשיר כלים אלו ע"י השארתם במים למשך ג' ימים, יכניס אותם למים לא יאוחר מאור ליל' בניסן, על מנת שביום יד' הם יהיו כבר כשרים לפסח. מלבד זאת הזהירו הפוסקים שיש להכשיר כלים כמה ימים לפני הפסח כדי שיוכל לעשות זאת בנחת ולדקדק בכל מה שצריך ולא במהירות, וציינו שהיו שנהגו להכשיר ג' ימים קודם החג, והיו שנהגו להכשיר כבר מראש חודש. עיין: שו"ע, סימן תנ"ב ס"א. כף החיים, ס"ק כו', כח', לא' לב', לד'. עקרונו אלו נכונים גם היום, שכן את מוצרי הפסח אנשים רוכשים כמה ימים לכל המאוחר לפני החג ויש כאלו שכבר מראש חודש, ולכן חייבים לדאוג למקום נקי וכשר לאחסנם.

⁸⁶ ואין לומר שאם במים יותר מעשרים וארבע שעות הוא חוזר לבלוע. יש לציין שיש לבצע בכשר זה רק במים. עיין: שו"ע, יורה דעה, סימן קלה' סעיף יב'. נ"כ. כף החיים, אורח חיים, סימן תנא', ס"ק רמא'.

ולאחריה. דרך נוספת להכשיר כוסות אלו היא שיערה עליהם מים רותחים מכלי ראשון העומד על גבי האש, או שיגעיל אותם, ובמקרה זה ייזהר שלא ישטוף אותם לאחר ההגעלה בכדי שלא יישברו.⁸⁷

■ **כלי טפלון:** אין להכשיר סירי טפלון וכל שכן מחבתות טפלון, מאחר שלעיתים משתמשים בהם ללא נוזל, כך שלחלק מהדעות צריך להכשירם בליבון⁸⁸ ואין ללבנם מחשש שיתקלקלו ולא יכשירם כראוי. אמנם אם מאוד זקוק לכלי ראשי ללבנו בליבון קל, ולספרדים ניתן להכשירו בהגעלה אם יש חשש שהציפוי ייהרס מחמת הליבון.⁸⁹

■ **כלי חרס:** אין כל הכשר לכלי חרס שבישלו בהם חמץ או שהגישו בהם חמץ רותח, ואפילו אם הם מצופים בזכוכית (חרסינה), ואפילו בדיעבד אסור לאכול את המאכל, וכגון שהכשיר את הכלי ללא ידיעה ובישל בו.⁹⁰

■ **כלי פלסטיק:** ישנה מחלוקת לגבי הכשר כלי פלסטיק, שיש המתירים להגעיל כלי פלסטיק רגילים כגון צלחות וכוסות, ויש אוסרים, ונהגו שלא להגעילם אלא לצורך גדול, כגון בבתי חולים, מחנות צבא וכד'. לכל הדעות אין שום הכשר לכלי פלסטיק שיש בהם חריצים, ולכן גם במקרה שמקלים להכשיר כלי פלסטיק יש להחליף את קרשי החיתוך וכד'.

הזכרנו כאן רק את העקרונות ההלכתיים, וכל אדם שרוצה להכשיר כלי מסויים ישאל רב כיצד לנהוג בפועל.⁹¹ כמו כן, ראוי וטוב שבמקום שמכשירים כלים יעמוד תלמיד חכם הבקיא

⁸⁷ ערוך השולחן, סימן תנ"ב, ס"ק כ'.

⁸⁸ עיין פרי חדש, או"ח, סימן תנא', ס"ק יא', שטוען שמחבת הכשרה בליבון גם לשו"ע מאחר שפעמים רבות נגמר בה השמן, ועוד שלטענתו לא הולכים אחר רוב תשמיש, ולכן ברור שמחבתות טפלון יוכשרו בליבון. עוד טען שטס ברזל שמניחים בו רק מעט שמן כדי שהבצר לא יידבק ומכניסים אותו לתנור הכשרו בליבון חמור, ורק בדבר שרוחש בשמן היינו מלא בשמן ניתן להכשיר בהגעלה, ולכן תבניות של עוגות וכד' הכשרן בליבון חמור, בין העשויות מטפלון ובין מחומרים אחרים.

⁸⁹ אם דרכו (תמיד) להשתמש בכלי ללא נוזל, לכל הדעות אין להכשירו, וכגון שמייחד כלי למאלווח ולא מוסיף שמן. עיין: שו"ע, או"ח, סימן תנא', סעיף ו'. פרי חדש, ס"ק יא'. משנה ברורה, ס"ק מה' מז'. כף החיים, ס"ק קח'.

⁹⁰ שו"ע, סימן תנ"א ס"א, ס"כ. נ"כ. פרי חדש. כנסת הגדולה. מחזיק ברכה, ס"ק י'. מועד לכל חי, סימן ד' אות ג'. בן איש חי, ש"א, פרשת צו, אות יד'.

⁹¹ החיד"א (חדרי בטן, פרשת ויקרא) כותב שעניין הכשר הכלים מקביל לאופני החזרה בתשובה, ופשוט הוא כי כבולעו כן פולטו, היינו לפי מידת המעשים כל האדם נידון, והסביר: ישנם ארבעה סוגים שונים בהכשר הכלים: טבילה. הגעלה. ליבון, וכלים שאין להם תקנה אלא בשבירתם. הגוף הוא הכלי שבו נמצאת הנשמה, ולכן אם עבר על מצוות עשה בשבת ואל תעשה שזו טומאה קלה צריך טבילה, היינו שחורטה ותשובה לבדם מועילים. אם עבר על לא תעשה ששמע לעצת היצר הרע בקום ועשה הכשרו הוא ככלי שנשתמש בו בחמין ולכן צריך תשובה ויום כיפורים, היינו אש התענית תדחה את הטומאה כמו ההגעלה. אם עבר על כריתות ומיתות ב"ד דינו כמו תשמישו ע"י האור וצריך ליבון ע"י ייסורים. אם חלילה עבר על חילול ה', נעשה ככלי חרס שאינו יוצא מיד דופנו לעולם ולא ניתן להכשירו כלל, כך שנגזר עליו להישבר, ובאדם מיתתו תשובתו.

בדיני הכשרת כלים⁹². יש לזכור שאם לא הכשירו את הכלי לפי הדרך הראויה לו ובישל בו מאכלים כשרים לפסח, לעיתים המאכל נאסר, ועל כן ידקדק היטב וייוועץ ברב לפני שהולך להכשיר את כליו. יש לבצע את הכשרת הכלים לפני חג הפסח. אם שכח או נאנס ולא הכשיר כלי לפני החג וצריך להשתמש בו בחול המועד, ישאל שאלת חכם⁹³.

• **טבילת כלים:** הקונים כלים חדשים המיוצרים על ידי הגויים חייבים טבילה במקווה בברכה, ואפילו אם נקנו בפועל מיהודי. אם טובל מספר כלים יברך 'אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על טבילת כלים', ואם טובל רק כלי אחד יברך 'על טבילת כלי'. כלים מתוצרת יהודית הנמכרים על ידי גויים חייבים בטבילה ללא ברכה. בכל מקרה שיש לטבול כלי ללא ברכה, טוב לטבול אותו עם כלי אחר החייב בברכה ולברך, ולפטור בזה את כל הכלים. חיוב הטבילה הוא בכל הכלים הנוגעים ישירות באוכל, כגון סכו"ם, צלחות, מחבת וכד'. כלי מתכת חייבים בטבילה בברכה, ואפילו אם היא סגסוגת, ולכן יש לטבול בברכה גם כלי אלומיניום ואמאייל. גם כלי זכוכית צריכים טבילה בברכה, אולם כלי עץ, כלי אבנים וכלי חרס אינם צריכים טבילה. למרות האמור, כלי חרסינה של ימינו צריכים טבילה ללא ברכה בשל הזכוכית המצפה אותם. יש המצרכים טבילה ללא ברכה לכלי פלסטיק, אולם הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל סובר שאין צורך להטבילם כלל. לפני הטבילה צריך להוריד מדבקות שבדרך כלל רגילים להוריד מהכלי, ולכן אם שכח והטביל כלי עם מדבקה כזו יוריד אותה ויטבול אותו בשנית. אין צורך להוריד מדבקות שלא רגילים להורידן וניתן לטבול את הכלי בברכה עם מדבקות אלו, וכגון מדבקות הנמצאות על מוצרי חשמל. כמו כן יש לנקות את הדבק מעל גבי הכלי, מאחר שמקפידים שלא להשאיר את הכלי בצורה זו. חשוב לשים לב שבניגוד להגעלת כלים שם ניתן להגעיל חלק מהכלי ואחר כך להגעיל את החלק השני, בטבילת כלים כל הכלי חייב לבוא בבת אחת לתוך המים ללא שום חציצה בין הכלי למים, ולכן טוב להטביל כלים בתוך רשת וכד', או שירטיב את ידו תחילה ממי המקווה ורק אז יאחז בכלי, כך שלמרות שידו אוחזת בכלי היא כבר היתה רטובה ממי המקווה, אולם אין

⁹² עבודת הקודש לרב חיד"א, מורה באצבע, סימן ז' אות קצב'.

⁹³ ואם אינו יכול לשאול חכם יכול להכשיר את הכלי בליבון, משום שהליבון שורף את החמץ ולא רק מוציא את טעמו, ואם הכלי יפלוט את טעם החמץ שלו בפסח, הכול ייאסר, מאחר שחמץ איסורו במשהו והכלי חוזר ובולע: שו"ע, סימן תנ"ב ס"א. ערוך השולחן, ס"ק יג'. יש להעיר שהכשרת כלים דומה לביטול איסור, שהרי ע"י הגעלת הכלי מבטל את האיסור הבלוע בו, ואע"פ שאסור לבטל איסור לכתחילה, הכשרה מועילה לכתחילה, וזאת משום שכל שאינו נהנה מהאיסור מותר, והרי בהכשרת הכלי אינו נהנה מטעם האיסור הבלוע בכלי, שכן טעם זה יוצא למים ואין בו שימוש יותר.

לאחוז את הכלי ביד ואז להכניסו למים, שחלק הכלי הנוגע ביד לא בא במגע עם המים⁹⁴.
 חיוב טבילת כלים הוא גם לכלי שכבר השתמשו בו, ואפילו עברו עליו שנים רבות כל עוד לא
 טבלו במקווה חייבים לטבולו כראוי. במקרה ויש כלי שכבר השתמשו בו שרוצים לטבולו וגם
 להכשירו לפסח, צריך תחילה להכשיר את הכלי כדינו ורק אחר כך לטבול אותו⁹⁵.

• **חשוב לזכור** כי גם אם איננו מכשירים את כל כלי המטבח שלנו כמפורט לקמן,
 משום שאיננו מתכוונים להשתמש בהם כלל במהלך החג, ואפילו אם אנחנו עוזבים את הבית
 למשך החג, עלינו לנקות את כלי החמץ שלנו היטב לפני חג הפסח כדי שלא יישארו בהם
 פירורי חמץ שניתן לראותם בעין, שכן אוכלים מכלים אלו לאחר הפסח⁹⁶! אמנם כלי שמנקים
 בקביעות לפני הכנסתו לארון (כסכו"ם, צלחות וכד') פטור מניקיון מיוחד לפסח.

4. הדרכה מעשית לניקוי והכשרת המטבח המצוי

גם אם יש לאדם כלים מיוחדים לפסח (צלחות, כוסות סכו"ם וכיוצא"ב), עדיין ישנם מספר
 פריטים שיהיה עליו להכשיר באופן מיוחד לפסח, שכן רובנו לא נוהגים להחליף את כל כלי
 הבית. לקמן נפרט מספר כלים מרכזיים שמצויים כיום אצל הרבה אנשים.

⁹⁴ עיין: שו"ע, יו"ד, סימן קכ', ובנושאי כלים. ערוך השולחן. בן איש חי, ש"ב, מטות. חכמת אדם, כלל עג'.
הגעלת כלי חדש: יש הסוברים שצריך להגעיל כלי מתכת חדשים כסירים וכד' מחשש שמרחו אותם בשומן
 שאינו כשר, אולם להלכה דעת הרב **מורדני אליהו** זצוק"ל שלא צריך להגעילם, ואפילו אם יש שם מעט שומן
 הוא בטל בבישול הראשון, ואע"פ שלא מבטלים איסור לכתחילה, כאן לא מתכוון לביטול ועוד שאין לו כל כוונה
 ליהנות מהאיסור. בשנים האחרונות יש גופי כשרות המעניקים הכשר לכלים שאינם מרווחים בשומנים שאינם
 כשרים, אולם כלים אלו עדיין טעונים טבילה בברכה במקווה כשר כהלכתו, ויש לטבולם בברכה ולא להתבלבל.
⁹⁵ שו"ע, יו"ד, סימן קכ"א, ס"ב. אם שינה מהסדר וקודם טבלו לדעת רוב הפוסקים יצטרך לשוב ולטבולו שנית
 לאחר ההכשר, אולם טבילה זו תהיה ללא ברכה, ויש הסוברים שאם הכלי אינו בן יומו לא יצטרך לשוב לטבולו
 לאחר הכשרו: ש"ן, ס"ק ה'. דגול מרבבה. דרכי תשובה, אות כח', ולמעשה יש לנהוג כדעה ראשונה.
⁹⁶ יש לנקות את הכלים שלא מתכוון להכשיר לפסח ולהצניעם במקום סגור שלא יבוא להשתמש בהם, ואם לא
 יכול לנקות את הכלי היטב מכל החמץ שדבוק עליו, ישפוך עליו חומר ניקוי שאינו ראוי לאכילה, ויצניע את
 הכלי עד לאחר הפסח, אולם לא ימכור את הכלי, ועיין עוד לקמן. אם שכח לנקות את הכלי לפני הפסח, ינקה
 אותו בחול המועד (לא ביום שבת), שהרי הוא חייב לבער את החמץ שבכלי, ואם עבר הפסח ולא ניקה את הכלי
 ינקה אותו לאחר הפסח, ואינו יכול להשתמש בכלי לפני ניקויו, ואפילו אם לא השתמשו בו הרבה זמן, כדן
 חמץ שעבר עליו הפסח. (שו"ע, סימן תנ"א, ס"א. משנה ברורה, ס"ק ב', ו'. כף החיים, ס"ק ב', ז'). להלכה, מאחר
 שאנו נוהגים לנקות את הכלים לפני שאנו מכניסים אותם לארונות המטבח, ניתן לסמוך על זה ואין צורך לנקות
 שוב את כל הכלים האלו לפני הפסח, אולם כלי שלא מנקים אותו תדיר לאחר השימוש בו כתנור, טוסטר, מצנם
 וכד' צריך לנקותו במיוחד כמבואר לקמן. גם אם אין חשש שיאכל בפסח מהחמץ הנמצא בכלי וכגון שלא נמצא
 בביתו כל החו וחול המועד, או שלא משתמש בכלי בפסח ומצניע אותו במקום סגור, בכל זאת ינקה אותו
 מפירורי החמץ, מאחר שחמץ שעבר עליו הפסח, היינו חמץ שנשאר בפסח אסור לאחר הפסח, ואין למכור
 שאריות פירורי חמץ אלו לגוי, הואיל ואין גוי שירצה לקנות זאת, ואם ימכור פירורים אלו יעשה מהמכירה חוכא
 ואיטולא, ועיין עוד לקמן בעניין ניקיון כלים שלא משתמש בהם בפסח.

• **מקרה:** כיוון שאנו מצניעים מוצרי חמץ במשך כל השנה במקרה ובמקפא, כגון: לחם, פיתות, שניצלים המצופים בפירורי לחם וכיוצ"ב, יש לנקותם היטב. יש לנתק את המקרה מהחשמל, לרוקן את תכולתו, ולנקות באופן יסודי את כל חדרי המקרה, ואת מדפיו. כדי להקל על העבודה ולהגיע לכל שאריות החמץ שנמצאות במקרה יש להוציא את מדפי המקרה ממקום מושבם. יש לעבור עם מברשת שיניים או סכין קהה⁹⁷ על רצועות הגומי, כדי להוציא את פירורי החמץ שוודאי נפלו לשם⁹⁸. לאחר מכן, רצוי לצפות את כל מדפי המקרה והמקפא בנייר כסף⁹⁹ או בניילון, ואז ניתן להניח מחדש את המוצרים. באם משתמשים כל השנה בספוג או בגומי המונחים על המקרה כדי לשמור על טריות המוצרים, יש להחליפם לפני פסח. אם מנקים את המקרה זמן מה לפני פסח, ועדיין רוצים לשים בו מאכלי חמץ, צריך לשים אותם בפניה מיוחדת ורצוי להניח את המאכלים בתוך שקית ניילון. לאחר שסיים את מאכלי החמץ יש לנקות את המקום שבו הניח את המאכלים האלו, וחובה לוודא זאת לפני סוף זמן ביעור חמץ. כעצה טובה, ראוי שלא להניח במקרה מאכלי חמץ שעלולים להתפורר לחתיכות קטנות כקוסקוס וכד'¹⁰⁰.

• **תנור:** הכשרת התנור היא דבר בעייתי מאוד, ועל כן מי שיכול שלא להשתמש בו בפסח, תבוא עליו הברכה, אך כמו שהערנו לעיל, בכל מקרה יש לנקותו לפני החג. כמו כן, לכל סוג תנור דינים שונים, ולכן כשרוצה להכשיר את התנור לפסח יעשה שאלת חכם. באם רוצה להכשיר את התנור אסור להשתמש בו לכל שימוש שהוא עשרים וארבע שעות לפני הכשרתו¹⁰¹. העקרונות שיש להקפיד עליהם בהכשרת התנור תלויים בסוג התנור: אם הוא תנור שניתן לפרק אותו, יש לפרקו, ולנקות היטב כל חלק מחלקיו. באם יש בו חלקים

⁹⁷ יש לעשות זאת בנחת ולא בחוזקה, ולהיזהר שלא לקרוע את רצועות הגומי.

⁹⁸ במיוחד יש להיזהר בדבר בדלת המקפא, שנופלים שם פירורי לחם וחמץ רבים. אם ניתן לפרק את רצפת המקפא יש לעשות זאת, שהרי שם נמצא המאוורר המוציא אוויר לכל המקפא, ואם יהיו שם פירורי חמץ הם יכולים להתפזר בכל המקפא, וזאת בתנאי שיוכל להחזיר את הכול מחדש כמו שהיה.

⁹⁹ יש להקפיד על כשרות נייר הכסף כל השנה כולה, וגם בחג הפסח, כיוון שאת חלק מסוגי ניירות הכסף מורחים בשומן של חיות לא כשרות, או במוצרים שאינם כשרים לפסח, כדי שיהיה מבריק.

¹⁰⁰ בדרך זו ניתן להניח במקפא או במקרה מאכלים שונים שמוכר לגוי, ולכן יעטוף אותם בשקית (עדיף כהה) ויניחם במקפא בצד מסוים, ויסמן זאת בבירור כך שלא ייקח אותם או יאכל אותם. אולם עדיף שלא למכור לגוי חמץ ממש, כמבואר לקמן.

¹⁰¹ כיום יש סוג חדש של תנורים בעלי הכשרה עצמית, ויש הסוברים שלא ניתן להכשיר תנורים אלו, ויש הסוברים שדרך הכשרתם קלה יותר משאר התנורים, ולכן הרוצה להשתמש בתנור זה ישאל שאלת חכם מה בדיוק עליו לעשות.

מתכתיים הנוגעים במוצרי הבצק השונים, יש ללבנם ליבון קל, ואם חושש שמא ייהרסו, ניתן להקל ולהגעילם. תנור שאינו ניתן לפרוק, יש לנקותו היטב, ע"י חומר חזק, ולהתיז מחומר זה גם אל תוך המאוורר שנמצא בדרך כלל בגב התנור. לאחר ההכשרה, יש להפעילו על החום המירבי למשך כשעה. הכשר תבניות התנור הוא בליבון חמור, אולם מאחר והן ייהרסו בצורת הכשר זו, לא תועיל להן שום הכשרה, ויש להחליפן לחדשות.

• **טוסטר אובן:** גם בכלי זה רצוי לא להשתמש כלל בחג הפסח. אופן ההכשרה של טוסטר אובן דומה להכשרת תנור, כלומר: צריך לנקותו היטב בחומר חריף, לעבור עליו עם מטלית לחה, (אם ניתן לפרקו, עדיף, ואז יש לנקות כל חלק בנפרד ולהגעיל או ללבן את מה שטעון הגעלה וליבון) ולאחר מכן להפעילו על החום המירבי למשך כשעה או לזמן המקסימלי שניתן. יש להחליף את רשת הטוסטר. רוב סוגי תבניות הטוסטר עשויות מאמאיל כך שלא ניתן להכשירן¹⁰². אין להשתמש בטוסטר לכל שימוש שהוא בעשרים וארבע השעות לפחות שלפני הכשרתו.

• **טוסטר (מצנן):** לא ניתן להכשיר טוסטר רגיל, אך צריך לנקותו היטב שלא יהיו שם פירורים לפחות בגודל של כזית, ואם לא יכול להוציא את כל הפירורים ישפוך עליהם חומר ניקוי, ויתכוון בעת ביטול החמץ לבטל את פירורי החמץ שעלולים להישאר שם.

• **כיריים:** יש לחלק בין כיריים חשמליות או כיריים קרמיות, ובין כיריים של גז (רגילות), כדלהלן:

○ **כיריים חשמליות, כיריים קרמיות ואינדוקציה:** יש לנקותן היטב בחומר חריף לניקוי הכיריים, כגון מסיר שומנים, אקונומיקה וכד'. לאחר מכן יש לעבור עם נייר סופג על הכיריים ולערות עליהם מים רותחים מכלי ראשון, ולהפעיל את הכיריים על החום הגבוה ביותר למשך כחצי שעה. אם ניתן להניח נייר כסף על הכיריים יעשה כן, ויעטוף אותן היטב. כיריים קרמיות נראות כזכוכית אטומה ומניחים עליהן ישירות את הסירים. הכשרת אינדוקציה היא בדרך דומה, אלא שכדי להפעיל את הכיריים על החום המירבי שלהם יש צורך להניח עליהם סיר, ולכן יניח סיר ריק על הכיריים לאחר שייבש מהם היטב את המים.

¹⁰² למרות זאת, ניתן להכשיר בהגעלה כלי אמאיל שבולעים בבישול עם רוטב, כגון סירים וכד', ורצוי להגעילם שלוש פעמים. דין התבניות חמור יותר כמבואר, מאחר שהן בלעו חמץ ללא רוטב.

○ **כיריים של גז:** יש לנקותן היטב בחומר חריף, לסגור את ברז הגז ולערוך מים רותחים על תחתית הכיריים העשויה מאמאיל. את העיניות (מבערים) יש לנקות היטב, ולערוך עליהן מים מכלי ראשון העומד על גבי האש שלא פסקה רתיחתו (כגון קומקום חשמלי¹⁰³). לאחר מכן, יש להפעיל את כל הגז למשך כחצי שעה. את החצובות (הכלי שעליהם עומדים הסירים והמתבתות), יש להגעיל ויש מחמירים ללבנם ליבון קל¹⁰⁴. לאחר מכן, רצוי לצפות את החצובות בנייר כסף. רצוי לצפות גם את גוף הכיריים בנייר כסף, וכיום ניתן להשיג בחנויות 'עיניות' מיוחדת העשויות מנייר כסף קשיח לכיריים (היינו ארבעה ריבועי אלומיניום קשיחים עם חור המותאם לגודל למבערים)¹⁰⁵. גם את כל חלקי המבערים (=החלק שיושב על הכיריים ומחזיק את העיניות) יששירו בדרך זו. כמו כן צריך לנקות היטב את הכפתורים ולערוך עליהם מים רותחים מכלי ראשון שלא פסקה רתיחתו.

● **מיקרוגל:** יש להקפיד על השלבים הבאים: 1. לנקותו היטב בחומר חריף, במיוחד בכל הפינות, מחשש לשאריות אוכל שאולי נותרו מחמת גלישת האוכל. 2. להמתין עשרים וארבע שעות ללא שימוש. 3. להניח במיקרוגל כוס מים עם סבון או חומר ניקוי חריף אחר¹⁰⁶, להפעילו על החום המירבי למשך זמן מעט ארוך ממשך זמן ההפעלה הרגילה, עד שכל המים שבכוס יתאיידו. לצורך כך, יש להשתמש בכוס חד פעמית. 4. אין להניח במהלך החג דברי מאכל ישירות על הצלחת המסתובבת, ויש להגעיל אותה לפני הפסח, כיוון שחוששים שמא גלש עליה חמץ¹⁰⁷. רצוי שלא להניח בפסח מאכלים מגולים במיקרוגל אלא רק לחמם

¹⁰³ הטוב ביותר הוא לקחת קומקום (לאחר הכשרתו) ולערוך את המים מיד לאחר שהם רתחו ומתג הקומקום קפץ. בקומקום חשמלי שאינו נשלף, יש המצריכים ללחוץ על מתג ההפעלה כל זמן ההכשרה, ותבוא עליהם ברכה.

¹⁰⁴ דעת הרב **עובדיה יוסף זצ"ל** שניתן לכתחילה להקל להכשירן בהגעלה, אך יש להעיר כי במקרה זה יצטרך לנקותן היטב, שלא יישארו בהן שום שאריות אוכל ושומנים, וכיוון שהדבר מאוד קשה {מציאותית} כדאי להכשירם ע"י ליבון. בשעת הצורך, ניתן להקל להכשיר חצובות נקיות בעירוי מים רותחים מקומקום שלא פסקה רתיחתו.

¹⁰⁵ למי שתמה על הכשרות המחמירה הזו, ועל כל הדברים הנחוצים במטרה להכשיר כיריים אלו למרות שלכאורה הכל כבר נשרף באש, נאמר שיש כלל הלכתי שאומר: כבולעו כן פולטו, כלומר בדיוק באותה הצורה שדברי האיסור נבלעים בדבר, רק באותו האופן הם יכולים לצאת ממנו, ולכן דבר הנבלע ע"י האש, יכול לצאת ע"י האש בלבד, ואנו רואים בעינינו שהחצובות מלאות בשומנים וכיוצ"ב. כמו כן יש להעיר שגם בכל השנה אין לאכול מאכלים שנפלו על הכיריים מאחר שהן מוחזקות כטריפות, שהרי גם מאכלים בשריים וגם חלביים גולשים עליהם.

¹⁰⁶ הכוונה היא לחומר ניקוי, כגון סבון כלים וכיוצ"ב, ולא אקונומיקה, כיוון שחומר זה יכול להרוס את המיקרוגל.

¹⁰⁷ אמנם באמת יכול להכשירה בעירוי בלבד ולא צריך דווקא הגעלה אך בדרך כלל זה פשוט יותר. אם חושש להכשירה מפני שבירה וכד', ניתן לרכוש צלחת נוספת.

בקופסא סגורה. למרות זאת, יש הנוהגים שלא להשתמש בו בפסח, כיוון שלא ניתן להגיע לכל המקומות בהם יש אדי חמץ, וחמץ בפסח כידוע אוסר אפילו במשהו, וכן ראוי לנהוג.

● **שיש:** יש לנקותו היטב בחומר חריף, ובמיוחד יש להקפיד לנקותו בחריצים שנוצרו, ואם יכול יסתום אותם בסיליקון או דבק שיש וכד'. יש המחמירים לשפוך עליו מעט ספירט ולשורפו או להעביר עליו אבן שיצאה מתוך האש. אולם יש לדעת שרוב סוגי השיש המיוצרים בעשורים האחרונים, אינם עמידים בפני דבר זה, ואם יעשו להם כך, הם פשוט יישברו, וכיוון שתורתנו תורת חיים היא, והיא חסה על ממונם של ישראל, למעשה, כיום איננו מכשירים כך את השיש. לכן כיום יש לנקות את השיש היטב בחומר חריף (חומר ניקוי או סבון כלים), ולאחר מכן, יש לערות עליו מים מכלי ראשון העומד על גבי האש שעוד לא פסקה רתיחתו, כגון קומקום חשמלי ברגע שהוא קופץ (שהרי הוא עדיין מחמם את המים והם רותחים מחמתו). יש לערות מים על כל השיש, ויתחיל מהמקום הרחוק יותר מהכיר, יגרוף את המים כך שבדאי כעת הם הצטננו, ואז יערה שוב מים רותחים על הנקודה שממנה המים הרתחים כבר לא היו רותחים בעת העירוי, וכך יעשה לכל השיש, ולאחר מכן, ראוי לצפותו בנייר כסף, בניילון, בפלסטיק או בפח¹⁰⁸. כמו כן, אין להניח מאכלי פסח או כלי פסח רותחים על השיש אם לא עברו על השיש עשרים וארבע שעות מהפעם האחרונה שהשתמשו בשיש למאכלי חמץ חמים. אין דרך להכשיר שיש מלאכותי, מאחר שדינו ככלי חרס, ולכן ינקה אותו היטב, וחייב לצפות אותו בשעוונית, נייר כסף וכד'. יש להכשיר ברותחים גם שיש קיסר, אולם יעשה זאת בזירות כמבואר בהערה¹⁰⁹.

● **כיר:** את הכיר יש לנקות היטב, לשוטפו באקונומיקה¹¹⁰, ולערות עליו מים חמים מקומקום חשמלי. את המים החמים יערה עליו רק לאחר שכבר יבשו המים הראשונים, כדי שכל דפנות הכיר ייגעו במים רותחים ולא במים שכבר הצטננו במעט. יש להכשיר תחילה את הכיר ורק אחר כך את השיש, וכן להתחיל מהמקומות הרחוקים מהכיר, לגרוף, לייבש לערות מים רותחים על המקומות הקרובים, ובסוף להכשיר שוב את הכיר. יש המהדרין לכסות את הכיר בציפוי מיוחד לפסח העשוי בצורת הכיר, ותבוא עליהם ברכת טוב. עוד יש

¹⁰⁸ הסיבה היא שהשיש שלנו בולע חמץ כל השנה, שכן אנו מניחים כלי חמץ רותחים עליו.

¹⁰⁹ שיש קיסר עלול להיסדק בחום רב המגיע באופן מיידי, לכן ייזהר לערות על שיש קיסר בתחילה מים חמים (לא רותחים), כך שהשיש יתחמם ויגרוף את המים, ורק לאחר מכן יערה עליו מים רותחים ומיד יגרפם.

¹¹⁰ שכידוע היא חומר ניקוי חזק, ובכך כל שאריות החמץ הבלועות בכיר נפסלות מאכילת כלב.

המחמירים שלא להשתמש כלל במים רותחים בכיור בפסח¹¹¹. דינים אלו נכונים גם לכיור העשוי מנירוסטה, אולם דינו קל יותר, שמאחר שהכשיר אותו בעירוי מים רותחים אינו צריך לצפות את הכיור כלל, וכן יכול להשתמש בו עם מים רותחים במהלך הפסח. יש להכשיר בהגעלה גם את פחי האשפה הקטנים המשולשים שבכיור (וניתן להגעיל אפילו את משולשי הפלסטיק), אבל נהגו להחליף אותם.

• **קולט אדים:** צריך לנקותו היטב בחומר חריף, ולאחר מכן לנגבו במטלית לחה. יש לפרק את כל החלקים שמעל הכיריים, ואם יש בהם חומר סופג יחליף אותו, או לכל הפחות ישאב אותו היטב וינסה לנקותו ככל יכולתו. רצוי לא להפעיל את קולט האדים בפסח, ואם ניתן רצוי אף לאוטמו, כגון שידביק עליו נייר כסף וכד', או שיצפה אותו בחומר אחר שעמיד לחום האש, וזאת כדי שלא ייפלו חלילה פירורים או שומנים לתוך תבשילי החג¹¹². דין זה נכון גם למדף או ארון מטבח הנמצאים מעל הכיריים, מאחר שנדבקים להם שומנים ואדי חמץ. יש להעיר שלא מועיל לצבוע את המדף או הארון, אלא ינקה אותם כדין ויכסה אותם. במטבח מוסדי יעשו שאלת חכם לגבי קולט האדים, שכן ישנם סוגים שונים של קולטים.

• **מדיח כלים:** ניתן לנקותו היטב בחומר ניקוי המיוחד לכך, ובמיוחד את המסננת שפעמים רבות נשארות שם שאריות מאכלים. לאחר מכן יש להפעילו ללא תכולה עם חומר ניקוי¹¹³ על החום הגבוה ביותר. רצוי להחליף את המגשים שעליהם כלי האוכל¹¹⁴ או להגעילים, ולכל הפחות יש לערות עליהם מים רותחים מקומקום. אין להשתמש בו עשרים וארבע שעות לפני הכשרתו. למרות זאת, יש הנוהגים להימנע משימוש בו בפסח, ותבוא עליהם ברכה, אולם למקלים בדבר יש על מה שיסמוכו¹¹⁵.

¹¹¹ טעם חומרות אלו הוא שהכיור עשוי מחרסינה שהיא כלי חרס, וכידוע אין כלל הכשר לכלי חרס. יש להעיר שלא מועיל לצבוע את קולט האדים וכד', אלא רק להניח מכסה שיכול לחצוץ בין הקולט לתבשיל. לצורך זה יכול להשתמש בכל סבון שהוא, ואפילו בסבון של מדיח הכלים.

¹¹² אם אכן מחליף את מגשי המדיח, יכניס אותם למדיח רק לאחר שכבר הכשיר את המדיח עצמו, דהיינו שהפעיל אותו על ריק עם חומר ניקוי.

¹¹³ שכן דבר זה שנוי במחלוקת פוסקים גדולה. הסיבה שיש המתירים להשתמש בו היא כיוון שהוא מנקה את עצמו בצורה טובה, ובוודאי בחום רב, אבל כאמור לעיל, רבים מהפוסקים מחמירים בדבר, שהרי הכלל כבולעו כן פולטו מלמד על רמת ההכשרה הנדרשת בעקבות סוג הבליעה, ולא על רמת הבליעה הספציפית שנעשתה בכלי, ועל כן אם מאוד נחוץ לו להשתמש במדיח הכלים – ישאל שאלת חכם, ויעשה כאשר יורה לו – בין להקל בין להחמיר.

• **פלטת חשמלית:** יש לנקותה היטב בחומר חריף, לנגב במטלית לחה, ולאחר מכן לערות עליה מים מקומקום חשמלי (כשאינה מחוברת לחשמל). יש להיזהר ולהחזיק את הפלטה באלכסון, כדי שהמים לא יגיעו לשקע החשמלי. לאחר מכן יש לצפותה בנייר כסף, ולהפעילה למשך כשעתיים, ואם ניתן לווסת את חומה ידליקה בחום המירבי. יש להעיר כי אם מניחים חמץ גמור (כגון פיתות, לחמים וכד') ישירות על הפלטה, לא ניתן כלל להכשירה, כיוון שאז על פי הדין יש להכשירה בליבון¹¹⁶, וכמובן הדבר אינו אפשרי¹¹⁷.

• **קומקום חשמלי:** יש להרתיח מים עם סבון או עם חומר ניקוי אחר עד שהמים רותחים, וגולשים גם על דפנות הקומקום מבחוץ¹¹⁸. בכל מקרה, רצוי לקנות קומקום חדש לפסח¹¹⁹. גם קומקום רגיל (שאינו חשמלי אלא עומד על הכיריים) טעון הכשר, ויש לפרק את ידיותיו, ולהכשירו בהגעלה.

• **מיחם לשבת:** אם מקפיד שלא להניח חמץ על מיחם חשמלי כלל, יכול לנקותו היטב, למלא בו מים ככל האפשר ולהרתיחם, וכאשר המים יגלשו על המיחם הוא הוכשר בכך. אין להכשיר כלל מיחם חשמלי אם רגילים להניח עליו סירי חמץ או חלות וכיוצא במהלך שבתות השנה בכדי שיתחממו, שכן הכשרתו היא בהגעלה¹²⁰ ולא ניתן להגעילו. ניתן

¹¹⁶ שהרי נתבאר לעיל שכל כלי שבלע ישירות חמץ ללא רוטב צריך ליבון, וליבון זה צריך להיות ליבון חמור, כלומר לשרוף את המתכת עד שיעלו ניצוצות, ודבר זה אינו אפשרי שהרי הפלטה תיהרס, ולכן אין להכשיר פלטה שהונח עליה לחם במהלך השנה, וכן עיקר ההלכה לספרדים ולאשכנזים. עיין: בן איש חי, ש"א, פרשת צו אות יב' שהביא בשם הארי"ל שכל ליבון שאינו מגיע לשיעור של מעלה ניצוצות אינו ליבון, ולכן ניתן להכשיר כלי שמניחים עליו לחם חמץ ללא רוטב רק בליבון כזה שיוציא ניצוצות, ודין זה נכון גם להכשר כלי שנטרף בבשר וחלב וכל שכן לכלי שבלע מבשר טרף. אמנם הרב **עובדיה יוסף זצ"ל** (חזון עובדיה, עמוד קלח') הקל לספרדים להכשיר פלטה חשמלית בעירוי מים רותחים אפילו כאשר הניחו עליה לחם, מאחר שאין זה רוב שימושה, אבל גם לשיטתו אם זה רוב שימוש הפלטה, היינו שברוב השבתות מניחים עליה לחם ישירות אין להכשירה בעירוי מים רותחים. לכן אם הניח לחם ישירות על הפלטה יעשה שאלת חכם. בכל מקרה שמערה מים רותחים על הפלטה לא ישתמש בה 24 שעות לפני הכשרתה.

¹¹⁷ בשביל לפתור בעיה זו, רצוי לכסות את הפלטה במשך כל השנה בנייר כסף, כך שאפילו אם נשפך מעט חמץ או שהניחו על הפלטה לחם וכד' הוא אינו נוגע ישירות בפלטה וניתן להכשירה.

¹¹⁸ יש לשים לב שבמצב זה מי הקומקום גולשים מהר יותר, ועל כן יש להיזהר מסכנת התחשמלות וקצר.
¹¹⁹ הרוצה להכשיר את מטבחיו יכול להכשיר גם בקומקום הכשר לפסח, ובלבד שיקפיד שלא לערות את המים על מאכלים, ולכן ינקת היטב את השיש והכירור לפני ההכשרה ואז יערה מים חמים.

¹²⁰ הכשר מיחם שהונח עליו לחם הוא בהגעלה מאחר והמיחם בלע את טעם החמץ ע"י רוטב, בעוד הכשר פלטה שהונח עליה לחם הוא בליבון מאחר והיא בלעה את טעם החמץ ע"י החום ללא רוטב. לכן למעשה אין הכשר לפטה או למיחם חשמלי שהונח עליהם לחם, אולם ניתן להכשיר בהגעלה מיחם למים שעומד על גבי האש או הפלטה, שכן ניתן להכניס את כולו לסיר רותח ולהגעילו. ראוי לציין כי יש להכשיר מיחם גם אם לא הונח עליו חמץ כלל, מאחר ומערים את המים על מאכלי חמץ ועל מאכלים שאינם כשרים לפסח.

להגעיל מיחם שאינו חשמלי העומד על מקור חום כפלטת במהלך השבת, ואפילו אם הניח עליו לחם, ויפרק את ידיותיו ויגעילן בנפרד.

• **בקבוקי תינוקות ומוצצים:** רצוי להחליף את בקבוקי התינוקות בכל מקרה מאחר שהם בלעו חמץ ברתיהח¹²¹. אמנם אם הדבר קשה, יכול להגעיל אותם בכלי ראשון בתנאי שהבקבוקים אינם סדוקים ואין בהם חריצים. כמו כן, יש להחליף את מוצצי התינוקות לחג הפסח, מאחר שלעיתים התינוקות מכניסים אותם לפה עם מאכלי חמץ חם.

• **שולחן אוכל:** יש לנקותו היטב, לערות עליו מים חמים מקומקום חשמלי, לכסות את השולחן בניילון ולפרוס מפה. באם חושש שהעירוי יהרוס את השולחן, יכול לנקותו היטב (גם בחריציו) ואז לכסותו במפת ניילון ועליה לפרוס מפה.

❖ **דברים כלליים:** יש לנקות היטב את כיסי הבגדים, ובפרט בבית שיש בו ילדים קטנים, כיוון שמכניסים עוגיות וכיוצ"ב לכיסים, ועל כן מומלץ לכבס את כל בגדי הבית, ולהניחם בארון רק לאחר שנוקו היטב. יש המחמירים שלא לפתוח את ספריהם כלל בפסח מחשש שמא נפלו שם פירורי חמץ, והאדם יעיד על עצמו האם אכל ליד הספרים, או שלמרות שאכל הקפיד על הדבר כל השנה כולה, ובכל פעם לפני שהפך את הדף ניקה אותו היטב ובדק שאין בו פירורים. בכל מקרה אין להשתמש בברכונים שמשמש בהם כל השנה כולה, כיוון שעליהם בוודאי יש פירורי חמץ שלא ניתן להורידם.

❖ **ניקיון כלים שלא משתמשים בהם בפסח:** גם אם אדם לא נמצא בביתו כלל במהלך חג הפסח, ראוי שינק את ביתו לבל יישארו בו פירורי חמץ, שהרי חמץ שעבר עליו הפסח אסור¹²². לאור זאת, יש לנקות את הבית ובאם נמצאו פירורי חמץ שלא ניתן להגיע אליהם ולהוציאם, ישפוך עליהם חומר ניקוי כך שיפסול אותם מאכילת כלב. כמו כן, מי

¹²¹ בהכנת מאכלי תינוקות מוכנים פעמים רבות יש חמץ ממש כגון סוגי דייסות שונים שערבים אותם בתחליפי החלב, וכן כאשר רוצים לנקותם ולעשות להם סטריליזציה מרתחים אותם בסירים הבלועים מחמץ.

¹²² ולא כל כך טוב לסמוך רק על מכירת החמץ ולא לנקות את הבית כל, מחשש להערמה, שכן הגוי לא מתכוון לקנות את כל הבית וכן לא יקנה פירורי חמץ מועטים שנמצאים בתנור וכד'. אמנם גם במקרה כזה טוב לעשות מכירת חמץ, כמבואר לקמן. ראוי לציין שיש מצווה מיוחדת לבדוק חמץ והיא חלק ממצוות העשה של השבתת החמץ, ולכן ראוי מאוד שגם מי שלא נמצא בביתו כלל במהלך ימי הפסח לא ימכור את כל הבית לגוי, אלא יקנה לפחות חדר אחד שבו יעשה בדיקת חמץ כדון, ועיין עוד לקמן בדיון בדיקת חמץ.

שנמצא בביתו אבל אינו מתכוון להשתמש בכל הכלים שברשותו במהלך החג, כגון: תנורים, טוסטר אובן, מיקרוגל וכד', חייב לנקותם היטב לפני הפסח, כדי שלא יישארו בהם פירורי חמץ הנראים לעין, אבל אינו חייב להכשירם, ולכן ינקה כלים אלו עם חומר ניקוי, כך שייפסלו מאכילת כלב, ויוכל לחזור להשתמש בכלים אלו לאחר הפסח. חשוב לזכור שאין להשתמש גם בסירים, מחבתות וכד', לאחר הפסח ללא ניקוי אם נשארו בהם שאריות חמץ שניתן לראותן בעיניים, ולכן ינקה אותם לפני הפסח. למעשה, כיום שאנו נוהגים לשטוף את הכלים בחומר ניקוי לפני הכנסתם לארון הדבר מועיל, גם אם מנקה כלים אלו בחומר ניקוי שאינו כשר לחג הפסח, שהרי סוף כל סוף פגם את שאריות החמץ מאכילה. יש לשטוף עם חומר ניקוי לפני החג גם כלים שלא ניתן להכשירם, ואם שכח ולא עשה כן לפני החג, ישטוף אותם לפני השימוש הראשון בהם לאחר החג¹²³.

5. קניית מצרכים לפסח

יש להקפיד שכל המצרכים יהיו מוחתמים בחותמת של רבנות ידועה ומסודרת המעידה על כשרות המוצרים האלו לפסח התשע"ח¹²⁴. כמו כן, החותמת צריכה להיות מוטבעת על האריזה, ולא מודבקת במדבקה בלבד¹²⁵. **אם מצויין בסתם 'כשר לפסח', אין לקנות מוצרים אלו!**, ואפילו אם לכאורה אין בהם חשש חמץ, כגון תפו-צ'יפס וכיוצ"ב. דווקא היום, שיש שפע של מוצרים הכשרים לפסח שמאוד דומים למוצרים הרגילים שאנו אוכלים במשך כל

¹²³ ש"ע, סימן תנ"א ס"א. משנה ברורה ס"ק ו'. כף החיים ס"ק ז'. אמנם מאחר שלא רגילים לשטוף ולנקות את תנורי הבישול השונים (תנור, טוסטר, טוסטר אובן, מיקרוגל) לאחר או לפני השימוש הבא, עליו לזכור לעשות כן.

¹²⁴ הסיבה שאנו אומרים לקנות רק דבר עם השגחה לפסח של השנה הנוכחית היא החשש מזיזופים, אבל ברור שאם קנה לפני כמה שנים קופסאות שימורים או בקבוקי יין או שמן וכד' כשרים לפסח והמוצרים נשארו סגורים, ניתן להשתמש בהם גם בפסח הזה. חשוב לדעת, שלא כל מוצרי המזון מחזיקים זמן כה רב, ויש לבדוק את תאריך התפוגה שלהם. כמו כן, אם השתמשנו במוצרים אלו במהלך השנה או אם הם לא נשארו סגורים לחלוטין – אין להשתמש בהם בחג הפסח, מחשש שנפל לתוכם חמץ. יש להעיר שבמוצרים בעלי חיי מדף ארוכים כיינות, משקאות חריפים, קופסאות שימורים וכד', לא מקובל לציין את השנה בה ניתן ההכשר לפסח, אולם חייבים לציין שהמוצר כשר לפסח ולציין מיהו נותן ההכשר.

¹²⁵ ואם קנה מוצר מסויים ולא היתה עליו חותמת אלא מדבקה בלבד, יברר את העניין עם הגוף שנותן את הכשרות למוצר. חשוב לדעת כי כל גוף שנותן כשרות חייב להזהות, לדוגמא 'כשר לפסח התשע"ח-בהשגחת הרבנות חולון', ולא להסתפק רק במוצר שכתוב עליו 'כשר לפסח'. כמבואר לעיל, על יינות וקופסאות שימורים וכד' מקובל שלא לציין את השנה שניתן בה ההכשר לפסח, מאחר שהם עמידים לשנים רבות, אולם חייבים לציין מיהו הגוף נותן הכשרות על המוצר. כמו כן יש לשים לב היטב לכשרות מיוחדת לפסח בסוגי המשקאות החריפים (אלכוהול) השונים, כיוון שרבים מהם מכילים חמץ או עשויים מחמץ.

השנה כולה, יש להיזהר בדבר עוד יותר¹²⁶. כאן המקום להעיר כי כיום בתעשיית המזון מערבבים כל מיני חומרים המופקים במקורם מתערובת חמץ, ויש מחלוקות גדולות בין הפוסקים השונים באופן הכשרם, **ולכן אין לקנות שום מוצר ללא כשרות מסודרת לפסח**¹²⁷! יש להיזהר מאוד בקניות הנעשות לפני החג, בפרט שרוב הקניות נעשות במרכולים הרגילים שיש בהם גם דברי חמץ, ואריזות המאכלים לעיתים דומות ובטעות עלול האדם לרכוש מוצר חמץ ולחשוב בטעות שהינו מוצר כשר לפסח, ולאוכלו בימי הפסח, וכיום עקב ריבוי המוצרים הכשרים לפסח הדומים מאוד למוצרי החמץ הדבר מצוי מאוד.

• **מוצרי ניקוי:** מוצרי ניקוי כאקונומיה, שמפו לשטיפת רצפות וכד' אינם צריכים להיות כשרים לפסח. מעיקר הדין, גם שאר מוצרי הניקוי וההגיינה המכילים אלכוהול כמגבונים לחים, סבון נוזלי, שמפו וכד', אינם צריכים הכשר מיוחד לפסח, אולם ראוי להדר ולקנות מוצרים המכילים אלכוהול רק אם יש עליהם אישור כשרות לפסח¹²⁸. בניגוד לאמור,

¹²⁶ נעיר כי בשנים שעברו נמנעו פקחי משרד הפנים לפקח על 'חוק החמץ', והיו מקומות בהם מכרו חמץ גמור! עיין בשו"ע, אר"ח, סימן תמז', ס"ה-ס"ח, שם נחלקו השר"ע והרמ"א בשאלה האם מוצרים מזון שלא רגילים לערב בהם חמץ במהלך הכנתם הרגילה בימי החול מותרים לשימוש בשאלה ללא השגחה מיוחדת, או שצריך לוודא שגם במוצרים אלו אין כל חמץ. למעשה, פסקו האחרונים שאין לאכול בכל ימי הפסח מאכלים רגילים שלא הושגחו במיוחד לעניין השמירה מחמץ, מחשש שיהיה בהם ממשות חמץ או מחשש שיהיה במאכל טעם חמץ, ואומרים דין חוזר ונעור גם בטעם החמץ ולא רק בממשות, וכן פסקו גם רבים מאחרוני הספרדים (עיין בכל זה בדברי כנסת הגדולה, סימן תמז', הגהת ב"י אות ד'. ברכי יוסף, אות ו'. כף החיים, סימן תמז', ס"ק קד', קיח-קיט'. משנה ברורה, על סעיף ה'), וכן עיקר כיום לדינא בפרט במוצרי מזון תעשייתיים, שכן רובם ככולם מיוצרים במקומות שאינם נקיים מחמץ במשך כל השנה, וכמו שכתב ה"ח"ז במפורש שכל ההיתר באכילת מאכלים שלא הושגחו במיוחד לפסח הוא רק כשאין באמת חשש חמץ אמיתי, ולכן כתב: 'בשר יבש שהיה תלוי בחדר שמנהלים שם קמח הוא ליה חמץ בעין ולא מהני ליה הדחה', וכיום רוב חדרי האריזה והייצור של מאכלים שאינם כשרים לפסח הם כחדר שמנהלים בו קמח, וממילא המאכל אסור. שים לב שאע"פ שרמ"א התיר ב"ט שני הכוונה ל"ט שני של גלויות של שביעי של פסח, שהוא מדרבנן, אבל שביעי של פסח עצמו שווה לשאר ימי החג, ולכן אין לאכול בו שום מאכל שאסור לאוכלו בכל שאר הימים – כף החיים, ס"ק קנה'.

¹²⁸ אנו פוסקים שלעניין צום יום הכיפורים סיכה (ניקיון הגוף) הינה כשתייה ועל כן אין לסוך את גופנו ביום הכיפורים. לאור זאת, יש פוסקים (ביאור הגר"א, שו"ע אר"ח, סימן ש"ה ס"י, וז"ל: 'מנין לסיכה שהיא כשתייה ביום הכיפורים...וכן בחדש וכל האיסורין') הסוברים יש להחמיר בדבר גם בחג הפסח, ועל כן לדעתם יש להקפיד שכל מוצרי ההיגיינה הנוגעים בגופנו, כגון: שמפו, סבון, קרם גוף וכיוצ"ב, יהיו כשרים לפסח, כיוון שרגילים לערב בהם במהלך השנה אלכוהול שמופק לעיתים מחמץ, וכ"פ שבט הלוי, ח"ב סימן מח', ועיין עוד אגרות משה, אר"ח, ח"ג סימן סב'. ראוי להעיר כי במוצרים רבים מערבים ויטמן E שמופק מנבט חיטה, וכגון במגבונים לחים. לעומתם, פוסקים רבים סוברים שמאחר ומוצרי ניקיון אלו פסולים ופגומים מאכילת הכלב אין צורך להקפיד שלא יהיו מופקים מחמץ, שהכל אצלנו שחמץ שנפסל מאכילת הכלב והוא פגום לגמרי מותר אפילו בהנאה (עיין: שו"ע, סימן תמב' ס"ד, ס"ט. מג"א ס"ק ז'. משנה ברורה ס"ק מג'. כף החיים, ס"ק מח'). למעשה, המקל יש לו על מה שישמור, והמחמיר לחוש לשיטת הגר"א תבוא עליו ברכה, ובפרט שכיום ניתן להקפיד על כך בקלות. אמנם גם המחמירים יכולים להשתמש בסבונים הרגילים אם לא מצאו תחליף לפני החג, ובוודאי שיש להקל בדבר במקרה ומתארחים אצל אדם שלא מקפיד על כך, ולהשתמש בזה ולא להעיר על כך, ואין לדחות

נוזל כלים צריך להיות כשר לפסח, שכן איתו שוטפים את כלי האוכל שלנו, ויש חשש שיישארו מעט נוזל כלים על הכלים ובטעות נבוא לאוכלו. גם משחת שיניים ומי פה צריכים כשרות מיוחדת לפסח, כיוון שהם נכנסים לפה וניתן לבולעם¹²⁹. כמובן שיש להחליף את מברשת השיניים למברשת שיניים אחרת, שלעיתים נשארים פירורי חמץ בין סיבי המברשת. לכן, לפני סוף זמן אכילת חמץ ינקא שיניו היטב ואז יצניע את המברשת במכירת החמץ.

• **גבינה, ביצים ובשר:** נחלקו הפוסקים בדין מאכל שבא מבהמת גוי שאכלה חמץ בפסח¹³⁰, והשלכת המחלוקת היא במוצרי החלב, הביצים והבשר¹³¹.

○ **מוצרי חלב:** ברוך ה', בארץ ישראל דואגות המחלבות השונות, לנקות היטב את הרפתות והמחלבות היטב מתבואת החמץ הרגילה, וכן מאכילים את הפרות בתערובות ללא חשש חמץ, כך שניתן לקנות מוצרי חלב אלו ללא חשש גם במהלך החג, ואפילו מחלב שנחלב במהלך ימי הפסח, שהרי אין כאן הנאה מחמץ. אמנם יש המחמירים בדבר, משום שלמרות כל הניקיונות הנעשים ברפתות והמחלבות, עדיין ייתכן שהפרה תאכל גרגיר חמץ במהלך ימי הפסח, וממילא החלב יוצר בזכותו, וחומרא זו ראוי מאוד בימינו, מאחר שרוב הרפתות הינם בבעלות יהודית. אמנם אם החלב נחלב לפני הפסח אין איסור לכל הדעות, שהרי אז החמץ

מצות עשה של אהבת ה' שבביל חומרא, וברור שאין להלבין את פניו לא ברבים ולא בפני בני משפחתו, ורק אם יודע שהוא רוצה לשמוע ולקיים את החומרות המצויות בהלכה רשאי לומר לו זאת בסתר. לסיכום, כל מוצרי הניקוי שאינם נוגעים בגוף, כגון אקונומיקה, נוזל לשטיפת רצפות ועוד לא צריכים הכשר כלל, והוא הדין למשחת נעליים וכד' שאינם צריכים הכשר כלל וכלל, אולם ראוי להדר שמוצרי הגיינה שנוגעים בגוף המכילים אלכוהול יהיה אישור כשרות לפסח. מוצרי ניקוי שעלולים לאוכלם חייבים הכשר לפסח מעיקר הדין, כגון נוזל לניקוי כלים, משחת שיניים מי פה, וכל כיוצ"ב.

¹²⁹ כמובן שהכשר זה הוא בנוסף לכשרות הרגילה שצריכה להיות כל השנה, שכן צריך לדעת שמשחות שיניים שונות (בח"ל) עלולות להכיל שומן מהחי, ועלינו לוודא ששומן זה כשר.

¹³⁰ יסוד המחלוקת הוא מדין זה וזה גורם, היינו יצירה של דבר שנוצר משני גורמים שהאחד אסור והשני מותר. להלכה, אנו פוסקים בדיון זה שהמוצר מותר, אולם לפסח יש אוסרים משום חומרת החמץ. עיין: עבודה זרה, מח'; שו"ע, יו"ד, סימן קמ"ב ס"א. מ"א, או"ח, סימן תמ"ה ס"ק ה'. במקום הפסד מרובה או שעת הדחק פסק המשנה ברורה שניתן להקל בדיון זה גם בפסח (ביאור הלכה, ס"ק ב'), אולם בפשטות בדרך כלל בזמננו אין שעת הדחק לעניין זה. כמו כן, יש הסוברים שחלב שנחלב מפרת גוי מותר לכתחילה, שמאחר ולגוי החלב מותר, אין בזה שום איסור הגורם למוצר, וממילא הוא נוצר רק על ידי דבר מותר (שערי תשובה, סימן תמח'). אגרות משה, או"ח, ח"א, סימן קמ"ז. אולם למעשה רבו הפוסקים המחמירים בדיון זה גם בפרת גוי (משנה ברורה, סימן תמח'), ס"ק לג'. קיצור שולחן ערוך גנצפריד, סימן קי"ז, אות יג'. בן איש חי, ש"ר, צו, אות מב', וכן עיקר להלכה לכתחילה, ועיין עוד להרחבה בשדי חמד, מערכת חמץ ומצה, סימן ב', סעיף ד'. כף החיים, סימן תמח', ס"ק קיג'.
¹³¹ חשוב להדגיש שהמחלוקת היא רק לגבי פרת גוי, אבל אסור ליהנות מחלב של פרת יהודי שאכלה חמץ בפסח, מאחר שלגבי בעל הפרה החמץ אסור בהנאה, וכדי שלא לסייע ולחזק ידי עוברי עבירה. עיין: בן איש חי, ש"ר, צו, אות מב'.

היה עדיין מותר¹³², ומטעם זה ניתן למצוא על חלק ממוצרי החלב של חברת 'תנובה' ו'טרה' ועוד חברות שונות ליד ציון הכשרות את הכיתוב הבא: 'כשר לפסח ערב פסח'¹³³, וכיתוב זה מעיד שהמאכל יוצר מחלב שנחלב לפני הפסח, כך שגם אם הפרה אכלה חמץ זה היה לפני הפסח, ודבר זה בוודאי לא אוסר את החלב. יש לציין כי מותר לאכול מחלב או מגבינות אלו גם אם הכינו את הגבינות או ארזו את החלב במהלך ימי חול המועד, שהחליבה מותרת בחול המועד, וכן והכנת מאכלי חלב מדין דבר האבד ומדין אוכל הנדרש לצורך החג. לכן גם אותם שנהגו להחמיר בחו"ל ולהימנע מצריכת מאכלי חלב בימי הפסח, יכולים להקל בדבר אף ללא התרת נדרים כיום כי המציאות השתנתה, וברור כי גם צאצאי אותם המחמירים יכולים להקל ללא התרת נדרים וללא סיבה מיוחדת.

○ **ביצים:** מעיקר הדין ניתן לקנות ביצים במהלך החג גם אם התרנגולת אכלה חמץ, אולם אם אפשר ראוי לקנות מראש את כמות הביצים שנזדקק לה לכל ימי החג¹³⁴. יש המחמירים לשטוף את הביצים במים לפני בישולן, מחשש שדבוק חמץ בקליפות הביצים והוא יתבשל בכלי עם הביצה, וראוי לשטוף את כל הביצים שבבית לפני חג הפסח, מחשש שהחמץ הדבוק יפול למאכל אחר הנמצא במקרר, ואם ניתן יש לעשות כן¹³⁵. חשוב לזכור כי בכל מקרה גם מוצרים אלו יש לקנות רק ממקומות מסודרים כ'תנובה' וכד'. בשנים האחרונות התחילו להחתים את הביצים הכשרות לפסח בחותמת שאין בה חשש חמץ וניתן להשתמש בביצים אלו ללא כל חשש¹³⁶.

¹³² נחלקו השו"ע והרמ"א בדיון חוזר ונעור: לדעת השו"ע חמץ שנתבטל לפני הפסח בשישים אינו חוזר ומתעורר בפסח ולכן לא אוסר את התערובת. לדעת הרמ"א כלל זה קיים רק בתערובות של דברים לחים, בעוד בתערובות של דברים יבשים החמץ חוזר ונעור ואוסר את תערובתו אפילו במשהו. בחלב, גם אם יש איסור הוא לח, ולכן לכל הדעות בטל לפני הפסח ואינו חוזר וניעור. במחלוקת זו האשכנזים פוסקים כרמ"א, וכן החמירו רבים מהספרדים (כף החיים, סימן תמ"ז ס"ק ע'), ויש הסוברים (ביע אומר, ח"ב, או"ח, סימן כג') שהספרדים פוסקים כשו"ע, ולכן מקלים אפילו בתערובות של דברים יבשים. אמנם לנידונו אין זה משנה שהרי החלב הוא לח. לעיתים כתוב כ.לפסח ערב פסח וכד'.

¹³³ במציאות ימינו, קל יותר להשיג שהפרות המיועדות לחליבה יאכלו רק תערובת כשרה לפסח, שכן הן אוכלות רק מהמזון הנמצא לפניו, בעוד בתרגולות הדבר כמעט לא מעשי, מאחר והן מכניסות כל דבר מאכל לפיהן ומנקרות ומחטטות בכל מקום.

¹³⁴ מומלץ לנגב את הביצים מיד אחרי השטיפה ולא להשאירן רטובות מחשש לחידק הסלמונלה. ¹³⁵ לפני מספר שנים החומר ממנו מכינים את חותמות שעל הביצים היה עשוי מתערובות חמץ, ולכן לקראת פסח לא היו מחתמים את הביצים, אך בשנים האחרונות מצאו פיתרון והסירו את החמץ מחותמת הביצה, והיו מחתמים במספר כוכביות, אולם כיום מסמנים בכיתוב הזה: 'כ.לפסח'. לכן ניתן לקנות ביצים בתנאי שיש עליהם חותמת כשרות לפסח, ובכל מקרה יש לבדוק את כשרותן אצל המוכר. חשוב לציין שאין לבשל בכלי פסח ביצה שאינה מוחתמת בחותמת הכשרה לפסח.

○ **בשר:** מותר לאכול בשר שנשחט לפני פסח, ואפילו אם התרנגולים או הבהמות אכלו חמץ, אולם יש לזרוק את מה שבקיבתם מחשש שמא יש שם עוד זרעונים שהחמיצו ולא התעכלו. בשר של גוי שנשחט בתוך הפסח, מעיקר הדין מותר, אולם ראוי שלא לקנות ממנו, מאחר שקונים גם את המאכל שבזפק. נכון להחמיר ולא לקנות בשר של יהודי שנשחט בפסח אם האכילו את בעלי החיים בחמץ, משום איסור מסייע. כיום, שקונים בשר (הודו, עוף, בקר, כבש וכד') מוכשר, צריך לוודא שיש כשרות לפסח, ואפילו אם קונה לפני הפסח, כך שאין בעיה שבעלי החיים אכלו חמץ, צריכים שתהיה השגחה טובה על הברש, משום שצריך לוודא שלא נפל חמץ לבשר בתהליכי הכשרתו ועיבודו, מהשחיטה ועד האריזה¹³⁷.

● **חומצת לימון:** במאכלים רבים כיום בתעשיית המזון מערבים חומצת לימון. חומצת לימון זו הינה חומר משמר השומר על איכות וטריות המוצר, שכן כידוע יש כח לחמיצות הלימון לשמור על המאכל. אמנם כיום בתעשייה לא משתמשים בחומצה המופקת מלימון אלא בחומצה המופקת מקמח. נחלקו הפוסקים בהכשר חומר זה לפסח, ולמעשה לכל הדעות ניתן לאכול מאכל שמעורבת חומצת לימון אם הוא יוצר לפני הפסח, וראוי לחוש לזה ולדאוג שהמשקאות הקלים שרוכשים, ריבות, שוקולדים ועוד ייוצרו לפני החג¹³⁸.

¹³⁷ בן איש חי, ש"ר, פרשת צו, אות מ'. כף החיים, סימן תס"ז, ס"ק קיג-קיד, רכ"ה. מי שנהג שלא לאכול תרנגולים בפסח מחשש שיהיה בהם חמץ יכול לעשות התרה (לב חיים, ח"ב, סימן רז), ובלבד שיקנה בשר או מוצרי עוף והודו הכשרים לפסח בהשגחה מסודרת. הקונה עוף חי בפסח יתכוון שלא לקנות את החמץ שבזפק ובקורקבן, וכשפותח את העוף, יזרוק את החמץ שבו.

¹³⁸ אופן הכנת חומצת הלימון: לוקחים קמח ומפרידים בין רכיביו – גלוטן ועמילן. כדי להגיע להפרדה זו משרים את הקמח במים בסחרור למשך כמה דקות. לוקחים את העמילן ומחממים אותו עד שהופך לסוכר נוזלי דקסטרזה (גלוקזה). לאחר מכן מערבים בחומר המוכן גופרית, ומניחים אותו במיכלים גדולים שיהווה מאכל לפטריות. מה שהפטריות מפרישות הוא החומר המכונה חומצת לימון. יש לבאר שנחלקו האם החומר יכול היה להחמיץ ואז דין החומר המופק הוא כהנאה מחמץ או שלא, ולמעשה מאחר והקמח שלנו הינו ספק חמץ, ראוי להימנע מדבר המיוצר במהלך הפסח מחומר שאולי החמיץ. אמנם אם החומר הזה יותר לפני החג מותר לערבו, שהרי עתה כבר לא נהנה מחמת אלא רק ממה שהופק ממנו, וכדין חלב מבהמת גוי שאכלה חמץ שראוי להחמיר, אולם אם החלב נחלב לפני הפסח מותר גמור הוא. לכן למעשה ניתן לרכוש מאכלים ומשקאות שמעורב בהם חומצת לימון גם אם יוצרו בפסח ובלבד שחומצת הלימון יוצרה לפני החג, אולם מאחר ואיננו יכולים לדעת זאת בבירור ראוי לקנות רק מאכלים שיוצרו לפני החג, כך בוודאות חומצת הלימון יוצרה בהיתר גמור. טעם ההיתר לרכוש מאכל שעירבו בו חומצת לימון לפני הפסח הוא שאז חומר זה היה היתר גמור, ומאחר ומדובר בתערובת של לח בלח (משקאות קלים, ריבות וכד') הרי שגם למורס שסובר שחמץ בפסח חוזר וניעור כאן הוא לא חוזר ומותר גמור הוא. עיין: אור לציון, חלק ג', פרק ח', סעיף ד'. תחומין, חלק א', מאמרו של הרב שאר ישוב הכהן. ראוי לכל אדם לדעת כי דוגמא זו היא אחת מיני רבות בתעשיית המזון כיום, ולכן אין לסמוך לרכוש מוצרים ללא הכשר מסודר.

- **מאכלי בעלי חיים:** מאכלים שונים לבעלי חיים, כגון מזון לכלבים, חתולים, תוכים דגים ועוד מכילים לעיתים חמץ גמור, ולכן אין להשתמש בהם, אלא יש לרכוש עבורם מאכלים שאינם מכילים חמץ¹³⁹.

❖ **תחליפי חלב לתינוקות ומזון רפואי:** יש צורך לוודא כשרות מיוחדת לפסח התשע"ח על תחליפי החלב השונים (כדוגמת מטרנה, סימילאק, נוטרמיגן וכד'), וכן על מוצרי המזון הרפואי (כדוגמת אנשור, אוסמולייט וכד'). ניתן לברר מידע זה בחוברת התרופות הכשרות לפסח שהוציאה קופת חולים כללית, ומצויה בידי בתי המרקחת של קופת החולים, ובידי הרבנים השונים, וכן באתר האינטרנט של קופת החולים. רבים ממזונות אלו או תחליפי חלב אלו מכילים קטניות, ואף על פי כן מותר גם לאשכנזים לאוכלם, שכן במקום חולי לא גזרו רבנן, ותינוק קטן נידון כחולה לעניין זה, ובפרט אם אינו יכול לאכול אוכל אחר. אמנם ייזהרו להניח את המאכלים האלו בכלים שונים כך שאנשים בריאים הנמנעים מאכילת הקטניות לא יבואו בטעות לאוכלם. ניתן לשטוף כלים אלו בכיור, ואם מצויים כלים נוספים בכיור שלא אוכלים בהם קטניות, יקפיד לשטוף את הכלים במים שאינם חמים, ועיין עוד לקמן בדיני הקטניות. מזון או תחליף חלב שלא מופיע ברשימות אסור באכילה, אולם אם רופא אומר שצריך לקחתו, ולא ניתן להמירו למוצר אחר ולא ניתן להסתדר בלעדיו, יכול לקחתו בהוראת רופא, ובלבד שייחד לו כלים מיוחדים רק למזון זה, ולא ישתמש בכלים אלו לשאר מאכלי הפסח, וטוב לשאול רב פוסק הלכה כיצד עליו לנהוג. לעיתים ניתן לוותר על מוצרי מזון רפואי הניתנים לתמיכה ולחיזוק בלבד, ויש להיוועץ ברופא.

❖ **ייחוד בשר לימי הפסח:** צריך להקפיד שלא לומר על הבשר שקונה לימי החג 'בשר זה לפסח', משום שנראה כאילו מייחד את הבשר לקורבן (שהרי עיקר מצוות האכילה היא על הקורבן הנקרא 'פסח'), בעוד כוונתו לאוכלו בביתו, ונמצא שאוכל קודשים מחוץ לעזרה. יש הסוברים שדין זה קיים אפילו בעופות ודגים, ולכן טוב להימנע מלומר בפירוש 'מאכל זה

¹³⁹ שימוש באוכל המכיל חמץ לבעלי חיים אסור משום איסור הנאה, שכן נהנה בהאכלת בעלי החיים בחמץ, שאם לא כן היה צריך לרכוש עבורם אוכל אחר: עיין שו"ע סימן תס"ה סעיף א', וסימן תנ"ד סעיף ב'. ב"י בטור ובנ"כ לשו"ע. אמנם יש הסוברים (אור לציון, חלק ג', פרק ח', סעיף ה') שאין צורך בזה אם החמץ אינו נראה בעין אלא מעורב במזון ואינו ראוי למאכל אדם. יש לדעת כי לעיתים בתעשייה כיום אוכל בעלי חיים (כגון מזון לכלבים) ראוי לאכילת אדם. עוד יש לדעת שלעיתים מזון לבעלי חיים מכיל מראש חלקי חמץ שהינם משמעותיים למאכל. כמו כן, לעיתים המזון עלול להירטב ולהחמיץ ואז יש בו איסור. משנה ברורה סימן תס"ה ס"ק ה'-ו'. כף החיים, ס"ק יב'. סימן תנ"ג, ס"ק לד'. חשוב להדגיש כי כמובן אין שום צורך שמאכלי בעלי חיים יהיו ללא קטניות, שכן אין שום איסור הנאה מקטניות, גם לאשכנזים המחמירים בהם.

לפסח'. האיסור לייחד את הבשר לפסח קיים כל זמן שמתעסק איתו, בין כשקונה אותו ובין כשמכינו לאכילה וכיוצ"ב. אמנם בכל אלו בדיעבד ניתן לאכול את המאכלים¹⁴⁰.

6. מכירת חמץ

התורה אסרה להשאיר ברשותנו חמץ, והמשאיר חמץ ברשותו עובר על איסור בל יראה ובל יימצא. חמץ הנמצא אצל הגוי מותר, ואין לגביו איסור בל יראה ובל יימצא, ואפילו אם הגוי גר בבית היהודי, כל עוד החמץ נמצא ברשות הגוי ואין אפשרות שהיהודי יבא בטעות לקחת מחמץ זה. כיום מאוד קשה לתת לגוי ממש את כל החמץ הנמצא ברשותנו, ולכן אנו כיום אנו מקלים ומותירים את החמץ בביתנו ובלבד שיהיה מסומן היטב. היו שנהגו בעבר לקחת מפתחות לבתים של כל מוכרי החמץ ולתת אותם לגוי שקנה את החמץ על מנת שהוא יוכל להיכנס לבית ולקחת את החמץ שקנה (אם ירצה בכך), ומי שיכול לנהוג כך תבוא עליו הברכה. אמנם כיום אנו נוהגים שבשעת החתימה על הסכם מכירת החמץ הרב נותן לגוי מפתח של אחד מחדריו שבו מאוחסנים דברי חמץ עם רשימות המוכרים, ומסירת מפתח זו גם כן מהווה אחד מדרכי הקניין של המכירה ושכירות המקום, ומהווה אישור על רצינות המכירה, ומתוך שהגוי יכול להיכנס לבית אחד ולטול את כל החמץ שלו, כך הוא יכול להיכנס לכל בית אחר. ראוי לציין שבמקום שהרב נותן לגוי מונחים כל טפסי מכירת החמץ עם פרטי המוכרים, כך שהגוי יוכל להגיע אליהם ולקחת את החמץ השייך לו. לכן כיום למרות שאנו לא נוהגים להוציא את כל החמץ מהבית, ולא כל המוכרים נותנים את המפתחות לביתם לידי הרב שייתנם לגוי, אם אכן יבוא הגוי במהלך ימי הפסח וידרוש להיכנס לבית ולקחת את חמצו עלינו להרשות לו לעשות זאת, ולתת לו את המפתחות של הארונות או המחסנים בהם מאוחסנים דברי החמץ, שכן חמץ זה אינו שלנו. לסיכום, מכירת החמץ עובדת אפילו בחמץ גמור¹⁴¹, ואפילו לא הוצאנו אותו מהבית, ובלבד שייחדו לחמץ מקום ברור ומסומן בבית ומכרו אותו במכירה גמורה לגוי, ולא ישתמשו בו כל חג הפסח, ועיין עוד לקמן¹⁴².

¹⁴⁰ עיין: שו"ע, אר"ח, סימן תס"ט ס"א. בן איש חי, ש"ר, צו, אות כו'. משנה ברורה, ס"ק א'-ד'.

¹⁴¹ עיין: שדי חמד, מערכת חמץ ומצה, סימן ט', אות כ'.

¹⁴² בשטר המכירה אנו משכירים לגוי את מקום החמץ, מאחר ואיננו מוציאים אותו מביתנו, ולכן אין להיכנס למקומות שהשכרנו לגוי או להשתמש בהם, היינו למקומות בהם הנחנו את החמץ, ועוד שלא יבוא בטעות לאכול ממאכלי החמץ ויעבור על איסור חמץ, ועוד שיעבור גם על גזל הגוי, ואם יעשה כן עלול לפסול את כל

• **זמן המכירה:** מדין תורה, החמץ אסור בערב פסח מחצות היום, היינו מהשעה השישית, שכן משעה זו ניתן להקריב את קורבן הפסח, ובזמן הראוי להקריב את הקורבן עלינו לוודא שאין לנו חמץ, שנאמר 'לא תִשְׁחַט עַל חֻמֶּץ דֶּם זִבְחִי'¹⁴³. אמנם חז"ל הרחיקו ואסרו את החמץ בהנאה כבר מהשעה החמישית של היום, ולכן הרבנויות השונות מוכרות לגוי את החמץ לפני סוף זמן ביעור חמץ. לכן השנה יש להקפיד למכור את החמץ לפני יום שישי. אמנם יש להקפיד שלא למכור חמץ במקום שזמני איסור חמץ שונים מהמקום בו המוכר נמצא, ולכן אדם הגר בארץ לא ימכור חמץ בחו"ל, והגר בחו"ל ימכור חמץ במדינתו¹⁴⁴. מי שגר בארץ והחמץ שלו בחו"ל, ימכור בשני המקומות¹⁴⁵.

• **צורת המכירה:** חשוב שיהיה ברור הן למוכר (=היהודי) והן לקונה (=הגוי) שמתבצעת כאן מכירה לכל דבר ועניין, ועל כן יש להקפיד לפעול לפי הכללים הבאים:

1. יש למנות את הרב להיות שליח למכור את החמץ, וטוב לעשות גם קניין סודר במינוי השליחות¹⁴⁶. קניין הסודר יתבצע באופן הבא: נציג הרבנות ייתן למוכר (=מי שחותם על טופס ההרשאה למכירת החמץ) חפץ ששייך לנציג הרבנות. המוכר יגביה את החפץ ויאמר שהוא ממנה את הרב לשליח למכור לו את כל החמץ שלו¹⁴⁷.
2. יש למלא את הפרטים בטופס השליחות, כולל מקום אחסנת החמץ. יש המתחסדים לא לציין מקום מסויים בבית מחשש שמא יהיה עוד חמץ במקום אחר ולא מכרו, וחוששים לכך, אולם

המכירה למפרע ולעבור על איסורי החמץ מתחילת החג, שכן מוכיח בדעתו שלא התכוון באמת למכור את החמץ לגוי, אלא חשב שהמכירה מעין סגולה וכד'. ערוך השולחן, סימן תמח, ס"ק יח-כ'.

¹⁴³ שמות, לד' כה'. נמצא שמחצות היום מתחילה מצוות השבתת החמץ, ומי שמשייר רשותו חמץ בזמן זה מבטל מצוות עשה של השבתת החמץ, אולם איסורי בל יראה ובל יימצא מתחילים רק מכניסת החג, שהרי נאמר במפורש 'שִׁבְעַת יָמִים שָׁאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבִתְיָכֶם' – שבעת ימים ולא יותר. עיין: שו"ע, סימן תמג' ס"א. משנה ברורה, ס"ק א'.

¹⁴⁴ שהרי זמני איסור החמץ שונים, ואם מכר לפי זמני חו"ל, נמצא שבזמן שהוא כבר אסור בחמץ, החמץ עדיין לא נמכר לגוי והוא ברשותו. גם בצאת החג, נמצא שהגוי כבר לא מחזיק בחמץ, בעוד האדם עדיין נמצא בחג ועדיין חלים עליו איסורי חמץ.

¹⁴⁵ נחלקו הפוסקים האם לעניין מכירת חמץ הולכים לפי המקום בו האדם נמצא או לפי המקום בו החמץ מונח, ויש להחמיר בדבר כדי להינצל מאיסור בל יראה ובל ימצא.

¹⁴⁶ חמץ נחשב רכוש מטלטל, כלומר רכוש שניתן לטלטלו ולהעבירו ממקום למקום, ולכן מוכרים אותו בהגבהת חפץ: מטפחת או עט (בדומה למה שעושים במעמד הנישואין), וכן מינוי השליחות יעשה ע"י הגבהת חפץ.

¹⁴⁷ ראו למנות ישירות את הרב המוכר את החמץ ולא את השליח שמחתים על הטופס, מאחר שלמרות ששליח רשאי לעשות שליח נוסף על מנת להצליח בשליחותו, ולכן השליח יכול למנות עוד שליחים רבים על מנת למכור את החמץ, אולם מדין 'מילי דלא ממסרין לשליח' טוב יותר למנות ישירות את הרב המבצע את מכירת החמץ בפועל, ולרב זה זכות לעשות שליחים רבים כדי לבצע את המכירה, ותנאי זה מופיע בטפסי ההרשאה השונים.

הטוב ביותר הוא לציין מקום שבו מרוכז החמץ ככל מכירה רצינית, שבה הקונה יכול לבדוק ולהעריך מה בדיוק קנה, אולם כדי שלא לפספס חמץ נוסף, טוב לציין שמוכר גם את כל החמץ שברשותו, לדוגמא: 'החמץ שנמצא במחסן, וכן בכל מקום שברשותי'.

3. יש לציין כתובת מלאה של המקום בו מאוחסן החמץ שרוצים למכור לגוי. ניתן למכור באותה המכירה חמץ הנמצא במקומות שונים, אולם חייב לציין את הכתובות המדוייקת, וכגון שרוצה למכור את החמץ שבמחסן של הבית ואת החמץ הנמצא בתא שלו בעבודה.
4. ראוי מאוד לציין מספר טלפון של המוכר, כדי שאם הגוי ירצה לקנות את החמץ ולקחת את שלו, הוא יוכל להשיג את המוכר ולברר מה בדיוק מיקום החמץ, ומה נמכר לו. בימינו, טוב יותר לכתוב את מספר הטלפון הנייד שזמין יותר בדרך כלל.
5. יש לחתום על טופס המכירה, וראוי לחתום בחתימה בנקאית, שהרי עושה כאן עסקה.

יש הממלאים שטרות בנוסחים שונים, ומפרטים גם את מוצרי החמץ, אולם עליהם להזהר שלא למכור רק את מה שפירטו, שאם ישכחו דבר מה ייאסר באכילה אחרי הפסח כדין חמץ שעבר עליו הפסח גם אם ביטל את החמץ וביערו כדין, ולכן ניתן לפרט מוצרים שונים ולהוסיף: 'וכן את כל מוצרי החמץ הנמצאים ברשותי'. בדיעבד אם המוכר לא מינה את מי שמחתים על הטופס בקניין אלא רק חתם על הטפסים במילוי שמו וחתמתו כשורה, המכירה חלה¹⁴⁸, ובלבד שיבין היטב את משמעות המכירה.

- **מכירה באינטרנט:** מכירה זו מועילה אף על גב שלא ניתן לעשות את כל השלבים הנ"ל במחשב, שכן בזמננו רבים קונים ומוכרים חפצים שונים באינטרנט, וממילא כיום זו דרך מקובלת למנות לשליחות. ראוי לאנשים שלא רגילים לקנות ולמכור באינטרנט למכור במכירה הרגילה, ונראה שלרוב האנשים יש להמליץ לעשות כן, כי מכירה כזו נראית למוכר יותר החלטית מאשר מכירה וירטואלית, וכך ברור שנתן הרשאה למכור את חמצו¹⁴⁹. אמנם מי שרגיל את רוב קניותיו ועסקיו לעשות באינטרנט, אכן עדיף שגם את מכירת החמץ יעשה בדרך זו. בכל מקרה אם לא הספיק למכור את החמץ לפני ערב החג, וברבנות המקומית אצלו

¹⁴⁸ כף החיים, סימן תמח' ס"ק נא'.

¹⁴⁹ ובדרך זו אין חשש שההרשאה לא נקלטה במחשבים מאיזו שהיא סיבה. אמנם אין בעיה הלכתית אמיתית במכירה זו, שכן להלכה שליח נעשה גם לפי הדיבור (שו"ע, חו"מ, קפ"ב ס"א) כך שהקניין אינו מעכב, אם כי קניין הסודר מדגיש את רצינות מינוי השליחות ואת המכירה שתבצע. ניתן למכור חמץ גם כשימנה שליח בטלפון: אור לציון, ח"ג, עמוד קח'.

כבר לא מוכרים חמץ, יכול לכתחילה למכור חמץ באינטרנט, ובלבד שיוודא שהרב שמוכר את החמץ עוד לא ביצע את המכירה בפועל, וכן שחלות המכירה תהיה לפי זמני הארץ בה הוא נמצא¹⁵⁰. ראוי להדגיש כי הרב שמקבל את השליחות מידי כל המוכרים ומוכר לגוי את החמץ שלו ושל כולם במספר קניינים, חייב לעשות את המכירה והקניה בפועל ממש עם הגוי.

• **מכירה מוקדמת:** יש המתחסדים למכור את החמץ שלהם כבר ביג' בניסן, היינו למכור לרב שמבצע שתי מכירות, האחת ביום יג' והשניה בערב החג, ועושים זאת על מנת להיפטר מבדיקת החמץ, שהרי אם ימכרו את החמץ לפני ליל יד', הוא אינו ברשותם ואין עליהם חיוב לבדוק. אמנם ברור שבדיקת החמץ לא מחייבת את האדם לבדוק את מה שעתיד למכור, שהרי יודע שיש לו שם חמץ, אלא מטרת הבדיקה היא לוודא שבמקומות שישמש בהם ונמצאים ברשותו אין חמץ. לכן אין צורך להחמיר כדעה זו, ועוד שהנוהג כך מפקיע זכות עצומה לקיים מצוות בדיקת חמץ, הרומזת לחיפוש התמידי שעל האדם לערוך בנפשו לדעת כיצד יוכל להשתפר ולתקן עצמו.

• **סימון המקומות שנמכרו:** יש לסמן בצורה בולטת את המקום בו מצניע את החמץ במהלך החג, וכגון שיכתוב פתק 'חמץ' וידביק אותו על המקומות שמכר את תכולת מאכליהם לגוי, וזאת משתי סיבות: האחת שלא יבוא בטעות לאכול במהלך החג מהחמץ המאוחסן שם, והשניה שאם יבוא הגוי ליטול את החמץ שקנה, יוכל לקחתו ללא קושי מיוחד. יש המחמירים לציין את כמות המוצרים הנמצאים ברשותו ואת מיקומם המדויק ולתת את המפתח לרב, כדי שהגוי יוכל לבוא וליטול את החמץ שלו, אך המנהג הפשוט אינו כן, וניתן לסמוך על זה, ובלבד שהאדם יבין ויסכים שהחמץ אכן אינו שלו אלא של הגוי.

• **מה מוכרים:** יש למכור את כל תערובות החמץ שנותרו, אך אין למכור את כלי החמץ, כיוון שאז לדעת חלק מהפוסקים יצטרך להטבילם מחדש כאשר הרב יחזור לקנות את החמץ מהגוי, כדין כלי סעודה שנקנו מגוי שחייבים בטבילה¹⁵¹. לכן, יש לנקות את הכלים

¹⁵⁰ מצ"ב רשימת חלק מהאתרים המוכרים שבהם ניתן למכור חמץ באינטרנט: אתר קהילת בני עקיבא בירוחם (קישור למכירת חמץ דרך רבנות ירוחם): www.kehila-yrucham.org.il. אתר כיפה: www.kipa.co.il. אתר תנועת חב"ד: www.chabad.org.il. אתר המועצה הדתית בתל אביב: www.rabanut.co.il. אתר בית ההוראה המרכזי: www.din.org.il.

¹⁵¹ פתחי תשובה, יו"ד, סימן קכ', ס"ק יג'.

היטב מממשות חמץ¹⁵², להצניעם בארון סגור במהלך החג¹⁵³, ויוכל לחזור ולהשתמש בהם לאחר החג¹⁵⁴. מעיקר הדין מותר למכור גם חמץ גמור, אבל למעשה ראוי שלא למכור חמץ גמור אלא לבער אותו¹⁵⁵, ולמכור חמץ גמור רק כאשר יש לאדם הפסד מרובה מהדבר. לכן בבית רגיל למעשה יבער את החמץ הממשי שיש ברשותו, וימכור את החמץ, ויכלול במכירה זו את תערובות החמץ, כגון מזון לבעלי חיים העשוי מחמץ, תרופות בעלות טעם טוב וכד'.

- **מאכלי חמץ גמור:** מקרוני, ספגטי, פתיתים, עלי לזניה, קוסקוס, בורגול, גרישה, לחם, פיתה, ופלים, קרקרים, שקדי מרק, חלק מאבקות המרק, ביסקוויטים, עוגות, חטיפים שונים, בירה, ויסקי, בוטנים אמריקאים (בוטנים מצופים) וכד' הם מוצרי חמץ גמור, ורצוי שלא למוכרם אלא לבערם. למעשה, כל מוצר שיש בו תערובת 'גלוטן' (שאנו כשר לפסח) הינו חמץ גמור וחייב בביעור, שכן הוא מופק מחיטים שעברו תהליך של חימוץ, וכיוון שהחוק מחייב לכתוב זאת על גב האריזה, מאחר שחומר זה גורם לבעיות בריאותיות אצל חולי צליאק ועוד, ניתן לבדוק זאת בקלות.

¹⁵² נחלקו הדעות לגבי מכירת חמץ הבלוע בדופני הכלים, שיש אומרים שטוב שלא למוכרו משום שנראה כחוכא ואיטולא (=כאילו עושה צחוק ובדיחה מהמכירה), כיוון שאף אחד לא יקנה זאת, ויש אומרים שמאחר והגוי רוצה במכירה ומשלם עליה כסף, יש זכות למוכר למכור מה שרוצה ואם הוא אכן יסכים לקנות הרי שהמכירה קיימת. למעשה, אפילו אם מכר את כל חמצו ולא פירט מה בדיוק מכר חייב לנקות את הכלים מכל ממשות חמץ שלא יישאר חמץ הדבוק בהם, וכמו שהעדרנו לעיל בנוגע לכל כלי המטבח שלנו כתנורים, מיקרוגל וכד', שיש לנקותם בכל מקרה גם אם לא מתכוון להשתמש בהם במהלך חג הפסח, וכיוון שאנו לא נוהגים בדר"כ לנקות את הכלים האלו יש לשים לב ולנקותם לפני החג, אבל אין צורך לנקות במיוחד לחג הפסח את שאר הסירים, הצלחות הסכ"ם וכד', כיוון שהניקיון שעושה לכל כלי באופן רגיל עם חומר ניקוי מספיק, גם אם חומר הניקוי לא היה כשר לפסח, כמבואר לעיל.

¹⁵³ יש לסמן את הארון הזה באופן מיוחד, כגון להדביק עליו מדבקה או פתק שכתוב עליו 'חמץ', שהרי בימי החול אנו רגילים לפתוח את הארונות כרגיל ולהוציא מהם דברים שונים, ואם לא יהיה סימן היכר אנו עלולים בטעות לפתוח את הארונות ולהשתמש בתכולתם. וכן יסמן בצורה ברורה כלים שלא ניתן להצניעם בארון כתנור, טוסטר גדול וכד', ויניח עליהם פתק 'חמץ'.

¹⁵⁴ ואין לחשוש שאחר הפסח יפלטו הכלים את טעם החמץ שהיה בלוע בהם כיוון שעברו עליהם יותר מעשרים וארבע שעות וטעמם פגום, ואין בכוחם לאסור את התבשיל לאחר הפסח מדין איסור אכילת חמץ שעבר עליו הפסח, שאיסור זה קיים רק בממשות טובה של חמץ.

¹⁵⁵ יש עניין לכלות את החמץ מן העולם, בין באכילתו, ובין בשריפתו. בכל זאת, כמו שהובא יש הסוברים שיש עניין לשרוף קצת חמץ, על כן ישאיר קצת ויוכל לקיים זאת באותם עשרה פתיתי חמץ שהניח (ש"ע, סימן תמ"ה ס"ג. כף החיים, ס"ק לג'), וכמו שנכתוב להלן בעניין בדיקת חמץ. אם רוצה למכור חמץ בעין, ואין לו הפסד מרובה, יעשה שאלת חכם, אף על פי שמעיקר הדין ניתן למכור חמץ זה, אבל זה תלוי בטיב המכירה, ועל כן עדיף שלא למכור חמץ גמור. נוסף על זאת, יש המערערים בכלל על עניין המכירה, ואע"פ שפסילת המכירה הינה חומרא יתירה, יש להעדיף שלא למכור חמץ גמור בשום אופן.

• **דין הקמח בימינו:** קמח רגיל בימינו מוגדר ספק חמץ, הואיל ורגילים להשרות את החיטים במים לפני טחינתם, ואנו חוששים שמא החמץ בזמן זה. לכן אם יש לאדם קמח רב מאוד, כך שיש לו הפסד מרובה מביעור הקמח, או שרוצה להכין במוצאי החג מאכלי חמץ מקמח (כגון מופלטה), יכול למכור את הקמח במכירת החמץ, ויוכל להשתמש בו כשעה לאחר צאת השבת שאחרי חג שביעי של פסח¹⁵⁶, ועיין עוד לקמן לעניין חגיגת המימונה.

• **הפסד גדול מביעור החמץ:** מאחר ומכירת החמץ תוקנה על מנת להציל מהפסד מרובה, מי שיש לו הפסד גדול כגון בעלי מכולות וחנויות לממכר מזון, יכול לכתחילה למכור את חמצו. כמו שביארנו, לאדם פרטי בביתו בדרך כלל אין הפסד כה גדול, אולם אם נותרו לו מוצרי חמץ רבים, והוא חושש להפסד מרובה ואיסור השחתת מאכלים, הטוב ביותר לתת את מוצרי החמץ לבעלי חנויות מכולת **במתנה גמורה שלא על מנת להחזיר**, ובעל החנות יכלול גם את החמץ הזה במכירה לגוי¹⁵⁷. לאחר הפסח, יוכל לבקש את החמץ, ואם בעל החנות ייתן לו יכול לאוכלו, אבל אם בעל החנות לא ייתן לו – לא יתרעם, שכן החמץ נתן לו במתנה גמורה¹⁵⁸! יש להעיר שפיתרון זה יפה כוחו רק על חמץ המובא לחנויות רק לפני סוף זמן ביעור, ואם נזכר שלא מכר את החמץ ועבר כבר זמן המכירה יעשה שאלת חכם¹⁵⁹. במקומות רבים ישנו טופס הרשאה מיוחד לבעלי העסקים, והרבנות מנפיקה על סמך חתימה זו אישור על מכירת חמץ.

¹⁵⁶ למעשה בקמח רגיל יש חשש לחמץ גמור כמו שכתבנו לעיל, כיוון שנוהגים להשרות את החיטים במים ורק אז לטוחנם, ועל כן אין להכין ממנו שום דבר לפסח (משנה ברורה, סימן תנ"ג ס"ק כד'. כף החיים, ס"ק עו' עז', וכן סימן תס"ז ס"ק יח'. חזו"א, סימן קכא, ס"ק כג' כד'), אך אין צורך לבערו לפני החג מאחר שזה רק ספק חמץ, שהרי לא ברור שהחיטים שוהות הרבה זמן במים, ויכול לכל הדעות למכורו במכירת החמץ (אפילו כשאין לו הפסד מרובה) בתנאי שישמור עליו סגור וישגיח לבל ייפלו עליו טיפות משקה, ועל כן טוב לעטוף אותו בשקית ניילון ולהניחו במקום משתמר. (חיי אדם, כלל קכו', ס"ג). לאור זאת, הנוהגים לעשות את המימונה ורוצים להשאיר אצלם קמח, ימכרו אותו ויקפידו שיהיה סגור, לבל ייפלו עליו עוד טיפות ויחמיץ במהלך החג. כמובן שאין להם להכין הכנות ביום שביעי של פסח לקראת המימונה גם משום חשש חמץ, שכן עדיין פסח, וגם משום הכנה מקודש לחול שנאסרה גם מיום טוב ליום חול, והשנה חייבים להמתין עד למוצאי השבת שאחרי שביעי של פסח, שכן הרב יקנה את החמץ מהגוי רק במוצאי השבת, ולכן למעשה כל השבת כולה אין להשתמש במוצרי חמץ. אמנם ניתן לקנות קמח במוצאי השבת שאחרי שביעי של פסח מחנות שמכרה אותו כדין, ויש לכך עדיפות, אלא שעליו להמתין זמן מה, בכדי שהרבנות תוכל לקנות מחדש את החמץ שנמכר לגוי. כמובן שאין לקנות חמץ בחג מחנות של יהודי וכן מחנות של גוי והואיל וקניין ומכירה אסורים בחג, ועיין עוד לקמן.

¹⁵⁷ הנחת החמץ בחנות אינה מועילה ואפילו ידע את בעל החנות מראש, כל עוד לא נתן לו את חמצו או עשה אותו שליח למכור לו את חמצו. ערוך השולחן, סימן תמח', ס"ק כו'.

¹⁵⁸ עדיף לתת למוכר בחנות את החמץ שלו, מאחר שאצל המוכר באמת יש מקום רב יותר לסמוך על מכירת החמץ, שהרי אצלו יש באמת הפסד מרובה.

¹⁵⁹ שו"ע, סימן תמג' ס"א. ביאור הלכה, ד"ה אסרוהו גם בהנאה. כף החיים, ס"ק טו'. שערי תשובה, סימן תמ' ס"ק א'. כף החיים, סימן תמח' ס"ק צט"ק'.

- **חשוב לזכור**, כי למרות שהמנהג למכור חמץ הוא מנהג עתיק ואין לערער על ישראל קדושים שנהגו בו, **רצוי שלא למכור חמץ גמור!** אלא אם כן יש לו הפסד מרובה. דין מניות מחברה שעוסקת במסחר בחמץ מבואר בהערה¹⁶⁰. גם מי שמהדר שלא למכור חמץ גמור, לא יאמר שאינו סומך על מכירת החמץ¹⁶¹, שהרי כל החמץ הנמכר בחנויות אחרי הפסח נמכר לגוי לפני החג, כך שאם אסר על עצמו בנדר חמץ שנמכר לגוי לא יוכל לאכול מאומה. יש הנוהגים שלא להשתמש בקמח שנמכר לגוי ומשתמשים רק בקמח חדש וחומרא יתירה היא, וגדולי עולם נהגו להשתמש לכתחילה בקמח שנמכר לגוי¹⁶², ואף על פי כן המקפיד לאכול מקמח שנטחן אחרי הפסח יתנה שזה מנהג טוב ללא נדר¹⁶³.

¹⁶⁰ שיעור הפסד מרובה תלוי באדם, וכל אדם יהיה כנה וישר עם עצמו וישתדל שלא למכור חמץ גמור כלל, אלא אם כן הדבר גורם לו הפסד מאוד גדול, וגם אז, רצוי שהוא לא ישאיר את החמץ בביתו, אלא ייתן אותו במתנה לבעל חנות וכד', כמבואר לעיל.

מכירת מניות בחברות שיש ברשותן חמץ: מי שקנה מניות בחברה שבבעלותה חמץ, וכגון חברות המייצרות מאכלי חמץ, חייב למכור גם את חלקו במניות אלו אם בסמכותו להביע דעה בענייני החברה, וכגון שיוכל להביע דעה בתחום הרכש, השיווק וכד', שכן נחשב החמץ בבעלותו, ואם לא ימכור את מניותיו יעבור על איסור בל יראה ובל ימצא. אולם מי שבבעלותו מניות אבל אינו יכול להביע דעה בענייני החברה, אלא החברה רק חייבת לו אחוזים משוויה, לא עובר על איסור חמץ, ולא צריך למכור את חלקו במניות החמץ, וכן שמעתי מפי הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל. (עיי' גם שערים המצויינים בהלכה, קיד', כח'). לכן אין צורך לכלול במכירת החמץ קרנות נאמנות או קופות גמל למרות שאולי מנהלי הקופות משקיעים חלק מהכסף בחברות שיש ברשותן חמץ. למרות זאת יש המחמירים לכלול בשטר מכירת החמץ למכור גם את חלקם במניות של חברות החמץ ושל חברות הביטוח. (פסקי תשובות, סימן ת"מ ס"א).

¹⁶¹ ראוי לציין כאן שיש הסוברים שמכירת החמץ כלל אינה מועילה כי היא כעין הערמה, שהרי הגוי באף שנה לא משלים את יתרת החוב וקונה את כל החמץ, ואנו מוכרים את חמצנו מידי שנה בשנה, אולם טענה זו אינה נכונה, ראשית מפני שלרוב הפוסקים הערמה בדרבנן מותרת, ומאחר והאדם מבטל את חמצו באמירת 'כל חמירא' כך שמדין תורה האדם אינו עובר על איסור חמץ, אולם חז"ל חששו שמא הביטול לא ייעשה בצורה שלימה ולמרות שהאדם ביטל הוא ייקח מהחמץ שברשותו, ולכן כאשר האדם מוכר את החמץ כך שהוא אינו ברשותו הוא מפקיע ממנו גם חשש דרבנן, וביארנו שמותר להערים בדרבנן, ועוד משום שהגוי משלם על החשבון ואם ירצה ישלים את היתרה, ואכן היו כמה מקומות שמכרו את חמצם במכירה פרטית והגוי השלים את יתרת חובו ולקח את כל החמץ של בני היישוב, ומאחר ואנו מקפידים למכור את החמץ לגוי שמבין בטיב הקניינים ובמקח ובממכר, והמכירה נעשית לפי כללי ההלכה וכללי המסחר הנוהגים כיום, אפילו האוסרים הערמה בדרבנן, יתירו מכירה זו. אמנם ראוי שלא למכור חמץ גמור מחשש שמא יהיה פגם כל שהוא במכירה, ועלולים להגיע לידי איסור חלילה. ראוי לציין כי יש רבנים המתחסדים שלא למכור כל שנה לאותו הגוי שכבר מכיר ובקי בעניין ואנו יודעים שלא קנה בשנה שעברה, אלא מוכרים כל שנה לגוי אחר, ותבוא עליהם ברכת טוב, אם כי דבר זה כמובן אינו מעכב שיתכן שהשנה יהיה לגוי אינטרס גדול יותר לקנות יותר מאשר בשנה שעברה, וכגון שהחמולה בכפר שלו עושה סיבה והוא זקוק להרבה עוגיות וכד'.

¹⁶² עיי': תשובות והנהגות ח"א סימן טש'. פסקי תשובות, סימן תמח', אות י.

¹⁶³ שאם לא כן לא יוכל לאכול לחם עד לזמן מרובה אחרי החג, שכן הלחם מיוצר מקמח שברובו נטחן עוד לפני החג ונמכר במכירת החמץ.

• **חמץ לאחר הפסח:** מדין תורה אם האדם ביטל וביער את חמצו כדין לפני הפסח, הוא יכול לזכות בו שוב לאחר הפסח, אולם חז"ל חששו שמא אנשים לא יבטלו אותו בלב שלם לפני החג ויצניעו אותו בביתם, ולאחר החג יאכלו אותו, ויעבור על איסורי החמץ. איסור זה ללא שייך בחמץ שנמכר, שהרי לפני הפסח החמץ יצא מרשות היהודי, ולכן ניתן להשתמש לאחר החג בחמץ שנמכר לגוי. לכן גם אם בטוח שאין חץ כלל בביתו טוב למכור חמץ, שזה ביטחון נוסף שלא לעבור על איסור חמץ, שאפילו אם לא יבטל בלב שלם, לא ייכשל באיסור חמץ. כמו כן המכירה מועילה לכל תערובות החמץ המצויות בביתנו, כגון: בתרופות שלא ישתמש בהן בפסח, במזון לבעלי חיים¹⁶⁴ ועוד. יש המחמירים שלא לסמוך על מכירת החמץ, ועל כן הם מקפידים לאכול אחרי הפסח דווקא מוצרים שכתוב עליהם שיוצרו לאחר הפסח (וכאמור לעיל יקבלו זאת על עצמם ללא נדר)¹⁶⁵, אבל העיקר להלכה להקל בדבר זה, משום שמעיקר הדין מכירת חמץ כהלכתה מועילה לכל הדעות במקום הפסד מרובה, שבוודאי קיים אצל רשתות השיווק הגדולות והיצרנים הגדולים. לכן לאחר הפסח ניתן לקנות במקומות שעשו מכירת חמץ כהלכתה, ויש לוודא שמכרו את החמץ כדין בחנות, ויש לדרוש לראות בעיניים את התעודה. בדרך כלל, החנויות שעושות מכירת חמץ תולות את התעודה במקום הנראה לעין, ואם לא ראה אותה, ישאל את מנהל המקום או את הקופאית הראשית, ויברר את הדבר ולא יסמוך על דבריהם של אנשים שונים, או עובדים זוטרים. **בכל מקרה, לצערנו אין להניח בפשטות כי נעשתה מכירת חמץ!** ובמיוחד אם בעל החנות אינו מדקדק בקיום המצוות.

7. כשרות הקטניות, מאכלים שונים ותרופות לפסח

❖ **מנהג איסור קטניות:** בתפוצות ישראל נהגו במנהגים שונים ביחס לאכילת הקטניות בפסח, ומחמת ריבוי המנהגים בעניין זה נפרט את השיטות לפי מנהגי העדות

¹⁶⁴ יש להעיר כי מי שיש לו בעלי חיים בביתו צריך להקפיד לתת להם אוכל כשר לפסח, שהרי רק כאשר חמץ אינו ראוי למאכל כלב, כלומר הגיע לדרגה שאינו ראוי אפילו למאכל חיות, רק אז אין איסור בהשאתו, אבל כאשר החיה אוכלת את החמץ הרי האדם עובר עליו באיסור בלי יראה ובל ימצא, כיוון שברור שחמץ זה חשוב לו, שכן הוא משמש מאכל לחיותיו. ניתן לבדוק האם מעורב 'גלוטן' במאכליהם, וכיום ניתן להשיג מאכלים לבעלי חיים גם ללא 'גלוטן'.

¹⁶⁵ וזאת משום שהם סוברים שהמכירה היא כרמאות, ובפרט שאינה נעשית לפני תנאי המכירה הרגילים. אמנם כיום אנו מקפידים על כל הדברים האלו, והמכירה נעשית הן לפי כל הקניינים ההלכתיים והן לפי נהלי המכירות המקובלים בימינו, ומקפידים למכור את כל החמץ לגוי שמבין במסחר ובקניין.

השונות. לעניין זה חומס, שעועית, תירס, אפונה, דוחן, פול, אורז, שומשום, לוביה ועוד מוגדרים קטניות, היינו כל מיני גרגירים קטנים הגדלים בתרמילים מוגדרים קטניות. גם תבלינים רבים מוגדרים קטניות כגון קימל, הל וכד'. תפוחי אדמה אינם קטניות¹⁶⁶, וכן מותר לאפות מאכלים עם קמח תפוח אדמה ולא חוששים למראית העין¹⁶⁷.

○ **מנהג הספרדים:** מנהג הספרדים הרווח ברוב הקהילות הוא לאכול קטניות. אמנם יש עדות מסויימות שנהגו להימנע מסוגי קטניות שונים שהידוע שבהם הוא אורז, ויש שלא נוהגים כלל לאכול שום סוג מסוגי הקטניות (כמו האשכנזים), ויש שנוהגים לאכול קטניות טריות בלבד ולא יבשות (כחלק מיוצאי בבל), ויש שנוהגים לאסור את כל הקטניות היבשות ולהתיר אורז (וכן נוהגים רוב יוצאי בבל), ויש שנוהגים לאסור קטניות יבשות ולהתיר רק קטניות קלויות, ויש שהתירו את רוב הקטניות אולם אסרו את השימוש באורז (כחלק מיוצאי מרוקו). לכן על כל אחד לנהוג כמנהג אבותיו, ואם רוצה לשנות את מנהגו ולאכול קטניות מסויימות (או כולן) מחמת סיבות של חולי וכד', רשאי לעשות התרת נדרים על מנהגו רק לאחר שאלת חכם¹⁶⁸. אמנם אם חשב שהקטניות אסורות מעיקר הדין, וכגון בעל תשובה שראה שיש שנוהגים בהם איסור ולכן חשב שקטניות אלו הן חמץ ממש, יכול לאכול קטניות אפילו מבלי לעשות התרת נדרים. יש להדגיש שגם לספרדים ניתן לאכול קטניות רק כשיש השגחה מעולה על הקטניות, מחשש חמץ ממש, וכגון שבשנים האחרונות היתה בעיית חמץ בעדשים אדומות יבשות שנלתתו בעמילן חיטה, ולכן יבדקו היטב כשרות על כל מוצר ומוצר, ולא יחשבו שאין כשרות לפסח על מוצרים אלו רק בשל חומרת הקטניות ויאכלו אותם לא הכשר ברור ומסודר לפסח של שנה זו¹⁶⁹.

¹⁶⁶ פרי מגדים, סימן תנ"ג, וכן אשל אברהם, סוף סימן תסד'.

¹⁶⁷ כף החיים, סימן תנ"ג, ס"ק כא'. ראוי לציין שהיו מקומות שאסרו בהם תפוחי אדמה, ועיין: נשמת אדם סימן כ', שהעלה שלא אוכלים תפוחי אדמה באשכנז מפני שעושים מהם קמח, אולם בשנת תקל"א הושיבו ב"ד בפירודא להתירם מפני הרעב. קונטרס אבני זכרון, (ש"ת ארי דבי עילאי) סימן י'. עיין גם חיי אדם כלל כז' אות א' שמתיר אפילו שימוש בקמח אורז אפילו למגן האשכנזים בתנאי שיעשה את המאפה כעין מצות.

¹⁶⁸ עיין: רב פעלים, א"ח, ח"ג, סימן ל'.

¹⁶⁹ מעיקר הדין אין צורך בהכשר מיוחד לפסח על סוגי קטניות שונים, מאחר שבלאו הכי מנהגו לברור את הקטניות ג' פעמים לפני חג הפסח, אמנם מאחר וקטניות אלו נארזות בסביבה של מוצרים המכילים חמץ, ובעיקר בבתי אריזה שאורזים בהם קמחים (כגון חברת סוגת וכד'), כך שלדוגמא הקטניות נארזות בתוך חדרים שבהם ענני קמח, והם כמובן יחמיצו ולא ניתן לנקות אותן היטב לפני החג, ולכן תנאי הסף לנתינת כשרות למפעלים אלו לפסח היא אריזת הקטניות רק לאחר ניקיון המסועים והמטחנות העסוקות בחמץ ובקמח, כך שאין חשש לעירוב החמץ בקטניות. לכן אין להשתמש באורז, אפונה, שעועית ושאר קטניות שלא מצויין עליהן 'כשר לפסח', אע"פ שהכשר זה לא פוטר אותנו מברירה מדוקדקת.

מוצרי התירס לסוגיו, בין טחון ובין קלוי מותרים לרוב מנהגי הספרדים¹⁷⁰, ובלבד שיהיה הכשר מעולה על כשרות לפסח המעיד שלא התערבב חמץ במוצר, ולכן לא ניתן להשתמש אפילו במוצר שמצויין עליו שהוא מופק מ-100% תירס אם אין לו הכשר מיוחד לפסח, ואפילו אם מוצר זה מותר באכילה לחולי צליאק ומצויין עליו שאין בו גלוטן¹⁷¹. כל סוגי השמנים מותרים, כגון שמן סויה, קנולה, חמניות, תירס וכד', וכל שכן שמנים שאינם מופקים מקטניות כשמן זית, אגוזים וכד' מותרים. יש לברור את כל סוגי הקטניות ג' פעמים בקפידה לפני כניסת החג¹⁷². יש להדגיש כי בכל השנה אנו בוררים את הקטניות מחשש תולעים ושאר חרקים, ולשם כך מספיקה ברירה אחת טובה הנעשית על ידי מי שידוע לברור, אולם כאן אנו מצריכים ג' פעמים כדי לוודא שאין כל חמץ (כדיני חזקה). לכן בזמן הברירה יש לשים לב היטב שלא יהיו גרגירי חיטה, בורגול ושאר מיני חמץ¹⁷³, וכן ישים ליבו לחרקים שונים. למרות שיש לקנות קטניות לפסח רק עם השגחה טובה, ראוי מאוד לשטוף את האורז ואת שאר הקטניות לפני שיבשלם¹⁷⁴.

○ **מנהג האשכנזים:** בני עדות אשכנז נוהגים להחמיר ולאסור אכילת קטניות בפסח, והאיסור כולל את כל סוגי הקטניות בין יבשות ובין ירוקות. לשיטתם, זו אינה סתם חומרה¹⁷⁵, והם צריכים להמשיך במנהגם¹⁷⁶, ולחלק מן הפוסקים, התרת נדרים על מנהג זה,

¹⁷⁰ שכן גם העדות שנמנעו מקטניות מסוימות לא נמנעו מתירס (כי הוא לא היה מצוי). אולם הנוהגים להימנע מקטניות יבשות לא ישתמשו במוצרים המיוצרים מקמח תירס, וכגון קורנפלקס תירס.

¹⁷¹ הקפדות הצליאק הן מאוד מחמירות ודורשות שרמת הגלוטן תהיה פחות מ-20PPM, היינו 20 יחידות של גלוטן (חיטה) במיליון, אולם לעניין פסח, אפילו אכילת שיעור מועט כזה אסורה, ואפילו התערובת היתה לפני הפסח לשיטת הרמ"א והרבה פוסקים ספרדים אמרין חוזר ונייעור בתערובת יבשה.

¹⁷² אם לא ברר את הקטניות לפני הפסח אין לו תקנה לבורר בפסח, שזו תעורבת חמץ: בן איש חי, ש"ר, צו, אות מא'. ש"ע, סימן תמז' ס"ט. כף החיים, ס"ק פח', צ', ריא', ריב'. לב חיים, ח"ב סימן צד'. שדי חמד, ח"ח, מערכת חמץ ומצה, סימן ו', עמוד 233.

¹⁷³ ראוי להדגיש שגרגירי חמץ כחיטה, בורגול, גריסי פנינה וכד', מאוד דומים לגרגירי האורז בכלל, ולגרגירי האורז המלא בפרט, ולכן יש להיזהר מאוד בברירת האורז ושאר מיני הקטניות. לענ"ד כדי שהבורר ידע מה עליו לחפש, כדאי לפני הפסח כשבורר אורז לימי החול לקחת מעט גרגרי בורגול ולערבם בתוך גרגירי אורז ולנסות לבוררם, וכשימצאם כבר ידע מה עליו לחפש כדי שהאורז יהיה נקי ומבורר לפסח.

¹⁷⁴ יביע אומר, ח"ח, אור"ח, סימן מד', וטעמו שמה הבריקו את האורז בעמילן חיטה, כך שצ"י השטיפה והשריה במים צוננים היטב עד שהמים יצאו נקיים, כך שברור שבבישול האורז לא מבשלים חמץ חלילה.

¹⁷⁵ הגמרא (פסחים לה.) העלתה סברא שחלק מהקטניות תאסרנה לחלוטין בפסח כיוון שהן תופחות כמו חמץ שתופח ואסור בפסח. האשכנזים אמנם לא פסקו כדעה זו, כיוון שמשמעותה היא שקטניות הינן חמץ גמור, אבל הם פסקו לאסור קטניות, ויש מי שהביא ראיות מהגמרא לחששם. (עיין: שו"ע, סימן תנ"ג ס"א. שערי תשובה ס"ק א'. פרי חדש ס"ק א'. ערוך השולחן, ס"ק ד"ה'. חיי אדם, כלל קכז', אות א'. משנה ברורה ס"ק ו'). אמנם יש להעיר שגם לשיטתם מותר לחולה לאכול קטניות, וכל שכן תרופות המכילות מוצרי קטניות כמבואר לקמן, ואפילו הוא חולה שאין בו סכנה. (משנה ברורה ס"ק ז').

כלל לא מועילה¹⁷⁷. כמובן שאם יש סיבות רפואיות מוצדקות וכד', ניתן להקל בדבר לאחר שאלת חכם. גם לאשכנזים מותר להשאיר קטניות בביתם אף ללא מכירת חמץ¹⁷⁸, אך כמובן עליהם להרחיקן משימוש ולאפסן בארון סגור, כדי שלא יתבלבלו וישתמשו בהן בפסח. מעיקר הדין מותר גם לאשכנזים לאכול מאכל ללא קטניות שבושל בכלי שבישלו בו קטניות¹⁷⁹, אך ראוי להחמיר בזה, הואיל ועלולים לערבב בטעות מאכלי קטניות במאכלים האחרים. יש המקלים בבוטנים ובכל המיוצר מהם, כיוון שהם לא היו בגזירת חז"ל. עיין בהערה לקמן לגבי דין הקינואה¹⁸⁰.

שמי קטניות: נחלקו הפוסקים ביחס לשמנים המופקים מקטניות, והמנהג הרווח אוסר שימוש בהם¹⁸¹, אולם רבים מתירים לכתחילה שמן קנולה, מאחר שהוא מופק בכבישה קרה וללא עירוב מים ועשוי מליפתית, שאינה ראויה כלל לאכילה, ועל כן לדעתם גזירת איסור קטניות לא חלה עליה כלל¹⁸², ויש למתירים על מה לסמוך, וכן נוהגים להתיר שמן כותנה. אמנם ניתן להקל בשעת הדחק בשמן קטניות אף ללא התרת נדרים, אפילו כשמן סויה כגון: חייל שכל ארוחתו מבוססת על מצות וטונה שיש בה שמן קטניות, אך לא יקל בקטניות ממש, ואם אין לו אפשרות אחרת, יעשה שאלת חכם.

¹⁷⁶ כף החיים סימן תנג' ס"ק מ', ט'. בית מאיר. מהרש"ם, דעת תורה, סימן תנג', ס"ק ז'. המועדים בהלכה (לרב זוין) עמוד רנו'.

¹⁷⁷ כמובן, כאשר אישה אשכנזיה הנשואה לגבר ספרדי שנוהג לאכול קטניות בפסח, יכולה לאכול קטניות ללא כל חשש, והטוב ביותר שתעשה התרת נדרים על כל מנהגי בית אביה, ואז מותר לה לאכול קטניות בפסח. אמנם אם אינה רוצה לשנות את מנהגיה אינה חייבת, ואז לא תוכל לאכול קטניות, אבל בכל מקרה יכולה לבשל קטניות לבעלה וילדיה. כאשר האישה נהגה לאכול קטניות ובעלה אינו נוהג לאכול קטניות, יש פוסקים (חזון עובדיה, פסח, עמודים פו'-פח') שאומרים שרשאית להמשיך במנהגה בבית הוריה בלבד. אמנם, ראוי לכל זוג וזוג להחליט על מנהג אחד לבעל ולאשה כדי שהדבר לא יבלבל את הילדים, שכן לא טוב שינהגו מספר מנהגים סותרים בית אחד, גם אם יש היתר הלכתי לדבר, וכך כאשר כל הבית כולו נוהג באותו המנהג, יוכלו כולם לעבוד את ה' יחדיו.

¹⁷⁸ חיי אדם, כלל קכו' אות א'.

¹⁷⁹ ועברו עליו עשרים וארבע שעות (שאז הטעם שהוא פולט נחשב טעם פגום ולא יכול לאסור את התבשילים). פרי חדש, סימן תצ"ו ס"ק כד'. כף החיים, סימן תנ"ג, ס"ק כז'.

¹⁸⁰ אגרות משה, או"ח, ח"ג סימן סג', וטעמו שרק מינים מסויימים נאסרו באיסור הקטניות, ולכן גם אם טעם האיסור שייך עדיין המאכל מותר. לאור זאת הוא מתיר בוטנים למרות שעושים מהם קמח, מאחר שלא היו בגזירה. כמו כן יש המקלים לכתחילה (גם שלא בשעת הדחק) בשמנים שונים המופקים מקטניות כיוון שכבר שונתה צורתם ואין לבוא ולהתבלבל בחמץ ממש, וכגון שמן סויה, שמן תירס וכד'.

¹⁸¹ תרומת הדשן, סימן קיג'. שר"ע, סימן תנ"ג ס"א. באר יצחק, סימן יא'. אבני נזר, או"ח סימן שע"ג.

¹⁸² עמא דבר, ח"א, סימן סב'. הלפתית עצמה בוודאי עונה להגדרות הרגילות של קטניות, אולם מאחר ואינה נאכלת, החששות שחששו חז"ל בקטניות לא שייכות בה, ואין חשש שמערבים מים בשמן, והוא נעשה בכבישה קרה ניתן להתיר, וזאת בניגוד לשמן סויה שדינו חמור יותר כי הסויה עצמה נאכלת.

כשיש בני משפחה אחת שחלקם נוהגים שלא לאכול קטניות וחלקם אוכלים, כגון שאישה אשכנזיה נישאה לאיש ספרדי והם אוכלים קטניות גם בבית הוריה, ראוי שישתמשו למאכלי הקטניות בכלים מיוחדים או חד פעמיים אבל לא בכלים הרגילים¹⁸³. יש המחמירים כלל לא לאכול בכלים אלו אפילו אם עברו עליהם שניים עשר חודש, וחומרא יתירה היא. מותר למי שנוהג איסור בקטניות לבשלם בימי חול המועד עבור מי שנוהג בהם היתר, וטוב שיעשה סימן שלא מבשל לעצמו¹⁸⁴. בכל מקרה כל אדם ימשיך לנהוג במנהגי אבותיו, ואם רוצה לשנות בשל איזו שהיא סיבה, יעשה שאלת חכם¹⁸⁵.

בפוסקים הוזכרו מאכלים נוספים שיש הנמנעים מאכילתם, אולם כיום אין נוהגים כך¹⁸⁶.

• **תבלינים שונים:** הרבה מסוגי אינם קטניות, וניתן לרוכשם ובלבד שיהיה הכשר טוב לפסח, וכגון מלח, פלפל שחור, פטרוזיליה קצוצה ועוד. ישנם מינים מסויימים שהינם קטניות, וישנם מינים שנהגו בחלק מהמקומות שלא לאוכלם. ישנה מחלוקת עזה בין פוסקי זמננו לגבי דין הכמון, שרבו האוסרים להשתמש בו בפסח, וכן ראוי, הואיל וקשה מאוד לבוררו ובוודאי יש בו תערובת חמץ. יש עדות שנהגו לאכול רק תבלינים ברורים כמלח ופלפל שחור, ויש שנהגו להתיר עוד תבלינים מסויימים כפפריקה אדומה וכד', ויש שנהגו לקנות את הגרגירים בעצמם, לברור אותם ולטחון אותם. לאור זה, כל אדם ינהג כמנהג ביתו, והרוצה

¹⁸³ יש לציין כי לדעת הרב עובדיה יוסף זצ"ל (יחווה דעת, חלק ה', סימן לב') מותר לאשכנזים לאכול מתבשיל שבושל בכלי קטניות כל עוד הוא אינו מכיל קטניות, וברור שאין כל בעיה לדעתו בכלי הארוחה כצלחות וסכ"ס וכד'.

¹⁸⁴ שו"ע, סימן תנ"ג ס"א. כף החיים, ס"ק יז'. מי שלא אוכל קטניות לא יבשל ביום טוב קטניות לאחרים אלא רק בחול המועד. עיין: בן איש חי, שנה א', צו, מא'. רב פעלים, א"ח, ח"ג, סימן ל'. לוח לארץ ישראל לרב טיקוצ'נסקי. הליכות שלמה, פרק עשירי, טז'.

¹⁸⁵ שו"ע, סימן תנ"ג ס"א. שערי תשובה, ס"ק א'. חיי אדם, כלל קכז', אות א'. משנה ברורה, ס"ק ז'. יש להעיר שאיסורי קטניות חלים רק על אותם הסוגים שנהגו בהם את האיסור: אגרות משה, א"ח, ח"ג, סימן סג'. **דין ה'קינואה' בפסח:** ברור שקינואה אינה חמץ, אבל נראה שהיא מין ממני הקטניות (למרות שלא הייתה בזמן גזירת הקטניות), מאחר שהיא דומה במאד בהגדרותיה לכל שאר מיני הקטניות שנאסרו, ועוד שאינה נקיה ומעורבים בה גרעיני חיטה, ומנהג איסור הקטניות היה בין השאר בשל טעם זה, ועוד שכיום רגילים לטחון קינואה ולהכין ממנה קמח, ואחד מטעמי הגזירה הוא חשש הבלבול בין סוגי הקמחים השונים. לכן נראה שקינואה כשרה לפסח רק לנוהגים היתר בקטניות (ספרדים), לאחר ברירה שלוש פעמים כנהוג, וכן נראה עיקר. (עיין: שו"ע, סימן תנ"ג ס"א. משנה ברורה, ס"ק ו'. ביאור הלכה, ד"ה ויש אוסרין. ערוך השולחן, ס"ק ד-ה'. חזו"א, מעשרות, סימן א', ס"ק כב'. אבני נזר, סימן שע"ג). למרות דברינו יש הסוברים שאינה קטניות, משום שהיא מין צמח ואין לחדש מאכלים נוספים באיסור קטניות. אמנם גם למתירים אין לקנות קינואה לפסח ללא הכשר. כמובן שלצורך חולה ניתן להקל אפילו ללא התרת נדרים, ועדיף לו לאכול קינואה (אם מאכל זה מתאים לו ומבריא אותו) מאשר לאכול את שאר הקטניות כגון אורז או כוסמת, הואיל ואלו היו בזמן הגזירה ובגללם אסרו במקומות אלו את הקטניות.

¹⁸⁶ עיין: אשל אברהם, סימן תסד. חיי אדם, כלל קכז', אות ז'. כף החיים, ס"ק יט-כג'.

לשנות ולהתיר תבלינים שלא נהגו לאוכלו יעשה שאלת חכם ובצורך גדול אפשר בהתרת נדרים, וכגון בבני זוג שנהג הורים שונה שניתן לעשות התרת נדרים על דברים הכרחיים כתבליני בסיס שרגילים במשפחה זו לצורך, למען יוכלו להתארח אצל הוריהם.

• **פיצוחים:** פיצוחים הם מיני קטניות האסורים לאשכנזים ומותרים לספרדים, ואע"פ שספרדים יכולים לקנות פיצוחים כשרים לפסח¹⁸⁷, גם הם צריכים להקפיד שלא להשהות בבית כל מיני פיצוחים וגרעינים קנויים שאין עליהם הכשר לפסח, וכל שכן שאין לקנות מהם בשביל החג, ואם נשארו לו פיצוחים בבית יש לבערם¹⁸⁸, כיון שעל פי רוב, בדרך עשייתם מערבים בהם קמח עם המלח והרי זה חמץ גמור! לכן יש להקפיד להכין פיצוחים הכשרים לפסח עם קמח תפוח אדמה ולא חלילה עם קמח רגיל.

• **פירות יבשים:** יש נוהגים להימנע מאכילת פירות יבשים, מחשש שייבשו אותם בתנורי חמץ, או מחשש שדיבקו עליהם קמח, אבל מותר לכל העדות לאכול פירות יבשים שיש עליהם השגחה לפסח של רבנות מסודרת כך שברור שאין בהם חשש חמץ ולא צריך אפילו התרת נדרים¹⁸⁹.

• **תרופות:** בתעשיית התרופות כיום לעיתים מערבים גם חומרי חמץ, כגון 'גלוטן' או 'עמילן' המופק מחיטה, ותערובות אלו יכולות להופיע בעיקר בציפויי הקפסולות או הכדורים, וכן בסירופים השונים, ולכן יש לחלק בין סוגי התרופות השונים:

▪ **תרופות הניטלות בשאיפה בפה** – קיים חשש שנתערבו בהם פירורי חמץ, ומאחר שמכניסים את המשאף לפה גם בחג הפסח יש חשש שאותם פירורי חמץ ייפלו לפיו, ולכן ינקה את המשאפים היטב, ואם אינו יכול לנקותם היטב יקנה משאפים חדשים¹⁹⁰.

¹⁸⁷ ואם הם נוהגים להימנע מאכילת קטניות יבשות, לא יאכלו פיצוחים מקטניות אלו כפול מיובש וכד'. אמנם לכל שיטות הספרדים מותר לאכול בוטנים, גרעיני חמניה, גרעיני אבטיח וכד', ובלבד שיהיו בהכשר טוב לפסח.

¹⁸⁸ ואם יש לו הרבה מהם, שזה הפסד מרובה לבערם, ניתן להקל ולמוכרם לגוי, אך הדבר אמור רק לגבי בעל חנות וכיוצ"ב, ובבית פרטי ראוי שלא להקל בזה.

¹⁸⁹ מאחר שהתקנה היתה שלא לאכול במקומות שיש חשש שייבשו את הפירות בתנורי חמץ, או שדיבקו אליהם קמח, ולהלכה אין בדבר הבדל בין האשכנזים לספרדים, וכיום אין להקל אפילו לספרדים לאכול פירות יבשים ללא השגחה מסודרת לפסח. שו"ע, סימן תס"ז ס"ח. רב פעלים, י"ד, ח"ד, סימן ו'. משנה ברורה, ס"ק כו', כח'. כף החיים, ס"ק נט'.

¹⁹⁰ והדבר אמור בפרט במשאפים שלא ניתן לפרקם, כסימביקורט וכד'.

■ **סירופים שונים** – אם יש לסירופ טעם טוב, יש לברר היטב אם הוא כשר לפסח, ואם אינו כשר לפסח רצוי להימנע מלקיחתו אם אינו חיוני. אם התרופה מרה, לרוב הדעות ניתן ליטול אותה בפסח, גם אם אין לה כשרות¹⁹¹. מעיקר הדין, ילדים הקטנים מדין חינוך, יכולים ליטול גם סירופים טעימים אפילו כשאין עליהם כשרות, ורצוי לקנותם לפני החג¹⁹².

■ **תרופות הבאות בכדורים או קפסולות** – אם אין בהן טעם כלל או שטעמן מר, כגון כדורים שונים או אבקות שונות אינן צריכות כלל הכשר, ואפילו אם מעורב בהן חמץ אין בזה כל איסור, אבל ראוי לקנות אותן לפני הפסח, כך שגם אם היה מעורב בתרופות אלו חמץ הוא בוודאי בטל¹⁹³. תרופות שיש בהן טעם אסורות בפסח, ויש למוכרן במכירת החמץ, אלא אם כן יש צורך לקחתן, שהרי פיקוח נפש חמור ודוחה איסורים, ואם יכול להניח את התרופה בתוך קפסולה כדי שלא יהנה כלל מטעמה – תבוא עליו ברכה¹⁹⁴.

■ **תוספי מזון ותרופות טבעיות והומאופתיות** – אין להשתמש בתרופות הטבעיות וההומאופתיות בפסח, מאחר שרובן עשויות על בסיס אלכוהול שלעיתים מופק מחמץ, ויש להן טעם, כך שהנוטלן נהנה מטעם החמץ, ומאחר שאין סכנה במניעת לקיחתן (שלא כתרופות רגילות), יש למוכרן במכירת החמץ. כך יש לנהוג גם בכל תוספי המזון שאין בהפסקת נטילתם סכנה בריאותית ממשית¹⁹⁵. דין תחליפי חלב לתינוקות ומזון רפואי הובא לעיל.

■ **משחות טיפות וזריקות** – אין כל איסור במריחת משחות רפואיות שונות, ואפילו המהדרין והמקפידים שגם למוצרי היגיינה שנוגעים בעור תהיה כשרות בפסח יכולים להקל

¹⁹¹ אמנם יש האוסרים למי שיש לו רק מיחושים קלים, ומתירים רק לחולה ממש – שו"ע הרב, סימן תמ"ב, ס"ק כב'.

¹⁹² אולם כיום ניתן למצוא תחליפים לרוב התרופות בעלות הטעם שמעורב בהן חמץ, והמהדר לחנך ילדיו ולא להאכילם דבר שיש בו צד איסור גם כשהם קטנים תבוא עליו הברכה.

¹⁹³ שהרי חמץ לפני הפסח בטל ברוב ככל האיסורים, ובפרט בתרופה מרה שטעם החמץ נפסל מאכילה, שהרי החמץ בטל לפני הפסח בחומרים המרים, והוא כבר אינו ראוי לאכילת כלב, ואין בזה דין 'אחשביה', מאחר שאינו רוצה את החמץ אלא את התרופה, והיא בפני עצמה מרה ואינה ראויה לאכילה. עיין: חזו"א, מועד, סימן קטז', אות ח'. אגרות משה, או"ח, ח"ב, סימן צב'.

¹⁹⁴ ובדרך זו הדבר מותר לכתחילה, שהרי בכדור טעים נהנה מטעם החמץ הנמצא בציפוי התרופה, ואם מניח את הכדור בקפסולה אחרת, לא נהנה כלל מטעם חמץ. ואם הכדור אינו נכנס לקפסולה, יברר האם ניתן לרסקו, ואז יוכל להניח את האבקה כולה בקפסולה ולבלוע את התרופה.

¹⁹⁵ וזאת למרות שלדברי בד"ץ העדה חרדית כל האלכוהול לשימוש רפואי המיוצר בארץ נקי מחשש חמץ, מאחר שהרבה תרופות והומאופתיות מיובאות מחו"ל. בתור דוגמא, נציין שויטמין C מיוצר ברובו מדגנים, וויטמין E מיוצר ברובו מנבט חיטה. לכן אין להשתמש בפסח בתרופות והומאופתיות וטבעיות שונות, וכן בתוספי מזון שונים, וצריך למוכרם במכירת החמץ, אלא אם כן יודע בבירור שהם כשרים גם לפסח בהשגחת רבנות ידועה מוכרת ומוסמכת.

כאן מפני החולי¹⁹⁶. כל הזריקות והטיפות השונות מותרות בשימוש בפסח ואין צורך לברר את כשרותן לפסח.

תרופות המכילות קטניות מותרות אפילו לאלו שנוהגים בהן איסור, שהרי החמירו רק לגבי איסור אכילה ולא לגבי רפואה, ובפרט אם התרופה נמצאת בתוך קפסולה. בקופות החולים וברבנויות המקומיות מצויה חוברת עם תרופות הכשרות לחג הפסח, ורצוי לבדוק האם התרופות שאינן חיוניות מופיעות ברשימה, ואם לא ייוועץ ברופא, ולאחר מכן ישאל רב.

אין לחולה להחליט על דעת עצמו כי הוא נמנע מלקיחת תרופה מסויימת אלא לאחר התייעצות עם רופאו, שתורתנו תורת חיים היא!

לכן חשוב לדעת שלמרות האמור לעיל, חולה שיש בו סכנה או חולה שאין בו סכנה חייבים ליטול תרופות ואפילו אינן מופיעות ברשימת התרופות הכשרות לפסח:

❖ **חולה שיש בו סכנה:** חולה שיש בו סכנה, היינו שאם לא יטפלו בו הוא יגיע למצב מסוכן או אפילו רק קיים חשש שיגיע לידי סכנה – **חייב לשמוע בקול הרופא!** לכן אפילו אם הרופא מורה לו לאכול או לשתות דבר המכיל חמץ בפסח, יעשה כדבריו משום פיקוח נפש, ואם יחמיר על עצמו הרי הוא שופך דמים, שנאמר: 'אֵךְ אֵת דַּמְּךָ לְנַפְשִׁיךָ אֲדֹרֶשׁ', כלומר שהוא בעצמו שופך את דמו¹⁹⁷. אמנם אם הדבר לא דחוף, ראוי להתייעץ קודם עם מורה הוראה. **כמובן שחולה זה חייב ליטול את כל התרופות שזקוק להן לפי הנחיות הרופא, ואפילו אם התרופות לא מופיעות ברשימות התרופות הכשרות לפסח.**

❖ **חולה שאין בו סכנה:** לחולה שאין בו סכנה אסור לאכול תרופה טעימה שמכילה חמץ, כגון סירופים או כדורי מציצה, וחייב למוכרם במכירת החמץ. אמנם מותר לו ליטול כדורים או קפסולות ללא טעם או תרופות מרות¹⁹⁸. **לכן למעשה, גם חולה שאינו מסוכן**

¹⁹⁶ שלצורך חולה ואפילו שאין בו סכנה התיירו אפילו איסור קטניות שהוא איסור מוסכם וברור לכל הפוסקים, ולכן אין לחוש לחומרת הגר"א בעניין זה. (משנה ברורה, ס"ק ז'). אמנם פשוט שאם יש שתי משחות בעלות אותה פעילות רפואית והאחת כשרה לפסח והשנייה לא ראוי להעדיף את הכשרה. יש להעיר שבדרך כלל לא מתפרסמות המשחות הכשרות בשל סיבה זו, אולם ניתן לראות את הדבר על רכיבי המשחה.

¹⁹⁷ בראשית, פרק ט', פסוק ה'. עיין ר"ן (יומא, ג: מדפי הר"ף, ד"ה חוץ), וז"ל: חולה שיש בו סכנה ואמר בקיאים לחלל עליו שבת...אינו אלא שופך דמים, והזריז הרי זה משובח, והנשאל הרי זה מגונה, והשואל שופך דמים, וכל שכן המונע עצמו שמתחייב בנפשו, ועיין עוד: יביע אומר, ח"ד, חושן משפט סימן ו', אות ד'. משנה ברורה, סימן תר"ח, ס"ק ה'. כף החיים, ס"ק יג'. שמירת שבת כהלכתה, פרק לט', סעיף ב.

¹⁹⁸ שו"ע, או"ח, סימן תסו', ס"א. שער הציון, ס"ק ו'. שערי תשובה, ס"ק א'. שמירת שבת כהלכתה, פרק מ', סעיף עד'.

צריך להמשיך ליטול תרופות קבועות ללא טעם, ואפילו יש בהן חמץ (וכגון שנוטל תרופות כדי שלא תתפתח אצלו מחלה)¹⁹⁹, **אלא אם כן הרופא אמר שניתן לוותר עליהן לשבוע ימים**²⁰⁰, אבל כבר נהגו ישראל קדושים להשתדל שאפילו התרופות המרות לא יופקו מחמץ²⁰¹, וניתן בדרך כלל להמיר תרופה המכילה חמץ בתרופה גנרית הזהה לה ללא בעיה, אולם יש להיוועץ קודם לכן ברופא ובמורה הוראה.

יש למכור לגוי תרופות המכילות חמץ בוודאות שלא משתמשים בהן בפסח, וגם המחמירים שלא לאכול חמץ גמור במה שנמכר במכירת חמץ יכולים להשתמש בהם כרגיל לאחר הפסח, ואפילו תרופות אלו נמכרו בבית המרקחת במהלך החג, שכיוון שיש מציאות שתורפה זו הינה לצורך, המוכר והמשתמש בה לא עבר על איסור, וממילא לא שייכת בו גזירת חז"ל על חמץ לאחר הפסח.

8. בדיקת חמץ

אור ליום שישי, כלומר יום חמישי בערב, לאחר תפילת ערבית, בודקים את החדרים ואת כל המקומות שדרך להכניס אליהם חמץ. אסור לאכול ארוחת קבע לפני הבדיקה, וכן אסור ללמוד תורה שמא יימשך אחר אכילתו או אחר לימודו, אבל מי שנוהג להשתתף בשיעור קבוע, יכול ללכת לשיעור ולאחר מכן יבדוק מייד. כיום רגילים להכריז על הבדיקה אחרי תפילת ערבית או השיעור כדי שלא ישכחו או ימנעו מלבדוק את ביתם ומנהג טוב הוא. כמו כן, ניתן לאכול פירות וירקות או מעט מזונות, שהרי במאכלים אלו אין חשש שיימשך אחרי סעודתו וישכח לבדוק²⁰².

- **המקומות החייבים בבדיקה:** ככלל כל המקומות הנמצאים ברשותו של האדם טעונים בדיקה, אלא אם כן יודע בוודאות שלא הכניסו לשם חמץ כלל במהלך כל השנה, כגון:

¹⁹⁹ וכגון שאדם נוטל תרופות לפי עצת רופאיו בכדי שלא תתפתח אצלו מחלה, ואפילו אם מעולם לא חלה בה בצורה חמורה, וכגון שנוטל תרופות למחלות שונות במעיים, סכרת, לחץ דם וכד'.

²⁰⁰ והדבר אמור בעיקר לגבי ויטמינים ותוספי מזון שונים, וכאמור, בכל מקרה יש להיוועץ ברופא ולשאול מורה הוראה הבקי בדבר.

²⁰¹ ציץ אליעזר, ח"י, סימן כה', אות כ'.

²⁰² אמנם אין לאכול הרבה פירות משום שזמן הבדיקה הוא בתחילת הלילה, ולכן משהגיע הזמן אין להקל.

חדר אמבטיה או שירותים²⁰³, ולכן למעשה יבדוק כל מקום שרגילים להכניס אליו חמץ²⁰⁴. אולם אם יודע שיש מקום מסויים שלא יהיה בו כלל במהלך הפסח (כגון: בידם, מחסן, מקלט או מקום העבודה²⁰⁵), אינו צריך לבדוקו ויכוון בשעת ביטול החמץ גם על המקום הזה. כל מקום שנמצא ברשות האדם חייב בדיקה, ולכן יש לבדוק את גם את המשרד וגם את המכונית, אלא שיש לבדוקה עם פנס, ולא עם נר מחשש שריפה²⁰⁶. יש לבדוק גם את ארונות החשמל, מפני שלעיתים יש הפסקת חשמל תוך כדי האוכל והאדם ניגש להרים את הפקק עם מאכלים בידיו ובפיו, אולם כמובן שיש לבדוקם עם פנס מחשש שריפה.

● **בגדים ותיקים:** בגדים שלעיתים מניחים בהם אוכל טעונים בדיקה. לכן בגדי ילדים טעונים בדיקה, שהדבר מצוי שהילדים מניחים חמץ בכיסי הבגדים, וכן תיקי בית הספר וכד'. אם מניח לעיתים דברי מאכל בכיסיו, כגון עוגיות מקידוש בבית הכנסת חייב לבדוק את בגדיו. לחילופין, ניתן לרוקן את הכיסים וכיבוס הבגדים והתיקים לפני החג²⁰⁷.

● **חדר מדרגות וחצרות:** חדר מדרגות טעון בדיקה, וטוב שימנו את אחד מדיירי הבניין לכך, ולאחר שהוא יבדוק את ביתו יבדוק גם את חדר המדרגות. צריך לבדוק חמץ גם במרפסת פתוחה, אולם אין צורך לבדוק חמץ בחצר פתוחה כשלא ידוע שהיה שם חמץ בליל יד' בניסן (בערב בדיקת חמץ), מאחר שיש להניח שבעלי החיים אכלו אותו, אבל אם היה חמץ בוודאות בזמן זה מניחים שהחמץ נאכל, וחייב לבדוק את החצר. אם יש כוכים נסתרים (מקומות מחבוא) בחצר חייבים לבדוקה, שלא בטוח שבעלי החיים יגיעו למקומות אלו²⁰⁸.

²⁰³ אמנם בבית שבו ילדים קטנים המסתובבים עם דברי מאכל צריך לנקות היטב גם מקומות אלו מחשש שנכנס אליהם חמץ, אמנם מאחר שהדבר אינו מצוי כל כך, שכן גם ילדים קטנים לא אוכלים בהם, אין חיוב לבדוק, ויש המחמירים בדבר (אור לציון, ח"ג, פ"ז, אות ט'). על כן יש לראות מה המציאות בבית, ואם אכן חשש זה רחוק, ינקה מקומות אלו היטב לפני הפסח ואינו חייב לבדוקם.

²⁰⁴ משכנות יעקב, סימן ז', ד"ה ומ"ש מעכ"ל לחלק.

²⁰⁵ שמעיקר הדין טעון אף הוא בדיקה. יש להעיר כי רצוי שלא לעבוד כלל בחול המועד, ועיין עוד לקמן.

²⁰⁶ כיוון שהתבאר לעיל שאסור לבדוק לאור נר שיש חשש שייגרם לשריפה, אין לבדוק לאור הנר כל מקום שחשש זה קיים, ולכן יבדוק אותו עם פנס, ואם בדק מקום זה בנר ייתכן שכלל לא עלתה לו בדיקה. לכן יבדוק לאור הפנס את כל המקומות שחושש לבדוקם עם נר, וכן מקומות שלא יכול לראותם היטב בעזרת הנר. יש להעיר שעל האדם להתחיל את בדיקתו עם נר רגיל ורק בהמשך לעבור לפנס, מאחר שתקנת חז"ל היתה על בדיקה עם נר, ועל מציאות זו תיקנו ברכה.

²⁰⁷ אור לציון, ח"ז, פרק ז', אות יא'.

²⁰⁸ משנה ברורה, סימן תל"ג, ס"ק כז'. כף החיים, ס"ק מז' נב'. דוגמא לדבר היא בלוני גז בחצר פרטית שנמצאים במקום מוסתר, כך שאין דינם כחצר פתוחה שלא צריכה בדיקה, וייתכן שחיה הכניסה לשם חמץ גדול מכזית.

● **דין בית הכנסת:** צריך לבדוק חמץ גם בבית הכנסת²⁰⁹, ובמיוחד בימינו, שכן אנו נוהגים לערוך אירועים שונים בבית הכנסת המלווים באוכל, כגון בר מצווה או אזכרה. חובה זו מוטלת על הגבאים ועל שמשי בית הכנסת, שכן הם מנהלים את כל ענייני בית הכנסת. למרות זאת, האחריות לבדוק את תאי בתי הכנסת מוטלת על המתפללים מאחר שהתא שייך להם, והם מאחסנים שם סידורים, או חפצים אחרים, ולכן כל אדם חייב לבדוק את התאים שלו בבית הכנסת, בכדי שלא יישאר בהם חמץ או סוכריות שאינן כשרות לפסח. אמנם מותר להתפלל בבית כנסת שלא נבדק, ולכן מי שמגיע לבית כנסת לא צריך לבדוק אפילו אם יודע שהמקום לא נבדק. אמנם במקרה זה יימנע מפתחת תאי בית הכנסת, כדי שלא יבוא לאכול בטעות ממה שנמצא שם²¹⁰.

● **נר הבדיקה:** צריך לבדוק לאור הנר, ועדיף להשתמש בנר של פרפין (הנרות הרגילים שלנו) או שעווה, וצריך שלא יהיה אבוקה, כלומר שלא יהיה בו יותר מפתיל אחד, שהרי השלהבת שלו גדולה יותר, ויש חשש שאם יכניס אותו לכל מיני מקומות בבית תגרם שריפה, ולכן האדם יחוס על ממונו ולא יבדוק כראוי. חשוב לבדוק רק לאחר שניקינו את הבית היטב, כדי שלא נגלה פתאום מאגרי חמץ בבתינו. צריך לבדוק בחורים ובסדקים, אבל חדרים שאין דרך להכניס אליהם מאכלים כמו בית הכסא, אמבטיה וכד', אינם טעונים בדיקה, וניתן להסתפק בניקוי שרגיל לעשות לכבוד הפסח. כיוון שיש לבדוק בכל מקום שדרך להכניס אליו חמץ, יש לבדוק גם את ארונות המטבח, מקרר וכד', אבל לא יבדוק אותם עם נר מחשש שריפה, אלא עם פנס כמבואר בהמשך. ספרים שדרך לאכול איתם חמץ, כגון: ברכונים, יש לשים בצד ולא להשתמש בהם בפסח. יש להקפיד שלא לאכול חמץ כל השנה בסמוך לספרים רגילים, ואם יודע שנפלו בהם פירווי חמץ, דינם כברכונים ואסורים בשימוש בפסח, ואם ירצה להשתמש בספרים אלו צריך לנקות את כל הספר היטב דף אחר דף. לדעת החזו"א בכל

²⁰⁹ שו"ע, סימן תלג' ס"י. נתיבי עם, הלכות פסח ועומר, אות ד'. עיין פרי חדש, או"ח, סימן תלג', שציין שנוהגים (בזמנו) לנקות את בית הכנסת בלבד ולא לבדוק, 'ולאו שפיר עבדי', היינו שמנהג זה אינו טוב וגם בית הכנסת ובית המדרש חייבים בבדיקת חמץ. החיד"א (מחזיק ברכה, סימן תלג', אות ה') מעיד שהמנהג בזמנו לבדוק בתי כנסת ובתי מדרש ויש לבדוקם בלילה לאור הנר, ואם לא בדקם בלילה יבדוק ביום לאור הנר, ולא יסמוך על אור השמש שנכנס למבנה בית הכנסת או בית המדרש – ברכי יוסף, סימן תלג', אות יא'.

²¹⁰ שו"ע, סימן תלג', ס"י. שו"ת אור לציון, ח"ג, פרק ז', אות כ'. טעם הדין הוא שאדם מחוייב להשבית את כל החמץ המצא ברשותו, ובית הכנסת לא נמצא ברשות המתפלל הפרטי המזדמן, ולכן רשאי להתפלל במקום גם אם לא נבדק מחמץ.

מקרה אסור להשתמש בספרים בפסח מבלי לבדוק אותם דף אחר דף, אולם המנהג להקל בזה, ולבדוק כך ספרים רק כשידוע שאכלו לידם מאכלי חמץ²¹¹.

● **בדיקה לאור פנס:** מאחר ועיקר התקנה היתה בדיקה עם נר, והגמרא הביאה ראיות לבדיקה בנר בדווקא (ולא רק למקור אור)²¹², ראוי להדר ולבדוק עם נר. אמנם, יש הסוברים שמאחר ואור הפנס יותר ממוקד, ונותן גם רוגע לאדם, וגם אם ייגמר יש בטריות זמינות שניתן להחליפן, כיום יש מעלה לבדוק דווקא עם פנס. למעשה, ראוי מאוד לבדוק עם נר בדווקא, אולם כל מקום שבו יש חשש שריפה, או שרואה טוב יותר באמצעות פנס יבדוק עם פנס. ראוי להדגיש, כי המברך על הבדיקה ומתחיל עם נר ובודק כמה דקות, ואז מכבה אותו ובודק את הכל בפנס יצא ידי חובה.

● **מספר הברכות:** מי שצריך לבדוק מספר מקומות, מברך רק ברכה אחת ומכוון לפטור בה את כל המקומות, ואפילו אם מרחק רב ביניהם, אולם אם הם מאוד רחוקים, כך שבוודאי יסיח דעתו מהבדיקה, יברך במקום הראשון ויכוון שרוצה לצאת רק ידי חובת הבדיקה במקום הראשון, וכשיגיע למקום הבא יברך שוב²¹³.

● **דוך הבדיקה:** יש הנוהגים שאדם אחר מניח פתיתי חמץ בחדרי הבית, כדי שיוכל הבודק למוצאם, אך אל לבדוק לחפש דווקא אותם, אלא יבדוק היטב ולא יקוץ כלל בבדיקתו²¹⁴, שהרי הבדיקה היא חלק מתהליך ביעור החמץ. נהגו ליטול ידיים ללא ברכה לפני הבדיקה משום נקיות, ולברך 'על ביעור חמץ'²¹⁵, ולא ידבר בין הברכה לתחילת הבדיקה, ואם דיבר דברים שלא מעניין הבדיקה צריך לחזור ולברך, וטוב שלא לדבר דברים שלא מעניין

²¹¹ חז"א, א"ח, סימן קטז' ס"ק יח'. ספר בדיקת חמץ וביעורו, פ"ג סעיף כג'.

²¹² פסחים ז'; מהר"ם חלוואה. פני יהושע. וכן דעת הגר"מ אליהו זצוק"ל שצריך לכתחילה לקחת נר.

²¹³ ש"ע סימן תל"ב ס"ב. כף החיים, סימן תרל"ט, ס"ק צט'. אמנם אם המקומות רחוקים מאוד, וכגון שגר בעיר אחת והחנות בעיר אחרת או בקצה עיר גדולה, יברך ביתו ויכוון במפורש שלא לצאת בברכה זו ידי חובת המקום האחר, ולאחר שיבדוק את ביתו ילך לחנותו ויברך על הבדיקה שם. רב פעלים, א"ח, ח"ב, סימן כז'.

²¹⁴ צריך לדעת כי בכל מקרה גם אם לא החביא את פתיתי החמץ אין ברכתו לבטלה, כיוון שבבדיקה זו מתחיל תהליך ביעור החמץ מהבית, והברכה היא על ביעור החמץ. (משנה ברורה, סימן תל"ב, ס"ק יג'. כף החיים, ס"ק לא'-לב'). כמו כן, יש נוהגים שמניח פתיתי החמץ כותב היכן החביא את פתיתי החמץ כדי שלא ישכחו למוצאם, ומנהג טוב הוא.

²¹⁵ מג"א, סימן תל"ב ס"ר א'. כף החיים, ס"ק א'. וטוב שהאדם יטבול קודם בכדי שיהיה טהור. כף החיים, ס"ק ב'. יש נוהגים ללמוד מאמר ברעיא מהימנא ולומר לשם ייחוד לפני הברכה.

הבדיקה כל זמן הבדיקה²¹⁶. לא מברכים 'שהחיינו' לפני הבדיקה, אולם יש המתחסדים ללבוש בגד חדש או להביא פרי חדש ולברך עליו ולפטור את הבדיקה, ותבוא עליהם ברכה²¹⁷. נוהגים להחביא עשרה פתיתים²¹⁸, ולפי הקבלה הבודק הולך ובידו כלי עם מלח²¹⁹ שבו יניח את החמץ²²⁰. חשוב שכל חתיכה תהיה פחותה מכזית (27 גרם), כדי שאם לא ימצא אותה, לא יעבור על איסור השארת חמץ בבית 'בל ימצא'. כמו כן חשוב להקפיד לעטוף היטב את פתיתי החמץ, כדי שלא יתפוררו ברחבי הבית. ראוי שהבודק או מישהו אחר העובר איתו בחדרי הבית רושם כל מקום שלא הצליח לבודקו או שרוצה לבודקו מאוחר יותר מפני שעוד לא הספיקו לנקותו, מאחר שתכלית הבדיקה היא לוודא שלא נשאר ברשותנו חמץ²²¹. בסוף הבדיקה, אוספים את כל הפתיתים ואת כל החמץ שמצאנו, ומניחים אותם במקום מסוים, כדי שלא יתפזרו בכל הבית, עד לסוף זמן אכילת חמץ. לאחר הבדיקה אומרים:

'כל חמירא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה ודלא בערתייה לבטיל ולהווי (הפקר) כעפרא

דארעא'²²².

מי שאינו מבין ארמית, יכול לומר זאת בכל שפה שמבין, ותרגומו בעברית:

'כל חמץ ושאר שישנו ברשותי שלא ראיתי אותו ושלא בערתי אותו ייבטל ויהיה

(הפקר) כעפר הארץ'²²³.

גם הנשים חייבות בבדיקת חמץ ובביטולו, ולכן אישה הנמצאת לבדה בבית בזמן בדיקת חמץ, תבטל בעצמה, ותאמר: 'כל החמץ הנמצא ברשות בעלי, ואם גרה לבדה או שהיא אלמנה ר"ל או גרושה, תאמר את הנוסח הרגיל. כאמור, ניתן לאכול חמץ גם לאחר הבדיקה,

²¹⁶ אמנם לכתחילה לא ידבר אפילו בדברים שמעניין הבדיקה לאחר שבירך לפני שמתחיל לבדוק, אלא שאם דיבר דברים כאלו לא יחזור ויברך. בן איש חי, ש"ר, צו, אות ה'. כף החיים, סימן תמ"ב, ס"ק טו'-כא'.

²¹⁷ בן איש חי, ש"ר, פרשת צו, אות ה'. כף החיים, סימן תל"ב, ס"ק ט'.

²¹⁸ ונוהגים שהאישה מחביאה אותם – כף החיים, סימן תל"ב ס"ק לא' (בשם הראב"ד).

²¹⁹ גם בכדי לדחות את המשטנים המקטרגים על מצווה יקרה זו, וגם סימן לכך שנזכה לבדוק חמץ עוד שנים רבות, שכן המלח אינו מתקלקל – בן איש חי, ש"ר, צו, אות ו'.

²²⁰ ראוי גם לתת בכלי זה גפרורים ונר נוסף, שאם יכבה הנר או ייגמר, יוכל מיד להדליק נר חדש.

²²¹ אור לציון, ח"ג, פ"ז, אות ו'.

²²² ישנה מחלוקת האם ביטול החמץ מועיל מדין ביטול או מדין הפקר, ולכן יש נוהגים לומר את שניהם (כף החיים, סימן תלד', ס"ק כו'-כח), ועיין עוד בהערה הבאה.

²²³ צריך לומר נוסח זה שלוש פעמים לשם חיזוק הדברים. יש הנוהגים (משנה ברורה, סימן תלד' ס"ק ח') להוסיף בכל פעם 'הפקר', וכן נוהגים האשכנזים, ויש אומרים (אור לציון, ח"ג, פ"ז, אות טז') שצריך להזכיר זאת רק בפעם השלישית, וכן ראוי לספרדים לנהוג.

אבל צריך לאוכלו רק במקום מסויים, כדי שלא יתפזר ברחבי הבית לאחר הבדיקה, ומיד לאחר האכילה לנקות היטב את המקום שאכל בו.

● **בית חולים, מלונות וצימרים:** אדם שנמצא באחד המקומות האלו בליל הבדיקה יבדוק את חדרו, ואם הוא מתכוון להמשיך להישאר במלון או בצימר במהלך החג, יבדוק בברכה, שכן במקומות אלו, בעל הבית משכיר לאדם את החדר, כך שהחדר הוא שלו לזמן השכירות. מי שמגיע לבתי מלון או לצימרים במהלך החג, יברר אם המקום נבדק, ואם המקום לא נבדק, אלא רק ניקו אותו היטב כמו בכל יום, יבדוק אותו בברכה. מי שנאלץ להגיע לבית חולים כגון יולדת או חולה שהגיע להתאשפז, ל"ע, בין בליל הבדיקה ובין במהלך החג, יבדוק בלא ברכה את חדרו ואת הארונות, כיוון שבית החולים נתן לאדם את החדר באופן זמני בלבד, ובשעת הצורך יעבירו אותו למקום אחר. רצוי שלא החולה יעשה זאת, אלא אדם אחר שמלווה אותו, כדי שהחולה יוכל לנוח היטב, ולא יהיה טרוד, ויועיל הדבר לרפואתו. אם יש לחייל חדר (או מיטה וארונות) בפני עצמו, חייב לבדוק בברכה, ואם ייעדר בערב בדיקת חמץ יבדוק לפני כן בלא ברכה, ואם לא בדק לפני החג, יבדוק בחול המועד בברכה. אם אין לו חדר (או מיטה), יבדוק בלא ברכה, ודינו כחולה בבית חולים.

● **אירוח בבית שלא נבדק:** חובת הבדיקה היא חובה על כל מי שדר במקום. לכן אין להתארח בבית שלא נבדק, ואם מגיע למקום כזה יבדוק את הבית מחמץ בברכה, ואם לא יודע האם הבית נבדק ישאל את המארחים על כך. אמנם אם לא מייחדים לו חדר ולא לן בבית זה אלא רק נכנס לזמן מועט לא מוטלת על האורח חובת בדיקה כלל ועיקר²²⁴.

● **העוזב את ביתו לפני חג הפסח וחוזר באחד מימי החג:** מי שעוזב את ביתו לפני חג הפסח ומתכוון לחזור אליו אפילו למשך שעה אחת במהלך החג, ובין אם באחד (או יותר) מימי חול המועד ובין אם מתכוון לחזור לחג שביעי של פסח, צריך לנקות את ביתו היטב ולבדוק אותו לפני יציאתו. חיוב זה מוטל עליו אפילו מתחילת השנה, ולכן אדם זה יזכור שאינו יכול לעזוב את ביתו ללא בדיקה. אמנם רק על בדיקה החלה בזמנה מברכים, ולכן רק אם יעזוב את ביתו לאחר יום חמישי בלילה יברך על הבדיקה, ואם מתכנן לעזוב לפני כן,

²²⁴ שר"ע, סימן תלז', ס"ג. ביאור הלכה, ד"ה על. אור לציון, ח"ג, פרק ז', אות כ'.

יבדוק היטב ללא ברכה, ולאחר הבדיקה יבטל את החמץ, וכך ינהג גם מי שעוזב את ביתו ומתכוון לחזור אליו סמוך מאוד לליל הסדר, כך שלא יהיה בביתו בזמן בדיקת חמץ²²⁵.

• העוזב את ביתו לפני חג הפסח וחוזר רק לאחר הפסח: העוזב את ביתו וחוזר

לאחר החג חייב בבדיקת חמץ אם היה שם שלושים יום קודם לפסח, דהיינו מחג פורים (של הפרזים, יד' באדר). לכן עליו לבדוק את ביתו בברכה ביום ראשון בלילה, אור ליום שני, או לבדוק לפני כן ללא ברכה. הרוצה להיפטר מבדיקה מדוקדקת של כל ביתו, ימכור את כל ביתו, וישאיר חדר אחד שלא נמכר ויבדוק אותו. יש המחמירים למכור את החמץ במקרה זה במכירה החלה לפני זמן בדיקת חמץ הדבר עדיף, כך שנמצא שחלקים אלו של ביתו אינם ברשותו בזמן הבדיקה, ודבר זה אינו מעכב²²⁶. אמנם גם אדם זה חייב לנקות היטב את כלי האוכל והתנורים לפני הפסח מממשות חמץ, כדי שלא יאכל חמץ שעבר עליו הפסח. יש המהדרין שלא למכור את כל ביתם לגוי, שהרי ברור שהמוכר לא התכוון באמת למכור את הבית והקונה לא משלם לפי ערך הבית, ולכן מקפידים לציין שהם מוכרים את כל החמץ המצוי בבית, וראוי לעשות כן. כמובן גם אנשים אלו יבטלו את החמץ לאחר הבדיקה, וכן ישרפו חמץ ויבטלו אותו במועדו. למרות האמור, לא טוב להיפטר ממצווה גדולה זו, ולכן טוב שגם אלו הנוסעים לכל ימי החג ינקו היטב חדר אחד ובו יעשו בדיקת חמץ כדין²²⁷. **חשוב לזכור!** כי למרות כל הניקיונות הקפדניים, יש חובה לבדוק את החמץ היטב²²⁸.

■ זמן חיוב הבדיקה השנה הוא **יום חמישי בערב משעה 19:23** (לפי שעון

קצץ), כלומר משעה זו אנו אסורים בכל פעילות שעלולה להסיח דעתנו מהבדיקה כמו שכתבנו

²²⁵ ש"ע, סימן תל"ו ס"א. עיין עוד בדינים אלו: כף החיים, ס"ק ו'י', יד'יט'.

²²⁶ משנה ברורה, סימן תל"ו ס"ק לב'. אור לציון, ח"ג, פרק ז', אות כ'.

²²⁷ עיין: טור ושר"ע, סימן תל"ו, סעיף ג'. הגר"א. כף החיים, ס"ק מט', נא'. ג'. משנה ברורה, ס"ק לב'.

²²⁸ ש"ע, סימן תל"ג ס"א. הגר"א. יש הנוהגים לבדוק בצורה פשוטה ולא מקפידים לבדוק יפה בכל החורים והסדקים כדין הגמרא ופסק שו"ע, וטעמם שלאחר כל הניקיונות הקפדניים די בבדיקה מועטת, ולכן בודקים כמה חדרים בשעה מועטת, ויש להם על מה שיסמכו. (מחזיק ברכה, סימן תל"א ס"ק ו'. שערי תשובה, ס"ק ב'). אולם העיקר להלכה שיש לבדוק את הבית בצורה טובה, ולא לסמוך רק על הניקיונות, מחשש ששכח מקום מסויים או שלא ראהו היטב, ולכן לא יקוץ בבדיקתו. אמנם לא חייב לפשפש בשעת הבדיקה בכל המקומות, וכגון שאינו חייב מצד הדין לפתוח שוב את כל המגירות ואת כל הארונות שניקו אותם היטב בחומרי ניקוי ולהוציא את כל תכולתם, אלא ידקדק ויבחן היטב האם כבר ניקו כל מקום ופינה מחמץ. (מקראי קודש, דף ק"ג. מטה יהודה, סימן תל"ג. מעשה רב, סימן קע"ח. עבודת הקודש, סימן ז', אות ר').

לעיל. אם לא בדק בלילה, יבדוק ביום שישי עם נר בברכה עד לכניסת השבת והחג²²⁹, ואם שכח או לא הספיק יבדוק אפילו בימי חול המועד בברכה.

9. תענית בכורות

נהגו הבכורים הגברים²³⁰, בין בכור מהאמא בין בכור מהאבא, להתענות בערב פסח, היינו ביום שישי, כזכר למכת הבכורות ולנס שנעשה להם, אך נהגו ישראל לפדות תענית זו בהשתתפות בסעודת מצווה, ובדורות שלנו, יש עדיפות להפטר מהתענית, ואין צורך להחמיר בדבר, מאחר וירדה חולשה לעולם ותענית בערב הפסח עלולה להפריע לעריכת הסדר כהלכתו. לכן הבכורים צריכים להשתתף בסעודת מצווה, כסעודת סיום מסכת, סעודת ברית המילה²³¹ או חתן וכלה בימי 'שבע הברכות' שלהם. אבל תוך שנה על הוריו מותר ללכת במיוחד לסיום זה, אולם תוך שבעה לא, ויפדה את התענית בצדקה²³². מאחר וזמן התענית בערב הפסח, על הבכורים להיות בתענית עד אחרי התפילה²³³, ולאחר התפילה ישתתפו בסעודה ובלימוד. אם עושים סעודת סיום מסכת, ישתדל להבין את מה שלומדים, אך גם אם

²²⁹ שו"ע סימן תל"ה ס"א. אם לא בדק לפני החג יבדוק אפילו בחול המועד ויברך על בדיקה זו. משנה ברורה, ס"ק ה'. לכן המתארח במקום שלא ידוע לו האם בדקו חמץ יבדוק, ואם סביר שלא בדקו יברך על בדיקתו, וכגון שהגיע למלון, צימר וכד' בחג, או שמתארח אצל אדם שלא עשה בדיקת חמץ, והוא נתן לו חדר לשימוש. מלבד זאת, אין איסור להיות בבית לא בדוק, ואפילו נמצא שם חמץ ורואה אותו, מאחר שזה לא ברשותו.

²³⁰ למרות שלדעת השו"ע גם בת בכורה צריכה לצום, נהגו שרק הגברים מתענים בתענית זו (כף החיים, סימן ת"ע ס"ק יז'. חזון עובדיה, פסח הלכות ערב פסח, אות ט'). והמחמירות יכולות להיפטר מהתענית ע"י שיביאו לה מאכלים ומשקים מהסיום, ואין צורך שהנשים תשתתפנה בלימוד – יביע אומר (ח"ד, או"ח, סימן מב'), אור לציון (ח"ג, פ"ב, אות ב'). יש לדעת כי מי שחייב מעיקר הדין בצום, לא יכול להפטר ממנו רק ע"י שאחרים יביאו לו מעט אוכל, אלא ע"י הקשבה ללימוד או שישתתף בעצמו בסעודת המצווה. עוד יש הנוהגים שכשנולד בן בכור אביו מתענה בשבילו עד שיגיע לגיל מצוות, אמנם הטוב ביותר לחנך את הבן שיסיים בעצמו מסכת או משניות, או שיבוא לפחות לסיום, והכל לפי כח הבן.

²³¹ אין לדחות ברית מילה לערב פסח כדי לפטור את הבכורות, אלא ימולו בזמנה, ואם היה יכול למול לפני זמן זה, ובכוונה דחה את המילה לערב הפסח, סעודה זו היא מצווה הבאה בעבירה. ואם היא דחוייה יעשו אותה מיד כשיוכלו ולא ידחו אותה בשל שום סיבה. מעבר לזה ראוי לציון שלמנהג הספרדים ברית שאינה בזמנה, היינו ברית שנדחתה בשל סיבה רפואית, לא תהיה ביום חמישי ושישי, בעוד האשכנזים נוהגים למול בימים אלו. לפני החג מותר לעשות ברית דחוייה אם עתה התינוק התרפא וניתן למולו ולא דוחים לזמן אחר, אלא מיד שהחלים ימולו, ואם היתה מחלה חמורה בכל גופו ימולו שבעה ימים לאחר שהחלים ממחלתו, ובטח שלא דוחים את הברית רק כדי שיגיעו יותר אנשים, או כדי שיהיה בזמן נח יותר וכד', ואין להתרשל במצוות המילה.

²³² חזון עובדיה, פסח, הלכות ערב פסח, אות יא'.

²³³ אבל מותר לו לצחצח שיניו ולשטוף פיו, אם הוא איסטניס, ובלבד שלא יבלע מהמים.

לא הבין, שכרו בידו ונפטר מן התענית, וזאת בתנאי שיקשיב ללימוד²³⁴. אם עושים סעודה של חתן וכלה או בר מצווה, מספיק שיטעם מהכיבוד שמגישים לפניו.

• **אכילה מסעודת המצווה:** כדי להיפטר מהתענית על משתתפי הסעודה לאכול שיעור של ברכה אחרונה, ולכן צריך שישתו כוס יין או מיץ ענבים, או מיני פירות וכד'. למרות שבד"כ ניתן לעשות את הסעודה אף בחמץ גמור, כיוון שהמנהג לעשותה לאחר תפילת שחרית, כלומר לפני זמן ביטול החמץ, לא ראוי לעשות כן, כיוון שבית הכנסת כבר נקי ובדוק לפסח. יש להעיר כי העוגיות העשויות מבוטנים, אגוזים, קוקוס וכו' ברכתם שהכל, וברכה אחרונה שלהם בורא נפשות רבות, אולם עוגיות הנקראות מצה עשירה הינן מיני מזונות, ועיין בהערה לעניין אכילת עוגיות מצה עשירה בימי הפסח²³⁵.

• **תפילת שחרית בערב החג:** אין נופלים אפיים בתפילת שחרית, ולמנהג הספרדים אין אומרים 'תפילה לדוד' שאחרי 'ובא לציון' כמו בכל החודש. ביום זה למנהג כל העדות לא אומרים מזמור 'למנצח...יענך ה' ביום צרה' (שבין 'אשרי' ל'ובא לציון'), והאשכנזים גם לא אומרים 'יהי רצון כאילו הקרבתינו תודה' (שבקורבנות) ו'מזמור לתודה' (שבפסוקי דזמרה), מאחר שתודה הינו קורבן המוקרב עם חמץ²³⁶.

²³⁴ כיוון שאין חובה להבין כל דבר באופן המדוקדק ביותר, יכול לעשות סיום גם על ספר שלא הבין היטב את כל הכתוב בו, אך כאמור לעיל, עדיף ללמוד ולהבין את מה שלומד.

²³⁵ **דין מצה עשירה:** להלכה, מי פירות עם קמח אינם מחמיצים, אבל אם מערבים איתם מים הם מחמיצים מהר יותר, ולכן מעיקר הדין מותר לערב קמח כשר לפסח עם ביצים, יין וכד', אבל מאחר שלא ניתן להקפיד שכלל לא יתערבו מים, מנהג האשכנזים הוא לאסור כלל אכילת מצה עשירה בפסח. למעשה כיום ראוי גם לספרדים להחמיר בדבר זה מאחר ונתגלו בעיות שונות בייצור העוגיות האלו, ועוד שהמנהג היה לערב רק קמח ויין, וכיום מערבים גם חומרים אחרים, וכגון שמעריבים חומרי התפחה (שמפרישים מים במהלך התפחה והאפיה), ביצים וכד', וכן הורו הראשון לציון הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל והראשון לציון הרב **אליהו בקשי דורון** שליט"א ולכן רצוי לכל העדות כלל לא לאכול עוגיות מצה עשירה בפסח שנאפו במפעלים, והספרדים הנוהגים לאכול מצה עשירה יאכלו רק כזו שמכילים בבית, שניתן להשגיח עליה היטב שאין בה כל תערובת מים – שו"ע, סימן תס"ב ס"א-ס"ד. משנה ברורה, ס"ק טו'. כף החיים, ס"ק מא'. ראוי לציין שבד"ץ בית יוסף, שהרב **עובדיה יוסף** זצ"ל עמד בראשו, פרסם לפני כמה שנים אזהרה לציבור המהדר בכשרות שלא לצרוך עוגיות אלו בשל חששות שונים.

²³⁶ עיין: ויקרא, פרק ז', פסוקים: יא-טו'. שים לב שקורבן זה נאכל רק ליום ולילה, כלומר שצריך לשרוף את בשר הקורבן שלא נאכל עד הבוקר ואסור להשאירו, וניתן להסביר שהטעם הוא שחייבים לסיים לאכול את הקורבן מהר בכדי שלא יישאר, ואז האדם יחלק מהקורבן (לאנשים טהורים), וכשישאל על מה הקורבן יאמר שהוא קורבן תודה, ויפרט את סיבת ההודאה, וכך יתרבה כבוד שמים, שהרבה אנשים יראו כיצד הקב"ה גומל חסדים טובים לבריותיו.

10. סוף זמן אכילת חמץ

מדברנו, מסוף השעה הרביעית חל איסור לאכול חמץ²³⁷, ועל כן, כל אחד יגמור את חמצו עד לשעה זו. יש הנוהגים כלל לא להסתבך ולא לאכול כלל חמץ ביום זה אלא רק עוגיות שונות הכשרות לפסח. למרות איסור אכילת חמץ, יש גם איסור חמור על אכילת מצה ביום זה, וכלשון הירושלמי: 'אמר ר' לוי האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו בבית חמיו, והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה'²³⁸, ולכן אין לאכול מצות ביום זה ועיין עוד לקמן. אמנם, למרות איסור זה, בבתי החולים ובמחנות הצבא כבר מתחילת היום ואף כמה ימים לפני כן, לא אוכלים מאכלי חמץ אלא מגישים לכולם מצות, והדבר רצוי, שאם לא כן אי אפשר להשגיח שלא יימצא חמץ במקומות גדולים אלו המסורים לכולם גם לאחר זמן האיסור. במקרים אלו, אם ניתן, רצוי שהטבחים יכינו ליום זה לחמניות מקמח מצה או מיני תבשילים ומאפים מתפוחי אדמה או מקמח תפוחי אדמה וכיוצא ב, אבל בכל מקרה, עדיף להימנע מאכילת מצות ממש, ואם אין אפשרות אחרת עדיף שיטבול את המצה במרק וכד' ויאכלה כך, שכן כך אינו טועם מטעם המצה אלא מטעם הרוטב, ועוד שלא יוצאים להתחילה ידי חובת מצוות אכילת מצה במצה שרויה²³⁹. אם אכל מאכלי חמץ באותו היום, ירחץ ידיים וינער את בגדיו. יש לנקות את מקום הסעודה ורצוי לבדוק שלא נכנסו בטעות מאכלי חמץ או פירורי חמץ לכיסי הבגדים. כל אדם צריך לנקות את שיניו היטב בקיסם לפני סוף זמן אכילת חמץ, ולצחצח את פיו משאריות החמץ עם משחת שיניים הכשרה לפסח²⁴⁰. מי שיש לו שיניים תותבות או פלטה בשיניו, צריך לנקותם היטב ויש המחמירים לערות עליהם מים חמים²⁴¹.

²³⁷ אמנם מהתורה אסור לאכול חמץ רק מחצות היום, ולמדו כך מהאיסור 'לא תזבח על חמץ דם זבחי', היינו שאסור לשחוט את קורבן הפסח כשעדיין מותר לאכול חמץ, וזמן שחיטת הקורבן הוא מחצות היום, אך רבנו גזרו שיש להרחיק שעתיים מזמן זה, כדי שלא יבואו לטעות בדבר, ושיערו שטעות נפוצה יכולה להיות עד שעתיים ביום מעונן, והרחיקו באכילה יותר מאיסור הנאה, מפני שאפשר להימשך באכילה ולעבור את הזמן. ²³⁸ פסחים, פ"י ה"א. ארוס שבוועל ארוסתו בעודה אצל חמיו לפני שהביאה לביתו, מראה כי הוא לא מוכן להתאפק ולהמתין לקראת הרגע הגדול – רגע הנישואין, וכן מי שאוכל מצה בערב פסח מראה כי אין הוא מוכן להמתין לרגע הגדול, ליציאת מצרים. שניהם בזים לעיתוי, ובעצם מזלזלים הם בקדושת הזמן. יש לציין שיש הנוהגים שלא לאכול מצה כבר מר"ח, ויש שלא אוכלים מצה כבר שלושים יום לפני הפסח (מפורים), אולם מצד הדין רק בערב פסח יש להימנע מאכילת מצה. (משנה ברורה, סימן תע"א, ס"ק יב'). ²³⁹ האוכל מצה בליל הסדר בדרך זו לא יוצא ידי חובה (אלא אם כן מוכרח לעשות כך בגלל סיבות בריאותיות), שכן צריך להרגיש דווקא את טעם המצה, ובמה שלא יוצאים ידי חובה בליל הסדר ניתן להקל בערב הפסח. עיין: אגרות משה, אר"ח, ח"א, סימן קנה'. ²⁴⁰ וזאת לשון הבן איש חי (ש"ר, צו, אות ח'): מעשה באחד שהיה נזהר הרבה בשמירת המצה בלישה ואפיה ובכל הלכות פסח. והנה בליל פסח אחר שישן חלם דאומר לו אדם אחד אוי שאכל חמץ משהו! ויקץ ויתמרמר מאוד ויבך בכי גדול. וחזר וישן מתוך בכייתו. ויחלום והנה האיש מדבר עימו ואומר לו זה החמץ שאכלת הוא

▪ סוף זמן אכילת חמץ ביום שישי (לפי שעון קיץ): אופק ירושלים –

לנוהגים כמנהג הספרדים: 9:45. לנוהגים כמנהג האשכנזים: 10:08.

האדמו"ר הזקן והגר"א: 10:39.

זמנים נוספים למקומות שונים בארץ מופיעים בהערת השוליים²⁴².

11. ביעור חמץ

יש לבער את כל החמץ ביום שני עד לסוף השעה החמישית, ואף על פי שמעיקר הדין ניתן לבער אותו בכל צורה שהיא, יש עדיפות לבערו בשריפה ממש, ונזכה שכך יישרפו עוונותינו וייצרנו הרע. ראוי להקפיד לשרוף היטב את פיתיתי החמץ שמצא בבדיקה. אמנם ניתן לבער את החמץ גם בהשלכתו למקום בו לא ניתן לזכות בו ופירורו, או לפוסלו בשפיכת חומר ניקוי חריף עליו, וכיוצ"ב, וינהג כך כאשר אין כבר זמן לשרוף את החמץ או שבשל סיבה מסויימת אינו יכול לבערו בשריפה.

- **נוסח ביעור חמץ והסברו:** לאחר הביעור יאמר את הנוסח הבא: 'כל חמירא (וחמיעא) דאיכא ברשותי, דחזיתיה ודלא חזיתיה. דבערתיה ודלא בערתיה לבטיל ולהוי (הפקר) כעפרא דארעא'. מי שאינו מבין ארמית, יכול לאומרו בכל לשון שמבין, ותרגמו בעברית: 'כל חמץ (ושאור) הנמצא ברשותי שראיתיו ושלא ראיתיו,

שנשאר בין השיניים פירור קטן חמץ מאכילה שאכל בערב פסח בבוקר, ובעת שהיה אוכל ולועס המצה בלילה, נפרד אותו פירור מבין השיניים ונדבק במצה ואכלו עם המצה. על כן כמה וכמה צריך האדם לשום ליבו בדבר זה, להיזהר בניקוי שיניו היטב.

²⁴¹ **הכשר שיניים תותבות:** יש הנוהגים להגעילן, אבל הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל סובר שמאחר שאין להכשיר כלי בדרך שיכולה לקלקלו מחשש שלא יכשירו כראוי, יערה על השיניים התותבות מים חמים מכלי ראשון שלא פסקה רתיחתו (=קומקום רותח), וכן ראוי לנהוג בכל שיניים תותבות שניתן להוציאן מהפה. לעומתו, הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל מקל וסובר שניתן להכשיר בניקיון בלבד, ועל כן יש לחצוץ בקיסם ולנקות היטב.

²⁴² **זמנים מפורטים יותר: ירוחם ודימונה:** ספרדים: 9:46. אשכנזים: 10:10. גר"א וחב"ד: 10:40. **קריית שמונה:** ספרדים: 9:43. אשכנזים: 10:06. גר"א וחב"ד: 10:37. **קצרין (רמת הגולן):** ספרדים: 9:43. אשכנזים: 10:06. גר"א וחב"ד: 10:37. **טבריה:** ספרדים: 9:44. אשכנזים: 10:06. גר"א וחב"ד: 10:37. **חיפה:** ספרדים: 9:46. אשכנזים: 10:09. גר"א וחב"ד: 10:39. **תל אביב:** ספרדים: 9:47. אשכנזים: 10:10. גר"א וחב"ד: 10:40. **באר שבע:** ספרדים: 9:47. אשכנזים: 10:10. גר"א וחב"ד: 10:40. **אילת:** ספרדים: 9:46. אשכנזים: 10:10. גר"א וחב"ד: 10:40.

שבערתיו ושלא בערתיו, ייבטל ויהיה (הפקר) כעפר הארץ. יש לומר שלוש פעמים 'כל חמירא', ובפעם השלישית יש נוהגים להוסיף 'לבטיל ולהווי הפקר כעפרא דארעא' – 'ייבטל ויהיה הפקר כעפר הארץ'²⁴³. חשוב לדעת שאין זו תפילה מסויימת שתקנו לחג הפסח, אלא הכוונה היא ביטול החמץ והפקעתו מרשותנו, ומי שלא מבין זאת לא ביטל את חמצו. גם אם לא הספיק לבער את החמץ בפועל יאמר את הנוסח הזה בזמן, כי העיקר הוא הביטול, וכך ייבטל את חמצו, ומיד שיתאפשר לו יבערו. מאחר ועיקר מצוות עשה של השבתת החמץ היא ביטול החמץ, בעל החמץ בעצמו חייב לאמר זאת בעצמו ולהבין מה הוא אומר. לכן ניתן לומר זאת בכל שפה שמבין. אישה אלמנה או בודדה, ל"ע, תאמר זאת עבור החמץ שברשותה, אולם במשפחה אחת, אין צורך שכל בני המשפחה יאמרו זאת, שהרי החמץ שייך לכל בני המשפחה, ולכן רק האיש יבטל את החמץ.

• **דין פחי אשפה:** לפני זמן ביעור החמץ יכול לזרוק את החמץ גם לפח אשפה ציבורי העומד ברשות הרבים, ואם עושה כן ישתדל לזרוק לפני שמפנים את הזבל, ואם למרות זאת נשאר החמץ בפח האשפה אינו צריך לבערו ממש, הואיל והוא כבר מופקר. אולם לא יזרוק את החמץ לפח האשפה הפרטי שלו (וכגון משפחות הגרות בבתי פרטיים, שלכל אחד יש פח משלו) אם יודע שלא יפנו אותו לפני זמן ביעור החמץ, ואם זרק ולא פינו את הזבל, ישפוך על הזבל שבפח אקונומיקה וכד', כדי שייפסל ממאכל כלב²⁴⁴.

• **דרך שריפת החמץ:** נוהגים להוסיף לשריפת החמץ גם את הנר שבעזרתו בדקו את החמץ²⁴⁵. יש האומרים תפילה מיוחדת להינצל מאיסור חמץ השנה ובכל שנה ושנה, וכן כתוב בזוהר הקדוש²⁴⁶ שהשומר עצמו בפסח מחשש חמץ שמור גופו מיצר הרע, נשמתו עליונה ועליו

²⁴³ ויש נוהגים לומר בכל שלוש הפעמים את המילה 'הפקר', וטוב יותר להזכירה רק בפעם השלישית. שים לב שלנוסח האשכנזים כוללים גם את המילה 'הפקר' וכן מבטלים גם חמץ וגם שאור, בעוד בנוסח הספרדים מזכירים רק חמץ שהכוונה היא גם לשאור, ולא מציינים את ההפקר, מאחר שכשהחמץ בטל הוא גם הופקר. למעשה, כל אדם יכול לומר את הביטול לפי הנוסח השגור על לשונו, שהרי עניין הנוסחים זהה.

²⁴⁴ עיין: אגרות משה, א"ח, ח"ג, סימן נז'. לכן לא יניח את החמץ בתוך שקית ניילון, שהרי האקונומיקה לא תוכל לפסול את החמץ ממאכל כלב. אמנם מאחר שאסור לזרוק לחם לביזיון משום כבודו, יעטוף אותו בנייר וכד', כך שהאקונומיקה תחדור אותו, והלחם לא נזרק בביזיון.

²⁴⁵ והסבירו גדולי המוסר שחפץ שכל עניינו הוא לבדוק מה לא טוב חייב בשריפה, והמשל ברור: אין לנו לבדוק מה לא טוב באחרים, אלא לשפר את מה שטעון תיקון אצלנו.

²⁴⁶ רעיא מהימנא, כי תצא, דף רפב עמוד ב', וז"ל: 'ומאן דנטיר לון מחמץ ושאר גופיה איהו נטיר מיצה"ר לתתא ונשמתא לעילא ואתמר ביה לא יגור רע בגין דהא אתעביד גופיה קדש ונשמתיה קדש קדשים ואתמר ביצר הרע וכל זר לא יאכל קדש, והזר הקרב יומת'.

נאמר 'לא יגורך רע', ובשם **האר"י ז"ל** מובא שמי שמצליח להישמר מאיסור חמץ בפסח ונזהר אפילו ממשוהו (מעט), מובטח לו שלא ייחטא כל השנה כולה, והוסיף מרן **החיד"א**²⁴⁷ בלשונו המתוקה: 'הנזהר מחמץ בפסח אפילו ממשוהו בטוח שתעלה לו שנה טובה'. כתב **רבנו יוסף חיים**²⁴⁸ זיע"א שנוהגים להצניע את הלולבים להסיק בהם את התנור לאפיית מצת מצווה, וטעמו הוא שמאחר ונעשתה בהם מצווה אחת יהיו ראויים למצווה נוספת, ולכן נראה שכיום שלא כולי כועלמא בקיאים ואופים מצת מצווה בעצמם, ניתן וטוב לשמור את הלולבים לשריפת החמץ.

▪ **סוף זמן ביעור חמץ ביום שישי (לפי שעון קיץ) אופק ירושלים –**

לנוהגים כמנהג הספרדים: 10:57. לנוהגים כמנהג האשכנזים: 11:26.

דעת האדמו"ר הזקן והגר"א: 11:41.

זמנים נוספים למקומות שונים בארץ מופיעים בהערת השוליים²⁴⁹.

- **הערה חשובה לגבי הזמנים:** כתבנו כאן זמנים שונים לאשכנזים ולספרדים, וראוי לכל אחד לכתחילה לנהוג ע"פ מנהגי עדתו, אבל אם נאנס ולא הספיק להכין את כל חפציו עד לשעה זו או שיועד שאם ילך אחר הזמן המאוחר יותר יהיה לו יותר פנאי נפשי לדקדק בהכנות השונות, ניתן להקל וללכת אף לכתחילה אחר הזמן המאוחר יותר, כיוון שהדבר הוא גזירה דרבנן, ובמחלוקת הפוסקים באיסור דרבנן ניתן להקל במקום הצורך, שהרי מהתורה איסור אכילת חמץ והנאה ממנו חל רק מחצות היום²⁵⁰. כמו כן, לצורך ילדים

²⁴⁷ החיד"א מורה באצבע, אות קצו'.

²⁴⁸ בן איש חי, שנה ראשונה, פרשת צו, הלכות פסח, אות כב'.

²⁴⁹ **זמנים מפורטים יותר: ירוחם ודימונה:** ספרדים: 10:59. אשכנזים: 11:27. גר"א וחב"ד: 11:42. **קריית שמונה:** ספרדים: 10:56. אשכנזים: 11:24. גר"א וחב"ד: 11:39. **קצרין (רמת הגולן):** ספרדים: 10:55. אשכנזים: 11:23. גר"א וחב"ד: 11:39. **טבריה:** ספרדים: 10:56. אשכנזים: 11:24. גר"א וחב"ד: 11:40. **חיפה:** ספרדים: 10:58. אשכנזים: 11:26. גר"א וחב"ד: 11:42. **תל אביב:** ספרדים: 10:59. אשכנזים: 11:27. גר"א וחב"ד: 11:43. **באר שבע:** ספרדים: 10:59. אשכנזים: 11:28. גר"א וחב"ד: 11:43. **אילת:** ספרדים: 10:59. אשכנזים: 11:27. גר"א וחב"ד: 11:42.

²⁵⁰ שר"ע, סימן תמ"ג, ס"א. משנה ברורה, ס"ק א', ג', ו'. לכן אם חושש שיהיה דחוק ולא יוכל לנקות היטב את ביתו עד לזמן זה וינקה באופן מרושל רק כדי לומר שסיים לפני הזמן המוקדם לא יעשה כן, ולא ייצאו תקלות תחת ידו, ויהיה הדבר כחומר המביאה לידי קולא.

הקטנים מגיל חינוך שהתעוררו מאוחר ביום זה וטרם אכלו את ארוחת הבוקר וכד', ניתן להקל כזמנים המאוחרים יותר, מאחר שאין להחמיר על קטנים בדבר דרבנן.

12. חצות היום

מחצות היום חל איסור עשיית מלאכה עד לחג. האיסור בעשיית מלאכה קיים בתספורת, בתגלחת וכן בכל מיני עבודות שונות. למרות שכיום יש שמקילים להתגלח לכבוד החג גם לאחר חצות היום, מאחר ואנו מתגלחים במכונת גילוח, לכתחילה יש להתגלח לפני זמן זה²⁵¹. ראוי להתכונן לקראת היום הגדול ולקראת ליל הסדר, וללכת לישון קצת, כדי שיהיה כח לעסוק בלילה בסיפור יציאת מצרים²⁵². אע"פ שכל השנה קיימת מצוות זכירת יציאת מצרים, בפסח היא מצווה מיוחדת נוספת, שכן עתה אנו מצווים בסיפור יציאת מצרים, כדי להודות לקב"ה על כל אשר גמלנו ועל הניסים הרבים שהראנו ושעשה לאבותינו ולנו. המקיים מצווה זו, מקיים מצוות 'והגדת לבנך ביום ההוא' (היום ההוא הוא פסח, שהוא זמן יציאת מצרים), ועל כן צריך כל אדם לספר בלילה הזה בסיפור יציאת מצרים, וכבר אמרו חז"ל: 'וכל המרבה לספר ביציאת מצרים – הרי זה משובח'. מי שיכול לעבור על מדרשי חז"ל בנושא הפסח וכן ללמוד משניות ממסכת פסחים כדי להבין את עוצמת הקרבת הקורבן ואת גודל המעמד, תבוא עליו ברכה. חשוב לזכור כי בכל מקרה, על עורך הסדר לעבור על ההגדה לפני הסדר, ולמען ידע את ההלכות הבסיסיות, ולמען יוכל להסביר, לנהל ולערוך את הסדר להדרת המלך.

• חצות היום (לפי שעון קיץ): לפי אופק ירושלים – 12:45.

13. אכילה בערב פסח

²⁵¹ טוב לקצוץ את הציפורניים לפני חצות היום – בן איש חי, ש"ר, צו, אות כד'. אמנם גיהוץ או צחצוח נעלים וכד' אינן מלאכות גמורות ומותר לעשותן אף לאחר חצות היום. כמובן שמשחת נעליים אינה צריכה שום הכשר לפסח.

²⁵² מצווה על כל אדם לטהר עצמו ברגל, ולכן כל אדם (גברים) ישתדל לטבול במקווה בערב החג, ורצוי לטבול לאחר חצות היום, או לכל הפחות כשעה לפני חצות. כמו כן, יש נוהגים לאפות מצות ליל הסדר אחר חצות היום, ורצוי לנוהגים כך לבטל את כל הפירורים שייפלו במהלך הלישה משום שהם נעשים חמץ, ועל כן הנוהגים כך יאמרו בפה: 'אני מבטל ומפקיר את כל הפירורים שיפלו ואת כל הבצק שיידבק בכלים', ואם כבר החמיצו חייב לשרוף אותם מיד.

אסור לאכול מצות ביום זה כלל, וזאת משום שהמצה שתאכל בלילה תהיה חביבה על האדם, וגם כדי שיהיה היכר לאכילת מצת המצווה. האיסור חל גם על ילדים קטנים המבינים את עניין הסדר, ומתחיל מעלות השחר. לאחר סוף זמן אכילת חמץ, ספרדים יכולים לאכול מאכלי קטניות שונים, ואשכנזים יכולים לאכול קציצות מבושלות העשויות ממצות טחונות מעורבות עם ביצה, כך שטעם המצה אינו ניכר, וגם אין עליהן שם מצה, ויש מקילים ומתירים אפילו לאכול עוגות ועוגיות מקמח מצה, וראוי להחמיר ולאכול רק כופתאות מקמח מצה (קניידלך)²⁵³, והנוהגים כך, טוב יעשו אם יטחנו את המצות ויבשלו את הקניידלך לפני ערב פסח. מי שקונים קמח מצות מוכן ולא טוחנים את המצות בבית, יכולים להכין את הקניידלך אפילו בערב פסח, מאחר שקמח זה לא היה מצה בערב פסח²⁵⁴.

שלוש שעות זמניות לפני השקיעה בערב פסח אין לאכול תבשילים שברכתם 'מזונות' וברכה אחרונה שלהם 'מעין שלוש', כדי שיאכל בלילה מצה לתיאבון, וזה הנקרא שעה עשירית. לכן מזמן השעה העשירית יאכלו רק פירות וירקות, בשר ודגים, או עוגיות שברכתם 'שהכל', ויזהרו שלא למלא את כרסם יותר מדי, כדי שיאכלו את המצה לתיאבון²⁵⁵. יש נוהגים שלא לאכול חסה בערב פסח כלל, כדי שבאכילת המרור בליל הסדר יהיה חיבוב מצווה²⁵⁶. יש אומרים שבערב פסח לא אוכלים חרוסת וכן את כל הפירות שמכילים אותה מהם ואין לחוש לזה²⁵⁷. אין לשותות הרבה משקאות משכרים (מדובר כמובן על משקאות הכשרים לפסח) בערב פסח מחשש שישתכר, ועוד שצריך להגיע לליל הסדר כשהאדם תאב לאכילה, ולכן אין

²⁵³ נראה שלדעת רמ"א (סימן תע"א, ס"ב) ניתן לאכול עוגות העשויות מקמח מצה, מאחר שברכתם 'מזונות', ופקעה מהם ברכת 'המוציא' הראויה למצה, וכן פסק הגרש"ז אויירבך (שש"כ, פ"נו, הערה נ'). הליכות שלמה, פ"ח, ס"ד, ובהערות), אולם למעשה ראוי להחמיר בדבר, הואיל ועדיין שם מצה על העוגות, ואם יאכל הרבה מהם בשיעור ובזמן קביעת סעודה, יתחייב בברכת המוציא ובברכת המזון, כך שעדיין לא פקע מהם שם מצה לגמרי, שלא כקניידלך שאין עליהם כלל שם מצה, וברכתם לעולם 'מזונות' ו'מעין שלוש', ואין לאסור את אכילתם בזמן זה כלל – משנה ברורה, ס"ק כ'. עולת ראייה, ח"ב, עמוד רמג'. חזון עובדיה, פסח, פ"ט, ס"ה. מי שנהג שלא לאוכלם בזמן זה מחמת שחשב שאסור לאכול קניידלך בזמן זה, יכול לאכול מעכשיו גם ללא התרת נדרים, אבל אם יכול לעשות התרה בפני שלושה, והדבר לא גורם לו טורח רב מידי עדיף שיעשה התרת נדרים (מספיק לעשות פעם אחת ולא צריך כל שנה ושנה), ויפרט את מנהגו ואת הסיבה שבגינה הוא רוצה להפסיק לנהוג איסור. למרות זאת, אם ידע שהדבר מותר ונהג בו איסור, ישאל חכם האם הוא יכול להתירו, ואם כן חייב להתיר נדרו בפני שלושה, ויפרט את הנדר ואת סיבת ההתרה לפחות לאחד מהמתירים. עיין: שו"ע, יו"ד, סימן רי"ד ס"א. נר"כ.

²⁵⁴ בן איש חי, ש"ר, צו, אות כו'. רב פעלים, או"ח, ח"ג, סימן כז'. וטעם הדין הוא משום שכאשר מבשלה לפני ערב פסח לא חל עדיין האיסור לאכול מצה בערב פסח, ודומה הדבר למבשל סתם קמח כשר לפני הפסח. לכן למעשה המכונים קניידלך מקמח מצה יכולים לאוכלם עד השעה העשירית.

²⁵⁵ ולכן אנשים רגישים במיוחד, יפסיקו לאכול כבר מבעוד זמן כדי שיאכלו לתאבון, ואפילו מחצות היום.

²⁵⁶ שו"ע, סימן תעא' ס"ב. כף החיים ס"ק כז'.

²⁵⁷ שו"ע, סימן תעא' ס"ב. כף החיים ס"ק ל'.

לשתות אפילו הרבה יין או מיץ ענבים (טבעי המשמש לקידוש). הגדרת 'הרבה' תלויה בהרגשת האדם, אם הוא מרגיש שהשתיה סותמת את תאוות האכילה שלו או משביעה אותו יימנע ממנה, ואם היא רק גורמת לו לרצות עוד יכול לשתות עוד, וכן ינהג הלכה למעשה בכל סוגי המאכלים המותרים²⁵⁸.

● זמן שעה עשירית (לפי שעון קיץ): לפי אופק ירושלים – 15:51.

14. ההכנות לסדר

יש לפתוח לפני החג את חבילות המצות, וכן לפתוח את בקבוקי היין²⁵⁹, לערוך את השולחן ולכסותו במפה יפה, ורצוי להניח כריות על כסאות האנשים למען יהיה להם נוח ויוכלו להסב על צידם השמאלי – הלילה הזה על כולנו לנהוג כבני חורין. צריך שכל אחד מהמסובין יאכל מהמצות וישתה ארבע כוסות, ולכן צריך להניח לפני כל אחד מהמסובין כוס יין שמכילה לפחות שיעור רביעית, שהוא לפחות כ-86 סמ"ק²⁶⁰. יש לדאוג שכל אחד מבני הבית יאכל כזית מצה, ולכן יש להיערך לכמות מספקת של מצות לליל הסדר, ועדיף שהמצות תהיינה שמורות. יש להכין הגדה לפני כל אחד מן המסובין, ומי שיכול, טוב יעשה אם יקנה הגדה אחידה לכולם כדי שלא ירבו הטעויות והוויכוחים במהלך הסדר. יש לצלות את הביצה והזרוע, וכן יש לבדוק היטב את עלי החסה והכרפס, וישרו אותם במים עם נוזל ניקוי למשך פחות מחמש דקות²⁶¹, ויניחו את העלים עטופים בניילון במקרר²⁶², ועיין עוד לקמן בדיני המאכלים בקערת הסדר.

²⁵⁸ ט"ז, סימן תע', ס"ק ב'. ביאור הלכה, ד"ה ויין מעט.

²⁵⁹ אמנם אם לא פתוח לפני החג יכולים לפתוח דברים אלו בחג עצמו.

²⁶⁰ ישנה מחלוקת בין הגר"ח נאה שסובר שרביעיית היא 86 סמ"ק וכך פסקו הספרדים וחלק מהאשכנזים, אך יש מהאשכנזים שנוהגים להחמיר כשיטת החזון איש ולשתות 150 גרם.

²⁶¹ ועיין לקמן שיש לקנות תוצרת נקינה מחרקים, ועדיף גם אותה לשטוף היטב עם חומר ניקוי, וכיום קיים חומר ניקוי טבעי בשם סטרילי, ואע"פ שלא ניתן להסתמך עליו לבדו הוא בוודאי מאוד יעיל לניקוי ושטיפה של תוצרת שגודלה בפיקוח ללא חרקים.

²⁶² לא יוצאים ידי חובה במרור וכרפס כבושים, ועל כן אסור להשאירם עם מים למשך 24 שעות, וכן אסור להניחם בתוך כלי עם נוזל חריף מעל לזמן שהיה לוקח לו לרתוח על האש, שזה כשלוש-חמש דקות, משום שבמקרים אלו העלים נחשבים כבושים.

• **אכילה בכלים חד פעמיים:** יש להכין כלים נאים ומכובדים לחג, ולכן נראה שעדיף לאכול בכלים רגילים מחרסינה או זכוכית וכד' ולא בכלים חד פעמיים²⁶³. אמנם אם ישנם הרבה אנשים בשולחן הסדר וחושש שמא יצטרך להתעסק הרבה בשטיפת הכלים וכד', ועל ידי כך יפסיד מצוות מההגדה, או את החלק שלאחר ברכת המזון בגלל שמתעסק עם הכלים ורוצה לשטוף אותם עוד בלילה, יכול לאכול בכלים חד פעמיים נאים ויפים, ובפרט כיום שהכלים החד פעמיים חזקים וטובים ואנו משליכים אותם לפח רק מחמת שאיננו רוצים לטרוח בניקיונם, וכל אחד ישתדל שהכלים יהיו נאים ביותר ומכובדים ביותר כפי יכולתו לכבוד החג. ראוי להעיר שבשנים האחרונות בחלק מהכלים החד פעמיים (מנייר וקרטון) היתה בעיה של עמלון הכלים במוצרי חמץ, ולכן יקפיד לקנותם עם ההכשר. אין צורך בהכשר על כלים חד פעמיים מפלסטיק. תבניות חד פעמיות מאלומיניום וכד' מהדין אינן צריכות הכשר, שכן כיום לא מושחים אותן בחומרים שומניים, אולם הרוכש תבניות אלו עם הכשר על מנת להיות בטוח שאין בזה איסור – יבורך.

15. כניסת החג, תפילות הלילה והקידוש

יתלבשו בבגדים נאים ומכובדים לכבוד יום טוב, ומי שיש לו בגד חדש, ילבשנו ויברך עליו 'שהחיינו'²⁶⁴. מעיקר הדין אין צורך בכשרות מיוחדת לפסח לכל תמרוקי הנשים, כגון דאודורנט וכד', ורק המחמירים בדבר תבוא עליהם ברכה, דין השפתון (אודם) שונה, ויש לוודא שיש לו כשרות מיוחדת לפסח²⁶⁵. ישתדלו להרבות אור בבית, ובוודאי במקום בו עורכים את הסדר, ויש לעשות כן לפני כניסת החג. צריך להדליק שני נרות ולברך עליהם שתי ברכות: 'להדליק נר של יום טוב' ו'שהחיינו'²⁶⁶. חלק מהנשים האשכנזיות תדלקנה ביום טוב את נרותיהם כמנהגן בשבת, כלומר קודם תדלקנה ואחר כך תברכנה, אבל נשים ספרדיות

²⁶³ ש"ע, סימן תע"ב ס"ב. משנה ברורה, ס"ק ו'.

²⁶⁴ למנהג הספרדים, לפני ברכת שהחיינו, אם אומרה על בגדים חדשים אומר 'ברוך מלביש ערומים' (ללא שם ומלכות), והטוב ביותר ללבושו בבוקר ולכוון בברכת 'מלביש ערומים' שבברכות השחר גם עליו.

²⁶⁵ הבעיה שבאודם יש חומרים שאינם כשרים לפסח, ואע"פ שיש שהעלו להתיר להשתמש באודם בפסח, כיוון שאינו ראוי למאכל כלב, להלכה צריך להחמיר בדבר, מאחר שחלק מהשפתון נמרח על מאכלי האשה, כך שלמעשה היא אוכלת את השפתון, וברור שאינו פסול מאוד לאכילה. יש לזכור שאסור למרוח אודם בחג עצמו ובשבת, משום איסור צובע, ולכן למעשה יכולה למרוח אודם כשר לפסח לפני כניסת החג (והשבת) ובחול המועד.

²⁶⁶ לדעת הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל אין לאישה לברך שהחיינו בהדלקת הנרות, וזאת בכדי שתוכל לצאת ידי חובת קידוש בבעלה שמברך שהחיינו בקידוש, אבל המנהג הרווח בין אצל האשכנזים ובין אצל הספרדים הוא כדעת בן איש חי והרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל שתברכנה 'שהחיינו' גם בהדלקה.

לכל הדעות תברכנה לפני ההדלקה²⁶⁷, וכן נוהגות גם חלק מהאשכנזיות נוהגות ככ²⁶⁸, וחילוקים אלו נכונים לכל הימים הטובים, והשנה ינהגו לפי דעות אלו בערב שביעי של פסח (ים חמישי) אולם בערב חג הפסח ידליקו כולם כמנהגם בשבת רגילה, ואין להעביר אש מנרות אלו, ולכן אין צורך להשאיר נר נשמה. אם לא התפללו, יתפללו מנחה ויש הקוראים את סדר הקרבת קורבן הפסח בזמן שבית המקדש היה קיים. כמו כן יש שקוראים חלק מההגדה. רב העיר מניח עירוב חצרות, ועיין בדיניו השונים בהערה²⁶⁹.

- **תפילת ערבית:** למנהג כולם מתפללים כתפילת ערבית לשבת, ומאחר שהשנה החג חל בשבת אומרים את המזמורים הקשורים לקבלת שבת, ויש כאלו שלא אומרים את כל המזמורים וכל אחד ינהג כפי מנהג עדתו המופיע במחזור. הספרדים נוהגים לומר 'לכה דודי' וקבלת שבת כמו בכל שבת, אולם לא אומרים את המשניות של פרק 'במה מדליקין', וקוראים בדילוג: 'כל ישראל...אמר ר' אלעזר...תלמידי חכמים', ולאחר מכן את המזמור המיוחד לפסח 'הודו לה' כי טוב', 'ימלוך', קדיש. 'ברכו', קריאת שמע וברכותיה, 'השכיבנו'. הקהל אומר תחילה 'ושמרו בני ישראל את השבת', ולאחר מכן פסוקים הקשורים לחג: האשכנזים אומרים: 'וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל', והספרדים מוסיפים לפני פסוק זה

²⁶⁷ אמנם נשים ספרדיות הנהגות כבן איש חי והרב משאש מדליקות את נרות השבת ורק אחר כך מברכות, כאשכנזיות, אך ביר"ט לא תעשינה כך.

²⁶⁸ אשכנזיות הפוסקות כדעת משנה ברורה (סימן רס"ג, ס"ק כ"ז) תדלקנה ואז תברכנה, אמנם לדעת הגרש"א (שמירת שבת כהלכתה, פ"מ, ס"ז. הליכות שלמה, פ"ט, הערה 146) יברכו ואז ידליקו.

²⁶⁹ נוהגים לעשות עירוב חצרות מידי שנה בשנה, כאשר מטרתו היא להתיר לנו את הטלטול וההוצאה בשבת ובי"ט. רגילים לעשות את העירוב בדרך כלל בערב פסח עם חצי קילו מצות, ויש הנוהגים לעשות כן בערב שבת חול המועד, ויעשו זאת לאחר מנחה לפני השקיעה וכניסת השבת, שכן טוב שיהיו כמה שיותר אנשים במעמד הנחת העירוב, אולם אם אין שהות בדבר יעשו עירובי חצרות לפני מנחה. העירוב נעשה ע"י חכם הבקיא בהלכות אלו, והוא יקנה את המצות ויגביהן לפחות טפח, ואחר כך ייתן את המצות לאדם אחר ויאמר לו: 'זכה בעירוב זה לאחינו בני ישראל הדרים פה עימנו ושיבואו לדור בעיר הזאת שיסמכו לטלטל על ידו מרשות לרשות בשבת וביום טוב'. (אם המצות לא שייכות לרב, אדם אחר ייקח אותן וייתן אותן לרב ואז הוא ימסור אותן למישהו אחר שיזכה בהן עבור כל הקהל). האדם האחר יגביה את המצות טפח, ואז ייקח הרב בחזרה ויברך '...על מצות עירוב', ויוסיף: 'בדין עירובא יהא שרי לנא לאפוקי ולעילוי ולטלטולי מבית לבית ומבית לחצר ומחצר לבית ומבית לבית ומבית לבית ומגג לגג ומעליה לתחתית ומתחתית לעליה ומזווית לזווית ומרשות לרשות כל מאי דצריך לן בכל שבתות השנה וימים טובים לנו ולכל המסתופפים עימנו מכאן ולהבא מפסח זה עד פסח של השנה הבאה שיבוא עלינו לשלום בעזרת האל יתברך שמו לעד'. טוב לחזור על נוסח העירוב בעברית למען יבינו את מה שאומרים. נוהגים להניח את העירוב בבית הכנסת במקום בולט ויש להיזהר שלא לתלות את המצות על וו, משום שהדבר קשה לעניות (ע"י: כף החיים, סימן ק"פ, ס"ק יד', וכן סימן תל"ד, ס"ק יג') אלא להניחן על מדף או בתוך תיבה בכבוד, ויש נוהגים להניח את העירוב בתוך תיבה מיוחדת שכתוב עליה עירוב חצרות ונאה הדבר. הרוצה להניח בעצמו עירובי חצרות רשאי לעשות כן אבל לא יברך על העירוב, שהרי העירוב המונח עבור כולם כולל גם אותו, אולם יאמר את נוסח היתר הטלטול שלאחר הברכה, ואם לא מתכוון שעירוב זה יהיה לכל השנה לא יאמר מפסח זה עד פסח הבא.

ואומרים: 'אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדים'. חצי קדיש, תפילת שבע לחג ולשבת. הברכה האמצעית חותמת 'מקדש השבת וישראל והזמנים'. אם שכח להוסיף את השבת ונזכר מיד בחתימת הברכה יוסיף 'והשבת', אולם אם נזכר רק אחרי תוך כדי דיבור אינו חוזר כיוון שהזכיר שבת בנוסח הברכה. אם חתם 'מקדש השבת' ולא אמר 'והזמנים' לא חוזר, כיוון שהזכיר את חג המצות בתוך הברכה. לאחר התפילה אומרים 'ויכולו'. נחלקו המנהגים לגבי אמירת מעין שבע: למנהג האשכנזים לא אומרים מעין שבע²⁷⁰, שנתקן על שמירה מהמזיקים ובלילה זה כולנו שמורים מהם, וכן פסק גם הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל²⁷¹ והרב **שלום משאש** זצ"ל, אולם למנהג המקובלים אומרים ברכת מעין שבע כרגיל, וכן פסק הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל²⁷². לאחר מכן אומרים הלל שלם בברכה (גם הספרדים), וטוב לכוון בברכה על ההל שבתפילה לפטור גם את ההלל שבהגדה שלא מברכים עליו. קדיש. הספרדים מוסיפים מזמור לפסח 'בצאת ישראל ממצרים', קדיש ו'עלינו לשבח'. לאחר התפילה, מאחלים איש לרעהו חג שמח, וממהרים העם איש לביתו, ועורכים את הסדר המיוחל.

▪ **קידוש:** הקידוש של החג מורכב משלוש ברכות: ברכת היין (בורא פרי הגפן), ברכת הקידוש (אשר בחר בנו...מקדש השבת וישראל והזמנים), ברכת הזמן (שהחיינו). לאחר הקידוש שותים כולם מהיין, וזו היא הכוס הראשונה, ועל כן כבר לפני הקידוש יש להקפיד שלכולם יהיה יין בשיעור המתאים. בניגוד לקידוש רגיל, שם כולם שותים מכוסו של המקדש, כאן יש להניח כוסות לפני כל אחד מהמסובים כדי שכולם יוכלו לשתות את הכוס הראשונה כשיעורה בהסבה.

16. עריכת הסדר

▪ הכנת קערת הסדר

ראשית, נבאר מהם מאכלי הסדר המיוחדים, ועל איזה דברים צריך להקפיד בהם.

²⁷⁰ ביאור הלכה, סימן רסח, ד"ה יו"ט שחל להיות.

²⁷¹ חזון עובדיה, הלכות תפילת ליל הסדר, אות ו'. לנוהגים שלא לאומרה, אם הש"ץ התחיל לומר ברכת מעין שבע לא יפסיקו אותו באמצע הברכה שזה בוודאי הזכרת שם שמים לבטלה, אלא יסיים אותה כתקנה: 'ברוך אתה ה' מקדש השבת', ונכון שמיד יאמר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'. נחלקו הדעות לגבי עניינת אמן ע"י הקהל: לרב עובדיה יוסף זצ"ל לא יענו, שכן ספק אמן לקולא, אולם הרב יהושע מאמן סובר שיאמרו אמן, שכן מאחר שיש נוהגים לומר ברכה זו לכתחילה אין בזה אמן לבטלה.

²⁷² הרש"ש בספר נהר שלום. כף החיים, סימן רסח' ס"ק מו'. סימן תפז' ס"ק כב', וכן פסק הרב עובדיה הדאיה זצ"ל, ועיין עוד בנתיבי עם לרב עמרם אבורביע במנהגי ירושלים אות א, וכן בסימן רסח' ס"ט.

כ ר פ ס

▪ **סוג הירק:** יש להשתמש בירק שברכתו 'אדמה', רצוי לקחת כרפס (= סלרי), כרתי, צנון או תפו"א. רצוי להימנע מלקחת את אותו הירק גם למרור וגם לכרפס, אך אם אין לו ירק שונה, הדבר לא מעכב. רצוי מאוד להקפיד דווקא על הכרפס, שכן כך תיקנו חז"ל. יש לבדוק אותו היטב מחשש לתולעים, ועדיף לקנות כרפס מתוצרת 'גוש קטיף' המוחזק כנקי מתולעים²⁷³, אם אינו יכול להשיג כרפס בדוק וחושש מתולעים ישתמש לכתחילה בירק אחר.

▪ **כמות האכילה והברכה:** אוכלים פחות מכזית מהכרפס, כלומר פחות מ-27 גרם, וזאת בגלל ספק ברכות בעניין ברכה אחרונה, אך אם טעה ואכל בכל זאת כזית ומעלה – לא יברך. עדיף לכוון ולפטור בברכת 'בורא פרי האדמה' שמברך על הכרפס את המרור שיאכל בהמשך, שלמרות שגם ברכתו 'בורא פרי האדמה' אין מברכים עליו, שכן אוכלים אותו לאחר שאוכלים את המצה.

▪ **טיבול הכרפס:** יש לטבול את הכרפס במי מלח, או במיץ לימון או בחומץ²⁷⁴, ויש ליטול ידיים לפני הטיבול הזה, כדין אכילת דבר המטובל במשקה, שזוקקת נטילת ידיים ללא ברכה. דיני הנטילה זהים לדיני נטילת ידיים ללחם, חוץ מהברכה, ולכן צריך להקפיד ליטול ידיו היטב לפחות ברביעית מים ולנגבן. אע"פ שלדעת הרבה פוסקים יש להקפיד על נטילת ידיים לדבר שטיבולו במשקה גם במשך כל השנה, וכן ראוי לנהוג למעשה, גם אדם שבדרך כלל אינו מקפיד על כך, צריך להקפיד על נטילה זו בליל הסדר. טוב שלא לדבר לאחר הנטילה עד לאחר אכילת הכרפס, ואם דיבר לא חוזר ליטול. אין צורך לאכול את הכרפס בהסבה כיוון שהוא מורה על השיעבוד וההסבה היא דרך חירות, אך אם הסב אין זה לעיכובא.

ב י צ ה

²⁷³ מאחר ונמצאו בעיות שונות בחלק מהחברות המשווקות ירק ללא תולעים, הרצוי ביותר הוא להשרות את הכרפס במים עם חומר ניקוי, כגון נוזל לניקוי כלים, למשך כ-3 דקות, ולאחר מכן לשטוף את הירק תחת זרם מים חזק, וכן רצוי לבדוק בדיקת מדגם של שלושה עלים. אין לשרות את העלים הירוקים (או פירות וירקות אחרים) במים ובחומר בשבת משום איסור בורר, אולם ניתן להניח חומר ניקוי על ידו ולשפשף את העלים או הפירות והירקות ואז לשוטפם במים. דינים אלו שייכים לגבי כל העלים הירוקים המוחזקים כנגועים, כגון חסה, נענע, פטרוזיליה וכד'.

²⁷⁴ משנה ברורה, סימן תע"ג, ס"ק נד'. כף החיים, ס"ק קיב'. אם רוצה לטבול דווקא במי לימון צריך להקפיד לערב מים יותר ממנין הלימון, מאחר שמי לימון הם מי פירות שלא צריך ליטול עליהם ידיים, וחז"ל תיקנו ליטול ידיים ואין לבטל תקנתם – חזון עובדיה, פסח, הלכות ליל פסח, כרפס, אות א'.

■ **סיבת אכילת הביצה:** הביצה היא זכר לקורבן חגיגה שהיה מוקרב גם כן בערב הפסח. נהגו לציין קורבן זה היום בביצה כיוון שביצה מסמלת חורבן ואבילות, ותמיד באותו יום בשבוע שחל יום טוב של פסח, יחול תשעה באב. עיקרו של חג הפסח היה הקורבן, וכיום שנוטל כבוד מבית מקדשנו, אנו חסרים חסרון גדול. עלינו לזכור דווקא ביום זה את בית המקדש ואת חורבנו ולהבין ולחוש כמה חסרים אנו. כשביט המקדש היה בנוי, היו כל העם עולים בערב פסח לבית המקדש ומקריבים פסחיהם, ובערב היו יושבים כל בני המשפחה מסובים ואוכלים את הקורבן. בנוסף, כמו בכל חג היו מקריבים גם קורבן חגיגה, וזכור לשני הקורבנות הנפלאים האלו אנו מייחדים היום שני תבשילים – ביצה וזרוע. חייבים אנו לזכור את עיקר מבוקשנו ומושא תפילותינו 'זאישי ישראל (=קורבנותיהם) ותפילתם מהרה באהבה תקבל ברצון...ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים' ונזכה במהרה לעלות ולראות בבית הבחירה שלוש פעמים בשנה.

■ **זמן אכילת הביצה:** יש שאוכלים את הביצה תוך כדי קריאת ההגדה לפני ה'מגיד' ולאחר ה'יחץ', ויש שאוכלים לאחר הכרפס. יברך עליה ברכה ראשונה (שהכל) יאכל פחות מכזית²⁷⁵ ולא יברך ברכה אחרונה, ואם טעה ואכל יותר מכזית בכל אופן לא יברך ברכה אחרונה. לפני אכילת הביצה יש נוהגים לומר שהיא 'זכר לקורבן חגיגה'²⁷⁶. יש הנוהגים לאוכלה תוך כדי הסעודה, והעושים כך, כמובן שלא יברכו עליה ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה. יש הנוהגים שרק הבכורים אוכלים מהביצה או שרק עורך הסדר אוכל אותה, וכל אחד ינהג כמנהגו. אין לאכול את הביצה המונחת בקערת הסדר, כדי להשאירה שלמה עם כל סימני הסדר עליה, לפחות עד לזמן הארוחה.

מ ר ו ר ו ח ר ו ס ת

■ **כמות המרור ודיניו:** נוהגים לאכול חסה למרור, והסבירה הגמרא שבשם הירק מרומז עניין החג: חס הקב"ה עלינו. יש לבדוק את החסה היטב מתולעים. יש לאכול כזית

²⁷⁵ שזה כרבע או כחצי ביצה.

²⁷⁶ יאמר זאת גם לפני שיברך, שאם לא כן מפסיק בין הברכה לאכילה, ואם שכח לומר זאת לפני הברכה וכבר ברך, יאכל קצת, ואז יאמר זאת, אך בכל מקרה אין זה מעכב. קורבן זה הוא הקורבן שמוקרב בכל חג וחג כדי לסמן שיום החג הוא מיוחד ושמה.

מרור, ולטבלו בחרוסת²⁷⁷. שיעור כזית מרור הוא כשניים-שלושה עלי חסה למנהג הספרדים, וכעלה אחד למנהג האשכנזים²⁷⁸. כיום, עדיף לקחת חסה ללא חרקים שיש עליה השגחה, שכן כך זוכה גם לחזק את היישוב היהודי בארץ הקודש, משום שמגדלי החסות האלו הם יהודים המקיימים בהידור מצוות יישוב הארץ ודבקות בה, וגם נזהר מתולעים²⁷⁹. יש לשטוף היטב חסה זאת. אם אינו יכול לקחת חסה נקייה, או שלא הספיק לנקותה או שחושש, יאכל רק את הקלחים (העמודים הלבנים שבכל עלה ועלה) שאינם טעונים אלא שטיפה לבדם. יש להיזהר שהמרור לא יהיה כבוש, היינו שלא יישאר במים לעשרים וארבע שעות, ואם יש חומר חריף עם המים, יקפידו להוציאו מהם תוך פחות מחמש דקות²⁸⁰.

■ **צורת אכילת המרור:** מאחר שנטל ידיו כהלכה לאכילת המצה, לא נוטלים ידיים למרור, אולם מי שלא נטל ידיו לאכילת המצה, וכגון שאוכל מצה רק בסוף כמבואר לקמן בעניין החולים, ייטול ידיו גם למרור. מאחר והמרור מורה על השיעבוד, לא מסבים בזמן אכילתו, אמנם אם הסב יצא ידי חובה²⁸¹. בזמן קריאת ההגדה כשאומר 'מרור זה שאנו אוכלים...' יגביה את עלי המרור ויראה אותו לכל המסובים, ובעיקר לילדים.

■ **סוג החרוסת ותכולתה:** את החרוסת נוהגים להכין מכל מיני פירות שנמשלו בהם עם ישראל, ויש המכניסים אותה מתמרים (סילאן) ומערבבים בהם אגוזים. אין להכין את

²⁷⁷ המנהג הפשוט הוא לטבול רק את ראש הירק ולא את כולו, וזאת משום שהתולעת שהיתה בזמן הגמרא והומתה ע"י שיקוע המרור בחרוסת אינה מצויה בזמננו. עיין: שו"ע סימן תע"ה, ס"א. ארץ חיים סתהון. משנה ברורה, ס"ק יג'. כף החיים, ס"ק כג'.

²⁷⁸ וזאת משום ששיעור כזית הוא 27 גרם, והאשכנזים מחשבים זאת בנפח, בעוד הספרדים מחשבים זאת ע"פ המשקל וכידוע, לעלי חסה נפח גדול ומשקל קטן.

²⁷⁹ יש להזהר בדבר במיוחד היום שכן חנויות המזון משווקות כיום עלי חסה רחוצים עטופים בניילון בצורה יפה, אך הם אינם נקיים מחרקים, ולכן יש לבדוק היטב שיש השגחה מיוחדת לעניין הנקיות מהתולעים על החסה.

²⁸⁰ אם בכל זאת אין ידו משגת חסה נקיה מתולעים, כגון 'חסלט', ורוצה לאכול דווקא עלים שלמים ולא רק את קלחיהם, ישרה אותם לפני החג במים עם סבון או חומץ למשך קצת פחות משלוש דקות, לאחר מכן יוציאים וישטפם היטב, ויסתכל כנגד האור על כל עלה ועלה בפני עצמו ויבדקנו היטב. למרות שבדרך כלל ניתן להשאיר את החסה במי הניקוי או בחומץ לזמן רב יותר, ולעיתים הדבר אף רצוי, בפסח לא יעשה כן כדי שעלי החסה לא יהיו כבושים, ולא יוצאים ידי חובה במרור כבוש כמבואר לעיל. למרות שצריך שכל אחד מהמסובים יאכל כזית וקשה לנקות כל כך הרבה עלי חסה, לא יתירשל בבדיקת העלים מהתולעים, שכן האוכלם עובר על חמישה לאוים, וגאון עוזנו ותפארתנו הר"ח הטוב בעל בן איש חי הביא מעשה שחכם אחד הזהיר אישה שלא ניקתה כראוי את עלי החסה, ואמר לה שהיא חייבת הרבה מלקיות מאחר שהיא מאכילה את כל בני הבית בתולעים (בן איש חי, ש"ר, פרשת צו, אות כז'). לכן אם חושש שלא יספיק לו הזמן, או שלא יבדוק היטב – ישתדל בכל מאודו לקנות חסה שיש עליה השגחה מסודרת שהיא נקיה מתולעים, ואם לא משיג, יעשה כדברינו, כלומר יאכל את הקלחים הלבנים בלבד. יש נוהגים שלא לאכול חסה בערב הפסח, היינו ביום שני.

²⁸¹ שו"ע, אר"ח, סימן תעה' ס"א. מג"א ס"ק ו'. מחצית השקל.

החרוסת מפירות יבשים מחשש שייבשו אותם עם קמח, ובוודאי החמיצו ואסורים באכילה כל החג. אמנם אם יודע בפירוש שלא יובשו עם קמח ויש עליהם השגחה מרבנות מסודרת כמבואר לעיל, רשאי להכין מהם את החרוסת. לדעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל יש לערב מעט מיץ לימון או חומץ בחרוסת בסמוך לתיבול המרור כדי שהיא לא תהיה מתוקה מדי, שהרי החרוסת היא זכר לשיעבוד²⁸², וראוי לנהוג כך.

ז ר ע

■ **הגדרת הזרוע:** יש לצלות בשר לשם זרוע והוא כנגד קורבן הפסח שהיו אוכלים אותו בסוף הסדר. יש הנוהגים לקחת דווקא בשר כבש, זכר לקורבן שהיה מבשר כבש, אך יש להקפיד על דיני הכשרות שכן כל שנה מתגלות בעיות כשרות רבות בבשר זה, דווקא בימים אלו. ניתן גם לקחת עוף ולצלות אותו. יש הנוהגים לצלות את כנפיו, ויש הנוהגים לצלות דווקא את ה'פולקע'. מאחר וקורבן הפסח היה צלי אש כולו ללא בישול, כך יש לעשות עם הזרוע שהיא זכר לקורבן, ולכן יצלה את הזרוע.

■ **אכילת הזרוע:** רוב הספרדים והאשכנזים נהגו שלא לאכול את הזרוע בלילה, שאז ייראה כאוכל את בשר הקורבן שהיה כולו צלוי כשאין בית המקדש בנוי. יש נוהגים לא לאכול בשר צלוי גם במהלך יום הפסח וכן ראוי לנהוג²⁸³, אמנם יש שנהגו לאכול את הזרוע ביום הפסח. יש שנוהגים לא לאכול כלל ולשמור אותה בחקפאה משנה לשנה, ובכל שנה להוסיף עליה מעט בשר ולצלות אותו עם הזרוע החדשה, וכמובן שחייבים להקפיד לבל יתערבו בהם פירורי חמץ, ולכן יקפידו לעטוף אותה בשקית ניילון וכד'. איסור אכילת בשר צלוי הוא לא רק בזרוע, אלא בכל סוגי הבשר, ולכן אין לאכול בשר צלוי, וכן אין לאכול כבד, ואפילו אם בישל אותו או טחן אותו כך שהכבד לא נראה (כבסלט כבד), הואיל ודרך הכשרת הכבד היחידה היא בצליה²⁸⁴.

²⁸² כמו כן, לפי דברי תוס' (פסחים קטו; ד"ה קפא) התולעים שבחסה מתות מחריפות החרוסת, ולכן צריך שהחרוסת תהיה חריפה מעט או חמוצה.

²⁸³ בן איש חי, ש"ר, צו, אות ל'. אמנם במקום צורך ניתן להקל באכילת הכבד ביום, הואיל וכל האיסור הוא רק מצד המנהג – כף החיים, סימן תעו', ס"ק ב'.

²⁸⁴ הגדה של פסח לרא"ה, עמוד ז', אות לא'. מג"א סימן תעו', ס"ק א'. משנה ברורה, ס"ק א'. כף החיים, סימן תעו', ס"ק ד'. אמנם יש להקל בדבר לצורך חולה, ואפילו אין בו סכנה – כף החיים, ס"ק ו'.

- **הכנת הזרוע:** מאחר שלא אוכלים את הזרוע בליל הסדר, לכתחילה יש לצלותה לפני החג, אבל אם נאנס ולא צלה אותה לפני החג, יכול לצלותה ביום טוב²⁸⁵, אולם מאחר והיתר הכנת אוכל בחג קיים רק כשהוא נאכל בחג עצמו, ולכן ייתן לילדים קטנים לאכול את הזרוע ביום פסח.
- **הזרוע בהגדה:** אין להגביה את הזרוע כשאומרים: 'פסח זה שאנו אוכלים...', משום שנראה כאוכל קודשים (קורבן הפסח) מחוץ לעזרה, וטוב להסביר מדוע לא מגביהים את הזרוע, ולעורר את הצפיה לבית המקדש ולגאולה השלימה.

מ צ ה

- **סוג המצה:** יש לאכול בליל הסדר מצות שמורות ולכתחילה נכון לקדש ולברך רק עליהן, שנאמר: 'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמִּצּוֹת'²⁸⁶, אבל אם נאנס ואין לו מצה שמורה, יוכל לברך על מצה רגילה²⁸⁷. בכל מקרה, אם אדם לא יכול לאכול מצות שמורות בשל סיבות בריאותיות או שהוא קץ בהן, לא יימנע מלאכול את שיעור המצות הנדרש, אלא יאכל מצות רגילות²⁸⁸. מצת ח"י רגעים איננה מצה שמורה משעת קצירה, אולם יש לה מעלה מסויימת על פני המצות הרגילות, ועיין עוד בהערה²⁸⁹.

²⁸⁵ בן איש חי, ש"ר, צו, אות ל'.

²⁸⁶ שמות, פרק יב, יז'.

²⁸⁷ ובפרט בימינו, שגם המצות הרגילות מוכנות מקמח שנשמר משעת הטחינה, ויש הסוברים שדי בזה כדי להחשיב מצה כשמורה (והשמירה משעת הקצירה אינה מעכבת), אולם העיקר להלכה לברך ולאכול מצות שמורות ממש, שנשמרו משעת הקצירה, ורק אם אין לו או שלא יכול להשיג מצה שמורה יאכל מצה רגילה. עיין: שו"ע, סימן תנ"ג ס"ד. משנה ברורה, ס"ק כא-כג'. ביאור הלכה, ד"ה טוב לשומר, וכן ד"ה ולפחות משעת שו"ע, תפב' ולחונים עליו.

²⁸⁸ יש לדעת שמצות שמורות מוכנות מקמח מלא, בעוד מצות רגילות מוכנות מקמח שאיננו מלא, ובכל אופן כולן מוכנות מקמח מיוחד הכשר לפסח.

²⁸⁹ ביארנו לעיל שעיסה יכולה להחמיץ כל עוד לא התעסקו בה 18 דקות ומעלה, ולכן פוסק שו"ע (סימן תנ"ט ס"ב) שכאשר לשים את העיסה להכנת המצות היא אינה מחמיצה כלל, ואפילו אם ילושו אותה כל היום כולו. אולם למעשה האחרונים העלו להחמיר בדבר זה, בשל כמה טעמים: יש לחוש שפירורים ייפלטו מהעיסה וישארו על השולחן ללא עסק כלל ויתערבו אחר כך בעיסה אחרת. לעיתים, לא לשים את העיסה כל הזמן אלא נותנים לה לנוח מעט, ויש הסוברים שבמקרה זה גם זמן הלישה נחשב בשיעור הליכת מיל. בזמן חז"ל אנשים יכלו להכין עיסות מהר יותר (עיין: איכה רבה, פרשה ג', ד"ה גדר בעדי), וכיום שנחלשו הגופים, ייתכן שגם העסק שלנו לא מספיק כדי להחשיב את העיסה כנלושת כל הזמן, ועל כן יש למהר לאפותה לפני שיעברו 18 דקות. לכן ישנה עדיפות לקנות מצות ח"י רגעים על מצה רגילה, שכן בהם מקפידים שלא יעברו 18 דקות מרגע נתינת המים בעיסה עד גמר האפייה, ועוד שמנקים היטב את כל המכונות וכל כלי הלישה והאפייה כל 18 דקות, לבל יישארו פירורי חמץ, ומי שרגיל לאכול דווקא מצות רגילות אבל מקפיד על מצות ח"י רגעים תבוא עליו

▪ **המצה בהגדה:** צריך להגביה את המצות המונחות בקערה כשאומר: 'מצה זו שאנו אוכלים...' ולהראות זאת לכל המסובים ובעיקר לילדים.

▪ **צורת אכילת המצה:** יש לברך את ברכת 'המוציא' על שני לחמים שלמים כבכל קידוש של שבת ויום טוב, שכן צריך לחם משנה (הלחם של פסח הוא המצה) ולכן יאחוז את כל שלוש המצות בשעה שמברך המוציא: יאחוז בעליונה ובתחתונה ואז יניח את התחתונה ויבצע את העליונה ואת המצה שחצה בייחץ' לאפיקומן, שכן דרכו של עני בחצי מצה, כלומר, עני בוצע רק חצי מצה, כיוון שהוא שומר את אוכלו גם לעתיד. יש לטבול את המצות במלח שלוש פעמים, ויאכל את המצות בהסיבה על צד שמאל.

▪ **דיני הסבה:** מסיבים בליל הסדר כיוון שזו דרך חירות ואנו בני מלכים בלילה זה. יש להסב על כרים וכסתות, ומי שאין לו, יכול להסב על חברו או על שולחן אבל לא על עצמו (כיוון שהוא נראה כדואג ואין זו דרך חירות)²⁹⁰. מסיבים דווקא על צד שמאל כיוון שאם יסב על צד ימין יש חשש שיקדם קנה לושט²⁹¹. גם איטר יד, היינו שמאלי, יסב על צידו השמאלי²⁹². אמנם מי שיש לו מכה ביד ימין ואם יסב על צידו השמאלי לא יוכל לאכול או שיש לו מכה בזרוע שמאל וכואב לו להסב על צידו השמאלי, פטור מהסיבה, מאחר שטעם ההסבה הוא אכילה דרך חירות ותענוג ולא בדבר המביא לידי צער²⁹³. יש לזכור כי חובה לאכול את המצה בהסבה, ומי שלא אכלה כך צריך לחזור ולאכולה. גם אבל תוך שנה על אב ואם או תוך 30 יום על שאר קרוביו חייב בהסבה בליל הסדר, אמנם ראוי להסב בשינוי, וכגון שאם כל המסובים מסיבים עם שתי כריות ייקח כרית אחת, או שיסב על ברכי חברו וכד'²⁹⁴. יש הנוהגים להסב בכל הסעודה, ותבוא עליהם ברכה, אמנם לא יסבו בזמן קריאת ההגדה, שאין זה דרך ארץ לעסוק כך בתורה.

ברכה. עיין: ערוך השולחן, ס"ק א', ז'. חתם סופר, השמטות ח"מ, סימן קצו'. ראוי לציין שגם המצות השמורות נאפות תוך פחות משמונה דקות מרגע נתינת המים בעיסה ועד לאפיה.

²⁹⁰ משנה ברורה, סימן תע"ב ס"ק ח'. מנסיון, נראה לי שהכי נוח להסב על צידה השמאלי של הספה שבסלון.

²⁹¹ והדבר עלול לגרום לחנק חלילה.

²⁹² יש הסוברים שאם הסב על צידו הימני יצא ידי חובה, ויש הסוברים שלא יצא ידי חובה, ולכן להלכה, אם אכל כזית מצה בהסבה על צידו השמאלי וקשה לו עוד להסב על צד זה יצא ידי חובה, ואפילו אם לא שתה אף כוס אחת בהסבה על צידו השמאלי. (עיין: שו"ע, סימן תע"ב ס"ג, ס"ז. פרי מגדים, משבצות זהב, ס"ק ב'. משנה ברורה, ס"ק יא'. כף החיים, ס"ק כג', מה-מו').

²⁹³ כף החיים, סימן תע"ב, ס"ק כב'.

²⁹⁴ משנה ברורה, סימן תע"ב ס"ק יג'. כף החיים, ס"ק כט'.

■ **נטילת ידיים ובציעת המצה:** יש ליטול ידיים כדין בברכה, למרות שנטל ללא ברכה לטיבול הכרפס. יש לאכול בתחילה שני כזיתות של מצה, כלומר לאוכלם מיד לאחר ברכת 'המוציא לחם מן הארץ'. על בעל הבית לחלק לכל אחד מהמסובים שני כזיתות מהמצות המונחות בצלחת הסדר, וכיוון שאין מספיק מצות בקערת הסדר לכל בני הבית, יחלק לכל המסובים חלק קטן מהמצות עליהם בצע, וכל אחד ישלים לכזית מצה ממצות שמורות אחרות.

■ **משך זמן אכילת המצה:** לכתחילה יאכל כל כזית תוך פחות מכדי אכילת פרס, שלדעת רוב הפוסקים זהו שיעור של ארבע דקות, ויש הסוברים²⁹⁵ ששיעור אכילת פרס הוא שבע דקות. אמנם אם לא הפסיק בדיבור או במעשה בזמן אכילת המצה אלא אכל את המצה ללא הפסקה יצא ידי חובה. לכן מי שיכול לעמוד בזמנים אלו של אכילת פרס תבוא עליו ברכה, ומי שאינו מסוגל יקפיד מאוד שלא להפסיק בדיבור וכד' בזמן האכילה.

■ **כזית מצה:** לספרדים – קרוב למצת מכונה שלמה. לאשכנזים – יש אומרים שליש מצה, ויש אומרים שני שלישי מצה²⁹⁶. מי שיכול לאכול שני שלישי, תבוא עליו הברכה, ובכל אופן יאכלו בכזית הראשון שני שלישי מצה, כיוון שאם כזית הוא שליש יוצא ידי חובה בשני כזיתים שהוא חייב בהם, ואם יאכל אחר כך עוד שליש מצה, יוצא שאכל את הכזית הראשון כדעה המחמירה. גם ספרדים שקשה להם לאכול כל כך הרבה מצות יכולים להקל ולאכול שליש מצה, וכן פסק הרב **שלום משאש** זצ"ל, שהיה משער בשיעור זה לכתחילה את כל כזיתות המצה, והסומך על דעתו לא הפסיד. מי שאינו יכול לאכול כל כך הרבה מצות כיוון שזה מזיקו או שהוא זקן וקשה לו ללעוס את המצות, יכול להקל לכל השיטות לאכול רק שליש מצה אחד, ואת כל שאר המצות יכול לאכול כשהם שרויים במים, וכן הורה הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל אף למי שמחמיר בדיני שרויה. מי שכלל לא יכול לאכול אפילו שליש מצה, יאכל ככל יכולתו, אך לא יברך על אכילת מצה, וראה עוד לקמן בדיני החולים.

²⁹⁵ הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל.

²⁹⁶ טעם המחלוקת הוא שמדין תורה מודדים את שיעורי המאכל בנפח, אולם הרמב"ם המיר חישוב זה למשקל ומרן השו"ע נמשך אחריו, וכן נוהגים הספרדים, אולם האשכנזים נוהגים עדיין לשער בנפח. מחלוקת זו נכונה לכל סוגי המאכלים ולכל השנה כולה, ובדרך כלל יותר נח לשער במשקל מאשר בנפח בעיקר שדבר זה יותר ברור וקל למדידה, אולם לפסח שיעור בצורה זו יוצר חומרה מסויימת משום שמשקל המצה ביחס לנפחה הוא גדול.

- **אכילת מצה בחול המועד:** במהלך שאר ימי החג אין חיוב לאכול מצות, אם כי כמובן אסור לאכול חמץ, ולכן מי שקשה לו יאכל מאכלים אחרים כגון תפוחי אדמה, או מאכלי קטניות (לנוהגים לאוכלם), וכן ינהגו חולי מעיים וכל מי שהמצות קשות לו לעיכול. אף על פי שהאוכלים מצות בכל ימי החג רשאים לאכול גם מצות רגילות של ימינו ששמורות משעת טחינה, יש שכתבו שהדבר המובחר ביותר הוא שגם מצות אלו תהיינה שמורות משעת קצירה, ואין בדבר חשש יוהרא כלל²⁹⁷.

א פ י ק ו מ ן

- **חציית האפיקומן:** לאחר אכילת הכרפס (וליוצאי בבל לאחר אכילת הביצה) יש לחצות את המצה האמצעית לשניים (זה 'היחץ' המופיע בסימני הסדר). למרות שאנו נוהגים כל הלילה הזה כבני חורין (מסיבים, אוכלים ושותים בשמחה רבה וללא הגבלה) עלינו לזכור כי יצאנו מעבדות. המצה קרויה לחם עוני, ואנו נוהגים בכל הקשור אליה ולכל מאכלי הסדר: מרור וחרוסת, כמנהגי עניים. עני חושש שמא לא יהיה לו מה לאכול, ולכן הוא לוקח כבר בראשית האוכל מהמצה המוכנה אצלו, ומטמין אותה למען העתיד, כביטוי ישראלי אופייני: 'שיהיה'. הטמנה זו מבטאת את התלות המוחלטת שלנו באדון כל המעשים, שכן אליו עניינו נשואות: 'פֹּתַח אֶת יָדְךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רְצוֹן', ואנו מבקשים ממנו שיזון ויפרנס אותנו.

- **אכילת האפיקומן:** צריך לאכול כזית מצה לאפיקומן (לפי הגדרות הכזית דלעיל) בסוף הסעודה והוא זכר לקורבן פסח שנאכל על השבע, היינו לאחר הארוחה המרכזית. אמנם יש מחמירים לאכול שתי כזיתות – האחת כנגד קורבן הפסח, והשניה כנגד המצה הנאכלת איתו ותבוא עליהם ברכה²⁹⁸. יש לאכול את האפיקומן בהסבה, ולסיים את אכילתו עד חצות הלילה, שכן בחצות הלילה ה' עבר במצרים והיכה כל בכור בארץ מצרים ועשה שפטים בכל אלוהי מצרים. לאחר האפיקומן אין לאכול ולשתות כלום, מלבד שתיית הכוס השלישית והרביעית. מי שרוצה לשתות תה וקפה למען יהיה ערני יותר, ויוכל להמשיך ולספר

²⁹⁷ מחזיק ברכה, סימן תס' אות ג'. ברכי יוסף, סימן תנג' אות ז' ח'. ארץ חיים. ביאור הלכה, ד"ה טוב לשומרן. כף החיים, ס"ק סג'. מי שנהג לאכול רק מצות שמורות כל ימי הפסח ועתה רוצה לאכול גם מצות רגילות ראוי שיעשה התרה על נדרו, והמקל בלא התרה יש לו על מה שישמון, אולם לכתחילה יש לקבל על עצמנו את כל החומרות רק בלא נדר: כף החיים, סימן תנג', ס"ק סד'-סה'.

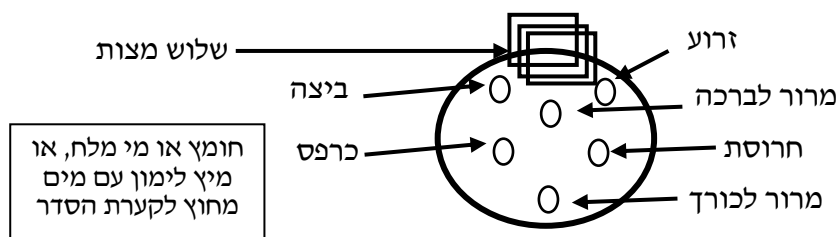
²⁹⁸ מג"א, סימן תע"ז ס"ק א'. בן איש חי, ש"ר, צו, אות לה'. יש לזכור שיש מצווה לאכול את האפיקומן דווקא לאחר הארוחה, ולכן צריך 'להשאיר מקום בבטן' לאכילה זו.

ביציאת מצרים ולהמשיך לקרוא את ההגדה, רשאי לעשות כן, ואפילו אם מערב בהם סוכר, והנמנע גם מזה – תבוא עליו הברכה²⁹⁹.

▪ חצות הלילה (לפי שעון קיץ): לפי אופק ירושלים – 00:45.

ישנם שלושה מנהגים בסיסיים לגבי סדר הקערה:

1. מנהג ספרדים וחסידיים (כדעת האר"י ז"ל): מניחים שלוש מצות, את הזרוע למטה מהם מצד ימין, ואת הביצה משמאל. המרור (לברכה) באמצע. חרוסת תחת הזרוע. כרפס תחת הביצה, ומרור לכורך תחת המרור העליון³⁰⁰. המרור העליון (המיועד לברכת 'על אכילת מרור') צריך להיות מעלי חסה והמרור התחתון המיועד לכורך, יהיה קלחי החסה הלבנים. יש להניח את כל המוצרים על קערה ולכסות במפה נאה. את החומץ או מי המלח יניח מחוץ לקערה.

2. מנהג הרמ"א (אשכנזים): כיוון שאין מעבירים על המצוות, צריך שכל מאכל יונח לפני עורך הסדר לפי סדר קדימות נטילתו, ולכן: הכרפס יהיה סמוך לבעל הבית, מעל כל שאר המצרכים, שכן אותו אנו נוטלים בתחילה, והחומץ או מי המלח יהיו קרובים אליו למען יוכל לטבל בהם. על המצות להיות יותר קרובות מהמרור ומהחרוסת, שהם צריכים להיות יותר קרובים מהבשר ומהביצה.

3. מנהג הגר"א: מניחים בקערה רק שתי מצות, מרור, חרוסת, זרוע וביצה. לאחר בציעת המצה והטמנת האפיקומן (יחץ) המצה הפרוסה תשאר עליונה ותחתיה המצה

²⁹⁹ ברכי יוסף, או"ח, סימן תפ"א. מורה באצבע, אות ריא'. עוד יוסף חי, וישלח, אות ג'. שו"ע, סימן תפ"א ס"א. בן איש חי, ש"ר, פרשת צו, ס"ק לה'. כף החיים, ס"ק ד'.

³⁰⁰ הצורה המתקבלת היא כשל שני סגולים זה מעל זה והמצות מעליהם, כמבואר בציור הנלווה.

השלמה. הזרוע תהיה קרובה יותר לבעל הבית בצד ימין, והביצה מצד שמאל ועל שניהם יניח מצה שלמה. יותר רחוק מבעל הבית מניח את המרור מימין ואת החרוסת משמאל.

ארבע כוסות

• **סוג היין והברכות: כל אחד** – גברים, נשים וילדים מעל גיל מצוות – חייב לשתות ארבע כוסות של יין או מיץ ענבים. הסכמת רוב הפוסקים היא שניתן לקדש על יין מבושל, ומאחר שגם יין מפוסטר דינו כמבושל, אין למעשה כל עדיפות הלכתית ליין על פני מיץ ענבים וכן להפך³⁰¹. למנהג הספרדים מברכים רק על כוס ראשונה וכוס שלישית, כלומר רק על כוס הקידוש והכוס שלאחר ברכת המזון³⁰², ואילו האשכנזים מברכים על כל הכוסות. למנהג כולם מברכים ברכה אחרונה רק על הכוס הרביעית. יש לשתות את היין בהסבה על צד שמאל, ומי שלא עשה זאת, חייב לחזור ולשתות שוב את הכוס הראשונה והשלישית.

• **טעם שתיית ארבע כוסות:** כל כוס היא כנגד לשון אחרת של גאולה שמבטיח הקב"ה למשה: 'והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי'³⁰³. יש נוהגים להכין כוס נוספת, חמישית, כוסו של אליהו הנביא כנגד הלשון החמישית בגאולה: והבאתי, המדברת על הבאת העם לארצו, וזכות זו שמורה למבשר הגאולה שתפקידו לקרוא למלך המשיח, שעתיד לקבץ נידחי ישראל ולבנות את בית המקדש, והמנהג שלא לשתות אותה בלילה³⁰⁴. יש הנוהגים לקדש על כוס זו למחרת, בקידוש היום, אך יקפידו לכסות את הכוס בלילה בכלי.

³⁰¹ אמנם לדעת רמב"ם לא ניתן לקדש על יין מבושל, ולכן הנוהגים כך צריכים להקפיד שהיין גם לא יעבור פיסטור. כיום רוב היינות מפוסטרים, וכמו שנתבאר דינם כיון מבושל. מאחר שקשה לרוב הציבור לשתות ארבע כוסות מיין, יש הנוהגים לשתות כוס יין אחת שלא עבר פיסטור, או שמעריבים בכל כוס מיץ ענבים ויין – אור לציון, ח"ג, פ"ט אות ד', אולם כאמור אין זו חובה, וניתן לצאת ידי חובת ארבע כוסות גם במיץ ענבים – הליכות שלמה, פ"ט, ס"א.

³⁰² ואע"פ שבאופן רגיל מברכים על הכוס של ברכת המזון רק בעשרה, בליל הסדר מברכים עליה תמיד גם כשאין עשרה לזימון.

³⁰³ ארבע הכוסות הן כנגד ארבע אימהות – הכוס הראשונה שנאמרת בזמן הקידוש 'אשר בחר בנו מכל העמים', היא כנגד שרה אימנו שגיירה את הנשים. השניה המספרת על יעקב ולבן היא כנגד רבקה שזכתה לצאת להתעלות מבית עובדי ע"ז. הכוס השלישית שמברכים עליה ברכת המזון היא כנגד רחל אימנו, שבנה יוסף כלכל את אביו וכל אחיו במצריים. הכוס הרביעית שעליה אומרים את ההלל היא כנגד לאה אימנו שהודתה לקב"ה בכל נפשה ומאודה.

³⁰⁴ חזון עובדיה, חלק השו"ת, עמוד תתע'. אמנם עיין בהגדה של פסח להמר"ל, שכתב שאת הכוס החמישית שותה ראש הבית לבדו בהסבה ללא ברכה, והסביר שלמרות שאסור לשתות או לאכול סתם כך לאחר הכוס הרביעית, על מנת שטעם המצה יישאר בפיו, כל שתיה שבאה כמצווה לא נחשבת בהפסק הטעם המצה והיא מותרת, ולכן מאחר שיש גם מצווה בכוס החמישית ישתו אותה, ולדעתו לאחר 'ההלל הגדול' יאמרו 'מזמור לדוד', ואז בעל הבית ישתה את הכוס החמישית.

ח יו ב נ ש י מ ב מ צ ו ת ה פ ס ח

נשים חייבות בכל מצוות הלילה ובכל מצוות היום, כיוון שגם הן היו באותו הנס – גם הן התענו תחת ידו הקשה של פרעה, ונגאלו משם. הגמרא אומרת שלא זו בלבד שהן גם היו שם, אלא שבזכותן נגאלו ישראל ממצרים, שכן הן לא איבדו את האמונה הגדולה בגאולה וביציאת מצרים. הן אלו שהיו מעודדות את בעליהן להוליד עוד ילדים למרות גזירותיו של פרעה. עליהן דרשו חז"ל את הפסוק: 'חַכְמוֹת נָשִׁים בְּנִתָּה בֵּיתָה', שאלו נשי דור מצרים שבנו את כל עם ישראל בזכות עיקשותן ודבוקתן באמונתן הגדולה. יש הסוברים שכיום נשים חייבות בהסבה ויש הסוברים שאינן חייבות, וכן ראוי לנהוג כאשר יש אורחים נוספים שאינם מבני המשפחה המצומצמת³⁰⁵. אמנם אם מנהגה להסב או שרוצה להסב, רשאית לעשות זאת בתנאי שתשמור ותשים לב לכל דיני הצניעות³⁰⁶, ובכל מקרה אינן צריכות לחזור לשתות מהכוס.

ח ו ל י מ

• **ח יו ב א נ ש י מ ח ו ל י מ ב מ צ ו ת ה א כ י ל ה ו ה ש ת י ה:** כמו שראינו, האכילה והשתיה מהותיות לקיום מצוות החג, וזאת משום שלדבר על דבר מסויים שונה מלהרגיש אותו בצורה מוחשית, והתורה רצתה שאנו נרגיש את עניין השיעבוד והחירות לא רק בפן הרוחני, אלא בפועל ממש, ולכן חובה על כל אדם לאכול ולשתות כפי הנדרש, ולא יימנע מלאכול מצות או לשתות יין בשיעורים הראויים רק בגלל שרוצה לאכול יותר בשאר הסעודה וכד'. אמנם אדם שיש לו בעיות בריאותיות שבשלבן אסור לו לאכול מצות, יעשה שאלת חכם היטב לפני החג כדי שידע מה עליו לעשות, ולא יחליט את הדבר על דעת עצמו, כיוון שלעיתים יקל במקום שצריך להחמיר ולעיתים יחמיר במקום שניתן להקל, והדבר יכול להזיקו.

▪ **ח ו ל י צ ל י א ק (א י ס ב י ל ו ת ל ג ל ו ט ו נ):** מאחר שהמצות הרגילות והשמורות מכילות גלוטן, אנשים אלו לא יכולים לאוכלן. אמנם יכולים לאכול מצות מקמח שיבולת שועל, וביה

³⁰⁵ למרות שהן חשובות כבעליהם. אולם צריכות לשתות את הכוסות בישיבה ולא בעמידה. שו"ע, סימן תע"ב ס"ד. ערוך השולחן, ס"ק ו'. כף החיים, ס"ק כח'. הליכות שלמה, מועדים (ניסן-אב), פ"ט, סעיף יט'. אמנם הרב **עובדיה יוסף זצ"ל** (חזון עובדיה, קדש, ס"ד) סובר שנשים ספרדיות צריכות להסב, וברור שגם לדעתו תקפדנה על דיני צניעות.

³⁰⁶ והנהוגות כך תסבנה לפחות באכילת כזית המצה הראשון, שהוא מצווה מהתורה.

בשנים האחרונות מייבאים מצות מסוג זה לחולי צליאק³⁰⁷. ניתן למצוא מצות עבודת יד ומצות מכונה מקמח זה. כל המצות הנעשות מקמח שיבולת שועל הינן מצות שמורות. מי שמקפיד דווקא על מצות עבודת יד ולא הצליח להשיג מצות עבודת יד מקמח שיבולת שועל לא יימנע מאכילת המצות, אלא יאכל מצות מכונה מקמח זה, וגם אינו רשאי להחמיר על עצמו ולסכן את בריאותו בכך שיאכל מצות שמורה עבודת יד מקמח רגיל. אמנם, אם תגובתו למצות קשה מאוד³⁰⁸ פטור לגמרי מאכילת מצות, ועיין עוד בסעיף הבא.

■ **חולים וזקנים שלא יכולים לאכול יותר מכזית מצה אחד:** לחולים וזקנים מקילים לחשב כזית מצה בשיעור של כ-20 גרם במקום 27 גרם, ולאשכנזים ולשיטת הרב משאש זצ"ל יחשבו זאת בנפח. לכתחילה יאכלו ארבע כזיתות בסדר הראוי לפי שיעור זה, ולא יחמירו על עצמם לאכול שני כזיתות באפיקומן. אמנם מי שמאוד סובל מהמצות או שמאוד קשה לו לאכול מהן גם אם הן מפוררות או שרריות במים³⁰⁹, יערוך את סעודתו ללא מצות³¹⁰, בסוף הסעודה ייטול ידיים ללא ברכה³¹¹, יברך המוציא ועל אכילת מצה, ויאכל כזית אחד

³⁰⁷ לפי דברי הייצרנים, הגלוטן במצות אלו הוא פחות מ-20PPM, כך שניתן לאכול מצות אלו. כזכור, שיבולת שועל היא אחד מחמשת מיני דגן שמהם ניתן להכין מצה לפסח (עיין: פסחים, לה.). ואע"פ שבדרך כלל אנו משתדלים להכין מצה דווקא מחיטה (ש"ע, או"ח, תנ"ג ס"א. משנה ברורה, ס"ק ב'. כף החיים ס"ק ג'ה'), כאן לכתחילה יאכל מצות אלו הואיל ורק אלו טובות לו. לכן אדם שמקפיד על קמחים שונים בשל תזונה מסויימת, וכגון מי שמקפיד לאכול דווקא קמח כוסמין, רשאי לכתחילה לאכול מצות מקמח כוסמין בליל הסדר, שהרי לגביו קמח זה ערב וטוב יותר. ראוי להעיר כי יש פוסקים הטוענים שקמח שיבולת שועל אינו מן הדגן המופיע בתורה ולכן מי שלא יכול לאכול מצות מקמח חיטה לא יאכל מצות אלו, אולם למעשה אין להחמיר בדבר, שכל תעשיית החיטה של ימינו מיוצרת בהנדסה גנטית, ושם מין דגן זה נשתמר במהלך הזמן, ושומה עלינו לאפשר לאותם החולים הנזקקים למצות אלו יכולת לקיים מצוות הסדר, וכן הכריעו רבנים גדולים, ועיין עוד בנשמת אברהם, חלק או"ח, סימן תסא, ס"ק א'.

³⁰⁸ וכגון שיש לו הלם לאחר גלוטן, או שסובל משלשולים קשים מאוד והתייבשות ונזקק לטיפול רפואי, התורה פטרתו מאכילת מצות, ולכן אסור לו להחמיר על עצמו כלל.

³⁰⁹ אם דרך אחת יכולה להועיל לו עדיף שיפורר את המצות ולא ישרה אותן במשקה, אולם אם לא יכול ישרה אותם במשקים, ואפילו למחמרים בשרויה. אולם לא ישרה את המצה במים חמים או באוכל חם, וכן לא ישרה אותה 14-שעות, שבכל אלו דין המצה כמצה מבושלת ולא יוצא בה ידי חובה. ש"ע, סימן תפ"א ס"ד, ולחוננים עליו.

³¹⁰ לדעת הרב שלום משאש זצ"ל יברך ברכה אחרונה על הסעודה שסעד, אולם לדעת הרב מרדכי אליהו זצוק"ל לא יברך ברכה אחרונה על הסעודה, וכן עיקר, הואיל ואכילתו הראשונה היא חלק מהסעודה, ואינה תוספת, שהרי האפיקומן צריך להיאכל על השבע, כך שכל הסעודה היא דבר אחד. אמנם בקידוש רגיל, אם אכל מעל כזית בין הקידוש לנטילת ידיים, יברך ברכה אחרונה, ואפילו אכל ירקות ופירות שדרך לפתם עם הפת, הואיל ואין זו סעודה אחת, וכן הדין במי שאכל את סימני ראש השנה בין הקידוש לנטילת ידיים.

³¹¹ ש"ע סימן תפ"ב. משנה ברורה, ס"ק ו'. שער הציצון, ס"ק ה'. לא מברכים על נטילת ידיים משום שאוכל פחות מכביצה, אולם חייב ליטול ידיו (כל שאוכל כזית ומעלה), ולכן למעשה נוטל ידיו שלוש פעמים בלילה הסדר: נטילת ידיים לכרפס, נטילת ידיים למרור (מי שאוכל כסדר הרגיל לא נוטל כאן ידיים הואיל וכבר נוטל למצה)

בלבד לשם מצת מצווה ואפיקומן, ולאחר המצה לא יאכל דבר, ככל אדם לאחר האפיקומן³¹². בדרך זו ינהגו כל חולי הצליאק הקשים, וכן אדם שאין לו מספיק מצות שמורות או מצות רגילות של ימינו.

■ **חולי סכרת:** מאחר שכל היינות ומיצי הענבים מכילים סוכרים רבים, אנשים אלו לא יכולים לשתות יין רגיל בשיעור הנדרש. לכן עליהם לשתות ארבע כוסות בשיעור מינימאלי, ולכן ישתו כך: ימלאו כוסות קטנות המכילות בדיוק רביעית (רק 86 סמ"ק)³¹³, וישתו רק רוב רביעית, היינו 45 סמ"ק, ואף אם אין להם כוסות קטנות כאלו ישתדלו לקחת כוסות קטנות יותר (המכילות לא פחות מ-86 סמ"ק), וישתו רק 45 סמ"ק. אמנם גם אם לא השיגו כוסות קטנות ישתו רק שיעור של רוב רביעית. כמו כן, חולים אלו יאכלו פחות קלוריות מהרגיל בתוך הסעודה, הואיל וצריכים הם לאכול ארבע כזיתות של מצה³¹⁴. אמנם חולה שרגיל להזריק לעצמו זריקות רבות של אינסולין או שמקבל אינסולין דרך משאבה, ינהג כרגיל, ואם יצטרך יותר אינסולין יזריק לעצמו לפי הצורך. יש ממליצים לחולים אלו לצרוך יין יבש או חצי יבש ולמהול אותו במעט מים, ובכך להפחית מכמות הסוכר.

מותר לכולם (לאנשים בריאים ולחולים) **למדוד את שיעורי המצות והיין בחג (ובשבת) עצמו**, שהרי מדידת מצווה מותרת³¹⁵, ובלבד שהמדידה נעשית במכשיר ידני ולא במכשיר חשמלי או מכשיר הפועל על סוללות וכד', והדבר מותר אפילו אם לא מודד בשביל עצמו אלא בשביל

ונטילת ידיים לאכילת המצה לאחר האוכל. אמנם אם שמר ידיו בטהרה ובנקיות בין המרור למצה לא חייב ליטול שוב.

³¹² חייב לאכול כזית מצה באפיקומן, ואם יאכל את המצה בתחילה וירצה לצאת בה גם ידי חובת האפיקומן, יהיה אסור לו לאכול עוד אחריה כדי שישאר טעם המצה בפיו, ולכן יקדים את הסעודה למצה, ועוד שהאפיקומן נאכל על השובע. אמנם אם יכול לאכול יותר כזיתות ינהג כך: אם יכול לאכול שתי מצות, יאכל את הראשונה בהתחלה, יברך עליה המוציא לחם, ועל אכילת מצה, ואת השנייה ישמור לאפיקומן. אם יכול לאכול שלוש מצות, יוסיף עוד מצה בכורך. אם יכול לאכול ארבע מצות יאכל שתיים בהתחלה אחרי ברכת המוציא כמו אדם רגיל.

³¹³ כוסות קטנות מזכוכית שיש שנוהגים לשתות בהן קפה שחור מכילות רביעית ותו לא.

³¹⁴ מאחר שלחולים אלו אין רגישות למצות, לכתחילה אין להקל באכילת ארבע כזיתות אלא אם כן הם מאוד סובלים, ואז ינהגו כמבואר לעיל. יש לדעת שב-100 סמ"ק מיץ ענבים יש פחות מ-70 קלוריות, ולכן השותה רק רוב רביעית, היינו 45 סמ"ק, מקבל רק 32 קלוריות, כך שבסך הכול ישתה רק 180 סמ"ק, שיש בהם 142 קלוריות. (מתוך לב אברהם, על הלכות חולים ורפואה). יש להעיר שאם לא שתה אף פעם רביעית בבת אחת, יסמוך בברכה אחרונה על המסובים האחרים. עיין שו"ע ריג" ס"א ולחוננים עליו.

³¹⁵ עיין: שו"ע סימן ש"ו ס"ז. שו"ע הרב ס"ק יט'. פרי מגדים, אשל אברהם, ס"ק טז'. כף החיים ס"ק סב'. שו"ע סימן שכ"ג ס"א. משנה ברורה, ס"ק ה'.

חבירו, אולם טוב לעשות כן לפני החג כדי למנוע מהומה, וכל שכן שטוב שאנשים חולים ידעו עוד לפני החג כמה בדיוק עליהם לאכול ולשתות.

17. מגיד

החלק המרכזי והעיקרי של ההגדה הוא המגיד. כל השנה קיימת מצוות זכירת יציאת מצרים והיא אחת מעשר זכירות שאדם חייב לזכור בכל יום, אבל בפסח יש עניין מיוחד לספר ביציאת מצרים, שנאמר: 'וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר' – היום ההוא זה ליל הסדר. ההגדה מספרת על ר' עקיבא והזקנים שהיו מסובים כל אותו הלילה ומספרים ביציאת מצרים. סיפור זה בא להורות לנו את דברי חז"ל: 'כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח', ויש להאריך בסיפור יציאת מצרים ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים³¹⁶. עיקר המצווה היא לספר לבני ביתו ובמיוחד לספר לקטנים. כיוון שכתוב: 'וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר', מצוות ההיגד (סיפור) לבנים היא על ידי שאילת שאלות ומתן תשובות. לכן ההגדה בנויה בצורה של שאלות, ומי שיישאר עד הסוף, ויבין היטב את מבנה ההגדה, יוכל גם למצוא את התשובות לכל השאלות. כמו כן, כדי למשוך את הלב, בנו חז"ל את ההגדה שכולה בנויה בצורה של שאלות ותשובות שמטרתן לגרות את יצר הסקרנות של הילדים. כיוון שזו היא עיקר המצווה, חובה על עורך הסדר לומר דברים פשוטים ומובנים ושווים לכל נפש. ניתן גם לומר רעיונות על מהות החג ומשמעותו בזמן ההוא ובימינו אנו, אך דבר זה חייב להיות התוספת בלבד ולא עיקרי הדברים.

כיוון שקשה להאריך בהסברים במהלך קריאת ההגדה, שכן אנשים רעים ועייפים, רצוי על עורך הסדר להסביר את מבנה ההגדה באופן פשוט, להסביר את עיקרי הלימודים המוזכרים בהגדה, ובזמן האוכל או אף אחריו, לפני ברכת המזון, להאריך ולהסביר עוד דברים על מהותו של חג הפסח. חשוב לזכור, כי עיקר הסדר, הוא דווקא סיפור הדברים וריבוי שבחו של הקב"ה על הניסים הגדולים והעצומים שעשה לנו, ולכן על כל עורך סדר להיערך לכך, ולנהל את הסדר בחכמה, ובכך למשוך את לב השומעים ולעורר בליבם אהבה למקום והכרה בגודל הנס שעשה ה' לנו מחמלתו עלינו.

³¹⁶ כך אומרים התנאים בהגדה, וכוונתם בענותנותם הרבה היא שאפילו הם לא כאלה, ולכן סביר להניח שגם אנו לא בדיוק עונים לקריטריונים אלו.

לאחר הסעודה, יש להמשיך בקריאת ההגדה – זה ההלל הגדול, שהוא שבח מיוחד דווקא לפסח, שבח גדול שדברים רבים תלויים בו. יש לאומרו בנעימה, בשיר ובשמחה. לא מברכים על אמירת ההלל הזה, אולם כאמור לעיל רצוי לכוון לפטור אותו בברכת ההלל שבתפילה. לאחר ההלל הגדול נוהגים לקרוא את מגילת שיר השירים העוסקת בקשר האמיץ ובל ינתק שבין הקב"ה לבין עם ישראל שנוצר ונחשף בחג הגאולה שגאלנו הקב"ה מבית עבדותנו והוציאנו מאפילה לאורה. מצווה גדולה להישאר ער ולספר בשבחי ונפלאות יציאת מצרים עד שיירדם ותבוא לו השינה, אולם מי שחלוש ולא יוכל להתפלל ביום כראוי יכול ללכת לישון³¹⁷, וראוי לו להרהר במיטה בדברי תורה על יציאת מצרים ובנפלאות גאולת מצרים.

דרך קריאת ההגדה

• **ההגדה והילדים:** יש לקרוא את ההגדה בקול רם מתחילתה עד סופה, וראוי להוסיף גם סיפורים שונים ומדרשי אגדה על סיפור יציאת מצרים, וכל המאריך בזה הרי הוא משובח³¹⁸. חשוב לזכור כי עיקר מצוות הלילה הוא סיפור יציאת מצרים דווקא לילדים, ולכן יתחשבו בהם וינהלו את הסדר בהתאם. כמו כן, אם הילדים בגיל חינוך והם יכולים לשתות ארבע כוסות ולאכול מצה ומרור, אבל הם עייפים ולא יכולים להישאר לכל ההגדה, יסבירו להם בשפתם, ויערכו למענם 'סדר מקוצר', כולל הצגות וכד', וייתנו להם לאכול ולשתות והאנשים הגדולים ימשיכו לבדם. לעומת זאת, אם הילדים יכולים להישאר ערים עד אכילת המצה והמרור, עדיף שלא להאריך בקריאת ההגדה כדי שיוכלו לקיים מצוות אלו יחד עם הגדולים³¹⁹. חשוב להדגיש כי ההגדה אינה תפילה, ויש להבינה כראוי, ומותר ומצווה להפסיק בקריאתה כדי להסביר למסובים בכלל, ולילדיו בפרט את עוצם נס יציאת מצרים.

• **קריאת ההגדה בחבורה:** למרות שבהרבה בתים נהוג שכל אחד קורא קטע אחד בקול רם בתורו, ראוי שכל אחד יקרא את כל ההגדה בעצמו, ולכן ראוי ששאר בני הבית יקראו בלחש עם הקורא. אמנם יש לציין שאם שמע את קריאת ההגדה מאדם אחר יצא ידי

³¹⁷ עיין: תוספתא, פסחים, פ"י ה"ח. רמב"ם, הלכות חמץ ומצה, פ"ז ה"א. שו"ע, סימן תפ"א ס"ב. מנחת חינוך, מצווה כא'. חסדי דוד (על התוספתא שם). אור לציון, ח"ג, סימן טו', אות י' בהערה.

³¹⁸ ואין לחשוש להפסק רב בין הקידוש לסעודה, מאחר שבכל מקרה אנו לא סומכים אותם זה לזה.

³¹⁹ פסחים קט., תוס' יו"ט, פסחים, פ"ט משנה ו'. שער הציון, סימן תע"ב, ס"ק ב'. חזון עובדיה, ח"ב, עמוד קנא'.

חובה, שכן להלכה שומע נידון כעונה, וכאילו אמר את הדבר בעצמו. גם נשים רשאיות וחייבות לקרוא את ההגדה, שהרי גם הן היו ביציאת מצרים³²⁰.

• **דגשים בהגדה:** אם הקוראים אינם מבינים את הכתוב בהגדה, יש להסביר להם בכל שפה שהיא, ובמיוחד את הפיסקה: 'רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח, מצה ומרור', וכן את ההסברים לכל אחד מהחייבים: 'פסח שהיו אבותינו אוכלים...', 'מצה זו שאנו אוכלים על שום מה...', 'מרור זה שאנו אוכלים על שום מה...'. אם לא הבין פסקה זו לפחות בהסבר פשוט, אינו יוצא ידי חובה כראוי³²¹. לכן יש להקפיד במיוחד על פסקאות אלו, לקרואן ולהסבירן היטב, טוב שכל אחד מהמסובים יאמר פסקאות אלו בעצמו.

• **קריאת ההגדה בקיצור:** כשאין אפשרות לקרוא את כל ההגדה ראוי לקרוא את הקטעים הבאים ולהסבירם לכל המסובים בכל שפה שהם מבינים, וכן להסביר בכל דרך שהיא כגון הצגות, תמונות וכד'. הקטעים הם: מתחילת 'עבדים' היינו לפרעה במצרים' עד 'וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח'. לאחר מכן ידלג לקטע 'מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו' עד לסוף הקטע של 'ארמי אובד אבי'. לאחר מכן ידלג לקטע 'רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר...' עם ההסברים לכל דבר: 'פסח שהיו אבותינו...', 'מצה זו שאנו אוכלים...', 'מרור זה שאנו אוכלים...'. ידלג לפסקה 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו...', 'ואותנו הוציא משם...', 'לפיכך אנו חייבים להודות להלל...ברוך אתה ה' גאל

³²⁰ מי שמת לו מת שחייב להתאבל עליו ויקברו אותו רק לאחר היום טוב, לא יברך בעצמו את הברכות, וכן לא יקרא בעצמו את ההגדה, אלא ישמע מפי אחרים, ואם רצה לעשות כן בעצמו רשאי. חזון עובדיה, פסח, עמוד קיט'.

³²¹ עיין: פסחים קטז., רשב"ם שם. רמב"ם, הלכות חמץ ומצה, פ"ח ה"ד, וכן פ"ז ה"ה. בקטע זה יש לדקדק במיוחד הואיל ונאמר בו: 'כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור'. אמנם הכוונה העיקרית היא לומר שזה הוא עיקר החג, ולכן גם אם לא הבין את הקטע הזה מעיקר הדין יוצא ידי חובה, אבל מאחר שההגדה מדגישה גם את האמירה ולא רק את האכילה בפועל, יש להקפיד מאוד גם על האמירה, ואם לא אמר דברים אלו ולא הבינם לא יצא ידי חובה כראוי, ולכן יש לומר אותה בכל שפה שהמסובים יבינו ולהסביר לכולם את מהות הדברים. כמו כן יש להסביר לכולם שדברים אלו מסמלים את השעבוד ואת היציאה לחירות – פסח הוא הקורבן שהקריבו ישראל, שמלמד על הרצון להיגאל, ועל המעשה החשוב הראשון שעשו, וכך בכל גאולה אנו צריכים להתעורר בעצמנו וליצור בנו רצון לפעול ולהראות נכונות לשמוע את דברי הקב"ה. מצה – היא לחם העוני, שמסמלת את היציאה החפוזה ממצרים ואת השחרור המידי. מנגד המצה גם מבטאת את החירות מהחמץ, ולכן היא נקראת לחם האמונה. מרור – זה השעבוד הקשה והמר שאבותינו היו משועבדים. יש שים לב שהמרור איננו כל כך מר, ורק כשאוכלים הרבה ממנו אזי מתגלית מרירותו, והדבר מסמל את השעבוד, שבתחילה היה טוב לעם ישראל, והם היו שריו של פרעה, ורק לאחר מכן החל השעבוד הפיסי.

ישראל'. כל שאר ההגדה היא מנהג שנהגו ישראל מדורות ראשונים, וראוי לקרוא את כולה בנחת ולהסביר את ההגדה, שהרי עיקר מצוות החג והלילה הזה הן סיפור יציאת מצרים ועיקר טעמי המצוות הקשורות אליה³²². כאמור לעיל, חייב לומר ולהבין את דברי רבן גמליאל וכן את כל הקטעים העוסקים בפסח, במצה ובמרור, ואם לא אמרם או שלא הבינם לא יצא ידי חובה כראוי, ולכן כל עורך סדר ישתדל לבארם היטב.

סימני הסדר ומשמעותם

קדש: מוזגים כוס ראשונה ומברכים. נרחץ: נוטלים ידיים לטיבול ראשון ללא ברכה. כרפס: מטבילים ירק במי מלח או חומץ, מברכים פרי האדמה ואוכלים פחות מכזית. יחץ: חוצים את המצה האמצעית לשניים, ומחביאים את החלק הגדול לאפיקומן. מגיד: קוראים את ההגדה מן 'הא לחמא עניא' עד 'גאל ישראל'. רחצה: נוטלים ידיים לסעודה. מוציא: מגביה את שתי המצות השלימות כשהפרוסה ביניהן, ומברך 'המוציא לחם מן הארץ'. מצה: מחזיק בפרוסה שבין שתי המצות השלימות, מברך על 'אכילת מצה' ואוכל בהסבה כזית מהמצה השלמה העליונה, וכזית מהמצה המחולקת. מרור: מטביל כזית מרור בחרוסת מברך על אכילת מרור ואוכל ללא הסבה. כורך: כורך ביחד מצה עם מרור ואוכל את שניהם בהסבה. שולחן עורך: אוכלים סעודת מצווה לכבוד החג. צפון: אוכלים כזית מהאפיקומן בהסבה. ברך: מוזגים כוס שלישית ומברכים עליה ברכת המזון. הלל: מוזגים כוס רביעית וגומרים עליה את ההלל (ללא ברכה). נרצה: העושה כן, עשה סדר כהלכתו, והקב"ה רצה בכל מעשיו (שמח בכל מעשינו).

18. דגשים לחג הפסח

הגמרא דרשה מהפסוק 'דבר בעיתו מה טוב' שכל הלומד הלכה או פרק הקשור לזמנו מביא ברכה לעולם, ולכן ראוי שכל אחד יעסוק לפי רמתו בהלכות שעוסקות בפסח, במשניות של מסכת פסחים וכד'. ראוי ללמוד במדרשים העוסקים בסיפור יציאת מצרים, ולנסות לחוות להראות את עצמנו ולראות אותנו כאילו אנו באמת יוצאים ממצרים. במוצאי החג מתחילים

³²² שו"ע הרב, סימן תע"ג ס"ק מג'. כף החיים ס"ק קנ"ג.

לספור את העומר. למנהג הספרדים אומרים לפני הספירה את סדר קצירת העומר, לשם ייחוד וסופרים.

כדאי לזכור כלל שעוזר להתמצא בימי הספירה: מספר השבועות השלמים יהיה תמיד באותו לילה שחל ליל הסדר, וכגון שהשנה אנו מתחילים לספור במוצאי יום שבת, כך שביום ערב שבת שהוא מוצאי שביעי של פסח נספור שבוע שלם, ובכל ערב שבת נוסיף שבוע לספירה. עיין עוד לקמן בדיני ספירת העומר.

19. הלכות חול המועד

הלכות חול המועד רבות הן, ולכן נזכיר רק את עיקרן ותמציתן. חול המועד, הוא יום חול שחל (קורה) בתוך ימי המועד, ולכן דיניו מורכבים מהלכות רגילות של חול והלכות החג, ולכן לדוגמא מותר להבעיר אש וכד', אבל אין מניחים תפילין כל חול המועד³²³. יש להשתדל ללבוש בגדים חגיגיים יותר, כגון בגדי חג, אם עבודתו אינה מלכלכת. בנוסף, ראוי לזכור את דברי חז"ל שלא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא כדי שיהיו פנויים בהם לעסוק בתורה, ודווקא אנשים שעמלים רוב הזמן, ישתדלו יותר ללמוד ולקבוע עיתים לתורה בחג ובחול המועד, וכל אדם יידע שערך לימוד התורה בזמן זה הוא גדול מאוד. יש לציין שמשנה רבינו עליו השלום תיקן שצריך ללמוד הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת (שבועות) בעצרת, והלכות חג (סוכות) בחג, ולכן ראוי לכל אחד ללמוד ולו מעט מהלכות חג הפסח כל יום מימי החג, וכגון שילמד מספר דקות לאחר התפילה את הלכות החג³²⁴, וראוי שיזכירו את הלכות חול המועד ושאר דיני החג בהלכות שאומרים בזמן התפילה. בשבת חול המועד האשכנזים נוהגים לקרוא את מגילת שיר השירים.

- **מלאכה:** חול המועד אסור בכל מלאכה, חוץ ממלאכת דבר האבד, שהותרה בגלל חסרון כיס, ולכן כל אדם ישתדל אם יוכל לא לעבוד בימים אלו ולבלות עם משפחתו ואם יעשה כן, מה טוב ומה נעים לו ולמשפחתו. מי שחייב לעבוד בחול המועד, ישתדל בכל זאת להדגיש לעצמו ולסביבתו כי אנו נמצאים בחג, ולכן ישתדל לא להרבות בכל מיני משימות

³²³ זהו מנהג הספרדים בכל המקומות, וכך נוהגים גם האשכנזים שבארץ ישראל.

³²⁴ מגילה ד, שפת אמת ד"ה מאי איריא. מגילה לב.

בעבודתו, וישתדל לשנות דברים, ולעשותם שלא כמו הדרך הרגילה, אם ניתן. מותר בחול המועד לעשות מלאכות שהן לצורך המועד, ובלבד שלא יכוון זאת מראש למועד, היינו שלא דחה אותם מימי החול לחול המועד בגלל שעכשיו יש לו יותר זמן. אמנם מלאכת אוכל נפש ומכשיריה מותרת בחול המועד, ואפילו אם כיוון זאת לימי המועד, כל שיש בזה צורך למועד. אף על פי כן ישנו הבדל בין מלאכת אוכל נפש לבין הכנת ותיקון כלי האוכל, שניתן להכין את האוכל ע"י אומן אפילו אם כיוון זאת לימי המועד, בעוד שבמכשירי אוכל נפש התירו תיקון ע"י אומן רק אם לא כיוון מראש מלאכתו למועד, וכגון שהכלי התקלקל מלפני חול המועד אולם לא הספיק לתקנו, וכל שכן כשהתקלקל תוך ימי המועד, יכול לכתחילה לתקנו תיקון טוב ע"י אומן. לכן ניתן להשחזי סכין, או שיפוד וכד', וכן מותר לתקן מכשיר חשמלי שהתקלקל אם המכשיר מיועד לאוכל הנדרש לימי חול המועד כטוסטר, קומקום חשמלי וכד', והיתר זה הוא אפילו כשתקנו תיקון גמור ע"י אומן³²⁵. פעולה שאינה מלאכה ואינה טרחא כה גדולה מותר בחול המועד, ומותר לקבל עליה שכר, ולכן מותר לעבוד בתור שמרטפית (בייבי-סיטר), וכן מותר להעביר חפץ למישהו בתשלום, וכן מותר למשגיח כשרות לקבל שכר עבור עבודתו³²⁶. אמנם אסור לאדם לעשות מלאכה בחול המועד אם לא ישתמש במלאכה זו לצורך המועד, ואפילו אם זו מלאכת מצווה. לכן אין להכין קשר של תפילין, או לטוות ציצית בחול המועד כדי להטילה בבגד אחר המועד. למרות האמור, אם אין לו פנאי למלאכת מצווה זו אחר המועד רשאי לעשותה לצורך עצמו בחול המועד, ולא עבור אחרים³²⁷.

• **כתיבה:** יש איסור לכתוב בחול המועד, אך מותר לכתוב דברי תורה, כדין דבר האבד, שמא ישכחם. מי שצריך לכתוב דברים אחרים ישתדל לכתוב בשינוי, והשינוי הטוב ביותר הוא שיכתוב ביד שאינו רגיל לכתוב בה, אך אם הדבר יפגע בעבודתו, יחליף את צבע העט ויכתוב בצבע אחר, כגון ירוק או כתום וכד'. מותר לכתוב במחשב, כיוון שכתב המחשב מוגדר ככתב שאינו מתקיים, אך אסור להדפיס את מה שכתב, אלא אם כן זקוק לכך לצורך עבודתו הנעשית בחג. אם הכתוב לא משמש לימי החג, ידפיס לאחר צאת חג שביעי של פסח.

³²⁵ ש"ע, סימן תקלו' ס"א. משנה ברורה, ס"ק ב'. סימן תקלג' ס"א. משנה ברורה, ס"ק א'-ג'. שער הציון אות ג'. משנה ברורה, סימן תקמ', ס"ק כז'. פסקי תשובות, סימן תקלג' ס"א.

³²⁶ ביאור הלכה, סימן תקמא', ד"ה אלא בעינן.

³²⁷ אמנם אם אין לו מה לאכול יכול לעשות מלאכה לצורך אחרים על מנת להתפרנס.

• **צורך מצווה ורפואה:** אף על פי שאסור להתגלח ולהסתפר בחול המועד, מותר להתגלח או להסתפר מחמת סיבה רפואית, וכגון שצריך לגלח שערות סביב פצע כדי להניח תחבושת³²⁸. רפואה מותרת בחול המועד, ואפילו זו מלאכה גמורה ואין סכנה לחולה ממחלתו, אולם אין לעשות מלאכה גמורה עבור מיחוישים בעלמא³²⁹. נטילת תרופות וויטמינים הכשרים לפסח מותרת לגמרי בחול המועד. אין לקבוע ניתוחים או טיפולים שיניים לחול המועד, אלא אם כן נגרם צער או נזק לחולה³³⁰, וכגון שאין לקבוע תורים לניקוי אבנית מהשיניים לחול המועד. אולם אם יש חור בשן ועליו לעשות טיפול דחוף שאינו יכול להידחות יעשה אותו, וכן במקרה ויש חשש שאם לא יבצע את הטיפול הפשוט העניין יסתבך, וכגון שאם לא יעשו סתימה בשן יאלץ לעבור טיפול שורש.

• **טיול:** יש הנוהגים לטייל ברחבי ארצנו הקדושה, ומנהג טוב הוא, ואמרו חז"ל: 'כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא'³³¹. למרות שאסור בכל חודש ניסן ללכת לבית העלמין, מותר לפקוד את קברי הצדיקים. לפוקדים את שריד בית מקדשנו – הלוא הוא הכותל המערבי – נאמר כי חייבים אנו לזכור כי הוא רק השריד ועלינו להתפלל בכל כוחנו ובכל מאודנו על בית המקדש עצמו, ולכן העומדים להתפלל את תפילת העמידה בכותל, צריכים לפנות בגופם מעט שמאלה, אל מקום קודש הקודשים ששם אבן השתיה. יש לזכור כי בכל מקרה אין לקנות דבר בחנויות שונות, אלא אם כן יש לה כשרות מיוחדת לימי הפסח. כמו כן רצוי להימנע מקניית אוכל פתוח גם מחנויות אלו.

• **מציאת חמץ במהלך הפסח:** אם מוצא חמץ בחג עצמו (ביום טוב), היינו ביום פסח, או בשבת חול המועד, או בשביעי של פסח יכפה עליו כלי, דהיינו לא יטלטל אותו אלא יניח עליו כלי כך שלא יבואו בטעות להרימו, ובמוצאי החג או השבת יבערו את החמץ, וראוי לבער אותו בשריפה. אם מוצא חמץ ברשותו בחול המועד יש לבער אותו מיד. אם מוצא חמץ

³²⁸ שו"ע, סימן תקלא', ס"ח. מ"א ס"ק יב'. ביאור הלכה, ד"ה כל אדם מותר ליטול שפה.

³²⁹ חיי אדם, כלל קי' אות יז'. נשמת אדם. באר משה, ח"ז, סימן טז'.

³³⁰ אגרות משה, ח"ג, סימן עא'. שמירת שבת כהלכתה, פרק סו', הערה פח'.

³³¹ כתובות קיא.

שלא ברשותו או שהולך למכולת או ברחוב וכד', ורואה שיש דבר חמץ על הרצפה לא ירים אותו כדי שלא יזכה בו³³².

• **מנהגים שונים בפסח:** מאחר שבחג הפסח מצויים חומרות רבים ומנהגים שונים, יש רבים וטובים שנוהגים כלל לא לאכול מחוץ לביתם במהלך החג, ולכן אם באו אורחים לאדם בימי החג ולא רצו לאכול בביתו לא ייפגע, וכדי שלא ייווצר מצב שאינו נעים, עדיף שישאל אותם אם הם רוצים דבר מה, ויגיש להם רק לפי בקשתם והסברם, וכך כתב גאון עוזנו ותפארתנו **החיד"א** זיע"א: כולי עלמא ידעי דבפסח כל אחד מחמיר לעצמו ועושה גדרות וסייגים, כי רב הוא תוקף איסור חמץ החמור מכל איסורין שבתורה... ואין בזה יהורא ולא דבר תמוה, כי כל העם מקצה יודעים שכמה מיני חומרות עושה כל אחד כאשר תאווה נפשו, ובכהאי גוונא ליכא משום לעז. ומיהו את צנועים חכמה להחמיר דווקא בביתו ובחומותיו, ולהשתמט כל מה שאפשר שלא לגלות מסתוריו לבני אדם, ואם הגיע להוראה גם הוא יורה על פי הדין דווקא³³³. כמו כן אין לזלזל בשום מנהג שנהגו בו ישראל קדושים, וכן הורה לתלמידיו **האר"י** הקדוש, ולכן לא ידחה את אורחיו (או את מנהגי משפחתו) כלאחר יד, אלא יכבדם.

20. שביעי של פסח

שביעי של פסח הוא יום טוב, וכל הלכות יום טוב נוהגות בו במלואן, כלומר: כל מלאכה אסורה בו, כמו בשבת מלבד מלאכת אוכל נפש שהותרה, **כלומר שמותר לבשל לעצמנו אוכל כדי צורכנו בלבד!**

• **דיני בישול ביום טוב:** אין לבשל יותר מהכמות שזקוקים לה למהלך החג, וכל שכן שאין לבשל בחג כדי להשאיר לימי החול. העברת אש מותרת, אך לא הבערתה, ולכן יש לקחת אש באמצעות קיסם עץ (או סתם נר) מנר שהדלקנו לפני הדלקת הנרות, ואיתו להדליק

³³² אם החמץ אינו ברשותו לא עובר על איסור בל יראה ובל יימצא, וכל עוד שלא אוכל אותו כמובן גם לא עובר על איסור אכילה והנאה. אמנם אם מגביה את החמץ הרי מכניס אותו לרשותו במעשה זה, ואז עלול לעבור עליו באיסורי בל יראה ובל יימצא, אולם אם יש הכרח להרים את החמץ, יתכוון במפורש שלא לזכות בו. יש לציין שבמקרה שצריך לשרוף את חמץ, וכגון שמצא אותו בחול המועד בביתו, רצוי לשרוף את החמץ מבלי להרימו, ולכן ישתדל לדחוף אותו ברגלו למקום שיכול לשרוף אותו ואז יבער אותו או ישפוך עליו חומר ניקוי, כך שהוא כבר נפגם, ואז יטלטל אותו וישרוף אותו.

³³³ מחזיק ברכה, סימן תסז' ס"ק ה', וכן פסק **הגר"י** זצ"ל בשו"ת יביע אומר, ח"ד, אר"ח, סימן מא', אות ו'.

את הגז ולבשל או לטגן את מה שאנו זקוקים לו. גם מלאכת כיבוי אסורה, ולכן אין לכבות את הקיסם או הנר לאחר שהדליקו בו את הגז (לכן עדיף לקחת קיסם ולא נר שיכול להמשיך לבעור לזמן רב), וכן אסור לכבות את הגז לאחר השימוש. אמנם אם רוצה לשתות שתייה חמה, יכול למלא קנקן עד קצהו להרתיתו על הגז הדלוק, והמים יגלשו ויכבו את האש. לאחר שהגז כובה, מותר וצריך לסגור את ברז הגז. כיום ניתן להשיג שעון מיוחד שתפקידו לכבות את הגז הנקרא 'חגז', וזו האפשרות הטובה ביותר והבטיחותית ביותר לכיבוי הגז בחג. לכתחילה יבשל בחג רק מאכל שאין אפשרות להכינו מבעוד יום (מאתמול) מאחר שטעמו ישתנה לרעה, כגון: ביצת עין, חביתה וכיוצא ב, אבל כל דבר שיכולנו להכינו מבעוד יום וטעמו לא היה משתנה לרעה כגון: ביצה קשה, מרק או תבשילים למיניהם, אסור להכניס ביום טוב. בשעת הדחק, שלא הספיק להכניס מערב יום טוב בגלל קוצר הזמן, יוכל להכניס גם ביום טוב עצמו. ניתן להניח מאכלים ישירות על הפלטה במשך כל החג, ואפילו אם מאכל זה מכיל רוטב, ודלא כבשבת שבה אסור לחמם אפילו רוטב שכבר בושל בעבר ועתה הצטנן. עדיף למי שחושש שישתבך בכיבוי הגז או בהעברת האש מנר לנר, לאכול ביום טוב מאכלים שבישל אתמול, ויחממם על פלטה חשמלית (שכמובן הכשיר לפסח), כמו בשבת רגילה.

- **חשמל:** חשמל אסור בחג כמו בשבת, ולכן אין להדליק או לכבות את האור או מזגן או תנור בחג. אמנם ניתן לכוון את שעון השבת שידליק ויכבה את האור בביתו, ובניגוד לשבת מלאכת בישול מותרת, ולכן יכול להפעיל כיריים חשמליות בעזרת שעון שבת ולבשל עליהן והוא הדין לתנור (הכשר לפסח כדין) וכל כיוצא ב³³⁴.

לפני הדלקת נרות תדליק האישה נר גדול שיחזיק לפחות לעשרים וארבע שעות, ממנו יהיה ניתן להעביר אש ע"י נר אחר, ולהדליק את הגז, שהרי שביעי של פסח הוא ככל יום טוב, שמותר לבשל בו על אש וכן מותר להעביר אש ממקום למקום אבל אין להעביר אש כלל. יש להדליק נרות בערב החג (יום חמישי) ויברכו עליהם: 'להדליק נר של יום טוב'. אין אומרים ברכת 'שהחיינו' לא בקידוש ולא בהדלקת הנרות. בליל החג אין אומרים הלל שלא כבליל הסדר, אבל נוהגים לקרוא את שירת הים ברוב עם הדרת מלך, ויש שנוהגים לומר סדר לימוד מיוחד, ועל כולם תבוא ברכת טוב, מאחר שהעיקר הוא להרבות בסיפור הנס ובהודאה

³³⁴ המקלים להאריך או לקצר שעון שבת באופנים מסויימים ביום שבת יכולים לעשות כן גם ביר"ט, ויש להם על מי שישמכו, אבל לכתחילה ראוי שלא להאריך או לקצר את שעות פעילות השעון כלל, בין ביר"ט ובין בשבת, מחשש לאיסורים שונים, ולכן ישתדלו מבעוד יום לחשב את שעות פעילות הפלטה ומוצרי החשמל השונים.

לקב"ה. מנהג טוב שהתפשט הוא לקיים 'סעודת משיח' ביום שביעי של פסח, אולם חייבים להקדימה מבעוד יום על מנת שיגיע לשבת כשיש לו רצון לאכול, מפאת כבוד השבת. השנה יש לנו כמה הלכות הקשורות לשביעי של פסח ולשבת שלאחריו: 1. הלכות בישול ביום טוב. 2. הלכות עירובי תבשילין, והכנה מיום טוב לשבת.

• הלכות בישול ביום טוב: יום הפסח הוא יום טוב, וכל הלכות יום טוב נוהגות

בו במלואן, כלומר: כל מלאכה אסורה בו, כמו בשבת מלבד מלאכת אוכל נפש שהותרה, כלומר שמותר לבשל לעצמנו אוכל כדי צורכנו בלבד! ולכן אסור לבשל יותר מהכמות שזקוקים לה למהלך החג. בשביל לבשל, הותרה לנו העברת אש, אך לא הבערתה, ולכן יש לקחת ע"י קיסם עץ אש (או סתם נר) מנר שהדלקנו לפני הדלקת הנרות, ואיתו להדליק את הגז ולבשל או לטגן את מה שאנו זקוקים לו. כיוון שלא הותרה מלאכת הבערה וכיבוי, אין לכבות את הקיסם או הנר לאחר שהדליקו בו את הגז וכן אסור לכבות את הגז לאחר השימוש, ולכן יש להשאיר אותו פתוח או להכין לעצמו שתייה חמה (שיהיה חייב לשתותה) ולמלאותה כמעט עד לסוף הקומקום, כך שברגע שהמים ירתחו, יגלשו הם על הגז, ויכבו אותו. לאחר שהגז כובה, מותר וצריך לסגור את ברז הגז. כיום יש שעון מיוחד שתפקידו לכבות את הגז הנקרא 'חגז', ואם האדם רוצה להשתמש בגז, האפשרות הטובה ביותר לכבות אותו לאחר השימוש היא באמצעות שעון זה. אסור להשתמש בחשמל בשבת וביום טוב, אך ניתן להשתמש בו על ידי שעון שבת, ולכן ניתן לכוון את שעון השבת שידליק ויכבה את האור בביתו, וכן אם יש לו כיריים של חשמל, יכול להשתמש בהם ע"י שעון שבת³³⁵. בשבת מלאכת בישול נאסרה ולכן חובה להשתמש בפלטה או להניח את המאכלים על אש מכוסה בטס ברזל וכד', ואע"פ שביום טוב מלאכת בישול הותרה בניגוד לשבת כמבואר וניתן להניח את המאכלים ישר על האש ולא להשתמש בפלטה, כאמור לעיל מי שחושב שישתבך בכיבוי הגז או בהעברת האש מנר לנר, שלא ישתמש כלל באופציה זו, ויאכל ביום טוב מאכלים שבישל אתמול, ויחמם על פלטה חשמלית (שכמובן הכשיר לפסח), כמו בשבת רגילה³³⁶. בכל אופן, יש לזכור כי ההיתר לבשל דברים חדשים ביום החג עצמו הוא רק להכין דברים שאין לנו אפשרות להכיןם מבעוד יום (מאתמול) מאחר שטעמם ישתנה לרעה, כגון: ביצת עין, חביתה

³³⁵ המקלים להאריך או לקצר שעון שבת באופנים מסויימים ביום שבת יכולים לעשות כן גם ביר"ט, ויש להם על מי שישמכו, אבל לכתחילה ראוי שלא להאריך או לקצר את שעות פעילות השעון כלל, בין ביר"ט ובין בשבת, מחשש לאיסורים שונים, ולכן ישתדלו מבעוד יום לחשב את שעות פעילות הפלטה ומוצרי החשמל השונים.

³³⁶ אולם לא צריך כלל להניח הפסק בין הפלטה לתבשיל, שהרי אין ביר"ט איסור בישול כלל.

וכיוצ"ב, אבל כל דבר שיכולנו להכינו מבעוד יום וטעמו לא היה משתנה לרעה כגון: ביצה קשה, מרק או תבשילים למיניהם, אסור להכיןם ביום טוב, ובשעת הדחק, שלא הספיק להכיןם מערב יום טוב בגלל קוצר הזמן, יוכל להכיןם גם ביום טוב עצמו.

• הלכות עירוב תבשילין: אין לבשל שום דבר לצורך שבת ללא עירוב

תבשילין³³⁷. יש להכין תבשיל בשיעור כזית (27 גרם ומעלה) ופת לעירוב בשיעור כביצה או יותר (54 גרם ומעלה). אמנם צריך להכין את התבשיל לפני החג ושלא יתקלקל עד השבת, ולכן נוהגים להכין ביצה קשה, אולם יכול לקחת כל מאכל מבושל בשיעור זה כגון קציצת בשר או עוף מבושלים. לכן יכין את התבשיל ולפחות שתי מצות. לאחר שבישלו את המאכל, נוטלים את המצות ואת המאכל ומברכים **'ברוך...אשר קידשנו במצותיו וציוונו על מצוות עירוב'**, ומניחים אותם במקום שמור שלא יבואו לאוכלם בטעות ביום טוב. גם בבין השמשות מותר להניח עירוב תבשילין, ולדעת הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל אף יברכו על עירוב כזה, אולם לדעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל לא יברכו עליו, וכן עיקר להלכה, משום שספק ברכות להקל, וכן נוהגים גם האשכנזים שלא מברכים על עירוב שמניחים אותו בבין השמשות³³⁸. מצווה לאכול את עירוב התבשילין כלחם משנה בסעודת שבת, ולאכול את התבשיל בסעודה שלישית³³⁹. רב העיר צריך להניח עירוב תבשילין עבור כל בני העיר, ויוסיף 'לנא ולכל בני העיר הזאת' ויזכה אותו לאדם אחר, אולם אין לסמוך על עירוב זה אלא כשלא יכול להניח עירוב בעצמו, ואם יכול לערב בעצמו אבל בכל זאת סומך על עירובו של רב העיר ולא מניח עירוב נקרא פושע³⁴⁰. גם אישה יכולה להניח עירוב תבשילין ולברך עליו, וכגון שגרה לבד או שבעלה לא נמצא כעת וחוששת שיתאחר ולא יספיק להניח³⁴¹. ניתן להניח עירוב תבשילין החל מיום רביעי בלילה, וכן יעשה מי שחושש שישכח להכינו בערב החג, אולם טוב להכינו ביום חמישי כשעוסק בבישולים לשבת, וכך לא ייעלם עירובו. בכל מקרה שנזכר שלא הניח עירוב תבשילין ולא יכול להניחו עתה ישאל חכם מה לעשות. את הבישולים שנעשים בחג לכבוד

³³⁷ שו"ע, סימן תקנז, ס"א.

³³⁸ עיין כף החיים, סימן תקנז, ס"ק י'. כמו כן, אם התפלל ערבית של יום טוב או אפילו רק אמר 'ברכו' ונזכר שלא הניח עירוב תבשילים, אע"פ שעוד לא שקעה השמש לא יניח עוד עירוב, הואיל ומבחינתו כבר חג, אבל מאחר שעתה עדיין יום יכול לסמוך על עירובו של רב העיר ולא נקרא פושע.

³³⁹ בן איש חי, שנה ראשונה, צו, אות ב'.

³⁴⁰ שו"ע, סימן תקנז' סעיפים: ד', ז', י', יא', יב'.

³⁴¹ שו"ע ס"א ונר"כ.

השבת יש לעשות מוקדם כשיש עוד זמן ביום, ולא בסמוך לכניסת השבת³⁴². גם מי שלא רוצה לבשל מהחג לשבת יניח עירוב תבשילין, כי יש הסוברים שללא הנחת עירוב התבשילין לא ניתן להדליק את נרות השבת.

• **נוסח עירוב התבשילין ותרגומו: 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על מצוות עירוב', ומיד לאחר כך אומר: 'בדין עירובא יהא שרי לנא לאפויי ולבשולי ולאטמוני ולתיקוני (ולשחוט) ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מיום טוב לשבת', ותרגומו בעברית: 'בערוב זה יהא מותר לנו לאפות ולבשל ולהטמין ולתקן (ולשחוט) להדליק הנר ולעשות כל צרכינו מיום טוב לשבת'.** מי שלא מבין את נוסח העירוב בארמית יאמרו בעברית, וראוי שגם מי שמבין ארמית יחזור לאומרו בעברית, כדי שהבנתו תהיה זכה וברורה יותר.

▪ **הדלקת נרות השבת:** יש להדליק נרות השבת בזמן שהוא ודאי חג ולא שבת, כדי שלא להיכשל באיסור הדלקת אש בשבת, וכמובן יעשו זאת ע"י העברת האש ולא הדלקתה. מי שאין לו אש דולקת להעביר ממנה, וכגון שכבה נרו ואין לו אפשרות לקחת אש מאדם אחר, לא ידליק בעצמו אש, בין במצית בין בגפרורים, ולכן יימנע מהדלקת נרות שבת. יש להכין מערב החג מערכת פמוטים נוספת, מאחר שהדבקת הנרות לפמוטים (בנרות שעווה ופארפין) אסורה משום מלאכת ממרח, וכן תקיעת הפתיל בחלק השעם שצף (בנרות השמן) אסורה משום תוקע. אם לא הכינו נרות נוספים לפני החג, ידליקו נרות שבת בכל צורה שבה לא יהיו איסורי הדבקת הנרות (מירוח) ותקיעת הפתיל בשעם (מכה בפטיש) ובלבד שלא תהיה חלילה סכנה, והטוב ביותר להדליק במקרה זה בנרונים, שהם נרות שעווה (פארפין) המונחים בכלי אלומיניום.

כניסת השבת (פרשת שמיני):

ירושלים-18:26. תל אביב-18:41. חיפה - 18:33. ירוחם-18:42.

21. שבת שאחרי שביעי של פסח

³⁴² בן איש חי, שנה ראשונה, צו, אות ח'. משנה ברורה, ס"ק ג'.

איסרו חג הוא היום שחל מיד לאחר השבת, בשבת זו יש לנהוג בשמחה יתירה, וכדרשת חז"ל: 'כל העושה איסור (=קשר, כלומר המשך) לחג באכילה ושתיה – מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קורבן, שנאמר: 'איסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח'. בשנה רגילה בדרך כלל ביום זה גם חלה המימונה אולם השנה בשל יום השבת, הדינים שונים מעט מהרגיל, שכן החמץ עדיין לא ברשותנו:

מה מותר לאכול בשבת שאחרי שביעי של פסח: שאלה זו שייכת בכל המאכלים שלא אוכלים במשך כל חג הפסח, כלומר האם ואיך ניתן לאכול חמץ בשבת זו, האם מותר לאוסרים אכילת קטניות לאוכלם בשבת זו, וכן האם מותר למחמירים באיסור שרויה לאכול מצות שרויה בשבת זו:

- **אכילת חמץ בשבת הסמוכה לשביעי של פסח:** מצד הדין נגמר איסור החמץ מיד בצאת החג, אולם עדיין אסור לנו לאכול חמץ, שכן אסור לאכול חמץ שעבר עליו הפסח. לאור זאת, המוצא חמץ בביתו במהלך השבת שאחרי שביעי של פסח לא יכול לאכול אותו, וכן המקבל חמץ מאדם (יהודי) אחר. אמנם מותר לאכול חמץ שנמכר לגוי, אבל ראוי להדגיש שהמכירה אינה משחק, ומאחר שמכירה לזמן אינה מכירה אלא כשכירות, בה הרכוש עדיין נשאר ברשות הבעלים המקורי, אנו מוכרים את החמץ לגוי לעולם. אמנם מאחר ומדובר בסכום כסף גדול הוא לא משלם הכל בבת אחת, אלא רק מקדמה, והרבנות קובעת עם הגוי למוצאי החג ואז מציעים לו שישלם את יתרת התשלום והחמץ יהיה שלו, או שישכים שאנו נקנה ממנו, ונעשה קניין נוסף כדין וכהלכה. כידוע, אסור לסחור בשבת ולעשות קניינים, ולכן קניית החמץ מיד הגוי לא יכולה להתבצע במוצאי שביעי של פסח, הואיל ועתה שבת, ולכן קניין זה יוכל להתבצע רק במוצאי השבת. לאור זאת, בשבת הזו אין לאכול מהחמץ שמכרנו לגוי³⁴³.

³⁴³ למרות האמור, הרב עובדיה זצ"ל (חזון עובדיה, פסח, עמוד קכ"ט ס"ב) הקל לאכול מחמת שנמכר לגוי באותה השבת, ובלבד שלא ייטול ממנו בשביעי של פסח, שאם לא כן גם עבר על איסור בל יראה ובל ימצא, וגם החמץ נידון כחמץ של יהודי שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה. טעם ההיתר הוא שלא אומרים מוקצה מחמת יום שער, ולכן למרות שהחמץ היה מוקצה ביום שיש ואלו בבין השמשות של ערב שבת, החמץ אינו מוקצה ביום שבת, אולם יש להוסיף בטופס המכירה שהגוי מסכים לכל הרוצה ליטול מהחמץ שלו רשאי לעשות כן, ולאחר מכן הגוי יתחשבן איתו על סכום החמץ שלקח. למעשה, מאחר שדעת הרבה פוסקים להחמיר בזה, וכן יש חשש שיבואו לקחת מהחמץ גם בבין השמשות או בשביעי של פסח, ועוד שכן עלולים לאכול חמץ בכלי הפסח, והדבר עלול להצריך להכשיר את כליו מחדש לשנה הבאה, אין לסמוך על זה אלא במקום הצורך.

■ אכילת קטניות בשבת הסמוכה לשביעי של פסח: הנוהגים להימנע מאכילת

קטניות במהלך ימי הפסח מותרים בכל סוגי הקטניות ביום שבת, שהרי איסור קטניות הוא רק על אכילתן בימי הפסח. אמנם הם לא יכולים להכין אותם בחג בשביל השבת גם אם הכינו עירוב תבשילין, שכן בזכות הנחת העירוב, מותר לנו להכין לשבת רק מאכלים שאנו יכולים לאכול ביום טוב עצמו ולהגיש לאורחים, ולכן אם מתארחים אצלו בחג אנשים הנוהגים לאכול קטניות יכול לבשל תבשילי קטניות לצורך יום השבת, כך שמבשל בשבילם. יש מתירים להכין מאכלים אלו אם במקום שגר יש גם אנשים הנוהגים לאכול קטניות אע"פ שאינם מתארחים בביתו, שמא יבואו אליו בשביעי של פסח וירצה להגיש להם קטניות, והיתר זה דחוק קצת³⁴⁴. אמנם ניתן להכין מאכלי קטניות ביום חמישי ערב חג שביעי של פסח, ולאוכלם בערב שבת, שכן אין איסור לבשל מאכלי קטניות בחול המועד, אולם העושים כך צריכים לברור את הקטניות שלוש פעמים לפני חג הפסח, על מנת שיוכלו לבשלם בחול המועד³⁴⁵. כמו כן, אם יש לו מאכלי קטניות מוכנים יכול לאוכלם בשבת שהרי אין צורך למכור מאכלים אלו במכירת חמץ, וכגון שאשכנזים יכולים לאכול עוגיות מבטנים או עוגיות קוקוס המכילות שמני קטניות וכד' ביום שבת, ובלבד שלא יניח עוגיות אלו עם עוגיות חמץ הנמכרות לגוי, וכן לא יניחו עוגיות אלו במקום שמאפסן את מה שמוכר לגוי³⁴⁶.

■ אכילת מצה שרויה: גם המחמירים באיסור שרויה יכולים לאכול מצה שרויה

ביום שבת, הואיל וגם אם תחמיץ הרי שהחמיצה בשבת, ואין בכך איסור, ומאחר ובמציאות ימינו לא סביר שתחמיץ, ורשאים לאכול זאת גם בכלי הפסח שלהם³⁴⁷, ועוד שיש עדות

³⁴⁴ בן איש חי, שנה א', צו, מא'. רב פעלים, אר"ח, ח"ג, סימן ל'. לוח לארץ ישראל לרב טיקוצ'נסקי. הליכות שלמה, פרק עשירי, טז'.

³⁴⁵ עיין לעיל שראוי שלא להשתמש בכלי הפסח הרגילים שלו לבישול קטניות, ולכן ייחד כלי לכן, או שישתמש בכלי חד פעמי, או שישאל כלי משכנו שנוהג לאכול קטנית.

³⁴⁶ כמו כן כל מאכל שניתן לאכול מאכלי קטניות שהוכנו בהיתר, וכגון שיכול לקנות חומס וכד' לפני החג ולשמור אותו במקרר עטוף ולאכול בשבת, וה"ה שיותר להכין מאכלי קטניות בהיתר ולהפשירם בשבת וכגון שבישל אורז לפני פסח והקפאיו ורוצה להפשירו בשבת. ראוי להעיר כי אין צורך למכור את מאכלי הקטניות לגוי, שהרי בסופו של דבר גם לנוהגים בהם איסור הם אינם חמץ, ולכן אם יש לנוהגים שלא לאכול קטניות מאכלי קטניות מוכנים, הם יכולים לאוכלם ללא חשש בשבת זו.

³⁴⁷ **מצה שרויה:** יש מהחסידיים שנוהגים להימנע מאכילת מצה השרויה ברוטב, מחשש שמא המצה לא נאפתה כראוי ויש בה שאריות של קמח שלא נאפו, וכשיבואו במגע עם נוזל יחמיצו, ונבאר את שורש המנהג: בשל חשש זה אסר מרן השו"ע להכין מצות עבות (סימן תס"ה): 'אין עושין בפסח פת עבה טפח', ומשמע שכל שפחות מטפח (8 סנטימטר) מותר, וטעם הדין הוא כדי שלא יהיו חלקים שלא נאפו כראוי ויבואו להחמיץ. רמ"א מחמיר יותר ומצריך להכין מצות דקות יותר וכתב בזה"ל: 'ויש לעשות המצות ריקקין ולא פת עבה כשאר לחם, כי אין הרקיקין ממהרים להחמיץ', וטעמו שצריך וודאות שהמצה לא תחמיץ בשום מצב (גם בשלב

מהאשכנזים שהחמירו בשרויה והיו בכוונה אוכלים מצה שרויה בשבת הסמוכה לשביעי של פסח, להראות שזה אינו איסור אמיתי אלא רק מנהג וחומרא³⁴⁸.

לסיכום, אסור לקנות חמץ מגוי בשבת, וכן אסור לאכול מהחמץ שנמכר לגוי, או מחמץ שנמצא לאחר הפסח ולא נמכר לגוי³⁴⁹. אמנם מותר לכל השיטות לאכול מצה שרויה. הנוהגים שלא לאכול קטניות בחג הפסח או להימנע מחלק מהקטניות רשאים לבשל קטניות אלו ביום שישי (יום החג) רק אם יש אצלם אורחים שנוהגים לאכול קטניות אלו. גם הנמנעים מקטניות יכולים לאחסן במקום סגור קטניות מבושלות ולא למוכרן לגוי מלפני החג, וכגון שיבשלו אותם בערב החג, ולאוכלן ביום שבת.

22. חגיגות המימונה במוצאי השבת

במוצאי שביעי של פסח יש עדות הנוהגות לקיים את המימונה ומנהג טוב הוא, וראוי להמשיך במנהגם מאחר שחג זה מרבה אהבה ואחוה בין כולם. אחד מטעמי החג הוא שבפסח לא אוכלים אחד אצל השני בשל החומרות השונות והמנהגים השונים, ואנו רוצים להדגיש שזו הסיבה ולא חלילה חרם וכד', ולכן במוצאי החג מיד כולם הולכים אחד אל השני, אוכלים אצלם, מברכים אותם ושמים שמחה גדולה. אמנם כמבואר רק במוצאי השבת ניתן לאכול מאכלי חמץ, ולכן רק אז יהיה אפשר לחגוג עם מאכלי חמץ. ראוי להעיר שאין להכין כל מאכל משבת למימונה, מאחר שהמימונה היא יום חול, ואסור להכין מקודש

האפיה), ולכן יש להכין מצות דקות. למעשה אנו כיום מכינים מצות דקות מאוד, בין מצות מכונה ובין מצות יד, כך שלא צריך לחוש לאיסור שרויה. אמנם מנהג החסידים לאסור להרטיב את המצה מחשש שמא בכל זאת חלקה לא נאפה היטב ויחמיץ או שנותר מעט קמח על המצה שלא נאפה ויחמיץ במגע עם נוזל (עיין בתשובות שבסוף שו"ע הרב, ו'), וכן יש אוסרים קמח מצה, מחשש שיבואו להתיר קמח רגיל (כנסת הגדולה, סימן תס"א). לעניין מעשה, מי שלא נהג לאסור יכול לאכול כרגיל מצות שרויות ברוטב, או כופתאות מקמח מצה וכד', וכן נוהגים כל הספרדים ורוב האשכנזים (כף החיים, סימן תס"א ס"ק לא'. יחווה דעת ח"א, סימן כא'), ורק הנוהגים להחמיר בזה ימשיכו במנהגם, אולם גם הם רשאים לעשות התרה אם יש להם סיבה משמעותית, מאחר שכיום המצות דקות ביותר, ולכן ישאל חכם האם יכול להישאל על מנהגו ולעשות התרה. בכל מקרה, ניתן לשרות מצות במרק וכד' בשבת, וכן לאכול תבשילים ממצות או מקמח מצות, ואפילו בכלי הפסח הרגילים (שערים המצוינים בהלכה, קיג', ז'), ובלבד שיוכלו להכין תבשילים אלו לצורך אורחים הנמצאים שם ביום שישי.

³⁴⁸ אמנם אין לאכול עוגיות הנקראות מצה עשירה בשבת זו, שכן ביארנו לעיל שיש בהם חשש חמץ.

³⁴⁹ אבל מותר לאכול מחמץ שגוי הכין לעצמו והביא ליהודי במתנה, כשברור שלא התכוון להכין עבור היהודי. אם מצא חמץ שנמצא במהלך הפסח צריך לבערו, ולכן לא ייתכן שיאכל אותו במוצאי השבת, ואם עבר ולא ביערו הרי זה חמץ שעבר עליו הפסח, ואפילו נמצא דקה אחת לפני צאת החג ביום שישי, ואע"פ שאנו מבטלים את החמץ, חז"ל אסרו חמץ זה מחשש שמא לא יכוון היטב בשעת הביעור, וישאיר חמץ ולא יבטלו כדן בלב שלם.

לחול. איסור זה כולל כל הכנה הנעשית לצורך מוצאי השבת, כגון עריכת שולחן, הצנעת כלי הפסח וכד'. כמו כן, ברור שאיסור להכין תבשילי חמץ וכד' בחג עצמו, או בשבת שאחריה, וגם לא מיד בצאת השבת, שהרי צריכים לחכות שמכירת החמץ תתבצע והגוי יסכים להחזיר את החמץ לרבנים, וככל עסקת כסף גדולה דבר זה לוקח זמן מה. לכן אין להכין מוצרי חמץ מיד בצאת השבת, ואפילו אם עשה הבדלה, אלא ימתינו לפחות כשעה מצאת השבת, ורק אז יהיו רשאים להשתמש במוצרי החמץ שמכרו לגוי. כמו שהערנו לעיל, לאדם פרטי רצוי שלא למכור חמץ גמור לגוי, ולכן הדבר הטוב ביותר הוא לקנות מוצרי חמץ מחנויות כשעתיים לאחר צאת השבת, כדי שיאפשר גם לסוחרים להתארגן בהתאם ולא לבוא חלילה לחילול החג והשבת. ניתן להכין בחול המועד עוגיות מיוחדות הכשרות לפסח לצורך המימונה, ולמרות שיש בדבר טרחא מסויימת בהכנת המאכלים והסברנו שמלאכה של טרחא אסורה בחול המועד, אין איסור על הכנת מאכלים הגם שלא ייאכלו בימי חול המועד, ובפרט שזה נעשה לכבוד ה'.

בכל אופן אם רוצה להכין מוצרי חמץ מבצק, כגון: מופלטה וכד', רשאי למכור את הקמח שבביתו במכירת החמץ, ולהשתמש בו כשעה לאחר צאת השבת, אולם לא יכינו מופלטה מלפני החג וישמרו אותה בהקפאה כשהיא מוכנה לטיגון, אלא ימכרו את הקמח ויכינו עיסה כשעה אחרי צאת השבת. אכן רבים וטובים נהגו להגיש בליל המימונה מאכלים הכשרים לפסח, ותבוא עליהם ברכת טוב. ביום המימונה עצמו ראוי לכל העדות לנהוג בשמחה גדולה יותר מאשר בימי החול, מאחר שהוא המשך לימי חג הפסח.

סיכום ההלכות המיוחדות לחג שביעי של פסח והשבת הסמוכה

לו

1. בשבת איסור חג (השבת הסמוכה לשביעי של פסח) אין לאכול חמץ.
2. מכירת החמץ צריכה להיות מכירה גמורה בלי שום תחבולה או הערמה כלל ועיקר.
3. יש לסמן את המקום בו מאופסנים מוצרי החמץ שנמכרו לגוי בצורה ברורה.
4. אין להשתמש במוצרי החמץ שנמכרו לגוי עד אשר יבוצע קניין מחודש של החמץ ממנו במוצאי החג, והשנה הקניין המחודש יהיה במוצאי השבת.
5. אין להלעז על מכירת החמץ.

6. גם מי שלא משאיר אצלו חמץ ממש צריך למכור חמץ.
7. יש לשמור על מנהגי העדות השונות ולא להקל ללא סיבה.
8. לצורך חולים הגם שאין בהם סכנה ניתן להקל באיסורי קטניות לאחר שאלת חכם והתרת נדרים.
9. לצורך חולה שיש בו סכנה מותר לאכול קטניות ללא שאלה וחשש כלל.
10. יש להחמיר דווקא בימינו באיסורי קטניות והדומה להם, מאחר שניתן להיכשל בקלות חלילה באיסורי חמץ ממש.
11. גם הנוהגים לאכול קטניות צריכים לברור אותם כדין לפני חג הפסח ג' פעמים ויש מחמירים לברור ארבע פעמים.
12. אין לברור מוצרי קטניות כאורז, אפונה וכד' במהלך חג הפסח.
13. איסור קטניות הוא דווקא כשהקטנית בושלה עם מים, אולם כאשר לא השתמשו עם מים אין איסור.
14. הנוהגים לאכול קטניות טריות (רוב עדות הספרדים) יכולים לאכול תירס חי או מקופסת שימורים אע"פ שאבותיהם לא אכלו זאת, וזאת מפני שהדבר לא היה מצוי, ויש ללכת אחרי טעם הגזירה והיקפה. אותם אנשים לא יכולים לאכול פופקורן כי הוא מיוצר מקטניות יבשות.
15. ניתן להקל בשמן קנולה גם לאוסרים קטניות, וראוי לשאול את הרב שפוסקים לפיו.
16. לנוהגים איסור בקטניות אין לבשל לכתחילה קטניות בכלי רגיל ולבשל בו מאכל ללא קטניות מבלי להכשיר את הכלי. אמנם אם חיכה שנה אין צורך להכשיר את הכלי מחדש.
17. גם האוסרים קטניות אלו ואחרות יכולים לרכוש קטניות מוכנות (קורנפלקס כשר לפסח, ממרח חומוס וכד') ולאכול אותם בשבת הסמוכה לפסח, ובלבד שלא יאפסנו אותם בארון החמץ. כמובן שאין צורך למכור מוצרי קטניות שונים. יש לשומרם עד השבת במקום ברור כך שלא יבוא בטעות לאוכלם בחג שביעי של פסח.
18. ניתן לבשל ביום טוב לצורך השבת רק אם הניח עירוב תבשילין או ששכח להניח. מי שלא הניח במזיד לא יכול לבשל לשבת.
19. גם מי שלא רוצה לבשל צריך להניח עירוב תבשילין לצורך הדלקת נרות שבת, חימום האוכל ועוד.
20. ניתן לבשל ביום טוב רק מאכל שניתן לאוכלו ביום טוב. לכן מי שגזר על עצמו תענית בחג לא יכול לבשל ביום זה.

21. לאור הדין הקודם, מאכל שנוהגים בו איסור לא ניתן לבשלו ביום טוב. לכן לדעת הבן איש חי מי שלא נוהג לאכול קטניות בפסח לא יכול לבשלם בחג, אלא אם כן מתארחים בביתו אנשים שאוכלים קטניות, שמתוך שהם מבשלים לעצמם מותר יהיה לו גם כן לאכול מזה בשבת.
22. לדעת הגרש"ז ניתן לבשל קטניות ביום טוב אם יש אנשים שנוהגים לאכול קטניות במקום בו אתה נמצא, שאם יבואו אותם האנשים להתארח אצלי אוכל להגיש להם מאכלים שערבים להם, הגם שבעל הבית עצמו נמנע מאכילת קטניות.
23. טעם נוסף הוא שמא חלילה אחד מבני הבית יהיה חולה ואז יותר לו לאכול קטניות, ומתוך שזה יכול להיות, מותר גם לבשל.
24. נראה להחמיר כדעת האוסרים לבשל ביום טוב קטניות אם אין לו מי שנוהג לאכול בביתו את הקטניות, ובפרט שיש מנהג שלא לאכול בבתי אחרים בפסח בשל חומרות שונות שנהגו בהם משפחות שונות, אולם לכל הדעות מותר לבשל בחול המועד ולשמור בצד ולאכול מהמאכל בשבת.
25. לכן ניתן לבשל אורז וכד' ביום חמישי לפני כניסת החג, ולאכול ממנו בשבת. יש להדגיש כי גם במקרה זה חייבים לברור את האורז היטב ג' פעמים (לפחות) לפני הפסח.
26. מצה שרויה מותרת כל ימי הפסח למעט למי שיש לו מנהג ברור להחמיר בה. אולם גם המחמירים בדבר יכולים לאכול בשבת שאחרי הפסח.
27. חגיגות המימונה במאכלי חמץ יחלו רק כשעה לאחר צאת השבת, וטוב שבמוצאי שבת כלל לא יגישו מאכלי חמץ אלא רק מאכלים כשרים לפסח.

22. הלכות ספירת העומר

ימים אלו היו ימי שמחה גדולה – ימי קציר חיטים. בימים אלו עם ישראל התעלה בלכתו במדבר עד שהגיע ביום החמישים לחג השבועות וקיבל את התורה שהיא השיא של יציאת מצרים, כדברי הקב"ה למשה לפני שהסכים לקבל עליו את השליחות: 'בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה'³⁵⁰. הזוהר הקדוש הפליג מאוד בחשיבות מצוות

³⁵⁰ שמות פרק ג' פסוק יב'. זו היתה תשובה למשה בדבר הזכות של עם ישראל לצאת ממצרים – הם יעבדו את האלוקים בהר סיני, כלומר קבלת התורה היא הזכות הגדולה שלהם, שבגינה הם ראויים לצאת ממצרים.

ספירת העומר, וזו לשונו: 'כל בר נש דלא מני חושבנא דא אינון שבע שבתות תמימות למזכי לדכיותא דא לא איקרי טהור ולא בכללא דטהור הוא, ולא הוא כדאי למהוי ליה חולקא באורייתא'³⁵¹. לאחר הספירה נוהגים להזכיר את בניין בית המקדש, כמובא בסידורים.

■ **זמן הספירה:** מתחילים לספור את העומר כבר במוצאי יום טוב ראשון של חג הפסח, ויש לספור בברכה את כל ארבעים ותשעה הימים עד לחג השבועות. יש לספור רק לאחר החשכה הוודאית, ולכן טוב להתפלל ערבית בזמן זה רק כאשר כבר החשיך בחוץ, כך שיספור את העומר אחרי צאת הכוכבים. הנוהגים להתפלל ערבית מבעוד יום לא יספרו מיד לאחר התפילה כל עוד לא החשיך. ראוי לציין שיש הסוברים שצאת הכוכבים היא 13.5 דקות לאחר השקיעה, אולם ראוי להחמיר ולספור רק בלילה ודאי לכל הדעות, שזה 24 דקות לאחר השקיעה. אמנם הספירה אינה תלויה דווקא בתפילת ערבית, ולכן ניתן לספור גם לפני התפילה כל עוד יצאו הכוכבים, וראוי לנהוג כך אם חושש שייאנס ולא יספור לאחר התפילה, אולם המנהג הנכון לספור בסוף התפילה. יש נוהגים לספור לאחר 'ברכו' ולפני 'עלינו לשבח', וכן מנהג האשכנזים והמרוקאים, ויש נוהגים לספור לאחר העמידה, ויש נוהגים לספור לאחר 'עלינו לשבח'.

■ **צורת הספירה:** הספירה צריכה להיות בעמידה, שנאמר 'מהחל חרמש בקמה', ודרשו חז"ל 'אל תיקרי בקמה אלא בקומה', היינו שצריך לספור בקומה זקופה. ביום הראשון נוהגים לקרוא את סדר קצירת העומר. יש נוהגים להחזיק בידם מלח בפעם הראשונה שסופרים את העומר, מאחר שימים אלו ימי דין וצריכים שמירה גדולה, והמלח הוא סגולה לשמירה, ויש המקפידים להחזיק את המלח כל יום מימי הספירה³⁵².

■ **דין מי שלא ספר באחד הלילות:** מי שפספס יום אחד בספירתו, דהיינו שלא ספר בלילה ולא ביום ימשיך לספור, אך ללא ברכה. לכן נוהגים שבכל יום בסוף תפילת שחרית מכריז החזן את הספירה של היום, כך שגם אם מישוהו שכח לספור בלילה, יספור יחד עם

³⁵¹ זוהר, אמור, צז. תרגום: כל אדם שלא מונה חשבון זה של שבע השבתות התמימות כדי לזכות לטהרה זו לא נקרא טהור, ואינו בכלל טהור, ואינו כדאי שיהא לו חלק בתורה.
³⁵² נתיבות המערב, עמוד קצט', מנהגי ספירת העומר, אות א'.

החזן או לאחריו, ואז יוכל להמשיך לספור בברכה את המשך הספירה³⁵³. נוהגים לספור אחרי שחרית את העומר ללא ברכה, וטוב להתרגל לעשות כך, שמא יפספס יום אחד וישכח להשלימו.

■ **ילדים:** טוב להרגיל ילדים לספור את העומר, ואפילו ילדים קטנים, ויכולים לספור בברכה, ואם פספסו יום אחד יספרו ללא ברכה כגדולים. ילד שהופך לבר מצווה בספירת העומר, יכול להמשיך לספור את העומר בברכה, בתנאי שלא פספס אף יום³⁵⁴.

■ **נשים בספירת העומר:** נשים פטורות מהספירה, ואם סופרות מקיימות מצווה, וכן נוהגות נשים אשכנזיות לספור בברכה, אבל לפי המקובלים נשים לא תספורנה בכלל, וכן נוהגות נשים ספרדיות³⁵⁵. יש נשים הנוהגות להימנע מעשיית מלאכה כל ימי העומר משקיעת החמה עד לאחר הספירה הראשונה בבית הכנסת שבמקומן, וכן ראוי לנהוג³⁵⁶.

מנהגי אבלות: למרות שאמרנו שימים אלו היו ימי שמחה גדולה, בימי בית המקדש השני, הפכו ימים אלו לימים עצובים מאוד בתודעה היהודית בגלל מותם של עשרים וארבעה אלף תלמידי ר' עקיבא שמתו על שלא נהגו כבוד זה בזה. זכר למגיפה הגדולה, תיקנו חז"ל כמה מנהגי אבלות, אמנם נחלקו בזמן שצריך לנהוג מנהגים אלו: האשכנזים נוהגים להתחיל מיום טוב ראשון של פסח עד לג' בעומר³⁵⁷, והספרדים מפסיקים בלד' בעומר.

■ **נישואין ושידוכין:** נוהגים שלא נושאים נשים בימי האבלות. למנהג רוב האשכנזים מותר לשאת אישה כבר בליל לג' בעומר, ולספרדים רק בליל לד' בעומר, אבל מותר להחזיר גרושתו אפילו לפני זמנים אלו. לא צריך להימנע משידוכין בימים אלו, ויכולים לעשות סעודה, אולם לא יגנונו בכלי נגינה ולא ירבו בשירים וריקודים³⁵⁸.

³⁵³ אם רק שמע את החזן סופר ולא ספר איתו, ישאל שאלת חכם לגבי המשך הספירה.

³⁵⁴ כף החיים, סימן תפט', ס"ק צד'.

³⁵⁵ כף החיים, סימן תפט', ס"ק ט'.

³⁵⁶ שו"ע, סימן תצ"ג ס"ד. כף החיים, ס"ק נב'.

³⁵⁷ אמנם יש מהאשכנזים הנוהגים להתחיל את מנהגי האבלות בר"ח אייר ולסיימם בג' סיון. לכל הדיברות נוהגים לג' ימים.

³⁵⁸ כף החיים, סימן תפט' ב', ג', ט'.

■ **תספורת ותגלחת:** מקדמת דנא נהגו הרבה חסידים ואנשי מעשה לא מגלחים את זקנם בימי הספירה³⁵⁹, וכן המנהג. האשכנזים נמנעים מערב פסח עד ליום ל"ג בעומר שאז חדלו מלמנות תלמידיו של ר' עקיבא, בעוד הספרדים נמנעים מערב פסח עד ליום ל"ד בעומר, שכן צריכים להיות ל"ג יום שלמים. יש מהאשכנזים שנוהגים להתחיל את איסור הגילוח והתספורת מראש חודש אייר עד לחג השבועות, ויש מהספרדים, שנוהגים על פי הקבלה, שלא להתגלח ולא להסתפר כל ימי ספירת העומר עד ערב חג השבועות. כיום, יש המקילים באיסור תגלחת ונוהגים להתגלח מערב שבת לערב שבת לכבוד השבת, ובפרט שהם נוהגים להתגלח בצורה תדירה. בראש חודש אייר יש הנוהגים להקל בתגלחת, וכן ביום העצמאות, יום ראשית צמיחת גאולתנו³⁶⁰. יש המקלים עוד, שכל אדם הנושא משרה ייצוגית, כגון קצין בצה"ל, מנהל חברה וכד' רשאי להתגלח דבר יום ביומו, שכן מייצג הוא גוף מסודר, ולא נאה שיהיה לא מגולח, גדל פרע שער זקנו.

■ **שמחה ושירים:** נוהגים גם לאסור הליכה למקומות שנוהגים בהם קלות ראש, כגון סרטים, חוף הים, בריכה וכד', וכן לא ישמעו שירים מהרדיו או מדיסק או מהמחשב ואפילו הם שירי קודש, ויש מקלים בשירה ווקאלית היינו ללא כלי נגינה, ונראה שראוי להחמיר בדבר, אולם מותר לפזם לעצמו שירים או לשיר שירי שבת. יש נוהגים שלא לברך שהחיינו בימים אלו, ויש נוהגים לברך רק על פירות, ויש מתירים לברך שהחיינו על כל דבר (מה שאין כן לעניין ימי בין המצרים) וכן סובר הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל, וכן המנהג.

טעם מנהגים אלו: עיקר משמעות הציוויים למעט בשמחה בימים אלו, אמור לגרום לנו לפרוש מהחיים הרגילים שלנו, ולתת את ליבנו על הזולת. במיוחד בימים אלו עלינו להקפיד על המצוות שבין אדם לחבירו ולהתחזק באהבת הריע. לכן כולנו נקפיד מאוד על איסורי לשון הרע, רכילות, הלבנת פני חבירנו, ונכבד את חבירנו ונאהב אותם כגופנו.

דוגמא לרעיון על ההגדה

³⁵⁹ תבואות שמש (לרב **שלום משאש** זצ"ל, רבה של ירושלים), או"ח, סימן נו' (עמוד קח').

³⁶⁰ אמנם לדעת המקובלים אין להתגלח ולהסתפר כלל אפילו בימי שמחה אלו, וכ"פ הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל.

כאמור לעיל, כדאי לתבל את מהלך ההגדה או בעיקר את האוכל בדברי תורה מגוונים המורים והמספרים על עוצמת נס יציאת מצרים וגדולתו, ועל כן ראינו לנכון להסביר רעיון אחד בהגדה ששזור את כל הסתכלותנו על מהות הגאולה ועל מהותו של חג זה – חג הגאולה.

בהגדה אנו מוצאים מחלוקת תנאים מעניינת ביחס לשאלה כמה מכות לקו המצרים במצרים וכמה לקו על הים³⁶¹. לכל הדיברות בים היו פי חמש מכות, שכן במצרים ראו את אצבע אלוקים, ובים ראו את היד הגדולה, והיד כידוע מכילה חמש אצבעות. אמנם מה פשר חישוב מתמטי זה?

ניתן להסתכל על אצבע כעל איבר עצמאי, אולם ניתן להסתכל עליה כעל חלק מתוך כף היד. יש מקום רב לשתי נקודות מבט אלו. האמירה שהאצבע עומדת בפני עצמה היא אמירה שכל פעם אנו רואים מכה שעומדת בפני עצמה. האמירה שהאצבע היא חלק מהיד משמעה שאנו בתוך תהליך. פעמים רבות קשה לראות בתוך התהליך כיצד הדברים מתקדמים. כיצד באמת עולים שלב אחרי שלב. זה ניסיון קשה מאוד, מאחר שאנו נמצאים בתוך המציאות. היכולת להרים את הראש ולקבל מבט כוללני אינו פשוט. הוא אכן לא נעשה במצרים. הוא נעשה רק כשיצאו משם, על שפת הים, רק אז הבינו מה שבאמת התרחש במצרים: 'וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם'. 'מצרים' בפסוק זה משמשת גם כשם העם וגם כשם הארץ, ורק עתה מבינים מה עבר על העם המצרי כאן ושם בארץ מצרים.

זו שיטתו של ר' יוסי, אולם ר' אליעזר רוח אחרת עימו. הוא סובר שכדי שהמכות במצרים לא יהיו סתם מכות, אלא מוכוונות מטרה, שנאמר 'וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּנֹתִי אֶת יָדִי עַל מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם'³⁶², עליהן להיות ברורות. מכות אלו נועדו כדי שכולם

³⁶¹ **רבי יוסי הגלילי אומר:** מנין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות? במצרים מה הוא אומר? ויאמרו החרטמים אל פרעה: אצבע אלהים הוא, ועל הים מה הוא אומר? וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים, ויראו העם את ה', ויאמינו ביי ובמשה עבדו. כמה לקו באצבע? עשר מכות. אמור מעתה: במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות. **רבי אליעזר אומר:** מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות? שנאמר: 'ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. עברה - אחת, וזעם - שתיים, וצרה - שלש, משלחת מלאכי רעים - ארבע. אמור מעתה: במצרים לקו ארבעים מכות ועל הים לקו מאתיים מכות. **רבי עקיבא אומר:** מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר: 'ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. חרון אפו - אחת, עברה - שתיים, וזעם - שלוש, וצרה - ארבע, משלחת מלאכי רעים - חמש. אמור מעתה: במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו חמשים ומאתים מכות.

³⁶² שמות, פרק ז', פסוק ה'.

יכירו את הקב"ה. כיצד יגיעו להבנה זאת? טוען ר' יוסי שרק אם הקב"ה יראה שהוא שולט בכל מה שהמצרים חשבו למציאות אמיתית, אזי ידעו כי הוא באמת מלך מלכי המלכים הקב"ה. לכן כל מכה הכתה בכל ארבע היסודות, שחשבו בעולם העתיק שהם באמת עמודי המציאות: מים, רוח, אדמה ואש. ניתן לראות זאת בתור דוגמא במכת הצפרדעים, שהם באו מן היאור, כך שהיאור לקה, קפצו לתנורים, כך שהאש לקתה, במותם צברו אותם על האדמה, כך שהיא לקתה וריח הפגרים נישא באוויר עד שכל מצרים באשה מצחנתם, כך שגם האוויר לקה. אם הקב"ה יכה את כל מה שנתפש בעיני המצרים כמציאות, יהיו הם מוכרחים להאמין בקיומו של בורא העולם. ממילא במצרים כל מכה התחלקה לארבע מכות, כך שקיבלנו ארבעים מכות, וממילא לפי חשבון האצבע והיד יש מאתיים מכות בים.

לעומתם, ר' עקיבא סובר שהמצרים היו כל כך קטני אמונה, שדברים אלו לא יגרמו להם להאמין בקיומו של בורא העולם, ולכן כל מכה בנוסף לזה לוותה בגילוי שכינה, שכך שלא יוכלו להכחיש בשום צד ואופן את קיומו של בורא העולם, וממילא יש כל מכה הכתה בחמישה דברים, ועל הים לקו מאתיים וחמישים מכות.

להסבר נפלא זה ישנה בעיה קטנה. מי שראו את האצבע היו החרטומים: 'וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטִימִים אֶל פְּרֹעֶה אֶצְבֶּעַ אֱ-לֹהִים הוּא', בעוד שמי שראו את היד בים סוף היו עם ישראל: 'וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה', וכיצד אנו למדים מהחרטומים לעם ישראל?

אלא שעל כורחנו לומר שעם ישראל במצרים סיגל לעצמו נקודת ראייה חרטומית-מצרית. כמו שהם לא הבינו שיש כאן תהליך ארוך ושלם עם ייעוד ברור, ולא ראו את קיצו, כך גם חלקים מעם ישראל הסתכלו על המציאות. לא באמת הפנימו שכל מכה היא רק עוד שלב בדרך ליציאה ממצרים. לא היה להם מושג שהמכה העשירית היא האחרונה. רק כאשר יצאו הבינו פתאום את יד ההשגחה, הבינו שהיה כאן תהליך ארוך ומחושב, עם קומות שונות, ורק בים סוף הצליחו להתנתק סוף כל סוף מנקודת המבט המצרית קטנת האמונה.

ומכאן לימינו. גם אנו נמצאים בתוך תהליכים רבים. תהליכים אלו אינם פשוטים. נפילות רבות יש בהם. עם עומס חיי השגרה, קשה לנו לראות שאנו בעיצומו של תהליך הגאולה, אולם חז"ל לימדונו שגאולתם של ישראל אינה בבת אחת: 'ר' חייא בר אבא ור' שמעון בן חלפתא היו מהלכין בקרוצתא בהדא בקעתא דארבאל, וראו אילת השחר שבקע אורה לעלות,

אמר לו ר' חייא כך היא גאולתן של ישראל, אמר לו ר' שמעון היינו דכתיב כי אשב בחשך ה' אור לי, בתחלה היא באה קימעא קימעא, ואחר כך היא מנפצת ובאה, ואחר כך היא פרה ורבה, ואחר כך היא משתבחת והולכת³⁶³. בתהליך הגאולה ישנן הרבה נקודות של חושך. גם אחרי שהגאולה מזדחלת לה לאיטה, היא פתאום מנפצת והולכת, היינו נראית כמתחזקת ולפתע נראית כאילו היא נעלמת חלילה. אולם לאחר זמן חשוך זה היא פרה ורבה, רואים את הגאולה כממשיכה ומתעלה, עד שלבסוף היא משתבחת והולכת, והכל רואים עין בעין ללא שום פקפוק את מעשה ה' כי נורא הוא. בימים אלו אנו נמצאים. אנו מרגישים את ימי הגאולה, לא ניתן להכחיש זאת. הרי ישראל נותנים פירותיהם לעם ישראל. ארץ ישראל קמה מחורבנה ונותנת את טובה לעם ישראל. כל נבואות התורה והנביאים התקיימו בנו אחת לאחת³⁶⁴, ועתה אנו בשלב המבלבל. אולם עלינו להתחזק באמונה, להאמין שכל מה שאנו רואים נגד עינינו הוא התהליך המבורך של הגאולה, ולא להתייאש. ירושלים וכל מדינת ישראל הולכים ונבנים בקצב גדול, ומובטחים אנו כי זה סימן לבואו של דוד המלך, וכשיבוא מלך המשיח שהוא מזרעו של דוד המלך ע"ה, תהיה התפילה כראוי, וייבנה בית המקדש ותהיה הודאה גדולה לקב"ה ושמחה שלימה שאין כדוגמתה³⁶⁵. אמנם גם כעת אנו מחוייבים על פי דין להודות ולהלל על הטוב שזכינו לו. גם על טוב חלקי אנו צריכים להודות, וכך אנו אומרים כל יום בתפילת שחרית: 'וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול באהבה להודות לך וליחדך ליראה ולאהבה את שמך' – מטרת הקירוב שקרבנו בורא עולם אליו היא שאנו נדע להודות לו, ורק מתוך הכרתנו האמיתית במי שמסובב את כל הסיבות ומרעיף עלינו את כל הטוב, רק מתוך כך נוכל לירוא מנו ולאהוב אותו באמת. עלינו למלא חובתנו זו בשמחה ובתשוקה גדולה, ומתוך כך נוכל לבא בתפילה להמשך שפע של טובה וברכה.

זאת משימת חיינו כיום: להאמין ולפעול להחשת גאולת ישראל. מדינת ישראל של ימינו מציבה בפנינו אתגר עצום. האם נדע להשתלב בתוך התהליך של הגאולה, להוביל את תהליך שיבת ציון שכבר החל, ולתת לו תוקף של קודש? האם נוכל לרומם את מדרגת החול שבנבנתה

³⁶³ מדרש רבה, תהילים, מזמור כב'.

³⁶⁴ עיין: יחזקאל, פרק לו', פסוק ח'. סנהדרין, צח. ויקרא, פרק כו', פסוק לב'. רש"י. רבינו בחיי אור החיים. רמב"ן, פסוק טו'.

³⁶⁵ עיין מגילה יז: 'וכיון שנבנית ירושלים בא דוד, שנאמר: אחר ישבו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם. וכיון שבא דוד באתה תפלה, שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי. וכיון שבאת תפלה באת עבודה שנאמר עולתיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי. וכיון שבאת עבודה באתה תודה, שנאמר זבח תודה יכבדני'.

כאן בעבודה קשה אל מדרגת הקודש האלוהית? האם נהיה ראויים לרשת באמת את ארץ הקודש? על שאלות אלו עלינו לענות בוודאות גמורה, ולעשות מעשה כפֶּלֶב: 'וַיֵּהָס כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עֲלֵה נַעֲלֶה וְיִרְשְׁנוּ אֶתְּהָ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ'³⁶⁶. עלינו לפנות בתחינה לבורא העולם ולבקש ממנו שיגאלנו עתה גאולת עולם, ויתקיים בנו במהרה 'פִּימִי צֶאֱתָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲרָאנוּ נִפְלְאוֹת'³⁶⁷. נפלאות שלא נראו בכל העולם אפילו לאבות³⁶⁸. שנזכה לכך במהרה בימינו. אמן.

³⁶⁶ במדבר, פרק יג, פסוק ל'.

³⁶⁷ מיכה, פרק ז', פסוק טו'.

³⁶⁸ עיין מכילתא דר' ישמעאל, פרשת בשלח: 'עושה פלא עשה עמנו פלא ועושה עמנו בכל דור ודור שנ' אודך על כי נוראות נפלאותי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד ואומר רבות עשית אתה ה' א-להי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. ד"א עושה פלא, עושה פלא עם אבות ועתיד לעשות עם בנים שנאמר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות אראנו מה שלא הראתי אל אבות שהרי נסים וגבורות שאני עתיד לעשות עם הבנים 'ותר הם ממה שעשיתי לאבות וכן הוא אומר לעושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו, ואומר ברוך ה' א-להים א-להי ישראל עושה נפלאות לבדו וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן.

תפילות שונות

תפילה להצלחת הילדים וזיווגיהם מאת השל"ה הקדוש זיע"א³⁶⁹

אתה הוא יי א-לוהינו עד שלא בראת העולם, ואתה הוא א-לוהינו משבראת העולם, ומעולם ועד עולם אתה א-ל. ובראת עולמך בגין לאשתמודעא א-להותך באמצעות תורתך הקדושה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, "בראשית", בשביל תורה ובשביל ישראל, כי הם עמך ונחלתך אשר בחרת בהם מכל האמות, ונתת להם תורתך הקדושה, וקרבתם לשמך הגדול. ועל קיום העולם ועל קיום התורה בא לנו ממך יי א-לוהינו שני צוויים. כתבת בתורתך 'פרו ורבו', וכתבת בתורתך 'ולמדתם אתם את בניכם'. והכונה בשתייהן אחת, כי לא לתהו בראת כי אם לשבת, ולכבודך בראת יצרת אף עשית, כדי שנהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי כל עמך בית ישראל יודעי שמך ולומדי תורתך. ובכן אבוא אליך יי מלך מלכי המלכים, ואפיל תחנוני, ועיני לך תלויות עד שתתנני ותשמע תפילתי להזמין לי בנים ובנות. וגם הם יפרו וירבו הם ובניהם ובני בניהם עד סוף כל הדורות, לתכלית שהם ואני כלנו יעסקו בתורתך הקדושה, ללמד וללמד לשמר ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך לאהבה וליראה את שמך. אבינו אב הרחמן, תן לכלנו חיים ארכים וברוכים, מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו לחיים ברחמים, זכרנו לחיים נצחיים, כמו שהתפלל אברהם אבינו: 'לו...יחיה לפניך', ופרשו רבותינו זכרונם לברכה: 'ביראתך'. כי על כן, באתי לבקש ולחנן מלפניך שיהא זרעי וזרע זרעי עד עולם זרע כשר. ואל ימצא בי ובזרעי ובזרע זרעי עד עולם שום פסול ושמן, אך שלום ונאמת וטוב וישר בעיני א-להים ובעיני אדם,

³⁶⁹ ניתן לומר תפילה זו בכל עת, ובפרט בערב ראש חודש סיוון.

וַיְהִי בַעֲלֵי תוֹרָה, מְאִרֵי מִקְרָא, מְאִרֵי מִשְׁנָה, מְאִרֵי תִלְמוּד, מְאִרֵי רִזָּא, מְאִרֵי
 מִצָּוָה, מְאִרֵי גוֹמְלֵי חֻסְדִּים, מְאִרֵי מַדּוֹת תְּרוּמִיּוֹת, וַיַּעֲבֹדוּךָ בְּאַהֲבָה וּבִירָאָה
 פְּנִימִית, לֹא יִרְאֶה חִיצוֹנִית, וְתֵן לְכָל גּוֹיָה וְגוֹיָה מֵהֶם דֵּי מַחְסוּרָה בְּכַבּוּד, וְתֵן
 לָהֶם בְּרִיאּוֹת וְכַבּוּד וְלַחַח, וְתֵן לָהֶם קוֹמָה וַיְפִי וְחֹן וְחֻסֵּד, וַיְהִיָּה אַהֲבָה וְאַחֲוָה
 וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, וְתִזְמִין לָהֶם זְוִיגִים הַגּוֹנִים מִזֶּרַע תִּלְמִידֵי חֻכְמִים, מִזֶּרַע צַדִּיקִים,
 וְגַם זְוִיגִים יִהְיוּ כְּמוֹתָם כָּכָל אֲשֶׁר הִתְפַּלֵּלְתִּי עֲלֵיהֶם, כִּי זָכְרוֹן אֶחָד עוֹלָה לְכָאן
 וּלְכָאן. אֵתָּה יְיָ יוֹדֵעַ כָּל תַּעֲלוּמוֹת, וּלְפָנֶיךָ נִגְלוּ מִצְּפוּנֵי לְבִי, כִּי כֹנֶנְתִּי בְּכָל אֱלֹהִים
 לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ וּלְמַעַן תוֹרַתְךָ הַקְּדוּשָׁה, עַל כֵּן עֲנֵנִי יְיָ עֲנֵנִי, בַּעֲבוּר
 הָאֲבוֹת הַקְּדוֹשִׁים אֲבֹרָהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב. וּבִגְלָלָם תוֹשִׁיעַ בָּנִים לַהֲיוֹת הָעֲנָפִים
 דּוֹמִים לְשָׂרָשָׁם, וּבַעֲבוּר דָּוִד עַבְדְּךָ רַגְלִי רַבִּיעִי בְּמִרְכָּבָה, הַמְשׁוֹרֵר בְּרוּחַ קֹדֶשְׁךָ:
 שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁרִי כָל יָרָא יְיָ הַחֲלֹף בְּדַרְכָּיו: יִגִּיעַ כְּפִיד כִּי תֹאכַל אֲשֶׁרִיד וְטוֹב
 לָךְ: אֲשֶׁתְּךָ כְּגִפֹּן פְּרִיָּה בִּירְכֹתִי בֵּיתְךָ בְּנִיד כְּשֶׁתִּלִּי זִיתִים סָבִיב לְשִׁלְחָנְךָ: הִנֵּה כִי
 כֹּן יְבִרְדָּ גִבֹּר יָרָא יְיָ: יְבָרְכֶךָ יְיָ מִצִּיּוֹן וְרָאָה בְּטוֹב יְרוּשָׁלַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וְרָאָה
 בָּנִים לְבְנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל: אָנָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה יִקְרָא בְּנוֹ הַפְּסוּקָה, וְאַנִּי זֹאת
 בְּרִיתִי אִתָּם אָמַר יְיָ, רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרִי אֲשֶׁר שִׁמְתִּי בְּפִידְךָ, לֹא יִמוּשׁוּ מִפִּידְךָ
 וּמִפִּי זֶרַעְךָ וּמִפִּי זֶרַע זֶרַעְךָ אָמַר יְיָ מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם: יִהְיוּ לְרִצּוֹן אֲמָרֵי פִי, וְהִגִּיוֹן
 לְבִי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי:

ס ד ר ב ז י ק ת ח מ צ

מתוך לשון חכמים למרן הרי"ח הטוב בעל בן איש חי, וכן מופיע בסידור של הראשון לציון הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

טוב ליטול ידיים לפני הבדיקה, ולומר את הבקשה הבאה :

לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחדא אות יו"ד אות ה"א באות וא"ו אות ה"א ביחודא שלים בשם כל ישראל. ובשם כל הנפשות והרוחות והנשמות המתייחסים אל שורשי נפשנו רוחנו ונשמתנו ומלבושיהם והקרובים להם שמכלולות אצילות בריאה יצירה עשיה ומכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה דכל פרצוף וספירה. הריני מוכן ומזומן לקיים מצוות עשה דרבנן לבדוק את החמץ לאור הנר בחורין ובסדקין שברשותנו בליל ארבעה עשר לחודש ניסן כאשר הורו לנו רבותינו ז"ל: אור לארבעה עשר בניסן בודקין את החמץ לאור הנר. לבער שאור וחמץ הנמצא בבית בחורין ובסדקין. כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו, לתקן שורש מצווה זו במקום עליון.

ויהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצווה זו. ויעלה לפניך כאילו כיוונתי בכל הכוונות הראויות לכוון במצווה זו. על כן נקווה לך ה' א-לוהינו לראות מהרה בתפארת עוזך להעביר גילולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי. וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון. לפניך ה' א-לוהינו יכרעו ויפלו ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כולם את עול מלכותך ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד כי

המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד ככתוב בתורתך ה' ימלוך לעולם ועד. ונאמר והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' א-לוהיך והישר בעיניו תעשה האזנת למצוותיו ושמרת כל חוקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך.

נר לרגלי דברך ואור לנתיבותי (ז' פעמים)
 לב טהור ברא לי א-לוהים ורוח נכון חדש בקרבי (ז' פעמים)
 יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ה' צורי וגואלי.
 ויהי נועם ה' א-לוהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו (ב')
 (פעמים)

**ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציוונו
 על ביעור חמץ**

אחרי הבדיקה יבטל את החמץ, וצריך להבין מה שיאמר וזו מצוות עשה דרבנן. לפני הביטול יאמר את התפילה הבאה:

לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחודא שם אות יו"ד אות ה"א אות ווא"ו אות ה"א ביחודא שלים בשם כל ישראל, הריני מקיים מצוות עשה דרבנן לבטל שאור וחמץ בליל ארבעה עשר בחודש ניסן. כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו לתקן שורש מצווה זו במקום עליון. ויהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצווה זו. ויעלה לפניך כאילו כיוונתי בכל הכוונות הראיות לכוון במצווה זו. ואתה הא-ל הגדול הגיבור והנורא עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו ותבטל כוחות הטומאה והקליפה וכל אויבך וכל שונאיך מהרה יכרתו ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם ותשמידם

במהרה בימינו. והסר ממנו יגון ואנחה. ומלוך עלינו מהרה אתה ה' לבדך בחסד וברחמים בצדק ובמשפט את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוונו כל היום. יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ה' צורי וגואלי. ויהי נועם ה' א-לוהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

כל חמירא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה ודלא ביערתיה לבטיל ולהווי כעפרא דארעא

תרגום לעברית: כל חמץ ושאר שיש ברשותי שלא ראיתיו ושלא ביערתינו יהיה בטל וחשוב כעפר הארץ

יהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתתן לנו כח ויכולת ועזר וסיוע לפשפש בנגעי בתי הנפש אשר נואלנו בעצת יצרנו הרע. אנא ה'. הפרד נא מעלינו צד הרע שביצר הרע. ותזכנו ותלבבנו בכח היצר הטוב. השיבנו אבינו לתורתך וקרבתך וקרבתך וקרבתך וקרבתך. והחזירנו בתשובה שלימה לפניך. ותרפא את מאתיים וארבעים ושמונה איברים ושלוש מאות ושישים וחמישה גידים של נפשנו ושל גופנו רפואה שלימה. והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו ולכל מכאובינו ולכן מכותינו. כי א-ל רופא רחמן ונאמן אתה. עוזרנו א-לוהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו מאיסור חמץ אפילו מכל שהוא שנה זו וכל שנה ושנה הבאה עלינו לחיים טובים ולשלום אמן כן יהי רצון. יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ה' צורי וגואלי.

ס ד ר ב י ע ו ר ח מ ץ

לפני שריפת החמץ יאמר את התפילה הבאה :

לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחדא
שם אות יו"ד אות ה"א אות וא"ו אות ה"א ביחדא שלים בשם כל ישראל,
הריני מוכן ומזומן לקיים מצוות ביעור חמץ בשריפה לשורפו ביום ארבעה
עשר לחודש ניסן כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו. ויהי רצון
מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתהיה חשובה מקובלת ורצויה לפניך
מצווה זו, וכאילו כיוונתי בכל הכוונות הראיות לכוון במצווה זו של שריפת
החמץ ויעלה לפניך כאילו קיימנו מצוות: פסילי אלוהיהם תשרפון באש. ותבער
כוחות הטומאה והקליפה. וכל אויבך וכל שונאך מהרה יכרתו. ומלכות הרשעה
מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם ותשמידם במהרה בימינו. על כן נקווה לך
ה' א-לוהינו לראות מהרה בתפארת עוזך להעביר גילולים מן הארץ והאלילים
כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי. וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות
אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל
לשון. לפניך ה' א-לוהינו יכרעו ויפלו ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כולם את
עול מלכותך ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד כי המלכות שלך היא ולעולמי
עד תמלוך בכבוד ככתוב בתורתך ה' ימלוך לעולם ועד. ונאמר והיה ה' למלך על
כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

אחרי שריפת החמץ יבטל אותו ויאמר לפני הביטול את התפילה הבאה :

לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחדא
שם אות יו"ד אות ה"א באות וא"ו אות ה"א ביחדא שלים בשם כל ישראל,
הריני מוכן ומזומן לקיים מצוות עשה מהתורה לבטל שאור וחמץ ביום ארבעה
עשר בחדש ניסן כמו שציונו ה' א-לוהינו בתורתו הקדושה: אך ביום הראשון

תשביתו שאור מבתיכם כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו. ויהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצווה זו של ביטול שאור וחמץ ביום זה. ויעלה לפניך כאילו כיוונתי בכל הכוונות הראויות לכוון במצווה זו. ואתה הא-ל הגדול הגיבור והנורא עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו. ותבטל כוחות הטומאה והקליפה הנקראים שאור וחמץ וכל אויביך וכל שונאיך מהרה יכרתו. ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם ותשמידם במהרה בימינו. ובכן תן כבוד לעמך תהילה ליראיך ותקווה טובה לדורשיך ופתחון פה למייחלים לך. שמחה לארצך ששון לעירך וצמחית קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך במהרה בימינו. ובכן צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו וחסידים ברינה יגילו ועולתה תקפוצ פיה והרשעה כולה בעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ. ותמלוך אתה הוא ה' א-לוהינו מהרה על כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך ובירושלים עיר מקדשך ככתוב בדברי קודשך ימלוך ה' לעולם א-לוהיך ציון לדור ודור הללויה. יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי ה' צורי וגואלי.

כל חמירא דאיכא ברשותי דחזיתיה ודלא חזיתיה. דביערתיה ודלא

ביערתיה ליבטיל ולהווי (הפקר) כעפרא דארעא.

תרגום לעברית: כל חמץ ושאור שיש ברשותי שראיתיו ושלא ראיתיו

שביערתיו ושלא ביערתיו יהיה בטל (ומופקר) וחשוב כעפר הארץ

יהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתרחם עלינו ותשמרנו ותצילנו מאיסור חמץ אפילו מכל שהוא שנה זו וכל שנה ושנה כל ימי חיינו. וכשם שביערתו החמץ מבתינו היום הזה, כן תזכנו ותסייענו ותעזרנו לבער היצר הרע מקרבנו. אנא ה' הפרד נא מעלינו צד הרע שביצר הרע ותזכנו ותלבבנו בכח

היצר הטוב ותזכנו לזכך נפשנו ולהאיר בה ולהוסיף בה כח והארה גדולה ולהתקשר למעלה בקדושה העליונה. ותמיד תשרה ותחול עלינו קדושה העליונה. קדשנו במצוותיך. תן חלקנו בתורתך. שבענו מטובך שמח נפשנו בישועתך וטהר ליבנו לעובדך באמת. ותעזרנו על דבר כבוד שמך ותמלא משאלות ליבנו לטובה לעבודתך, אמן כן יהי רצון. יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ה' צורי וגואלי.

תקציר ההלכות המעשיות

- **לימוד הלכות החג:** חובה על כל אחד לעסוק בהלכות חג הפסח, בכדי שלא ייכשל באיסור חמץ.
- **הגדרת איסורי חמץ:** חמץ הוא אחד מחמשת מיני דגן שהתחיל להחמיץ. איסור חמץ בפסח הוא 'במשהו', כלומר אפילו בכמות מועטת ביותר. חמץ אסור בין באכילה ובין בהנאה בכל צורותיו, היינו בין במאכל ובין במשקה. כמו כן אסור ליהנות מחמץ המשמש לדברים שונים, כגון כרית חימום מחמץ, או תמונות שיבולי חמץ וכד', ויש למוכרם במכירת החמץ.
- **דיני חודש ניסן:** בחודש זה רצף של ימים טובים, ולכן לא אומרים תחנון. בכל יום קוראים פרשת הנשיאים.
- **איסור חדש:** אסור לאכול תבואה חדשה הצומחת בימים אלו, אלא יש להמתין עד לסוף יום ט"ו בניסן, ובחז"ל עד מוצאי יז'.
- **ברכת האילנות:** מברכים על שני עצים מלבליים (לפחות). לא מברכים על עצים שידוע שהם מורכבים, אבל ניתן לברך על עצי עורלה. ניתן לברך זאת בלילה אם רואה את הלבלו. לא מברכים ברכה זו בשבת.
- **קמחא דפסחא:** מתקנת חז"ל כל אחד צריך לתת כסף או מיני מאכל לעניים בכדי שיהיה להם מזון לפסח. ראוי לתת כסף לאגודות השונות ולא מצרכי מזון, מאחר שהם יודעים למי לתת. ניתן לתת כסף ממעשר כספים.
- **שבת הגדול:** הרב דורש בדיני הפסח. טוב שהדרשה תעסוק גם בהגדה בכדי למשוך את לב השומעים, אבל עיקר הדרשה הוא החלק ההלכתי, להורות לעם את חוקי האלוקים ואת תורותיו. מפטירים 'וערבה'.
- **הכשרת כלים:** הכלל הקובע הוא 'כבולעו כך פולטו', היינו שהכלי

שנעשו לפני החג, ומסומן כד: 'כשר לפסח, ערב פסח'. הביצים מוחתמות בכיתוב: 'כ. לפסח'.

• **מכירת חמץ:** ראוי שלא למכור חמץ גמור אלא בהפסד מרובה, וכל אדם ישער האם לגביו זה הפסד רב אם לאו. אמנם המכירה קיימת גם בהפסד מועט. יש למנות את הרב לשליח למכור את החמץ, וצריכה להיות גמירות דעת במכירה, היינו שיהיה ברור שהחמץ אכן נמכר לגוי, ואם הוא יבוא לקחתו לא ימנע ממנו, שהרי זה החמץ שלו.

• **איסור קטניות:** האשכנזים נוהגים להימנע מאכילת קטניות, ויש מקלים בשמן קטניות. שמן קנולה מותר לפוסקים רבים, ואין צורך לעשות התרת נדרים על השימוש בו. גם בין הספרדים ישנם מנהגים שונים, וכל אחד ימשיך במנהג אבותיו. במקום חולי ל"ע, כל העדות יכולים להקל ניתן לאכול קטניות, אפילו מבלי לעשות התרת

יפלוט את טעם החמץ בדרך בה הוא בלע. יש להכשיר את הכלים מספר ימים לפני חג הפסח, ויש לשאול רב על כל כלי שלא בטוח בצורת הכשרתו (טוב לקבוע לימוד מסודר בנושא, מאחר שרבים עושים אבל מעטים יודעים). טוב שתלמיד חכם הבקיא בהלכות הכשרת הכלים יהיה נוכח בזמן ההכשרה. יש לנקות משאריות חמץ גם את הכלים שלא מתכוון להשתמש בהם כלל בפסח.

• **קניית מצרכים לפסח:** חובה שכל מוצרי האוכל יהיו מושגחים מטעם רבנות מוכרת לפסח התשע"ח. אין צורך בכשרות למוצרי ניקיון שלא נכנסים לפה. יש מחמירים שסבונים ומוצרי היגיינה הנוגעים בגוף יהיו כשרים לפסח. משחת שיניים, מי פה ושפתון (אודם) צריכים כשרות לפסח. גם סבון כלים צריך כשרות לפסח. ראוי לקנות את הביצים והבשר (עוף, הודו, בקר וכד') לפני חג הפסח, וכן לקנות מוצרי חלב

נדרים, ואפילו לא נהגו לאכול קטניות אלו.

להימנע מלאכול קטניות ואפילו הוא חולה שאין בו סכנה.

• פיצוחים ופירות יבשים:

פיצוחים הינם קטניות, אבל לכל הדעות והמנהגים אסור בתכלית האיסור לאכול פיצוחים שאינם מושגחים לפסח, מאחר שנוהגים לערב קמח בהכנתם. כיום פירות יבשים מותרים לכל העדות, ובלבד שתהיה עליהם השגחת כשרות טובה מסודרת.

• תרופות: חולה שיש בו סכנה

נוטל תרופות כרגיל. צריך להחליף תרופות חמץ שיש בהם טעם לתרופות כשרות לפסח, לאחר התייעצות עם מורה הוראה ורופא. ראוי להחליף בדרך זו גם תרופות שאין בהן טעם. לא צריך להחליף משאפים הניתנים לניקוי יסודי, ואם לא ניתן לנקותם היטב, יקנה חדשים. אין צורך בכשרות מיוחדת למשחות רפואיות שונות או לזריקות וטיפות. תרופות המכילות קטניות מותרות גם לחולה שנוהג

• **חמץ לאחר הפסח:** חמץ של יהודי לאחר הפסח אסור, אלא אם כן נעשתה מכירת חמץ כדין.

• בדיקת חמץ: חובה לבדוק כל

מקום שאדם רגיל להיכנס לשם עם חמץ. לכן חובה לבדוק את חדרי הבית, חדר המדרגות, מכונית, משרד, מחסן וכד'. אדם העוזב את ביתו לפני הפסח ולא מתכוון לחזור אליו עד לאחר החג, פטור מבדיקת חמץ אם עזב את ביתו לפני חג הפורים (הרגיל), אולם אם עזב את ביתו אפילו זמן רב מראש ומתכוון לחזור אליו בחג צריך בדיקה. לפני הבדיקה מברכים על ביעור חמץ, וניתן לבדוק מספר מקומות על סמך ברכה אחת. מברכים רק על בדיקה הנעשית בזמן, היינו יום חמישי בערב (אור ליד' ניסן, 29.3.2018 למניינם). יש לבדוק (אפילו בחול המועד) גם מלונות, חדרי אירוח (צימרים) ובתי חולים.

ובעל התניא: 11:41. כל הזמנים לפי שעון קיץ). ראוי להדגיש שאם נאנס ולא הספיק, או שהדבר יגרום לו לדקדק יותר, או שיהיה פחות לחץ ומתח נפשי יכול ללכת לפי הזמן המאוחר יותר. המוצא חמץ בפסח ברשות הרבים לא ירים אותו כדי שלא יזכה בו, ואם מצא אותו ברשותו יבער אותו, ואם מצאו ביום טוב עצמו יכפה עליו כלי שלא יבוא לאוכלו, ובמוצאי החג יבער אותו.

• **אכילה בערב פסח לאחר איסור אכילת חמץ:** אסור לאכול מצות ביום זה, אבל מותר לאכול כופתאות מקמח מצה (קניידלך), ויש מתירים לאכול עוגות מקמח מצה. מותר לאכול עוגות שאין בהן כלל קמח. לאחר השעה העשירית (15:51), מותר לאכול רק מאכלים שברכתם שהכל, ויקפידו לא לשבוע מאוד כדי שיאכלו מצה לתיאבון.

• **חצות היום:** מחצות יום שישי חל איסור מלאכה, ואסור להסתפר או

• **תענית בכורות:** בכורות מתענים, אלא אם כן משתתפים בסעודת סיום מסכת, או שאר שמחות כסעודת שבע ברכות, וראוי כיום להפטר מהתענית. על הבכורים להיות בתענית עד לאחר התפילה. גם אם לא מבינים את סיום המסכת נפטרים מהצום.

• **סוף זמן אכילת חמץ:** מפסיקים לאכול חמץ בבוקר יום שישי (אופק ירושלים – לנוהגים כמנהג הספרדים: 9:45. לנוהגים כמנהג האשכנזים: 10:08. דעת הגר"א ובעל התניא: 10:39. כל הזמנים לפי שעון קיץ). כל אחד יצחצח שיניו (במברשת החמץ). מי שיש לו פלטה או שיניים תותבות ינקם היטב בקיסם, וראוי לערות עליהם מים רותחים.

• **ביעור חמץ:** יש לבער את כל החמץ שנשאר ביום שישי. (אופק ירושלים – לנוהגים כמנהג הספרדים: 10:57. לנוהגים כמנהג האשכנזים: 11:26. דעת הגר"א

שלא הספיק להכניס מבעוד יום, וכן לצורך הדלקת נרות השבת הסמוכה לחג (פרשת שמini). טוב לכוון בברכת ההלל שבתפילה גם על ההלל שבהגדה.

• **קצרת הסדר:** מניחים כרפס בדוק היטב מתולעים (ראוי מגידול 'גוש קטיף' המוחזק כנקי מתולעים). ביצה צלוייה, זרוע, מרור וחרוסת, וישנם מנהגים שונים בסדר הקערה.

• **ארבע כוסות:** כל אחד מהמסובים, גברים כנשים, צריך לשתות ארבע כוסות. שיעור כל כוס הוא כ-86 סמ"ק, ויש מחמירים לקחת כ-150 סמ"ק. ניתן לכתחילה לשתות מיץ ענבים במקום יין, ובלבד שיהיה רוב מיץ ענבים (ולא מים), ויש מהדרים לשתות יין שאינו מפוסטר. לכתחילה ישתו רוב כוס, כך שאם הכוס גדולה ישתו יותר, ואם קשה ישתו רק רוב רביעית. חולי סוכרת ינהגו כמפורט בתוך החוברת.

להתגלח. (אופק ירושלים – 12:45. לפי שעון קיץ). יש להתכוון לחג, לפתוח את חבילות המצות, את בקבוקי היין, לנקות ולבדוק היטב את עלי החסה והכרפס, לערוך את השולחן ולסדר כריות נוחות לכל המסובים, כדי שיוכלו להסב ולאכול דרך חירות. ראוי לנוח, כדי שנוכל לעסוק במצוות הסדר.

• **כניסת החג:** לובשים בגדים נאים, והנשים מדליקות נרות. בחג הפסח כל הנשים תדלקנה כמנהגן בשבת, אולם בחג שביעי של פסח נשים אשכנזיות קודם תדלקנה ואחר כך תברכנה, אבל נשים ספרדיות לכל הדעות תברכנה לפני ההדלקה, וגם חלק מהאשכנזיות נוהגות כך. בחג פח השנה לא משאירים נר דלוק, שהרי הוא שבת ואסור להעביר בו אש, אולם בחג שביעי של פסח חובה להשאיר נר נשמה דלוק כדי להעביר ממנו אש במהלך החג, שבעזרתו ניתן יהיה להעביר אש דולקת ולבשל עליה מאכלים לצורך החג שלא ניתן או

• **אכילת מצה:** אכילת המצה היא מצווה על כל אחד ואחד, גברים כנשים. כל אחד חייב לאכול ארבע כזיתות מצה בסך הכול: שתיים בהתחלה, אחת עם הכורך, ואחת לאפיקומן. יש מהדרים לאכול שתי כזיתות באפיקומן. בריאים צריכים לאכול את המצות כמות שהן, היינו לא מרוככות במים ובלי ממרחים שונים. יש לסיים את אכילת האפיקומן עד חצות הלילה, היינו לפני 00:45.

• **הסבה:** חובה לאכול את המצות ולשתות את ארבע הכוסות בהסבה על צד שמאל. גם שמאלי יסב על צד שמאל, ואם קשה להסב ואכל כבר כזית מצה יצא ידי חובה ופטור מהסיבה. מי שיש לו מכה בצד שמאל וכואב לו להסב פטור. נשים לא מסיבות משום צניעות, ואם רוצה להסב בצניעות רשאית, ותקפיד להסב באכילת המצה.

• **שיעור המצות:** לספרדים כזית אחד הוא קרוב למצת מכונה

שלימה, ולאשכנזים יש אומרים שליש מצה ויש אומרים שני שלישי מצה, ויש גם מהספרדים שמקלים בשליש מצה, וניתן לסמוך במקום הצורך. אין לדבר או להתעסק בדברים אחרים בעת אכילת המצה, וכן אין צורך גם למהר ולהיחנק בזמן האכילה, אלא להיות מרוכזים במצווה היינו לאכול מבלי לעסוק בדברים שונים. מי שקשה לו לאכול כל כך הרבה מצות בשל בעיות בריאותיות, או מחמת זקנה וכד', יאכל שליש מצה (אפילו ספרדים), וישתדל לאכול את שאר המצות כשהן מרוככות במים (אפילו המחמירים בשרויה), ואם לא יכול לאכול אפילו שליש מצה (רגיל) בבת אחת, יאכל ככל יכולתו אבל לא יברך על אכילת מצה. חולי צליאק יוצאים ידי חובה במצות מיוחדות מקמח שיבולת שועל. חולים שאינם יכולים לאכול מצות כלל ינהגו כמפורט בתוך החוברת.

• **שיעור המרור:** אנו אוכלים שני כזיתות של מרור, הראשונה

כשמטבל את החסה בחרוסת, והשנייה כשאוכלים את הכורך, שזה חסה (מרור), חרוסת ומצה. לספרדים צריך לאכול כשניים-שלושה עלי חסה בינוניים בכל פעם, בעוד שלאשכנזים צריך עלה חסה בינוני אחד לכל אכילה. במקום הצורך, גם ספרדים יאכלו עלה אחד בכל טיבול.

• **קריאת ההגדה:** ראוי שכל אחד יקרא בעצמו את ההגדה, ולכן אם נוהגים לעשות סבב בין כל המסובים שכל אחד קורא קטע מסויים, שאר המסבים יקראו בלחש. טוב להסביר תוך כדי ההגדה לפחות את פשט המדרשים ולימודי חז"ל. יש להקפיד במיוחד על הקטע 'רבן גמליאל אומר...' , ולהסבירו היטב למסובים בכל שפה ולשון שהם מבינים. עיקר המצווה היא לספר לילדים, ולכן יש לספר להם את סיפור יציאת מצרים לפי הבנתם.

• **ספירת העומר:** במוצאי חג הפסח מתחילים לספור את העומר, ובמוצאי שביעי של פסח סופרים שבוע שלם, והכלל השנה הוא שכל ערב שבת, שזה היום בו ערכנו את הסדר, אנו מוסיפים שבוע בספירת העומר. מי שלא ספר כלל יום אחד ימשיך לספור ללא ברכה. נוהגים מספר מנהגי אבלות בימי הספירה, אולם מותר לברך שהחיינו בימים אלו.

• **עירוב תבשילין:** יש להניח עירוב תבשילין בברכה ביום חמישי לפני כניסת החג. יש לקחת מאכל בגודל כזית לפחות (27 גרם) ומצה בשיעור כביצה (54 גרם), וכגון שייקח שתי מצות מכונה. את העירוב שומרים לבל יאכל בחג, ונוהגים להניח אותו ללחם משנה בערב שבת, לאוכלו ביום שבת בבוקר, ואת התבשיל לאכול בסעודה שלישית.

• **שביעי של פסח:** ניתן להעביר אש מנר לנר, ובדרך זו ניתן להדליק אש אבל אין לכבותה. אין להדליק

את החשמל. המבשל על פלטה חשמלית וכד' יכוון שעון שבת מבעוד יום. הנוהגים לערוך 'סעודת משיח' יקדימו מעט, על מנת שייכנסו לשבת כשיש להם רצון לאכול, שמפאת כבוד השבת יש להפסיק לאכול מבעוד יום.

• שבת הסמוכה לשביעי של פסח:

בשבת פרשת שמיני אין לאכול מאכלי חמץ, אולם ניתן להקל בחומרות שונים שנוהגים בחג. לכן גם הנמנעים מקטניות או מחלקם יכולים לאוכלם בשבת, אולם לא יבשלו אותם בחג עצמו אלא בחול המועד. אמנם גם אם מבשלים אותם בחול המועד צריכים לברור אותם כדין לפני החג שלוש פעמים. כמו כן ניתן בחול המועד לרכוש מאכלי קטניות מוכנים כסלט חומס וכד' ולשומרו במקרר במקום מוצנע שלא יבואו לאוכלו בטעות בחג שביעי של פסח. לכל הדעות ניתן לאכול מצה שרויה.

• **מימונה:** כשעה אחרי צאת השבת הרב קונה את החמץ מהגוי וניתן להשתמש בו. טוב להכין מאכלים כשרים לפסח לערב המימונה, ואם אין ברירה ימכור קמח במכירת החמץ ויוכל להשתמש בו להכנת מאכלים בצאת החג. אין להכין מאכלי חמץ למימונה במהלך חול המועד או החג. ניתן להכין מאכלים כשרים לפסח בימי חול המועד לכבוד המימונה, אבל במהלך חג שביעי של פסח או השבת אין לעשות שום הכנה שהיא, אפילו לא עריכת השולחן ופינוי כלי הפסח. ראוי לכל העדות לעשות את היום הזה כיום שמחה.

**בעזרת ה', תתקיים הכשרת כלים (הגעלה וליבון) ברחבת המקווה ביום רביעי יב' בניסן
התשע"ז (28.3.2018 למניינם).**

ההכשרה תתבצע ע"י **ר' יעיש אביצור** הי"ו ו**ר' ישראל לוי** הי"ו בסיוע צוות אברכים
ובחורים נמרצים משיבת ההסדר, ובפיקוחו של **הרב יצחק שלו** שליט"א

בין 11:00 ל-16:00 בדיוק!

ניתן גם למכור חמץ במקום שבו נכשיר כלים במהלך שעות אלו

ישנן מספר עמדות להגעלת כלים ולליבון כלים. הגעלת כלים חדשים בכלי נפרד תתאפשר
לנוהגים כן עד 13:00. אין להשתמש בכלים המיועדים להגעלה כבר 24 שעות לפני
הכשרתם, היינו מיום שלישי בשעה 11:00.

זמנים חשובים לחג הפסח התשע"ח

חצות היום

(ראוי להסתפר ולהתגלח לפני שעה זו): 12:45

שעה עשירית

(אחרי שעה זו אין לאכול מיני מזונות): 15:51

כניסת החג והשבת: 18:38

סוף זמן אכילת אפיקומן

(ניתן להמשיך בסדר גם אחרי שעה זו): 00:45

צאת החג והשבת: 19:38

צאת השבת לפי שיטת ר"ת: 20:10

* בתפילת ערבית של מוצאי החג מתחילים
לספור את העומר.

יום חמישי, ו' של חול המועד

כניסת השבת: 18:47

יציאת השבת: 19:48

יום ראשון, ו' של חול המועד

* לא לשכוח עירוב תבשילין!

הדלקת נרות שבת מנר דולק: 18:42

צאת השבת: 19:43

צאת השבת לפי שיטת ר"ת: 20:15

כשעה לאחר יציאת השבת בכב' בניסן התשע"ח (7.4.2018 למניינם)

נקנה את החמץ מהגוי. אם לא נודיע אחרת יהיה מותר להשתמש בחמץ

שנמכר במוצאי השבת החל מ-20:45. אסור להשתמש בחמץ בשבת

הסמוכה לחג שביעי של פסח!

בברכת חג כשר ושמח

יום שישי, יד' בניסן, ערב חג הפסח

סוף זמן אכילת חמץ

עד שעה זו יש לסיים לאכול חמץ

ספרדים: 9:46

אשכנזים: 10:10

חב"ד והגר"א: 10:40

סוף זמן ביעור חמץ

עד שעה זו יש לסיים את

שריפת החמץ

ספרדים: 10:59

אשכנזים: 11:27

חב"ד והגר"א: 11:42

* מי שחושש שלא יספיק לעמוד בזמני סוף אכילת
החמץ או ביעורו לפי מנהגי עדתו, רשאי לכתחילה
לנהוג כזמן המאוחר ביותר, ובלבד שיקפיד שלא
לעבור זמן זה.

יצחק שלו
יצחק שלו
הרב הראשי לישראל